CEMİL MERİÇ

BÜTÜN ESERLERİ 4

Bir Dünyanın Eşiğinde

İLETİŞİM YAYINLARI

kutuphaneci - cizgiliforum

CEMİL MERİÇ, kendini "Yazar ve hocayım. Başlıca işim düşünmek ve düşündüklerimi cemiyete sunmaktır" diye tanımlayan özgün bir fikir adamıdır. 1916'da Hatay'da doğdu. Ailesi Balkan Savaşı sırasında Yunanistan'dan göçmüştü. Fransız idaresindeki Hatay'da Fransız eğitim sistemi uygulayan Antakya Sultanisi'nde okudu. Tercüme bürosunda çalıştı, ilkokul öğretmenliği ve nahiye müdürlüğü yaptı. İstanbul'a gidiş gelişlerinde Nazım Hikmet, Kerim Sadi gibi Türk sosyalistleriyle ilişkiye girdi. Stalin'in *Teori ve Pratik*'ini çevirdi. "Hatay hükümetini devirmeye çalıştığı" suçlamasıyla yargılanıp hapis yattı. 1940'da İstanbul Üniversitesi'ne girip Fransız Dili ve Edebiyatı öğrenimi gördü. Mükemmel düzeyde Fransızca okuyup yazan Meriç, İngilizceyi anlıyor, Arapçayı -kendi ifadesiyle- "söküyor"du. Elazığ'da (1942-45) ve İstanbul'da (1952-54) Fransızca öğretmenliği yaptı. 1941'den başlayarak *İnsan*, *Yücel*, *Gün*, *Ayın Bibliyografyası* dergilerinde yazmaya başladı. İÜ'de okutmanlık yaptı (1946-74), Sosyoloji Bölümünde ders verdi (1963-74). 1955'de, gözlerindeki miyopinin artması sonucu görmez oldu, ama olağanüstü çalışma ve üretme temposu düşmedi. *20. Asır*, *Dönem*, *Yapraklar*, *Yeni İnsan*, *Kubbealtı*, *Türk Edebiyatı* dergilerinde yazıları yayımlandı. *Hisar* dergisinde "Fildişi Kuleden" başlığıyla sürekli denemeler yazdı. 1974'de emekli oldu ve yılların birikimini ardarda kitaplaştırmaya girişti. 1984'de önce beyin kanaması, ardından felç geçirdi, 13 Haziran 1987'de vefat etti. İlk telif eseri Balzac üzerine küçük bir incelemeydi. *Hint Edebiyatı* (1964) daha sonra *Bir Dünyanın Eşiğinde* başlığıyla iki kez daha basıldı. *Saint-Simon. İlk Sosyolog İlk Sosyalist*, 1967'de çıktı. 1974'den sonra yayımlanan kitapları şunlardır: *Bu Ülke* (1974, 5 baskı), *Umrandan Uygarlığa* (1974, 2 baskı), *Mağaradakiler* (1978, 2 baskı), *Kırk Ambar* (1980), *Bir Facianın Hikâyesi* (1981), *Işık Doğudan Gelir* (1984), *Kültürden İrfana* (1985). Cemil Meriç'in kimisinin izini kendi de yitirdiği ve "kitapçıda kayboldu" diye andığı çok sayıda çevirisi arasında Uriel Heyd'in *Ziya Gökalp. Türk Milliyetçiliğinin Temelleri* (1980), Thornton Wilder'ın *Köprüden Düşenler* (1981) ve Maxime Rodinson'un *Batı'yı Büyüleyen İslâm* (1983) adlı eserleri sayabiliriz.

İletişim Yayınları 237 • Cemil Meriç Bütün Eserleri 4
ISBN 975-470-367-1

1. BASKI ©İletişim Yayıncılık A. Ş. Temmuz 1994

KAPAK Ümit Kıvanç
DİZGİ Maraton Dizgievi
UYGULAMA Filiz Burhan
DÜZELTİ Ahmet Abbas
KAPAK BASKISI Sena Ofset
İÇ BASKI ve CİLT Şefik Matbaası

İletişim Yayınları
Klodfarer Cad. İletişim Han No. 7 34400 Cağaloğlu İstanbul
Tel. 516 22 60-61-62 • Fax: 516 12 58

CEMİL MERİÇ

Bir Dünyanın Eşiğinde

YAYINA HAZIRLAYAN *Mahmut Ali Meriç*

iletişim

İÇİNDEKİLER

Giriş 9

BİRİNCİ KİTAP
Hint ve Batı 17
Başlarken 19
Önsöz Yerine 21

KTESİAS'DAN VOLTAİRE'E 27
FATİHLER 37
ENDİYANİZMİN VATANINDA 51
HOCALAR 59
ASYA AVRUPA'YA NELER BORÇLU? 73
Azgelişmişlik 73
Hind'in Yağması 75
Siyasî Birlik ve Diriliş 76

İKİNCİ KİTAP
İnançları, Düşüncesi, Edebiyatı ile Hint 83
Başlarken 85
Önsöz Yerine 89

BİRİNCİ BÖLÜM
Sanskrit Edebiyatı ve Orta Hint Dilleri
KUTSAL KİTAPLAR
Brahmanizmin Kutsal Metinleri 99

VEDALAR'IN ALACA KARANLIĞINDA 99
İLAHİLER ÇAĞI 99
BRAHMANALAR (YORUMLAR) 111
UPANİŞADLAR 113
SUTRALAR 122

TRİMURTİ: HİND'İN ÜÇ BÜYÜK TANRISI 125
BRAHMA 127
VİŞNU 127
ŞİVA 131

KAHRAMANLAR ÇAĞI 137
MAHABHARATA 138
BHAGAVAD-GİTA 142
RAMAYANA 150

BİR VARMIŞ BİR YOKMUŞ 155
PURANALAR 155
TANTRALAR 159

Cainizmin ve Budizmin Kutsal Metinleri 163

TANRISI OLMAYAN İKİ DİN 163
CAİNİZM 164
BUDİZM 167

KLASİK EDEBİYAT: ŞİİR, TİYATRO, MASAL
Şiirin Ezeli Kaynağı: Aşk 177

KALİDASA ÖNCESİ LİRİK ŞİİR 177
LEYLA'SI OLMAYAN EDEBİYAT 180
ALANKARA ŞASTRA 182

HİNT LİRİZMİNİN HİMALAYASI: KALİDASA 184
KUMARA SAMBAVA 185
RAGHUVANŞA 186
RİTU SAMHARA 189
MEGA DUTA 192

KALİDASA'DAN SONRA LİRİK ŞİİR 195
BHARTRİHARİ 196
MAYURA 198
AMARU 199
BİLHANA 201
CAYADEVA 202

Trajedisi Olmayan Sahne 204

KALİDASA'DAN ÖNCE 207

KLASİK TİYATRO 211
MALAVİKA İLE AGNİMİTRA 211
ŞAKUNTALA 213
VİKRAMORVAŞİYA 218

KALİDASA'DAN SONRAKİLER 223
ŞUDRAKA 223
VİŞAKHADATA 226
HARŞA 226
BHAVABUTİ 226

Masal, Hikâye, Roman 228

PANÇA-TANTRA: DÜNYAYI FETHEDEN KİTAP 232
"HİKÂYE IRMAKLARI OKYANUSU" 236
"ON ŞEHZADENİN MACERALARI" 238

GURUBUN SON PARILTILARI
Günümüzde Sanskrit Edebiyatı 240

İKİNCİ BÖLÜM
Öteki Edebiyatlar 243

YENİ HİNT DİLLERİ EDEBİYATI 243

HİNDÎ EDEBİYATI 245
ÇAND'DAN TULSİDAS'A 246
MODERN HİNDÎ EDEBİYATI 250

HİNT VE İSLAM 251
PENÇAP EDEBİYATI 251
ORDU EDEBİYATI 256
KEŞMİR EDEBİYATI 259

BATI HİNT EDEBİYATLARI 260
MARAT ŞAİRLERİ 260
GÜCERATÎ EDEBİYATI 262

DOĞU HİNT EDEBİYATLARI 267
KLASİK BENGAL EDEBİYATI 267
MODERN BENGAL EDEBİYATI 272

DRAVİT EDEBİYATI 283

TAMUL EDEBİYATI 284
KANNARA EDEBİYATI 295
TELUGU EDEBİYATI 296

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
Seçmeler 301

Sanskrit Edebiyatı ve Orta Hint Dilleri 301

KUTSAL KİTAPLAR 301
VEDALAR'DAN BİR DEMET 301
BRAHMANALAR'DAN BİRKAÇ ÖRNEK 316
UPANİŞADLAR'DAN BİRKAÇ DAMLA 319
SUTRALAR'DAN BİRKAÇ PARILTI 323
MAHABHARATA'DAN 328
BHAGAVAD-GİTA'DAN 362
RAMAYANA'DAN 365
PURANALARDAN 375
KLASİK EDEBİYAT 378
KALİDASA'DAN 378
BHARTRİHARİ'DEN 385
CAYADEVA'DAN 391
Öteki Edebiyatlar 401
YENİ HİNT DİLLERİ 401
HİNDÎ EDEBİYATI: KEBİR'DEN 401
MARAT ŞAİRLERİ: TUKARAM'DAN 403
DRAVİT EDEBİYATI 405
TAMUL EDEBİYATI 405
Trivalluvar'dan 405
Manikkavaşaga'dan 406
KANNARA EDEBİYATINDAN 408
TELUGU EDEBİYATINDAN 409
Temel Tarihler 411
Harita 415
Sözlük 417
Bibliyografya 429

GİRİŞ

"Mihi canto et musis"

Kendim için şarkı söylüyorum,
kendim ve ilham perileri için.

Cemil Meriç, bütün birikimi, bütün çalışması, bütün anlama cehdi, aylarca süren okumalar, yıllar boyu şekillenen düşünceler sonucu vardığı hükümleri, "cüruflarından" temizledikten, elması kömürden ayırıp yonttuktan, işledikten sonra, kadife bir mahfaza içinde okuyucusuna sunan bir kuyumcu, bir sanatkâr. Öğretmek endişesinden çok öğrendiğini, özümsediğini, biraz da gururla, bazen kibirle çağdaşlarının "suratına fırlatan" mağrur bir yazar. Karşımızda, ürperten, coşturan, tedirgin eden nefis bir üslup, imbikten geçirilmişcesine damıtılmış bilgi damlaları, inci taneleri gibi, pırıl pırıl. Bazen bir kolye oluşturuyor bu inciler, bazen de taneler darmadağın, bu darmadağınlık içinde şaşkın ve biraz da çaresiz, her bir inciyi hayranlıkla seyrederken bütünü göremeyebiliyorsunuz.

"Okuyucuya bir keşfin zevkini tattırmak, gerçek dostlara, yani layık olanlara seslenmek; bezirgânları mabede, başka

bir tabirle, avamı Fildişi Kuleme sokmamak arzusu. Doğu, irfanı hisarlarla kuşatır, emanetleri ehline tevdi etmek, imanın şiarıdır. Bu duyguda gururla tevazu, edeple istiğna kucak kucağadır... Doğu böyle de Batı başka mı? Marx, Kapital'in önsözünde, düşüncenin doruklarına ancak patikalardan çıkılır, der, ilme şehrahlardan gidilmez" (Cemil Meriç, Jurnal 2, s. 167 v.d. İletişim Yayınları 1993).

Cemil Meriç'in yazılarında da, yazılarındaki üslupta da insanı gebe bırakan, doğum sancıları içinde kıvrandıran ama doğumu pek kolaylaştırmayan bir özellik var: "Ruh yazının icadından beri ölümsüz, kaya homurdanır, mermer gülümser, konuşan yalnız kitap. 'Logos spermaticos' diyor bir yazar: gebe bırakan söz. Kimi?" (Cemil Meriç, Bu Ülke, 6. baskı, s. 261, İletişim Yayınları 1992).

Meriç okuyucusunda her zaman belli bir seviye olduğunu kabul eder, üstelik kendi vardığı seviyeye yakın bir seviyedir bu. Oysa onun her yazısı uzun araştırmaların sonucudur, bazen yıllardır kafasında oluşturduğu planın bir aşaması, bazen hayat tecrübesinin bir parçası. Ama okuyucu ne bu araştırmaları onunla birlikte sürdürmüştür, ne herhangi bir bütünü kucaklayan planın farkındadır, ne de okuyucunun Cemil Meriç'in hayat tecrübesini, birikimini, bilgisini kendinde bulması mümkündür. Kaldı ki, "yazarın gerçekten değeri varsa, düşüncesini bir hamlede kavrayamazsınız, söylemek istediklerini bütünüyle söylemez yazar, söylemek de istemez, gizler, istiarelere başvurur. Güzel sabahları kucaklayan sis gibi, güzel eserleri saran bu sis de tabii" (a.g.e., s. 107-108).

Ancak okuyucu, Cemil Meriç'i daha iyi anlamak, yani ondan daha iyi yararlanmak ihtiyacındadır, onun cömertçe serptiği karışık tohumlardan fışkıracak başakları o zaman daha şuurlu biçimde devşirebilecek, düşüncesini, şu veya bu şekilde devam ettirebilecektir. "Derin bir düşünceyi anlamak, o düşünceyi kavradığımız anda derin bir düşünceye sahip olmaktır, kendi

içine, kendi kalbine inmektir. Nesneleri bulutlar arkasından görürüz. Düşünmek bu sisleri yırtarak aydınlığa varmaktır" (a.g.e., s. 108).

Basılacak bütün diğer eserleri için yapmak istediğimiz gibi, bu eserinde de, Cemil Meriç'in daha anlaşılabilir, daha iyi faydalanılabilir bir yazar olmasını sağlamak amacıyla bazı düzenlemeler yapmak ihtiyacını hissettik. Bu amaçla yazarın başvurduğu kaynakları yeniden gözden geçirip dip notlarını arttırmak, özellikle Hint edebiyatı gibi oldukca yabancısı olduğumuz bir konuda, okuyucunun daha kolay ve daha çabuk fikir sahibi olabilmesi için bazı takdim tehirlere başvurmak zorunda kaldık. Daha önceki baskılarda kitabın arkasındaki "Notlar" bölümüne hapsedilmiş birtakım tamamlayıcı bilgileri metinle kaynaştırdık, konular arasındaki geçişleri ve sürekliliği sağlamak düşüncesiyle bir atıflar ağı kurduk, bazı başlıkları değiştirdik veya yenilerini ekledik.

Bunu yaparken başlıca endişemiz, hint edebiyatı vesilesiyle Cemil Meriç'in büyük bir rahatlık ve kıvraklık içinde şiirleşen üslubunu, dizelerde, satırlarda dile gelen edebiyat anlayışını rencide etmemek, genç şair Cemil Meriç'ten sonra olgun bir şair olarak karşımıza çıkan Cemil Meriç'in kendine mal ettiği Hint edebiyat ve düşüncesinin şiirsel boyutlarına bir zarar vermemekti.

* * *

Cemil Meriç'in bu eseri meydana getirmek için giriştiği çalışmanın nasıl bir birikim, ne büyük bir gayret, ne denli bir sabır gerektirdiğini belirtmeye gerek yok sanırız. "Yıllardır ayaklarımda demir çarık, elimde demir asa, düşüncenin cangıllarında dolaşıyorum, düşüncenin ve şiirin". Gerçekten de en az dört yılını Hind'e ayırır Cemil Meriç, dört yıl Hind'i yaşar, Hind'i görür rüyalarında. Gözlerini kaybetmiş bir insanın yaşama nedeni olabilmelidir Hint, yazdığı eser, hayatına

yepyeni bir anlam kazandırabilmelidir. "48 yılımı gömdüm bu sayfalara. Ben bu sayfalarım, heyecanlarımla, rüyalarımla, vehimlerimle ben! Bir kitaba bir kıtayı sığdırmak. Neden olmasın, bir damla suda bütün deniz yok mu? Hint bir kitabın ilk cümlesi, onu sizler için yazdım, okursanız birkaç cümle daha yazarım, okursanız, yani severseniz" (Cemil Meriç, Jurnal 1, İletişim Yayınları 1992).

Bir dünya edebiyatı yazma projesinin ilk çalışmalarına 1958'lerde başlamıştır Cemil Meriç, önce İran edebiyatını ele alır, sonra Hint edebiyatında karar kılar: "Olemp'i ararken Himalaya çıktı karşıma ve ak saçlı rişilerden ilahiler dinledim. Bu bir kitap değil, bir vecittir..." (a.g.e., s. 371).

Evet, Hind'in ilahileri, destanları, şiiri, Hint'teki simge, imge ve metaforların sonsuz zenginliği, Hint'teki felsefe ve mistisizm, Hint düşüncesinin derin metafizik boyutu Cemil Meriç'i sarıvermiştir. "Kafan aydınlıksa, gerçekten aydınlıksa her ülke aydınlıktır senin için, yoksa kendi karanlığından kaçmak boşuna. Hint... Evet Hind'in kazandırdığı huzur çok ferdî" (a.g.e., s. 165). Yine de acılarını ve sevinçlerini, bunalım ve ümitlerini, iç huzurunu, en önemlisi de yaşama sevincini, bu zengin, bu hoşgörülü, bu hür dünyada bulduğuna inanır Cemil Meriç, inanır ve bulur da. "Yıllardır Himalaya eteklerinde sabahladım. Hint her inanca söz hakkı tanıyan bir ülke olduğu için ikinci vatanım oldu"... (a.g.e., s. 371).

Cemil Meriç hem bir orkestra şefi, hem bir besteci. Orkestrasındaki her çalgıyı çok iyi tanıyan, büyük bir ustalıkla da kullanabilen bir zekâ. Çalgıları kitaplar Meriç'in, çalgılarından çıkan sesler, o kitapları kendisine okuyan insanların sesleri. Gözleri görmeyen bu bestecinin, eserlerini hazırlarken yanıbaşında ona devamlı okuyacak, söylediklerini yazacak, tekrar tekrar okuyacak, yine yazacak, onun doğum öncesi sancılarının hırçınlığını sineye çekebilecek sabırlı çalışma arkadaşlarına ihtiyacı var. Bunlar kâh hayatının arka planını

oluşturan eşi ve çocuklarıdır, kâh dostları, kâh öğrencileri. Çoğu düşünce dünyasının adsız kahramanları. Ama Hint edebiyatının hazırlanması ve meydana gelmesindeki gayret ve yardımları için öğrencisi ve dostu İzzet Tanju'yu anmayı da bir vefa borcu bilir Cemil Meriç: "İzzet olmasa ne Hint yazılabilirdi, ne Jurnal. Her ibda sayılamayacak kadar çok âmillerin eseri, bunların bazısı tayin edici, bu tayin edici âmillerin başında İzzet var" (Jurnal 2, s. 313).

* * *

Bir eserin hangi şartlar altında kaleme alındığının bilinmesi, yazarının özellikleri, kişiliğinin tasviri ve tahlili, çevresinin rolü muhakkak ki çok önemli. Ama o eserin okuyucu tarafından benimsenmesi, "allame" bir Fransız edebiyat tarihçisi olan Gustave Lanson'un belirttiği gibi, yazarının kolektif hayatın temsilcisi veya simgesi olmasına da bağlıdır büyük ölçüde. Gerçekten de Lanson'a göre, büyük edebi şahsiyetler, "belli bir anda toplumdan gelen ışınları bir merkezde toplayan, sonra da türlü bileşimlerden geçirerek topluma yollayan odaklardır"... "Yeni eser, eskilerine sıkı sıkıya bağlanmazsa, okuyucu yeteri kadar hazırlanmamışsa, şaheser şaşırtır, tedirgin eder, reddedilir, çok defa kabule mazhar olmadan uzun bir staj geçirir. Başarı ile taçlanan büyük yazarların çoğu bahtiyar birer varistirler... Dehaları kendini kabul ettirir çünkü herkesin bekleyişini, özleyişini cevaplandırmaktadırlar. Bu itibarla, saatini yakalamak dehanın yarısı, alâmet-i fârikasıdır" (Cemil Meriç, Ümrandan Uygarlığa, Edebiyat ve Sosyoloji, 2. baskı, s. 333 ve 335. Ötüken Yayınları, 1977).

Cemil Meriç, yazar olarak, bu "eşref saati" yakalayamamış olmaktan hep tedirgin, okuyucusunu bulamamaktan, anlaşılamamaktan hep şikâyetçi.

Son olarak, onun "Hint Edebiyatı" ile ilgili, çeşitli vesilelerle dile getirmiş olduğu düşünce, endişe ve hayal kırıklıklarına

yer veriyor, ancak bu satırlardaki karamsarlığın da geçerliliğini çoktan yitirmiş olduğunu hatırlatmak istiyoruz.

"Bu Hint belki bir kitabın ilk yaprağı idi, bir vahyin ilk heceleri... Belki tamamlanırdı belki tamamlanmazdı. Her kitap yarımdır. Kitabı insanlık yazar, ne mutlu ona bir hece ekleyebilene! Homer bir mısra, Viyasa bir mısra, Firdevsi bir mısra. Çağdan çağa akseden bu ulu, bu layemut ilahiye senden bir mısra karışmış, karışabilmiş ne bahtiyarlık!... Ama çağdaşların boğazına sarılıyor, istemiyorlar, rüyalarını dile getirmeni, kalbini konuşturmanı, kelimelerden bir fecir yaratmanı istemiyorlar. Konuşamıyorsun, konuşamayacaksın..." Jurnal 1, s. 249).

"Bir tarih hocasının Hint'le uğraştığım için beni nasıl ayıpladığını çok güç unutabileceğim. Eskiden Batı afaroz edilirdi, şimdi Doğu afaroz ediliyor. Daima afaroz, daima duvar, daima husumet. Bu lanet çemberini nasıl kıracağız bilmiyorum. Kitabım basılırsa çok az kimse okuyacak ve belki hiç kimse anlamayacak. Gericiler toptan mahkûm edecek, ilericiler toptan mahkûm edecekler..." (a.g.e., s. 164-165).

"O ülke düşünce hürriyetinin vatanıdır... Hint'ten tesamuhu öğrendim, düşüncenin gökkuşağını bütün renkleriyle sevmeyi öğrendim, peşin hükümlerin mahpesinden kaçmayı, hakikatin çeşitli yönlerine eğilmeyi, hayatın her tecellisine saygı beslemeyi öğrendim. Hint bir çağrıdır, güzele, sonsuza, hoşgörüye çağrı" (Kırk Ambar, s. 451, Ötüken Yayınları, İstanbul 1980).

"Her kitap bir davettir. Kimi, nereye davet ediyorsun, kaç kişi okudu bu davetiyeyi, kaç kişi okuyacak?" (Jurnal 1, s. 369)

"... Düşünce dünyasını fethe koşanların uğrayacağı ilk ülke Hint olmalı. Hint bütün inançlara söz hakkı tanır. Çağdaş

Avrupa en aydınlık taraflarıyla Hind'in bir devamıdır... Hint belki bütün hakikat değil ama hakikat. Bu kitap çağdaşlarını papağanlıktan kurtarmak için yazıldı, bir kaçış değil bir arayış" (a.g.e., s. 374).

"... Zavallı kitabım, belki müstehcene kaçan bir iki şiir tercümesi için okunacak, kaldı ki basılacağı da belli değil. Ve bu kubbenin altında hiçbir akis yaratmadan 'résurrection'u bekleyecek. Galiba 'samsara' yalnız insanlar için değil, kitaplar için de var" (a.g.e., s. 165-166).

"64'te Hint Edebiyatı'nı yayımladım. Okuyucusunu bulamayan bedbaht bir kitap. İrreel bir Hint ve rüyada görülen bir edebiyat!" (a.g.e., s. 190).

"'Hernani'ye kaç yılımı gömdüm, kim farkına vardı? 'Emil'in önsözü ile en az bir ay uğraştığımı kime anlatabilirim?... Ve sonra Hint. Kusurlarıyla, darmadağınıklığı ile, inişi çıkışı ile bir kıta" (a.g.e., s. 314).

"O kitaba harf harf hayatmı işledim, dört yılım sayfa oldu. Hint, rüyalarımla, hicranlarımla ben'im. Benim türbem, bugün ziyaretçisi yok bu türbenin, yarın olacak mı?" (a.g.e., s. 369).

MAHMUT ALİ MERİÇ
İstanbul Dalyan, Nisan 1994

BİRİNCİ KİTAP
HİNT VE BATI

Aynı ülkede doğmuş, aynı ninnilerle büyümüş, aynı Tanrılar'a inanmışlardı. Biri Doğu'da kaldı, öteki Batı'ya göçtü. İki bin yıl birbirlerinden habersiz yaşadılar. Kardeş olduklarını unutmuşlardı. Gururun ördüğü duvarlar vardı aralarında.

Yüzyıllar, yüzyılları kovaladı. Şehzadeler ihtiyarladılar. Batı illerinde saltanat süren hükümdar, Doğu'da kalan ağabeyini hatırladı. Az gitti uz gitti... dağlar, deryalar aştı... ve Avrupa ile Asya iki bin yıl sonra Himalaya eteklerinde kucaklaştılar. Batılı hükümdar ülkesine döndü. Bu defa heybesinde kanlı kelleler değil, ışıklı kitaplar vardı.

BAŞLARKEN[1]

"Musa, mihrap için bir heykeltraş arıyordu. Tanrı, iki heykeltraş lazım, dedi. Oliab'la Beliseel'i mabede yolladı. Biri ideal'i yontacaktı, öteki reel'i".

Victor Hugo

Zaferden zafere koşan homo faber karşısında, ne yapacağını şaşıran bir homo moralis, devle cüce. Çağdaş insan, kökleri kopmuş bir ağaç. Hem kendine yabancı, hem tabiata. İlim, maziyle ilgimizi keserken bizi kutsala bağlayan bütün köprüleri uçurdu. Kalıplaşmış inançların setleri yıkılınca azgın iştihalarla, hayvanî içgüdüler şuura saldırdı. Maddeye başeğdirirken, biz de maddeleştik. Kimine göre, çürüyen sadece iktisadî bir düzendir, kimine göre bütün bir medeniyet. İnsandan ümit kesmeyenlerin bakışları zaman zaman Himalayalar'a çevriliyor. Kâinat, kinle aşk arasında gidip gelen bir rakkas Hind'e göre. Çağlar da, mevsimler gibi... hakikat çağı, devrim çağı, kuruluş çağı, yıkılış çağı. Yıkılış çağının sonlarındayız. Yeni bir âhenk yaratmanın zamanı gelmiştir. Kasırgalar, yakında kopacak büyük devrimin müjdecileri.

---

1 Önceki baskılarda "Allahasmarladık Hint" başlığı altında, İnançları, Düşüncesi ve Edebiyatı ile Hint kitabının sonunda yeralan bu yazıyı, Hint ve Batı'nın başlangıç yazısı olarak kullanmayı uygun gördük.

Avrupa, ferdî bencillikten zarar gördüğü için içtimaîleştirmiş bencilliğini. Şatafatlı adlar takmış egoizmine: aile demiş, parti demiş, sınıf demiş. İpek eldivenler geçirmiş pençesine ve kutsal kavramların gölgesinde her cinayeti işlemiş. İkiye bölmüş ahlâkı. Başkalarını ezmek için etrafındakilerle birleşmiş. Engizisyon, haçlı seferleri, sömürgecilik bu medeniyetin kanlı meyveleri. Oysa Hintli'yi özetleyen kelime: feragat.

Hind'in aleyhinde atıp tutanların başlıca dayanağı kastlar. Ama Britanya sömürgelerinde İngiliz'le yerliyi birbirinden ayıran duvar çok daha sarp değil miydi? Amerikan zencisinin durumu paryanınkinden daha mı imrendirici? Batılı nasıl uzun veya kısa boylu, sarışın veya esmer, Danimarkalı veya İspanyol olarak doğarsa; Hintli de dokumacı veya balıkçı, Brahman veya Kşatriya olarak doğar. Kast bir ana kucağıdır Hintli için. Leyleğin yuvadan attığı yavru yok bu ülkede. Hangi kastta doğmuşsanız o kastta ölürsünüz. Başarınız etrafınızdakileri sevindirir, başarısızlıklarınız üzer. Ama hep beraber yükselir, hep beraber düşersiniz. İnsanı insandan ayıran duvarlar yıkılmadıkça, ferdin bir sınıftan ötekine atlaması neye yarar? İhanete benzeyen bir yükseliş değil mi bu?

Avrupa, Promete'yi temsil ediyor. Homo faber yıldırımı ışığa çevirdi. Tabiatın bütün canavarları bu yavuz hayvan terbiyecisi karşısında el pençe divan. Dünyayı cennete çevirmek için bir işaret bekleyen bu yaman orduyu hedefe ulaştıracak kurmaylar nerede?

Hind'i göklere çıkarışımız Batı'yı yermek için değildir. Himalaya'nın keşfi Olemp'e karşı beslediğimiz sevgiyi azaltmadı. Ama Eski Yunan yalnız kitaplarda yaşıyor, Hind'in dehasını dile getiren büyük fikir adamları çağdaşımız. Tebliğleri yaşanmış ve yaşanan bir ders. Bunun için daha sıcak, daha canlı. Kafayla gönlü barıştıracak yeni bir terkip için Hind'in kılavuzluğuna ihtiyaç var. Hayatın manasını aydınlatan büyük sırların anahtarı hâlâ onun ellerindedir.

Önsöz Yerine

Hint düşüncesi birçok aydınlar için hâlâ Mavi Sakal'ın kırkıncı odası. 18. asırda Anquetil-Duperron'la, William Jones, Hind'e niçin gitmişlerdi, kaçımızın bundan haberi var? Halbuki bu gidiş, bütün Avrupa düşüncesini altüst etmiş, yeni ufuklar açmış şiire. Ama edebiyat ve fikir tarihçileri bu konuyu şarkiyatçılara bırakmış, şarkiyatçılar edebiyatçılara. Bir kelimeyle Batı sırtını çevirmiş Doğu'ya ve yalnız Olemp'i görebilmiş, Olemp'i, yani kendini.

"Neredeyse tabiatın kör kuvvetlerini de Eski Yunan'a bağlayacaklar. Dünyada ne varsa oradan geliyormuş. Oysa dünyanın yarısı helenizmle ilgisi olmayan temellere dayanıyor. Çin'in, Japonya'nın, Tibet'in, Siyam'ın, Birmanya'nın, Seylan'ın manevî vatanı: Hint. İnsanoğlunun elli asırlık hayat ve ruh tecrübesini mayalandıran bir medeniyet bu" diyor Radhakrişnan. Avrupa'nın en büyük evlâtlarından biri Avrupalı'ya şöyle sesleniyor:

"... Avrupa'ya yeni bir sonbaharın meyvesini, ruhun yeni bir mesajını, Hind'in senfonisini getiriyorum. Ezelî'nin nabız

atışlarını duyurmak istiyorum Batı'ya.

Aydınlarımızın çoğu kendi katlarına çekilmiş. Sanıyorlar ki evin öteki kısımları boş. Üstlerinde dolaşanların ayak seslerini duymuyorlar. Bu sesler geçen asırların. Kâinatın konserine katılmayan çağ yok. Ama her çağ yalnız orkestra şefinin değneğini, yalnız kendi önündeki notayı görüyor. Kulak verdiği sadece kendi çalgısı. Biz bütün'ü dinleyelim. Dünle yarının özlemleri, rüyaları bugünle kaynaşmış. Bütün ırkları, bütün zamanları kucaklayan bir musiki. Duymasını bilen için, her saniye, ilk doğandan son can veren'e kadar bütün varlıkların şarkılarıyla örülü. Çağların çarkını yaseminler gibi kucaklayan birer neşide bunlar.

İnsan düşüncesinin geçtiği yolları izlemek için papirüslerin esrarını çözmeye lüzum yok. Üç bin yıl önceki düşünceler yanıbaşımızda. Adeta onlarla çevriliyiz.

Ademoğlunun hayat düşünü görmeye başladığı günden bu yana, canlıların bütün rüyalarını bağrına basan bir ülke, Hint. Tanrılar doğuran bir rahim. Üç bin yıldan beri bu sıcak topraktan hayalin binbir dallı ağacı yükselmede. Her dalda binlerce filiz, binlerce meyve... en yabanî inançlardan en saflarına, şekilsiz, adlandırılamayan, sınırsız Tanrı'ya kadar... Ağaç, hep o ağaç. Bu sarmaş dolaş dallarda aynı usare dolaşıyor. Dünya denen büyük geminin sereni bu ağaç. Dallarında binbir inanç, binbir ses uğulduyor. Ama bu uğultu bir senfoni. O gizli ahengin zevkine varanlar için, Batı zekâsının harabeler üzerine kurduğu düzen ne kadar kaba, ne kadar yapmacık. Dörtte üçünü kirlettiğin, köleleştirdiğin, yakıp yıktığın bir dünyaya hükmetmek marifet mi? Hayatla kaynaşmak, onun bütün tecellilerini sevmek, onun her cilvesine saygı göstermek... Hint bilgelerinden öğrendiğimiz en büyük ders bu".[2]

---

2 Rolland (Romain), La Vie de Ramakrishna (Ramakrişna'nın Hayatı), Stock, Paris, 1930, s. 22, s. 30 v.d.

Edgar Quinet, Doğu Rönesansı'nı vecitle selâmlayan ilk tarihçi. "Asya'nın ruhu daha çok felsefenin özüne işlemiş. Düşünce alışkanlıklarımızı değiştiren bu ruh. Çağdaş Alman metafiziği ile Hint metafiziğini karşılaştırın... birbirlerine o kadar çok benzerler ki adeta ayırt edemezsiniz. Bütün bu benzerlikleri tek kelime ile ifade edebiliriz: vahdet-i vücut... Asya, Batı'nın yalnız şiirine, yalnız politikasına değil, inançlarına da giriyor. İki dünyanın kaynaşmasını metafizik de mühürlemekte... Yunan ve Roma Rönesansı'nı, Descartes'ın tadil ettiği Eflatun idealizmi taçlandırmıştı. Doğu Rönesansını, Almanya'nın temessül ettiği Asya panteizmi taçlandırıyor: felsefe alanında şahidi olduğumuz en büyük hadise bu".[3]

Bir edebiyat tarihçisi de şöyle konuşuyor: "19. asırda Sanskritçe metinlerin Avrupa'ya gelişi Batı'nın ruh iklimini değiştirmiş; Batı bu büyük hadiseyi, 15. yüzyılda Yunan yazmalarıyla Bizans şerhlerinin Avrupa'ya gelişi sonunda gerçekleşen fikrî kalkınışla aynı ayarda saymış ve İkinci Rönesans adını vermiş ona".[4]

Şimdi de çağdaş bir etnografı, Claude Lévi-Strauss'u dinleyelim:

"Doğu'nun en eski kültürü, İndüs boyundaki şehirlerde, İsa'dan üç bin yıl önce kurulan Mohenco-Daro ile Harappa'da yaşıyor. Asırların, kumların, su baskınlarının, güherçilenin, Arya istilâlarının yokedemediği bu kadim enkaz arasında dolaşalım. Akla durgunluk verecek bir manzara. Pergelle çizilen ve dik açılarla kesişen sokaklar; birörnek evleriyle işçi mahalleleri; un öğüten, maden işleyen, kap-kacak yapan atölyeler. Blok blok belediye ambarları; hamamlar, kanalizasyonlar, lağımlar. İktidardaki bir azınlıktan çok, müreffeh

---

3 Quinet (Edgar), Le Génie des Religions (Dinlerin Ruhu), Pagnerre, Paris, 1857, s. 73-74.

4 Schwab (Raymond), La Renaissance Orientale (Doğu Rönesansı), Payot, Paris, 1950, s. 18.

bir topluluk için inşa edilmişe benzeyen zerafetsiz, fakat sağlam ve rahat evler. Ziyaretçi, bütün bunlara bakıp kendini çağdaş bir sitenin ihtişam ve aksaklıkları karşısında sanır. Avrupa'dan çok Birleşik Amerika'yı hatırlatan bir medeniyet.

İnsana öyle geliyor ki, dört beş bin yıl önce gelişen bir uygarlık son sözünü söylemiş; bir 'devre'nin kapanışı bu. İndüs boyundaki şehirlerde ilk örneklerini bulduğumuz bu küçük burjuva medeniyeti, Avrupa kozasının içinde uzun müddet geliştikten sonra, Atlantiğin öbür kıyısında bütün kemaliyle gerçekleşen medeniyetten çok farklı değil. İlham aynı.

Dünyaların en eskisi, gençliğinde Yeni Dünya'ya benziyordu. Tek örnek bir ön-tarih fecri bu. Ayrı ayrı tarihler doğacaktır bu fecirden. Ama bu ayrılıkların hiçbiri sürekli olmayacaktır. Avrupa ile Asya tarih öncesinden modern çağa kadar hep birlik peşinde koşmuş; farklı gelişmeler tehlikeye düşürmüş bu birliği. Fakat ayrılık sadece görünüşte. Geliştirdikleri tezatların düzenli karakteri, en arkaik sahneyle en yenisini, Hint'le Amerika'yı kürenin iki ucuna yerleştirmiş: bütündeki ahengi gösteren bir başka delil.

Avrupa bu iki kutbun arasındadır: yarı Asya, yarı Amerika. Ona sorarsanız Amerika'da maddî değerlere aşırı bir ilgi gösterilmektedir, Asya'da manevî değerlere. Bir yanda bolluk, ötede sefalet. Ve bu tezadı devam ettirmek için semavî birer hakikat gibi kabul ettirilmek istenen iktisadî naslar.

Asya'yla Avrupa hiç değilse medeniyetlerinin maddî yönleri bakımından birbirinin tersi: biri kazandıkça öteki kaybetmiş.

Avrupa'yı şehir hayatı yaratmış. Oysa Doğu'da, kentlerin inanılmayacak bir hızla gelişmesi, bu talihsiz bölgeleri facia ve sefaletlerin merkezi haline getirmiş sadece.

Avrupa kendini Amerika'yla kıyaslayınca, tabiî zenginlikler, nüfus yoğunluğu, ferdî prodüktivite, ortalama istihlâk seviyesi bakımından hiç de parlak bir durumda olmadığını görür.

Avrupa'nın Amerika üzerinde hakları varsa, Asya'nın Avrupa

üzerinde çok daha büyük hakları var.

Asya alacaklı. Alacaklı ama, Avrupa'nın da ondan alması gereken nice dersler var. Batı düşüncesi, bilginlerin bütün himmetlerine rağmen, Asya'nın mesajını kavrayamadı. Bu mesaj başka tecrübelerin ifadesiydi. Avrupa yaşamamıştı bu tecrübeleri.

Batı, vücudun faaliyetleriyle ruhunkileri birbirinden ayırmaya çalışmıştı. Daha doğrusu birbirine kapalı iki dünya olarak düşünmüştü onları. Felsefî, ahlâkî, dinî düşüncelerinin temelinde bu inanç yatıyor. Tekniklerine, pratik hayatına istikamet veren bu davranış. Batı, maddî dünyayla manevî dünya arasındaki sürekliliğin farkına daha dün varabildi. Psikiyatrinin, psikanalizin, psikosomatik tıbbın gelişmesini bekledi bunun için. Bu anahtarı yeni sanıyor, kullanmasını beceremiyor pek. Asya asırlardan beri ustaca kullanmış onu, ne var ki başka amaçlar için kullanmış. Üç yüz yıldan beri mekanik araçlarını geliştirmiş Batı, vücut teknikleriyle uğraşmamış. İnsanın emrindeki en tabiî âlet: vücut. Batılı bu aleti pek az tanıyor. İnsan vücudunun yeniden keşfi, insan ruhunun da yeniden keşfi olacaktır. Batı'nın bu konuda rehberi: Doğu.

Asya'nın siyasî ve içtimaî düşüncesi de, aynı inançtan, vücutla ruhun birliği inancından ilham alıyor. Bunun ilk örneği din. Budizmden İslâmiyete kadar Güney Asya'nın dinleri her çeşit inançla bağdaşabilmiş. Tarih boyunca, Hind'in bütün büyükleri insaniyetçi. Asya, ırklar arasında da, inançlar arasında da eşitlik idealini asırlar boyu gerçekleştirmiş. Binlerce yıl beyazla siyah yanyana ve kardeşçe yaşamış. Kastlar içtimaî zümrelerin birbirine tecavüz etmemeleri için düşünülen bir sistem. Temerküz kamplarından çok daha insanca bir çözüm yolu".[5]

---

5 Lévi-Strauss (Claude), Psyche dergisi, Hint Özel Sayısı, Paris, 1952.

"Hint, altınını yollar bize, Kızıldeniz, sedefini. Erguvan, Sur'dan gelir Roma'ya... Güzel kokuların kaynağı: Arabistan. Bu hazineler hangi kadında iffet bırakır?
Nazenine bak: sırtında bütün bir ailenin serveti, ilerliyor. Kaç âşığın alın teri incilenmiş gerdanında. Bu pırıl pırıl mücevherler kaç ocağı söndürmüş.
Ne mutlu pembe şafaklar ülkesine... Ne kadar bahtiyarsın Asyalı erkek! Son çıra kocalarının ölüm yatağına fırlatılır fırlatılmaz, karıları gülerek koşar ateşe. Veyl bu şereften mahrum edilenlere, veyl! Dudakları eşinin dudaklarında, onunla birlikte alevleşen, onunla birlikte kül olan Şark kadını!"

Propertius
Elejiler, III-13

HİNT VE ANTİK DÜNYA

Doğu, bütün vahiylerin kaynağı, diyor bir tarihçi. "Peygamberler Asya'nın çocuğu, yorumcular Avrupa'nın. O iki dünya aynı Söz'ün yankısıdır. Bazan tek ruhları vardır, birbirlerini arar, birbirlerini tamamlar, hatırlarlar aynı soydan geldiklerini. Bazan iki tarikat gibi yabancıdırlar, kıyılar uzaklaşır zaman zaman, sonra tekrar buluşur, tekrar kaynaşır. Ve bu vuslattan yeni bir iman doğar; yeni bir iman, yeni bir Tanrı. Öyle ki, bu buluşup ayrılmaların tarihi, dinî hayatın da tarihidir".[6]

İsrailoğullarının ufku Mezopotamya sınırlarını aşmaz, Tevrat'ta Eski Asya yok gibi. İbraniler'le Hintliler birbirlerinden habersiz yaşamışlar. Musa'nın kavmi, Yehova'nın çocuğu olduğuna inanır, ezelî'nin ülkesinde yaşamaktadır. Neden daha eski kaynaklarıyla ilgilensin?

---

6 Quinet, a.g.e., s. 47.

Oysa Yunan Tanrıları Doğu'yla Batı'nın ilk izdivacından doğdu. Beklenirdi ki, Yunanlı, ecdadının hatırasını başka uluslardan daha iyi korusun. Öyle olmadı, Yunanlı, nereden geldiklerini bilmeden Asya inançlarını benimsedi. Kavme kişiliğini veren bu unutkanlık. Çok geçmeden dünyada her şeyi kendisinin bulduğuna, kendisinin yarattığına inanacaktır Yunanlı. Herodotos, yurttaşlarının bu yersiz gururunu ilk fark edenlerden biri. Ama helenlere, Hind'in kutsal dağlarını göstererek, işte Tanrılarımızın kaynağı diye haykıran Büyük İskender oldu.

19. yüzyıl Avrupası'na göre, Yunan mucizesi bütün ihtişamını Asya'ya borçlu: Pythagoraslar, Demokritoslar, Lykurgoslar... meşalelerini ya Ganj kıyılarında tutuşturmuşlar, ya Nil boylarında. Çağdaş yazarlar öncelik konusunda daha ihtiyatlı...

İhtimallerin alacakaranlığından tarihin ışıklı dünyasına geçelim.[7]

Batı, Hind'e dair ilk masalları Ksenophon'un çağdaşı Ktesias'dan (İ.Ö. 5. yüzyıl) dinler. Pers hükümdarının sarayında yıllarca hekimlik yapan bu zat, İran ve Hint hakkında topladığı bilgileri Yunanistan'a dönünce yayımlamış, okuduklarını, gördüklerini, duyduklarını eserlerine aktarmış. Ama bu konudaki çeşitli eserlerinden sadece Hind'e ait bazı tasvirler kalmış.

Ktesias'a göre, Hint uçsuz bucaksız bir ülkedir. Nüfus derseniz, Hint bir yana, dünyanın öteki memleketleri bir yana. Halk hastalık nedir bilmez, iki yüz yıl yaşayanlar çoktur...

Sonra masalla gerçeği birbirine karıştırır Ktesias, o çağın bütün tarihçileri gibi: kuyruklu, köpek başlı insanlar, kulakları dirseklerine kadar uzayan hilkat garibeleri, sakalı toprağı süpüren

---

7 Doğu'yu Çan Kulesinden Seyreden Devir'e kadar olan bu bölümde, önceki baskılarda "Notlar"da yeralan "İskender ve Kalanos" ile "Megasten ve Ktesias" başlıklı notlar ana metinle birleştirilerek kullanılmıştır.

iki ayak boyunda cüceler... İçene, kalbindeki bütün sırları söyleten büyülü su... Asya'yı hayalin vatanı sayanlar bu Yunan hekiminin Doğu'ya ait rivayetlerini ibretle okusunlar.

Sonra İskender seferleri. Makedonyalı fatih Kuzey Hint'ten geçerken (İ.Ö. 326), bu diyarın aydınlarıyla tanışmak ister, Taksila racası da İskender'i memnun etmek için ona sarayındaki bilgelerden birini yollar. Etrafındakileri "kalyana" hitabıyla selâmladığı için, tarihçilerin "Kalyanos" diye bahsettikleri bu Hintli, İskender'in iltifatına mazhar olur, ama gördüğü itibar gözlerini kamaştırmaz, dünya nimetlerini küçümsemeye devam eder ve.. hiç beklenmedik bir anda ölmeye karar verdiğini bildirir. Parlak bir tören tertip edilir, Kalyanos, varını yoğunu etrafındakilere armağan ettikten sonra, düğüne gider gibi çıkar odun yığınlarının üzerine, dudaklarında tebessüm, alevler arasında kaybolur. Makedonyalı başbuğun ölümle defalarca kucaklaşan savaşçıları, bu Asyalı bilgenin çetin iradesi karşısında duydukları hayret ve hayranlığı yıllarca unutmayacaklardır. Ve Hint, Yunanlı'nın hafızasında alevden bir çerçeve içinde ebedîleşir.

İskender'in ölümünden sonra, fethettiği imparatorluk, ipliği kopan bir kolye gibi dağılır. Batlamyus Mısır'ı, Kıbrıs'ı, Fenike'yi ele geçirir, Asya'daki ülkelerin çoğu Seleukos Nikator'a nasip olur. Seleukos İ.Ö. 212'de Babil tahtına kurulur, Ganj kıyılarında muazzam bir ülke olduğunu duymuştur, Pataliputra şehrinde oturan hükümdara bir elçi yollamaya karar verir: Megasthenes.

Megasthenes'in eserini Arrianos ve Strabon'un kitaplarından tanıyoruz.

Megasthenes Ganj'ı gören ilk Yunanlı. Bu ırmağın Himalayalar'dan fışkırdığını, önce güneye aktığını, sonra doğuya kıvrılarak Pataliputra'ya ulaştığını yazar, şehri öve öve bitiremez. Seleukos'un elçisine göre, bu geniş ülkede adalet hüküm sürmektedir, yollar mükemmel, vergiler düzenlidir.

Hükümdarın dört yüz bin yaya, otuz bin atlı, on dokuz bin filden kurulu koca bir ordusu vardır. Muhafız alayını kadınlar teşkil etmektedir.

Megasthenes Hint coğrafyasıyla da çok ilgilenir, sonra da fillere sayfalar ayırır ve ilk defa olarak bir gergedan tasvir eder. İpeğin bir ağaç kabuğundan çıkarıldığını sanır. İşittiklerini de hiçbir tenkit süzgecinden geçirmez.

Hint'te kölelikten eser olmayışına çok şaşar Megasthenes, Hint'teki kastların en zavallısı Şudralar bile Yunanistan'daki kölelerden kat kat hür, kat kat bahtiyardırlar. Savaşçılar, savaş olmadığı zamanlar, istedikleri gibi yaşarlar. Çiftçiler, savaş zamanlarında bile, işleri güçleriyle uğraşabilirler.

Filozoflarsa iki sınıfa ayrılır: inançları Pythagoras'ınkini andıran Brahmanlar ve dünyadan el etek çekip ormanlara sığınan Gurmonlar. Hint bilgelerinin gözünde ölüm daha mutlu bir hayata doğuştur. Onlar da Dyonysos'a (Şiva), Herakles'e (Krişna) inanırlar. Ölümsüzlük hakkındaki düşünceleri Eflatun'unkine benzer.

Ortaçağ'a gelinceye kadar Avrupa'nın Hind'i bir masallar ülkesi sayışında Ktesiaslar'ın tesiri büyük, ama birçok maceraperesti Ganj kıyılarına sürükleyen de bu masallar.

Hint inançlarına karşı beslenen bu ilgi, Roma İmparatorluğu'nda bir kat daha artar. Augustus'un sarayına Zarmanoşegas adında bir Hint bilgesi gelir ve diri diri yaktırır kendini, Kalanos gibi. Şair Propertius (İ.Ö. 47-15) Hint kadınının vefakârlığını göklere çıkarır. Brahmanlar'ın şöhreti birçok filozofu Himalaya eteklerine çeker.

Ama bu seyrek temaslar iki kıtayı kaynaştıramaz. Hint düşüncesinin ilk şuurlu yankıları İskenderiye mektebinden yayılır Avrupa'ya (İ.Ö. 1. ve 2. yüzyıllar).

Roma İmparatorluğu çöktükten sonra Hint'le Batı arasındaki bağlar gevşer, Hıristiyanlık için Doğu, Tanrı'nın hidayetinden yoksun bir dünyadır.

DOĞU'YU ÇAN KULELERİNDEN SEYREDEN DEVİR

Ortaçağ... Kuzeyin sisleriyle kefenlenen gotik katedraller, buhur ve çile. Saadeti nefse ezada arayan keşişleri, Hind'in ne hazineleri ilgilendirirdi, ne felsefesi. 12. asrın inleyen, kamçılanan, çarmıha gerilen İsası ve şehvet cinlerinin kol gezdiği Yüksek Asya... Haçlı seferlerinin amacı Suriye çöllerinde bir mezardı. Avrupa çıplak bir toprak parçası istiyordu Asya'dan.

Bununla beraber Hint masalları o çağda yayılır Avrupa'ya. "Pança-Tantra" dünyanın belli başlı bütün dillerine çevrilir. Nasların baskısından bunalan şehir burjuvazisi, özlediği hayat felsefesini Kelile ve Dimne tercümelerinde bulduğu içindir ki, bu eski Asya masallarını benimseyiverir. Hint hikâyeleri Batı folklorunu zenginleştirir, kalıptan kalıba girer, dilden dile aktarılır, ama iki dünya arasında şuurlu bir temas sağlamaz.

Avrupa, hayal hazinesine karışan bu malzemenin kaynağını araştırmaz. Hindistan'a kadar uzanan Marco Polo'nun (1254-1323) anlattıklarına dudak bükülür ve açtığı yol çok geçmeden unutulur, gider.

BİR DESTANDA KUCAKLAŞAN İKİ KITA

Ümit Burnu'nun keşfi Asya'yı bütün ihtişamıyla Batı'ya tanıttığı gün, Ortaçağ sona erer.

Portekiz'in tek büyük şairi var: Camoens (1525-1580). Şiire Şark'ın kapılarını açan Camoens tek eser yaratmış: "Os Luciades". Batı'yla Doğu, dünya edebiyatında ilk defa bu kitapta kucaklaşır. Mısralar bazan portakal çiçeği kokar, bazan tarçın... Avrupa'nın ilham perisi bir an için Akdeniz'den uzaklaşıp, Asya okyanuslarına dalar. Grek Rönesansı'yla Doğu Röne-

sansı'nı kaynaştırır Camoens. Her mısrada insanlık gemisinin uzun zamandır hasretini çektiği kıyılara yaklaştığını sezersiniz. Şiirin yelkenleri yeni meltemlerle kabarır ve Asya gökleri Taj Irmağı'nın sularına akseder. Şairin kalbi de okyanus kadar derin ve geniş. Ve okyanus gibi iki kıtayı birleştirir.[8]

Doğu bu destanla edebiyat sahnesinde boy gösterdikten sonra, yeniden karanlığa gömülür. Hint, 18. yüzyılın sonlarına kadar ya bezirgânların kazanç hırslarını kamçılayan bir sömürge, yahut da hayalperest keşişlerin hidayete kavuşturmak emeliyle koştukları bir ülkedir.

BİNBİR GECE, BİNBİR GÜN

Oryantalizmin ilk büyük eseri, Herbelot'un "Doğu Kütüphanesi" (1697). İslam dünyasını çeşitli yönleriyle gözönüne seren bu kitap, birçok araştırıcılara kılavuzluk edecek, nice şairlere ilham kaynağı olacaktır. Yazık ki, o zengin "Kütüphane"de Hint, Çin ve Eski İran rafları hemen hemen boş. Yazarın İslam'dan önceki çağlar hakkında verdiği bilgiler, ya klasik eserlere, yahut dostu Bernier'in anlattıklarına dayanmaktadır.[9]

Bernier (1620-1688) felsefeyi Gassendi'den öğrenmişti: Chapelle, Molière gibi. Ninon de Lanclos'nun salonunda "cici filozof"du adı. Montpellier Üniversitesi'nden hekim diploması aldıktan sonra, yola revan oldu. Suriye, Mısır, nihayet Hint. Evrengzib'in sarayı. Gassendi'nin şakirdi on iki yıl hekimlik yapacaktır bu sarayda. Hind'in dinini ve âdetlerini merak edecek, öğrendiklerini XIV. Louis devrinin aydınlarına aktaracaktır. Vezir Danişment Han, frenk bilginini memnun etmek için saraya,

---

8 Bkz. Cemil Meriç, Bu Ülke, "Camoens", 6. baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992, s. 231.

9 Bkz. Cemil Meriç, Işık Doğu'dan Gelir, "Muhteşem bir Abide: Doğu Kütüphanesi", Pınar Yayınları, İstanbul, 1984, s. 82 v.d.

Dara Şükuh'un Upanişadlar'ı çevirtmek üzere Delhi'ye çağırdığı Panditler'den birini davet etmiştir. Sık sık toplanılıp sohbet edilmektedir. Ne gariptir ki, Batılı filozof, Asyalı bilgeden çok daha anlayışsız ve bağnaz. Pandit her milletin kendisine has bir dini olduğunu, cennete birçok yollardan gidilebileceğini, Hıristiyanlığın da hak dini olduğunu kabul eder. Bernier ise, Hint inançlarını saçma bulur. 1669'da Fransa'ya dönen filozof-seyyah, az sonra seyahatnamesini yayımlar: "Hindistan ve Büyük Mogol Devletlerinin Tasvirini de içeren Bernier'nin Yolculuğu" (Voyage de Bernier, contenant la Description des Etats du Grand Mogol, de l'Indoustan etc.).

17. asrın edebiyatçılarına yeni bir dünyadan haberler getiren Bernier, Herbelot'nun Hint konusunda başlıca müşaviridir. La Fontaine'in dehasına yeni ufuklar açar. Anquetil sık sık onun seyahatnamesine başvurur. Hint tarihçilerinin bugün de faydalandıkları bir eser bu.[10]

"Doğu Kütüphanesi" aydınlara hitap ediyordu. Halifeler diyarı, muhayyileler üzerindeki saltanatını, o değerli, fakat kuru esere değil, iki masala borçlu: "Binbir Gece" (1704), "Binbir Gün" (1707). Yeni bir dünyanın kapılarını açıyordu bu iki tercüme. On binlerce meraklı Asya bahçelerinde unutulmaz geceler yaşadı. Atina ve Roma sokaklarında dolaşmaktan bıkan muhayyileler, şadırvanlar ülkesine kanatlandı. Binbir Gece yetmiyordu onlara, yeni Binbir Geceler istiyorlardı. Tercümeler, taklitler birbirini kovaladı. Doğu, kalabalıklar için bir sığınak, yazarlar için her türlü hayâsızlığı meşrulaştıran bir dekordu. Kucağında yaşadıkları cemiyeti yermek isteyen

---

10 Üzerinde bir hayli tartışılan Asya tipi üretim tarzına Marx'ın dikkatini çeken de, Bernier olmuştu. Marx, 1853'te Engels'e yazdığı bir mektupta şöyle der: "Doğu'daki şehirlerin kuruluşu hakkında ihtiyar François Bernier'ninkinden daha parlak, daha canlı, daha dikkati çekici bir eser bulamazsın. Bernier askerî teşkilâtı da pek güzel anlatır." Mektubun tamamını okumak isteyenler, İnsaniyet Kütüphanesi tarafından yayımlanan Muhammet ve İslamiyet adlı broşürdeki tercümemize başvurabilirler (Cemil Meriç).

filozoflar Türkler'i, İranlılar'ı konuşturdular. Şark, İtalyan tiyatrosundaki maskeler gibi kalıplaştı... Ve Batı'nın şuur-altına bir realiteden çok, bir masal dünyası olarak yerleşti. Avrupa halifeler diyarını uzun zaman, Binbir Gece'nin mavi kristali arkasından seyredecektir.

Vasco da Gama'nın 1498'de açtığı yoldan Asya'yı Hıristiyanlaştırma'ya koşan keşişler de, bitmez tükenmez tartışmalarıyla, dikkati Uzakdoğu'ya çektiler. Bir Çin hayranlığıdır başladı. Montesquieu'nün "İran Mektupları"nı, Marquis d'Argenson'un "Çin Mektupları" takip etti. Fakat mandarenler diyarı edebiyatçılardan çok, filozofları coşturdu. Aydınlar yönetiyordu o bahtiyar ülkeyi... Konfüçyus'un dini tesamuhu kökleştirdi Batı'da. Çin, intelijansiyanın içtimaî ufkunu genişletti. Ansiklopedi'nin etrafında kümelenen yazarlar, kilisenin saltanatını yıkmak için Doğu'dan faydalandılar.

Nihayet Hint belirdi ufukta: müphem, loş, acayip bir Hint. Keşişlerin uyandırdığı merak, seyyahların anlattığı hikâyelerle bir kat daha alevlendi. Fransa ile İngiltere arasındaki sömürgecilik yarışı Hind'i ön plana getirdi.

HIRİSTİYAN ŞAKUNTALA

18. asır Avrupası'nın hayalini Doğu'ya kanatlandıran kitaplardan biri de "Paul ile Virginie" (1787).

Anquetil-Duperron'dan üç beş yıl sonra, hemen hemen aynı kıyılarda bir ikinci seyyah dolaşıyordu, edebiyatta Anquetil'inkine benzer bir devrim yaratacak olan bu yolcunun adı Bernardin de Saint-Pierre'di (1737-1814). Yeni doğan oryantalizmi yorumlamak istiyordu sanki ve 18. yüzyıla yeni bir ruh sızıyordu onunla.[11]

---

11 Bkz. Cemil Meriç, Kırk Ambar, "Aydınlıklar Asrında bir Hayalperest", Ötüken Yayınları, 1980, . 146 v.d.

"Camoens'in denizlerde yaptığı yolculuktan, yabancı bir gökaltında doğmuş iki kahraman getirdi Bernardin de Saint-Pierre: Paul ve Virginie. Tanışır tanışmaz anlıyorsunuz ki, çocukluklarından beri başka bir hava koklamış, başka yıldızları seyretmişler. Hurma ağaçlarının meyvesinden daha tatlı düşünceleri, şehirlerin kucağında gelişmemiş belli ki. Dilleri bile başka, gemiler geçmeyen bir ummanın bağrından yeni fışkırmış bir adanın çiçeklerine benziyor bu dil. Konuşmalarını hatırlayın. Fazilet sanki ektikleri çiçeklerle boy atıyor. Okumayı Batı'nın kütüphanelerinden öğrenmemişler. İnsan ayağı basmamış dağlar, keşfedilmemiş gökler, maceraları bilinmeyen yıldızlar, bakir bir ummana akseden bakir ormanlar... işte heceledikleri kitabın ilk sayfaları. Virginie, Şakuntala'ya, Damayanti'ye ne kadar benzer! Aynı toprak, aynı güzellikler, Batılı'nm da Doğulu'nun da kafasında aynı şairane tipleri yaratmış. Bernardin de Saint-Pierre de bir Hıristiyan Brahman'ı andırır".[12]

VOLTAİRE'İN HİND'İ

Asya tacını İbraniler'e kaptırmak istemeyen Voltaire (1694-1778) yakından ilgilenir Doğu'yla. Üstada göre, Avrupa her şeyini Hind'e borçludur, "Yunanlılar, isyan eden Titan Efsanesi'ni, İbraniler Enok'un kitabını ondan almışlar... Hıristiyanlık da bu kitaptan doğmuş... İlimlerin Hint'te ne kadar ileri olduğuna, Jimnofistler'in şakirdi Pythagoras parlak bir delil".

Kâh barbarlıktan uzak dinlerin sadece Hint ve Çin'deki dinler olduğunu düşünür Voltaire, kâh Brahman törenlerinin komik batıl inançlardan geldiğini. Bir bakarsınız Hint'te Hıristiyanlık "Hindistan'ın derinliklerinde saklıdır" ve Av-

12 Quinet, a.g.e., s. 59-60.

rupa'ya "kesinlikle Brahmanlar'dan gelmektedir". Ama Hint gelenek ve töreleri de "sıkıcı bir karmakarışıklık"tan ibarettir. Oysa "Azur Vedam" adlı eser gerçek bir bilgenin eseridir ve papazların budalalıklarına bir tepki olarak kaleme alınmıştır.

Voltaire, dine ve ruhban takımına karşı saldırılarında dört elle sarıldığı "Azur Vedam"ı kendi görüşlerini sağlamlaştırmak düşüncesiyle istediği gibi yorumlayıp tahrif etmekten hiç çekinmez.

Uzak Doğu'yu ilk defa olarak tarihin baş köşesine oturtan Voltaire, bilgisiyle değil, sezişleri ve tecessüsleriyle büyük. Brahma ile İbrahim'i birbirine karıştırır, misyonerlerin, büyük ihtimalle 17. yüzyılda, Hintlileri Hıristiyanlığa çekebilmek amacıyla yazdıkları "Azur Vedam"ı, binlerce yıl önce yazılmış, Doğu'nun en değerli, en eski kitabı olarak kabul eder.

Gülmeyelim, aldanan Voltaire değil, bütün bir çağdır. Asya ise hep susmaktadır. Bu kıtanın dudaklarına vurulan mührü kim kıracak?

Fatihler

"Çok geçmeden, yıllar damarlarımdaki kanı donduracak, fakat mezara şu teselli ile gideceğim: Hint'le Avrupa birbirine kafası ve gönlüyle bağlanmıştır, şimdiye kadar olduğu gibi iğrenç menfaatlerle değil".

Anquetil-Duperron

FECRİN İLK PIRILTISI: ANQUETİL-DUPERRON

Champollion (1790-1832) binlerce yıldan beri konuşmayan kitabeleri dile getirir, Firavunlar dünyasını kuşatan sis onun himmetiyle dağılır. Ama Asya ile Avrupa'yı ışıktan bir köprüyle birbirine bağlayan Anquetil-Duperron'dur (1731-1805). Batı'ya "Avesta"yı Anquetil tanıtır,[13] Hint düşüncesinin ilk büyük fatihi o, Doğu Rönesansı'nı iç dünyasında gerçekleştiren ilk Avrupalı.

Hayatına eğilelim: yirmi yaşlarında idi henüz, Hollanda'da İbranice, Arapça, Farsça öğrendikten sonra Paris'e dönmüştü. Kader karşısına dört sayfa çıkardı, Zentçe yazılmış dört sayfa. Hiçbir bilgin sökememişti bu yazıları. Hind'e gitmeye karar verdi. O esrarlı ülke fatihini bekliyordu.

Yoksuldu, bütün Havariler gibi. Nasıl gidecekti Hind'e? Büyüklere başvurdu, savsakladılar. Muradına ermek için asker

13 Anquetil 1771'de yayımladığı "Avesta" ile ilk kez bir Doğu dilini, Zentçe'yi, William Jones de 1785'de Sanskritçe'yi çözer. 1822'de sıra Champollion'dadır. Oryantalizmin bu fetihleri sayesinde dünya, artık, Doğu-Batı ayrılığının ötesinde tek bir dünya haline gelir. Batı'ya özgü sayılan "klasik hümanizma", Zentçe ve Sanskritçe metinler sayesinde evrenselleşir, Avrupa dışında da bir zekâ ve ruh olduğu anlaşılır.

yazıldı, ipten kazıktan kopmuş sekiz on maceraperestle gemiye bindi (2 Kasım 1754). Çantasında bir çift mendil ve iki kitap vardı: İncil'le Montaigne. 10 Ağustos 1755'de Pondişeri'ye çıktılar, Anquetil kuzeye gitmek istiyordu, ona, "nereye ey garip yolcu, burası tehlikeler diyarı" dediler, güldü ve yoluna devam etti. Kılavuzlar korktu, o korkmadı, tek başına daldı ormanlara, kaplanlar önünden çekildi, filler saygı ile yol verdi ona. Yürüdü yürüdü. Hastalıklar kaplanlardan daha zalim çıktılar. Genç Anquetil ölümü yendi nihayet. Bu defa kadınlar yolunu kesti: Tanrıçalardan davetiyeler yağıyor, delikanlı görmemek için gözlerini kapıyordu. Çözülemeyen yazılardı onun sevgilileri.

Binbir hayal kırıklığından sonra Surat'a vardı (2 Nisan 1758). Üç yıl mubitlerin kahrını çekti, çeşitli metinler üzerinde uğraştı. Nihayet Paris'e döndü (14 Mart 1762), yanında yüz seksen yazma vardı.

1771'de "Avesta"nın Fransızca tercümesini yayımladı. 1787'de tamamladığı elli Upanişad tercümesini 1801'de yayımlayarak, Batı kütüphanesini yeni bir şaheserle zenginleştirdi: "Upanişadlar".[14]

Ölüm Anquetil'i yazı masası başında buldu.

Kendisini dinleyelim: "Anquetil'den Hint bilgelerine selâm! Eserimi hor görmeyin ey ulular! Ben de sizin soyunuzdanım. Bütün gıdam: ekmek, süt ve su. Hiçbir kış evimde ateş yanmadı, yatak yorgan nedir bilmem. Ne gelirim var, ne maaşım. Yaşlandım, ama dincim, alnımın teriyle kazanıyorum hayatımı, dünyanın hiçbir nimetinde gözüm yok, yalnızım ve hürüm, gönlüm insan sevgisi ile dolu".

---

14 Dara Şükuh'un Farsça'ya kazandırdığı metni esas alarak, Farsça'dan Latince'ye çevirdiği "Upanişadlar"ı Anquetil 1787'de tamamladı, eser 1801'de "Oupnekhat" adıyla basıldı, okunması oldukça güç olan kitap, 1804'le 1832 yılları arasında dört defa basılan Lanjunais'nin "Tahliller"i sayesinde sevildi. Bkz. İlahiler Çağı: 3) Upanişadlar, s. 113 v.d.

Unutulmasın ki bu satırlar, Marquis de Sade'ların itibar gördüğü bir devirde yazılıyordu, maceraperest dilberlerin pırlanta yüzüklerle süslü ayaklarını politika talihlilerine öptürdüğü, vicdanların açık arttırmayla satıldığı bir devirde.

Evet, Batı'da ilk defa duyulan bir sesti bu, bir Hıristiyan bilgenin sesi: "Çok geçmeden yıllar damarlarımdaki kanı donduracak, fakat mezara şu teselli ile gireceğim: Hint'le Avrupa birbirine kafası ve gönlüyle bağlanmıştır, şimdiye kadar olduğu gibi iğrenç menfaatlerle değil".

ENDİYANİZMİN DÖRT SÜTUNU

Önce bir pırıltıdır Doğu, bir özleyiştir. Efsaneyle şiir kanatlıdırlar. İlim ağır ağır ilerler.

XIV. Louis Fransa'sına Bernier tanıtır Şark'ı; Milton'la Dryden İngiltere'sine Sir Thomas Roe. Dört yıl (1615-1619 arası) Mogol hükümdarının sarayında kalmıştır Roe.

Seyahatnameler birbirini kovalar, Roe'nunki 1665'de yayımlanır. İran ve Hind'in büyülü dünyasını ele alan zengin bir edebiyat gelişmektedir Londra'da.

Milton'un "Kaybolan Cennet"i, Roe'nun Seyahatnamesi'nden iki yıl sonra basılır (1667). Milton daha önce Roy'u okumuş, hatta belki onunla biraraya gelip sohbet bile etmiştir. Şairin hayal dünyası bilinmeyen isimlerin uzak melodisi, coğrafyası da yeni, müphem, sembolik manzaraların çeşitliliği ile zenginleşmiştir. "İpekler ülkesi"nin adı artık "muhteşem Doğu"dur şairin dilinde. Adem'le Havva da kendilerini yeryüzünde bulduklarında, çıplaklıklarını örtmek için asma yaprağına değil, Doğu'nun o sarhoş edici ikliminde yetişen büyük bir banyan yaprağına bürünürler.

İngiliz şairlerinin bakışları "Doğu Kapısı"na çevrilmiştir, ama o kapının ardındaki dünya onlar için sadece bir ilham kaynağıdır henüz.

Yine bu atmosfer içinde, Dryden "Aurengzebe"yi kaleme alır. Yıl 1675. Halk çok sever bu dramı, sahnede seyyahlarla, Binbir Gece Masalları'nın ilham ettiği bir Şark vardır.

Dryden'in bu konudaki öncüleri arasında en ünlüsü Shakespeare. Filhakika "Venedik Taciri"nin dayandığı iki hikâyenin de kaynağı budizmdir.

Ama bunlar, iki dünyanın uzaktan selâmlaşması. İngiltere'ye Hind'i tanıtan Kalküta'daki araştırıcılar, İngiltere'ye ve bütün Avrupa'ya.

Evet Anquetil bir kahraman, bir kâşif, bir müjdecidir. Batı, Asya'nın düşünce bahçesine onun açtığı kapıdan girdi. Fakat Hind'in manevî hazinelerini insanlığın müşterek malı haline getirenler, 1780 yılları civarında Kalküta'da toplanan İngiliz aydınları olmuştur. Gerçi Büyük Britanya'yı Ganj kıyılarına çeken ilim aşkı değil, kazanç hırsıydı. Fakat bu ülkeyi rahatça sömürebilmek için, dilini ve inançlarını öğrenmek gerekiyordu. Hastings'in (Warren, 1732-1818) etrafında kümelenen bir avuç bilgin Hind'in manevî fethini, onun büyük anlayışı sayesinde başarabildiler. İngiliz gemileri ana vatana yalnız baharat, yalnız mücevher taşımadı; Brahmanlar diyarının fikir ve heyecan hazinelerini de götürdü. İngiltere Hind'i fethederken, Hint düşüncesi de Batı'yı fethediyordu.

Endiyanizm sarayı dört büyük sütun üzerinde yükselir: William Jones, Colebrook, Wilkins, Wilson.

Jones, Colebrook ve Wilkins on yıl içinde Sanskritçe'nin belli başlı şaheserlerini, "içerdikleri destan boyutu, metafizik derinlik, klasik zerafet, saf ahlâk anlayışıyla Hint dehasının mükemmel bir şekilde yansıdığı en önemli eserler olan"[15] "Bhagavad-Gita"yı (1784), "Hitopadesa"yı (1787), "Şakuntala"yı (1789), "Gita-Govenda"yı (1792), Batı kütüphanesine kazandırırlar.

19. yüzyıl Hint hakkındaki temel bilgilerini de, yine onların

15 Schwab, a.g.e., s. 57.

himmetiyle 1788'de Kalküta'da kurulan "Asya Araştırmaları veya Çalışma Raporları" (Asiatic Researches or Transactions) dergisine borçludur.

Hind'in şiir ve fikir hazinelerini Avrupa'ya aktaran bu İngiliz fatihlerinden William Jones (1745-1794), bir matematik hocasının oğlu idi. Hint Yüksek Mahkemesi'ne tayin edilmeden önce de tanınmış bir şair ve bilgindi.[16]

William on beş yaşında Yunanca şiirler yayımlamıştı, on altısında Londra'daki bir İranlı'dan Farsça öğrenmiş, Hafız'ı manzum olarak İngilizce'ye çevirmişti. Yirmi beş yaşında, değerini hâlâ muhafaza eden, bir Fars dili grameri kaleme aldı, hem de Fransızca olarak! Jones, on üç dili bütün incelikleriyle biliyor, yirmi sekiz dili anlıyordu. Zarifti, hassastı, ne tecessüsüne hudut vardı, ne gayretine.

Asıl araştırma konusu Hint hukuku idi, Justinianus'u olmak istiyordu bu hukukun. Ama Hind'in tarihi ile, musikisi ile, zoolojisi ile de ilgilendi.

1783'de Kalküta'ya ayak basan Jones, Sanskritçe'yi, 1770'den beri "Hint Şirketi"nde çalışan Wilkins sayesinde öğrendi. Bu arada da Hint şiir ve düşüncesinin en değerli kaynaklarını keşfetti. Batı edebiyatında devrim yaratan "Şakuntala"yı medeniyet dünyasına tanıttı (1789). 1790'la 1807 arasında eserin beş baskısı yapıldı.[17]

Mistik bir aşk şiiri olan, Goethe ve Alman romantikleri üzerinde büyük etki bırakan "Gita-Govenda"yı da 1792'de İngilizce'ye çevirdi.[18]

1794'de yayımladığı son eseri ("Institutes of Hindu Law"),

---

16 Önceki baskılarda "Notlar" ve "Sözlük" bölümlerinde yeralan Jones, Colebrooke, Wilkins ve Wilson'la ilgili bilgileri buraya aktarıp metinle kaynaştırdık.

17 Şakuntala, Hint lirizminin en büyük yazarı Kalidasa'nın bir tiyatro eseridir. Bkz. Klasik Tiyatro, Şakuntala, s. 213 v.d.

18 Gita-Govenda, Krişna ile Radha'nın aşkları üzerine Cayadeva'nın yazmış olduğu bir şiirdir. Bkz. Kalidasa'dan Sonra Lirik Şiir, Cayadeva, s. 202 v.d.

Hint kozmogonisini dünyaya tanıtacak, eser "Manu Kanunları" adıyla ün salarak, 1797'de Almanca'ya, 1833'de Fransızca'ya çevrilecektir.

Jones, 48 yaşında Kalküta'da öldü ve buraya gömüldü.

Bütün yapmış olduklarına rağmen bir metot kurucusu olamamıştır Jones, serptiği bereketli tohumlar ölümünden sonra olgunlaşmış, hasat başkasına nasip olmuştur.

Colebrooke (Henri-Thomas, 1765-1837) matematikçi idi, önceleri Hind'in yalnız cebri, yalnız astrolojisi ile ilgilendi, çok geçmeden Sanskritçe'nin cazibesine kapıldı. O da, Jones gibi, çeşitli dillerle uğraşmıştı, Fransızcası mükemmeldi. 1783'de Kalküta'da mütevazi bir sekreterdi, 1801'de Fort William Koleji'nde Sanskritçe ve Hint hukuku hocası, 1805'de Kalküta Yüksek Mahkemesi'nde reis oldu, 1807'de de Hindistan Konseyi'ne üye seçildi.

"Vedalar Üzerine Deneme ya da Hindular'ın Kutsal Metinleri" (1805) adlı eseri bugün de değerini kaybetmemiştir.[19]

Colebrooke ilmî araştırmalarında olduğu gibi, siyasî inançlarında da İngiliz sömürgeciliğini tenkit edecek kadar dürüsttü.

Wilkins (Charles, 1749-1836), dünya metafizik edebiyatının en büyük şaheseri olan "Bhagavad-Gita"yı 1784'de Batı'ya tanıtan büyük bir İngiliz endiyanisti idi. Sanskritçe'den yaptığı tercüme 1785'de Londra'da yayımlandı, 1787'de Fransızca'ya, 1823'de de Almanca'ya çevrildi.[20]

Wilkins "Hitopadesa"yı da İngilizce'ye çevirmiştir (1787). Bu eser Batı'da en çok tanınan, en çok sevilen eserlerden biri.[21]

---

19 Bkz. İlahiler Çağı, son kısım, s. 109.

20 Bhagavad-Gita, Hind'in ilk destanı sayılan Mahabharata'nın içine sıkıştırılan felsefi poem. Bkz. Kahramanlar Çağı. Bhagavad-Gita, s. 142 v.d.

21 Hitopadesa (Faydalı Bilgi), Pança-Tantra örnek alınarak yazılmış bir başka Hint masallar kitabı, yazarı Narayana. Bkz. Masal, Hikâye, Roman, Pança-Tantra: Dünyayı Fetheden Kitap, s. 232 v.d.

Sanskritçe'nin ilk gramerini de Wilkins hazırlamıştır.

Wilson (Horace-Hayman, 1789-1860), Max Müller'e kadar İngiltere'nin yetiştirdiği en büyük endiyanisttir. Avrupa "Rig-Veda"nın ilk tercümesini (1850) ona borçludur.[22]

1808'de Colebrooke'e iltihak eden Wilson, 1813'de "Mega-Duta"yı İngilizce'ye çevirdi.[23]

1819'da uzun zaman bu konuda tek kaynak sayılan "Sanskritçe'den İngilizce'ye Sözlük" adlı eserini yayımladı. Hint tiyatrosundan yaptığı seçmeler (1827, 3 cilt), hem Lamartine ve Michelet gibi edebiyatçılarda Hint hayranlığını arttıracak, hem de endiyanistler'in takdirini kazanacaktır.

GÖL ŞAİRLERİ

Göl şairlerinin hepsi de Asya'ya âşık, Quinet'ye göre. Ve bu ülkede hepsinin kılavuzu: Jones.

Southey (1774-1843) "Kehama'nın Bedduası"nda (1810), Hint kaynaklarından geniş ölçüde faydalanır: Bhagavad-Gita, Gita-Govenda, Vedalar, Manu Kanunları. Eserine "Ramayana"dan[24] on beş sayfa alır.

Hugo'ya benzetirler Southey'i: getirdiği yenilikler öylesine büyük, önsözleri öylesine kavgacı, tecessüsü öylesine muhteşem. Şiirlerinin dekoru bütün bir dünya, konusu bütün bir tarih: Keltler'in, Meksikalılar'ın gelenekleri, Araplar'ın, Hintliler'in efsaneleri, şimdi Katolik'tir, şimdi Müslüman, bir de bakarsınız Brahman olmuş.

Tennyson'un (1809-1852) ilk şiirlerinde de (meselâ "The Lotus Eaters") karşımıza çıkar Hint. "Büyük ağacın dalları

---

22 Rig-Veda, Vedalar dininin en eski, en değerli belgesi, bir ilahiler kitabı. Bkz. İlahiler Çağı, Rig-Veda, s. 107 v.d.

23 Mega-Duta (Haberci Bulut), Kalidasa'nın bir eseri, bulutlarla yollanan ilk aşk mektubu. Bkz. Hint Lirizminin Himalayası: Kalidasa Mega-Duta, s. 192 v.d.

24 Ramayana Hind'in ikinci büyük destanı. Bkz. Kahramanlar Çağı, Ramayana, s. 150 v.d.

vardı ellerinde, meyvelerle, çiçeklerle yüklü dallar. Birbirlerine sunuyorlardı meyveleri, ama her tadan başkalaşıyordu, birden uzaklaşıyordu dalgalar, uzaklarda inliyordu. Mezarların ötesinden geliyordu yanıbaşındakilerin sesi. Altın kumlara oturdular. Kucak kucağaydı güneşle ay kıyıda. Ne güzel şeydi düşünmek yurdu! Yalnız düşünmek: karısını, çocuğunu, kölesini. Deniz öylesine yorucuydu ki, dalgalar öylesine yorucu. İçlerinden biri, bir daha dönmeyiz dedi ve hep bir ağızdan tekrarladılar: yeter dolaştığımız, mutluluk sükûndadır, fırlat kalbini dalgalara. Bütün varlıklar ölür, bırakın bizi uyuyalım".

Shelley (1792-1822) kâh Vedalar'a dalar, kâh Binbir Gece Masalları'na. "Adonais" (1821) yeni bir ruh ikliminde kendini arayışıdır şairin: yalnız Tek ebedîdir, suretler gelip geçer. Kesret değişir, Tek'le Tabiat aynı. Alman metafiziğiyle kaynaşan Hint felsefesi.

Wordsworth'de de (1770-1850) aynı büyük ilhamın yankıları: "Doğuşumuz bir uykudan başka ne? Bir uyku, bir unutuş. Bizimle doğan ruh, hayatımızın yıldızı, uzaktan geliyor. Ezelî ruh sanki sende yeni bir libasa bürünmüş, etten ve kandan daha saf bir libasa ve üstün bir haz sunmuş sana" ("Dere" şiirinden).

İskoçyalı Thomas Moore (1779-1852), 1817'de dünya ölçüsünde şöhret kazanan bir poem yazar: "Lalla-Rookh". Üç yıl sonra Fransızca'ya çevrilen bu poem, bir Saint-Simoncu tarafından operalaştırılır: sahnede Bernier'in Hind'ini ve Evrengzib'in çehresini görür gibi oluruz.

Byron'dan Poe'ya kadar birçok şairi etkileyen Coleridge'de de, Alman romantiklerinin harekete geçirdiği mistisizmlerden, Boehme ve Schelling'ten, yeni doğan endiyanizmden pırıltılar var.

Thackerey'i, Arnold'u, Thompson'u ise, Hint şiirinden çok Binbir Gece Masalları büyüler.

Byron da (1788-1824) selviler diyarına âşıktır, Asya ile Avrupa'yı birleştiren birer altın halkadır şiirleri. Gülnar, Züheyla, Leyla Asyalı'dırlar, ama o mermer göğüslerin altında çarpan kalpler Avrupalı. Hıristiyan derebeyi ile Osmanlı paşasını kaynaştırır Byron, Alp dağlarında İran Tanrılarını dolaştırır.

Bir Hint kolejinde müdürlük yapan Edwin Arnold (1832-1904) Sanskrit şiiri ile yakından ilgilenir, geniş kalabalıklara tanıtır bu şiiri, ama bütün yüceliği, bütün derinliği ile kucaklayamaz. 1861'de "Hitopadesa"dan ilham alarak "Öğütler Kitabı"nı yayımlar, 1876'da "Gita-Govenda"dan esinlenerek "Hind'in Neşideler Neşidesi"ni kaleme alır, 1879'da yayımladığı "Asya'nın Işığı" ("The Light of Asia") budizmle ilgili nasları ve efsaneleri biraraya toplar, İngilizce konuşulan ülkelerde eşsiz bir ilgi uyandırır kitap.

EMERSON'DAN WHİTMAN'A

Çağdaş Amerikan düşüncesinde Hind'in de büyük payı var. Brahmanlar diyarını Yeni Dünya'ya sevdirenlerin başında Emerson'u (1803-1882) görüyoruz. Üstadın 1838'de Harvard Üniversitesi'ndeki nutku bir hayli gürültü koparmıştı. Bu konuşmasında Emerson, Atman-Brahman inancını hatırlatan bir görüş ileri sürüyordu: "Gönlünde ne kadar doğruluk varsa, o kadar Tanrı'dır insan. Bütün varlıklar aynı ruhun, aynı özün eseri. Her tecellisinde ayrı bir ad taşır bu ruh, her ülkede başka bir isim alan deniz gibi. Bazen aşk deriz ona, bazen doğruluk, bazen bilgelik".

Batı'yı Hind'e ısındıran ana kitaplardan biri de Emerson'un "Denemeler"idir ("Essays"). "Denemeler" Hint panteizmini, laikleşmiş İncil ahlâkıyla kaynaştırır.

Şair Thoreau (1817-1862), Hind'in, Çin'in, İran'ın, İsrail'in, İslâm'ın kutsal kitaplarını birleştirip bütün insanlığa hitab

eden bir İncil yaratmak istiyordu. İnanıyordu ki her ışık Doğu'dan gelir: "Ex Oriente Lux". Emerson'a Hint sevgisini aşılayan da o, "Denemeler" yazarı Bhagavad-Gita'yı ilk defa onunla okur ve bu kitabın ruhunda tutuşturduğu vecdi, yıllarca sonra, "Brahman" adlı şiirde mısralaştırır.

19. yüzyılın ikinci yarısında sahneye çıkan Mind Curez ve Mary Baker Eddy hareketleri, Hint düşüncesiyle Emerson idealizmini garip bir şekilde bağdaştırır.

Amerikan şiirinde Hind'in en büyük temsilcisi Whitman'dır (1819-1892). "Leaves of Grass" (1855) şairi, "Şastralar"a da hayrandır Vedalar'a da. Bütün varlıkların ölümsüz bir ruhu olduğuna inanır. "Ben hem kadim Brahma'yım, hem de Satürn" diye gürler, "Tanrısal dörtgeni tamamlayan ruh. Hind'e geçiş, gerçekte ilkel düşünceye geçiştir, tomurcuk tomurcuk kutsal kitaplar ülkesine. Ey beldem! Bu gelen, dillerin yuvası, bize şiirler miras bırakan kadimler kadimi soy, Brahma'nın soyu!"

Demokrasi gemisine Hind'e giden yolcuyu bindirir Whitman: "Yine yelken açtı Vasco da Gama, Batı'yla Doğu kaynaşacak, anlaşıldı dünyanın yuvarlak olduğu, Asya sizinle aynı gemide, ak saçlı Asya".

MACAULEY VE KİPLİNG

Yeni Dünya Asya'dan gelen sese hayranlıkla kulak kabartırken, İngiltere Hind'e korku ile, şüphe ile, kinle bakmaya başlar. Kalküta'da tutuşan meşale Londra'nın sisleri içinde sönmeye yüz tutar. Endiyanizmin kahramanlık çağında bile şaşılacak bir anlayışsızlık gösteren aydınlar çıkmıştır İngiltere'de. Meselâ Dugald Stewart'a göre (1753-1828), Sanskrit edebiyatı bir masaldır, üç beş kurnaz Brahman, Yunan eserlerini allayıp pullayıp Hint edebiyatı diye yutturmaya kalkışmaktadır.

Viktorya çağının idealleri peşinde koşan İngiliz görevliler

de, Hind'e yeni bir dünya, yeni bir hayat şekli aramaya değil, ülkelerinin itibarını sürdürmeye ve meslek hayatlarında hatırısayılır ilerlemeler sağlamaya giderler.

1830'lardan sonra bir sürgün gözüyle bakılır Hind'e. Artık Hint, "bir İngiliz'in yarı vahşi, yarı meczup insanlar arasında yıllarca sürgün hayatı yaşamak zorunda kaldığı" bir ülkedir.

İngiltere'nin Hindistan'da uyguladığı eğitim politikası sonucu, bu eğitimle yetişen Hintli aydınlar kendi edebiyatlarını bilmez hale gelirler. İngilizler'se Macauley'in azgın Hint düşmanlığı karşısında Hint dillerinden soğurlar.

Siyaset adamı ve tarihçi Macauley (1800-1859), 1834'den itibaren Hindistan Yüksek Şurası'nda hukuk danışmanıdır. Hint eğitim sisteminin temelinde Batı edebiyatının ve ilminin yeralması gerektiğini savunur, Hint aydını Batı düşüncesi ve ideallerini benimseyerek yetişmelidir. Macauley'in bu görüşleri Hindistan umumî valisi Lord Bentick'in (1774-1839) gayretleri sayesinde uygulanma imkânına da kavuşur.

Macauley'e göre, "Sanskritçe öğrenmek boş bir külfettir, o dilde okunmaya layık tek bir eser yazılmamıştır. Tıp kitapları bir İngiliz baytarının yüzünü kızartacak kadar cahilânedir. İngiliz hükümetinin bütçesinden bu saçmalıkları öğrenmek için bütçe ayrılamaz".

Macauley, brahmanizmin yerine Hıristiyanlığın geçeceğine inanmaktadır, oysa İngiliz kültürünü benimseyen Hintliler bile dinlerinden vazgeçmemektedirler.[25]

Lord Bentick de Tac Mahal'i yıktırıp mermerlerini açık arttırmayla satmayı düşünebilecek kadar Hint düşmanıdır. Bu projesinden vazgeçer, ama bunun sebebi daha önce yıktırmış olduğu Agra sarayı mermerlerinin satışından umduğu

---

25 İngiliz dili ve kültürünün Hint edebiyatı ve düşüncesi üzerindeki değişik etkileri için bkz. Bir Parça Tarih, s. 93-94, Ordu Edebiyatı, s. 257-258 ve Modern Bengal Edebiyatı, s. 272.

parayı sağlayamamış olmasıdır.

1835'de İngilizce resmî dil olarak kabul edilir Hindistan'da, yine de bir süre bazı eyaletlerde yerel dilin kullanılmasına karşı çıkamaz sömürge hükümeti, karşılıklı anlaşmalara varılır.

1857'de Büyük Direniş'le beraber bütün anlaşmalar yırtılır, İngiltere'yle Hindistan düşman kesilir birbirine.

Bu sömürge politikasının yanısıra, bir de sömürge edebiyatı doğar, Hindistan'da yaşayan memurların ya da memur ailelerinin geliştirdiği ve son şeklini Rudyard Kipling'in (1865-1936) eserinde bulacak olan bir edebiyat.[26]

Böylece, oryantalizm dalgası Avrupa zekâsını fethederken, İngiltere Doğu Rönesansı'nın dışında bulur kendini.

Tanınmış medeniyet tarihçisi Buckle'm da (1827-1862) Hind'e büyük bir muhabbet duyduğu söylenemez. Üstat eserinin birinci cildinde Hint medeniyetine oldukça geniş bir yer ayırır ("The History of Civilization in England").

Buckle'a göre, "o ülkede iklim çok sıcak olduğundan gıda maddelerinde oksijen karbondan daha boldur. Halk, hayvanî gıdalardan çok nebatî olanları arar. Kimsenin uzun boylu çalışmaya takati yoktur. En eski çağlardan beri Hintli'nin başlıca gıdası pirinç. Bire altmış veren bir nebat bu. Servetin dağılışındaki büyük farklar buradan geliyor. İşçisi bol olan bütün ülkelerde durum aynı: yüksek sınıflar alabildiğine zengin, alt sınıflar alabildiğine sefil. Servetin gerçek yaratıcıları bir lokma bir hırka yaşarlar; servet de zekâdan sonra en devamlı

---

26 Kipling 1856'da Bombay'da doğar ve hayatının bir bölümü Hindistan'da geçer, bu ülke, eserlerinin çoğuna damgasını vurur. Velut bir şair ve velut bir hikâye yazarı olan Rudyard, Viktorya dönemi romantik yazarlarının da sonuncusudur. 1907'de Nobel ödülüne, 1926'da da İngiltere Kraliyet Edebiyat Cemiyeti altın madalyasına lâyık görülür. İki "Cangıl Kitabı" ("Jungle Book", 1894 ve 95) dünya edebiyat tarihinde önemli bir yere sahiptir. Ne var ki edebiyat tarihinde Kipling'in yerini tayin edebilmek oldukça zordur, çünkü o hem büyük bir yazar, hem de İngiliz sömürgeciliğinin zaman zaman yaman bir savunucusudur. Kipling 1936'da Londra'da hayata gözlerini yumar.

kudret vasıtası olduğundan, zengin sınıflar hâkim-i mutlaktırlar. Bir memlekette faiz ve kâr hadleri ne kadar yüksekse, işçi ücretleri o derece düşük olur. Manu kanunlarında en düşük faiz yüzde 15, en yükseği ise yüzde 60... Bütün bunlar bol gıdanın neticesi. Servet ve iktidarın dağılışındaki adaletsizlik yüzünden aşağı kastlar şuursuz bir sürü halindedir, bu sürünün tek bir vazifesi vardır: itaat. Kafası öylesine hurafelerle dolmuştur ki efendilerine isyan etmek hatırından geçmez. Hint'te sınıf kavgası yoktur, hanedan savaşları vardır.

Hint edebiyatının ayırıcı vasfı, muhayyelenin saltanatı. Bu edebiyatta nesre pek az rastlanır. Gramer ve tıp kitapları bile çok defa manzum! Tabiatın azameti karşısında mutlak bir aciz içindedir insan, akla itimadı yoktur.

Yunanistan'ın iklimi çok daha sağlam, tabiatı çok daha munis. Yer sarsıntıları daha seyrek, kasırgalar daha az feci, yırtıcı hayvanlar daha nadir. Coğrafyadaki farklılıklar elbetteki şuura da aksedecekti. Tabiat, Hintli'ye korku telkin etmiştir, Yunanlı'ya güven. Hintli dış dünyanın korkunç baskısı altında ezildikçe tabiatüstü kuvvetlerden medet ummuş.

Hint mitolojisinin kaynağı dehşet. Hintli bilinmeyen ve görülmeyenle uğraşmış, Yunanlı bilinen ve faydalı olanla... Birinde hayal gelişmiş, ötekinde zekâ".

Endiyanizmin vatanında

> "Tevrat'ın İsa dini ile hiçbir ilgisi yok, Hıristiyanlığın kaynağı Hint'tedir. Buhtunnasır Yahudiler'e çok yumuşak davranmış, tek Tanrılı dinler kana boyamış dünyayı. Brahmanizmde, budizmde taassuptan eser yoktur... Hint düşüncesiyle uzlaşmayan herhangi bir felsefe kabule şayan değildir".
>
> *Schopenhauer*

NEDEN ALMANYA

Hint düşüncesi ancak Ren kıyılarında bütün Avrupa'ya gölge salan ulu bir çınar heybeti kazanacaktır. Acaba neden?

"Hint düşüncesinin özelliği bir ilkeyi sonuna kadar götürüşündedir. Dünyada metafizik dehâya sahip iki millet var: Hintliler ve Almanlar. Kılı kırk yaran Yunanlılar bile, onlara kıyasla, çok çekingen, çok ölçülü. Mübalağa etmeden diyebiliriz ki, insan zekâsı yalnız Ganj ve Spree kıyılarında düşüncenin özüne inebilmiş" diyor Taine.[27]

Almanya'nın Hint düşüncesine karşı duyduğu büyük susuzluk ruhî bir yakınlıktan mı doğuyor? Belki, ama yalnız o kadar değil. Latin zekâsının sürekli zaferleri ile yaralanan Cermen gururu Asya'da kendini bulduğu içindir ki oryantalizm o ülkede dinleşti. Herder'in Ortaçağ'ı göklere çıkarışı, 18. yüzyılın akılcı felsefesini batırmak, Fransa'nın kültür hegemonyasını sarsmak içindir. Antik dünyayı yıkanlar tarihte ilk defa olarak yaptıklarıyla övünmekte, bir İtalyan miti saydıkları Rönesans'ı küçümsemektedirler. Hind'in keşfi, Cermen ırkına

27 Taine (Hippolyte) Nouveaux Essais de Critique et d'Histoire (Tarih ve Eleştiri Üzerine Yeni Denemeler), Hachette, Paris, 1896, s. 301.

tarihini genişletmek, yeni bir mitoloji kurmak, klasik edebiyatın dar çerçevesini yıkmak ve Latin zekâsından öç almak fırsatını veriyordu. Alman milliyetçiliği sırtını Himalaya'ya dayayarak şahlandı. Almanların ne Malabar körfezinde bir Camoens'leri vardı, ne Kalküta'da bir Jones'leri. Şairleri Hind'e sefer etmediler, Hind'i Avrupa'ya getirdiler.

ŞAKUNTALA, DOĞU RÖNESANSI'NIN ŞAFAĞI

Herder, Goethe... Doğu Rönesansı'nın bu iki büyük müjdecisini Hind'e bağlayan ilk eser "Şakuntala"dır.

Sanatların en güzeli dram, dramların en güzeli Şakuntala, Hint edebiyatçılarına göre. Kalidasa'ya Hind'in Shakespeare'i dedirten de bu şaheser. "Hind'in ruhunu canlandıracak tiyatro kahramanı, ne uzun bir tarihin yükü altında ezilen bir Agamemnon olabilirdi, ne de Ortaçağın karanlık melankolisine gömülen bir Hamlet veya Faust. O ülkeyi, balta görmemiş bir ormanın kucağında unutulan bir genç kız temsil edebilirdi ancak. Bir genç kız ki, beşiğine koku serpen çiçeklerle kardeş, bir genç kız ki eliyle beslediği ceylanlar kadar uysal".[28]

Herder (1744-1803) "İnsanlık Tarihinin Felsefesi"nde Hind'e ayırdığı bölümü şöyle bitiriyordu: "Brahmanlar Hintli'nin ruhunu öylesine inceltmiş, öylesine saflaştırmıştır ki, Hintliler'le Avrupalılar arasında yapılacak bir karşılaştırma, çok defa ikincilerin aleyhindedir. Dilleri de zariftir Hintliler'in, hareketleri de. Sakin, iyi kalpli, son derece temizdirler... Yaşayışları sadedir. Çocuklarını büyük bir şefkatle yetiştirirler. Bütün inançlara saygı gösterir, yabancıların dinlerini hoşgörürler. Ne yazık ki, o ülkenin şahane iklimi Hintli'yi fazla uysallaştırmış, fazla insanlaştırmıştır. Huzur içinde yaşarken maceracı kavimlerin istilâsına uğramış, barışseverliğini çok pahalıya ödemiştir".

---

28 Quinet, a.g.e., s. 197-198.

Üstadın sempatisini hayranlığa kalbeden: Forster'in İngilizce'den yaptığı Şakuntala tercümesi oldu (1791). Filozof, Şakuntala'yı okuduktan sonra Hind'i çocuk-insanın vatanı olarak ebedîleştirecektir. Herder'e göre şiir: İnsanlığın anadilidir. En güzel şiir, en saf şiir, en eski çağlarınki.

Şakuntala Goethe'yi (1749-1832) de coşturur:

"İlkbaharın çiçeklerini, sonbaharın meyvelerini ister misin? Yorgun musun, kendinden geçmeye mi ihtiyacın var. Sana tek kelimede hem göğü, hem yeri sunuyorum: Şakuntala". Bununla beraber üstadın Hind'e sonsuz bir hayranlık beslediği de söylenemez. Müslümanlığı benimseyen o putperestin -tâbir F. Schlegel'indir- hayali, Himalaya eteklerinden çok, Şiraz bahçelerine kanatlanır. Ne olursa olsun Doğu Rönesansı'nın ana kaynaklarından biri de "Divan"dır. Birçok Alman şairini Doğu'ya çeken, Asya bahçelerinde çalman bu rebabın büyülü nağmeleri oldu.[29]

VEDALAR'DAN UPANİŞADLAR'A

Tubingue seminerinde Hegel'le birlikte felsefe ve teoloji okuyan Schellling (1775-1854) 1798'de İena Üniversitesi'ne hoca oldu. Schiller'le Fichte de aynı üniversitede idiler. Schelling mitoloji felsefesi okutuyordu. Schelling'e göre, bütün insanlık önceleri tek varlıktı ve tek Tanrı'ya inanıyordu. Gerçekte bütün ulusların mitolojisi aynıydı. Filozofu bu inanca götüren, Vedalar üzerine yaptığı incelemeler olmuştur. En eski din, yıldız yıldız parçalanmış, amaç: bu yıldızlardan bir güneş yaratabilmek... İnsanlığın çocukluk çağında şiirden doğan felsefe, gelişip serpildikten sonra tekrar şiire dönmelidir. Onu şiir okyanusuna götürecek kılavuz: mitoloji.

19. yüzyılın başlarında en çok okunan kitaplardan biri de:

---

29 Bkz. Cemil Meriç, Kırk Ambar, "Voltaire, Herder, Goethe", s. 20 v.d.

"Gita-Govenda". Schelling için bu mistik şiirin tercümesi büyük bir hadisedir: "İnsan ruhunun en derin sırrı bu kitapta. Bu sır Hint'ten Mısır'a, Mısır'dan Eleusis'e, sonra da aziz Yuhanna ile Paulus'un malumu olan ezoterik (gizli) bir İncil'e geçmiştir. Bütün dünyaya seslenecek olan yeni bir din, unutulan esrarı ışığa kavuşturmalı ve ezoterik Hıristiyanlığın mesajını herkese duyurmalıdır".

Hint düşüncesinin en büyük hayranlarından biri de Schopenhauer (1788-1860). Hiçbir eser ruhumuzu Upanişadlar kadar yükseltemez, üstada göre: "Hıristiyanlık Hint'te kök salamadı, salamayacak da. Bruno'nun, Spinoza'nın hakikî vatanı Ganj kıyılarıdır. Asya, İncil'in söylediklerini çok eskiden, çok daha etraflı olarak biliyordu. Tevrat'ın İsa dini ile hiçbir ilgisi yok. Hıristiyanlığın kaynağı Hint'tedir. Buhtunnasır Yahudiler'e çok yumuşak davranmış. Tek Tanrılı dinler kana boyamış dünyayı. Brahmanizmde, budizmde taassuptan eser yoktur... Hint düşüncesiyle uzlaşmayan herhangi bir felsefe kabule şayan değildir".

Hint olmasa Schopenhauer olmazdı. Zaten o büyülü pınardan içmeyen tek Alman filozofu yok. Ya şairler? Heine, Novalis, Hölderlin, Rückert... "Hintliler antik çağın romantikleri, Cermenler modern çağların" diyor von Schroder.

HEGEL VE MARX

Hegel de (1770-1831) arkadaşları Schelling, Fichte, Schlegel gibi, hocalık hayatına 18. yüzyılın sonlarında başlar. "Tarih Felsefesi"nde uzunca bir yer ayırır Hind'e: "... Hint de Çin gibi, hâlâ yaşayan bir topluluk. O da hep yerinde saymış, o da kalıplaşmış. Ama değişmeyen görünüşü altında boyuna olgunlaşmış, boyuna oluşmuş. Tarihin her çağında bir dilekler ülkesi olmuş Hint. Bugün de bir harikalar diyarı, bir büyülü dünya değil mi? Çin'de her şeyi düzenleyen: akıl. Hint, hissin

ve hayalin vatanı... Kadınlar nasıl da güzelleşiverir bazen. Tenlerinde tek pürüz yoktur. Tatlı bir pembelik gelir yüzlerine. Bu sadece sıhhatten, canlılıktan doğan bir kırmızılık değildir. Daha ince bir pembelik, adeta içerden gelen ruhanî bir pırıltı. Çehrenin bütün çizgileri, bakışlar, dudakların bükülüşü baştanbaşa şiirleşir. Bu ilâhî güzellik yeni doğuran kadınlarda belirir. Ağır bir yükten henüz kurtulmuşlardır. Gözlerinin içi güler yavrularına baktıkça... Hint dünyasında bizi hayran bırakan böyle bir güzelliktir. Bütün ahenksizlikleri, bütün katılıkları eriten, narin bir güzellik... Gördüğümüz, ruhun ta kendisi. Ama serazat zekâyı bozan bir ruh. Evet, bir çiçek yaşayışı... Zarif ve dilber. Nereye yönelseniz hep o gül kokusu... Dünya bir aşk bahçesi olup çıkmış. Ama o manzaraya beşer haysiyeti ve hürriyet gözlüğü ile bakınca büyü kayboluverir... Hintlinin panteizmi bir muhayyile panteizmidir, bir akıl panteizmi değil. Nesneler bir sebep-netice ağı ile kuşatılmamıştır. Kaypaktırlar. İnsan da, nesneler gibi, kendi başına buyruk olmaktan uzaktır... Hintliler Hind'in dışında hiçbir ülkeyi fethetmemişler. Hint, boyuna fethedilmiş... En eski çağlardan beri bütün kavimler gözlerini oraya dikmiş. Bu harikalar diyarının hazineleri bütün akıncıların ihtirasını kamçılamış: elmas, inci, gül suyu... gibi tabiat hazineleri. Ve, hikmet.. Bu hazinelerin Avrupa'ya aktarıldığı yol, insanlığın kaderi üzerinde büyük bir rol oynamış".

Ama önemli olan üstadın Hint hakkında söyledikleri değil, Hind'in üstat üzerindeki tesiri. Vedalar doktrinine en çok benzeyen, Vedalar doktrini gibi zıddiyet prensibini inkâr eden Batı entelektüalizmi, Hegel'in eseri... Oryantalizmin fetihleri olmasa, Hegel teolojiyi idealizme bağlayamazdı. "Evrenseli kavrayan insan ruhu, evrensel aklın ta kendisidir" diyen filozof bizi panteizme sürüklemiyor mu? "Ruh (Geist) biricik realite olduğuna göre, rasyonel olan her şey reel, reel olan her şey rasyoneldir, rasyonel olmasa mevcut olamaz".

Tarihin akışı pek sıkı bir determinizme bağlıdır. Hegel'in felsefesi ezelî ve evrensel bir bütünlük (külliyet) görüşüne dayanır. Bütün'ün parçalar üzerindeki tayin edici etkisi, Marx'ın Hegel'den alarak yepyeni bir ilmin orijinal temeli haline getirdiği metodun özüdür. Lukacs'a göre, Marksizm'i burjuva ilminden kesin olarak ayıran özellik, tarihin izahında iktisadî amillere verdiği önem değil, felsefesine hâkim olan bütüncü görüştür.[30]

DOĞU RÖNESANSI'NIN BEYANNAMESİ

Endiyanizmin yayılışında Wilhelm von Schlegel'in (1767-1845) himmeti büyük. Bhagavad-Gita'yı aslından okumak için Sanskritçe-öğrenen üstat, Hint edebiyatının birçok eserlerini Almanca'ya kazandırmış, Bonn Üniversitesinde Sanskritçe hocalığı yapmış. Ne var ki Doğu Rönesansı'nın gerçek kurucusu Wilhelm değil, onun küçük kardeşi Friedrich von Schlegel'dir (1772-1828). 1790'da Şakuntala'yı keşfeden, 1800'de Hind'i en yüksek romantizmin vatanı olarak vasıflandıran Friedrich, 1808'de yayımladığı "Hint Dili ve Bilgeliği Üzerine Deneme" adlı eseri ile endiyanizmin tarihinde yeni bir devir açar.[31] Bu kitapta aydınlıkla karanlık, bilgiyle hayal kucak kucağa. Asya'nın Almanya ile akraba olduğunu haykırarak endiyanizmi millî bir dava haline getiren F. von Schlegel'e göre, "bütün inançların, bütün düşüncelerin kökü Hint'tedir. Avrupa'nın yarattığı en yüksek felsefe olan Yunan idealizmi bile Doğu idealizmi yanında, her an söneceğe benzeyen, titrek ve zavallı bir ışık".

Yeni rönesansın beyannamesi sayılan bu eserle endiyanizmin

---

30 Bkz. Ek: Siyasî Birlik ve Diriliş, s. 76 v.d.

31 "Deneme"yi, yarattığı tesirler bakımından Du Bellay'in "Défense et Illustration"una benzetirler. "Deneme", "Défense" gibi orijinal eserler doğurmamış, ama hayatın derinliklerine daha çok işlemiştir (Cemil Meriç).

tarihindeki emekleme çağı sona erer, Avrupa Sanskritçe öğrenir. Baron Humbolt 1818'de Bonn ve Berlin üniversitelerinde Sanskritçe kürsüleri açtırır. Schelling, Münih'te bir Doğu Akademisi kurmaya kalkar, akademinin başına "Cermenler'in Doğu ihtiyacını billûrlaştıran" F. von Schlegel getirilecektir. İlahiyatın tahakkümü altında bocalayan dilbilim, ilmî bir hüviyet kazanır. Dinler tarihi sağlam temeller üzerinde yükselmeye başlar.

Hocalar

"Fransız'ın özelliği güzel söyleme hünerinde. Yüksek tefekkür, kılı kırk yaran müşahede, dünya çapında düşünceler yaratmak kudreti ile küçük olaylar koleksiyonculuğu arasında gidip gelen bir deha bu. İki kutup arasında raks eden, onları birbirine yaklaştıran bu deha, açıklamasını, aydınlatmasını, genişletmesini bilir... En derin düşünceyi en basit zekâlara anlatabilen, alabildiğine evrensel bir kafa. Fransız, insanlığın hocası, beşer zekâsının sekreteridir".

Taine

PANTEİZMİN ZAFERİ

19. yüzyılın başlarında Fransız aydınlarına kılavuzluk eden iki büyük yazar var: Chateaubriand ve Madam dö Stael. Chateaubriand akılcılığın setlerini yıkmasa, Doğu düşüncesi Fransa'ya bu kadar çabuk yayılamazdı. Kalküta'daki araştırmalara genç şairlerin dikkatini çeken, romantizmle birlikte Hint düşüncesinin de zaferini hazırlayan: "İhtilâller Üzerine Deneme" (1797).

Ama bütün bir nesle panteizm sevgisi aşılayan, klasisizmden boşalan tahta sonsuz'u, müphem'i, beklenmeyen'i oturtan: Madam dö Stael. "Madem ki güzele hayran olmak, Tanrı'ya hayran olmaktır, madem ki her büyük düşünce bizi Rab'be kanatlandırır... Neden iman mabedinin sütunları aşk, şiir, felsefe olmasın" diyen Madam dö Stael. Genç romantiklerin -1830'a kadar- en çok okudukları, en çok beğendikleri kitap: "Almanya'ya Dair".

Madam dö Stael'in Cermen düşüncesine karşı uyandırdığı merakı Charles Nodier ihtiraslaştırır, "Ruhların Göçü" temi romantik edebiyata onunla girer.

Hint düşüncesi çok geçmeden teozofiyi de damgalar. Bütün dinlerin zamanla gelişen bir tek din olduğu, Hıristiyanlık'tan önce başka Hıristiyanlıklar bulunduğu inancı yerleşir. Sainte-Beuve'ün "çağımızın Hazreti Süleymanı" diye adlandırdığı Saint-Martin'e göre, "meyveler olgunlaştıkça Batı'ya döküldü. Ağacın kökü Asya'dadır. Doğu'dan fışkıran kaynak, bütün varlıklar susuzluklarını gidersin diye ırmak ırmak Batı'ya boşandı".

SAİNT-SİMONCULAR

Saint-Simonculuğu mistisizmle haleleyen Ballanche, maratonda Batı'nın muzaffer oluşuna üzülecek kadar Asyalı, mekteplerde Latince yerine Sanskritçe okutacak kadar Hintli'dir. Başka bir Saint-Simoncu (Michel Chevalier), ruhla vücut arasındaki ikiliği ortadan kaldıracak bir politika planı çizer. "Ruh Doğu'dur, vücut Batı... Doğu'yu Othello, Batı'yı Don Juan temsil eder: birincisi vakur ve vefakâr, ikincisi hercaî ve kaypak".

Saint-Simon'un şakirtleri için: "Akdeniz, Doğu ile Batı'nın zifaf yatağıdır", "Doğulu düşünmez, görür, sefil mantığa ve pespaye akla iltifat etmez. Asya'da ilim uçar, yürümez".

Pierre Leroux'ya göre oryantalizm, insanlık için, fizik ve kimyanın keşiflerinden daha az ehemmiyetli değildir. Hıristiyanlığın kutsal kitaplarını incelemek yetmez, Doğu'nun da kutsal kitaplarını incelemek lazım. Ancak Vedalar'ı, Avesta'yı... tanıdıktan sonra Avrupa için yeni bir çağ açılacak, Batı'nın ufku genişleyecek ve Hıristiyanlık tarihe karışarak yerini daha anlayışlı bir dine bırakacaktır.

YENİ BİR PEYGAMBER: ROMMOHAN ROY

Doğu'dan ilham alan insanî ve cihanşumul bir din fikri, Fransız aydınlarının zihnini kurcalarken, Rammohan Roy Avrupa'ya gelir. Vedalarla İncil'i kaynaştırmak isteyen Roy (1772-1833), Londra'da ilahiyatçılarla, bilginlerle temasa geçer, Paris'te Saint-Simoncular'la tanışır.

Avrupa, genç Hintli'nin görüşlerini yarı hayret, yarı sempatiyle karşılar. Gerçi uzlaştırma teşebbüsü Doğu için pek yeni değildir. 1656'da bir Türk şehzadesi Şahcihanoğlu Dara Şükuh (1627-1658) mutlak hakikate ermek için bütün kutsal kitapları karşılaştırmak istemiş, aradığını Tevrat ve İncil'de bulamayınca, Vedalar'ı merak ederek Benaresli bilginleri Delhi'ye çağırtmış ve Upanişadlar'ı Farsça'ya çevirtmişti. Anquetil'in Batı kütüphanesine kazandırdığı Upanişadlar, bu Farsça nüshanın tercümesidir. Ne yazık ki genç şehzade başladığı büyük terkibi başaramadan kardeşi tarafından öldürtülür. Dara Şükuh'tan bir buçuk asır sonra doğan Roy, onun yarıda kalan eserini tamamlıyordu. Putperestlik bütün dinlere sızmıştı Roy'a göre. Teslis ne Tevrat'ta vardı, ne İncil'de. Böyle bir inanç politeizm demekti. Ahlâk, nasların dışında müstakil olarak mevcuttu. Müminlerinden ibadet olarak yalnız temiz ahlâk isteyen tek-Tanrılı bir din kurmuştu Roy.[32]

Saint-Simoncular'ın müdafaa ettikleri görüşe Hint'ten gelen bir cevaptı bu. Pothier de: "Yeni din mavera ile ilgisini kesmeli" demiyor muydu?

DÜŞMANLAR VE DOSTLAR

Saint-Simoncular'a yeni bir insanlık dini ilham eden endiyanizm, Auguste Comte ile şakirtlerinden hiçbir alâka

32 Roy için bkz. Modern Bengal Edebiyatı, s. 272 v.d.

görmez. Hind'i teolojik çağın karanlık dehlizlerine tıkar pozitivizm.

Panteist düşüncenin zaferi yobazları telaşa düşürür. Kimi Hind'e "felsefenin asırlardan beri geviş getiren ineği" damgasını vurur, kimi brahmanizmi Hıristiyanlığa karşı girişilen hücumlara kalkan yapar. Artık 19. yüzyılın şuuraltına işlemiştir Hint. Her tartışmada sahneye çıkarılır, her doktrin, zafere ulaşmak için, ondan medet umar.

Hint şalları milletlerarası sergilerde Paris kadınlarını büyülerken, Mery'nin hikâyeleri de binlerce okuyucunun rüyalarını yıldızlar. Operaya, Comédie-Française'e kendini kabul ettiren Hint, Binbir Gece Masalları'nı hatırlatan bir ahenk cümbüşü ile romanı da damgalar. Moğolla nebab, esrar dolu saraylarının altın kapılarını Batı okuyucularına açarlar artık.

DOĞU RÖNESANSI'NIN ZANGOCU: ECKSTEİN

Peki ama bu mucize nasıl gerçekleşti? Bilginler Kalküta'daki çalışmaları çağdaşlarına aktardılar. Doğu'nun düşünce hazineleri Paris kütüphanelerini zenginleştirdi. Ama üç beş araştırıcının büyük emeği Doğu Rönesansı'nı izaha yetmez. Oryantalizmin zaferi için kalabalıkları mabede çağıracak bir zangoç lâzımdı. Doğu Rönesansı'nın zangocu Eckstein'dir (1789-1861). Gençliği Almanya'da geçen bu yarı bilgin, yarı edebiyatçı baron, orada öğrendiklerini bütün Paris'e yayar. Sığ olsa da çok geniş bir kültürü, korkunç bir hafızası vardır. 18. yüzyılın "dar ve aşağılık" felsefesini yıkıp Ortaçağ'ı Hind'e, Fransız romantizmini Alman teozofisine bağlamak isteyen Eckstein, Schlegel'lerin Paris büyükelçisidir sanki. Lamartine'e Vedalar'ı tanıtan, Ozanam'a Doğu sevgisini aşılayan, endiyanizmi salonlara sokan hep o. Hugo dram yazmaya onun tavsiyesiyle başlar.

ÜÇ BÜYÜK ROMANTİK

"Les Orientales"in önsözünde (1829) Doğu Rönesansı'nı sempati ile selâmlayan ve Asya'nın maden ocaklarından bir avuç mücevher getirdiğini söyleyen Hugo, zaman zaman aynı hazinelere dönmüş ve şiirlerini Asya güneşinin pırıltısı ile süslemiştir. Fakat Asya, onun için, bir şahikadan çok, esrar dolu bir uçurumdur. O da ilhamını, Goethe gibi, Hint'ten çok Müslüman Doğu'dan alır.[33]

Alfred de Vigny de Hind'in hayranıdır. "Daphné"yi Hind'in tesiri ile kaleme alır. Bhagavata-Purana'yı "harikulade bir şiir ve his kaynağı" olarak vasıflandırır.

Hint felsefesi bütün felsefeleri gölgede bırakır, Lamartine'e göre. "O bir denizdir, biz sadece bulutlarıyız" diyen şair, Hint destanlarıyla boy ölçüşebilecek bir ırmak-şiir yazmaya özenmiş, ama bu rüyayı gerçekleştirmek ancak "La Légende des Siècles" yaratıcısına nasip olabilmişti. Müslüman Doğu'da dolaşan Lamartine, aradığı hayal ülkesini ancak Ganj kıyılarında bulabildi. Avrupa'ya Hind'i sevdiren eserler arasında onun üç yüz sayfalık etüdünü de sayabiliriz ("Cours familier de littérature", cilt 1).

BALZAC'DAN FLAUBERT'E

Asya aşkın kanat açabileceği tek ülke. "Altın Gözlü Kız"ın kahramanı sevgilisine şöyle seslenir: "Hind'e gidelim. Ebedî bir bahar yaşanır orada, topraktan yalnız çiçek fışkırır, kuşlar aşkı terennüm eder".

Çağını bütün rüyalarıyla dile getiren romancı için Binbir Gece'nin Şark'ı zaman zaman uğranılan bir vaha, ama "İnsanlığın

---

33 Bkz. Cemil Meriç, *Kırk Ambar*, "Doğu Karşısında Hugo", s. 26 v.d.

Komedyası"nda Hint yalnız bir hayaller ülkesi değildir.

Balzac'a ikiz kardeş kadar benzeyen Louis Lambert'e göre, Tevrat, tufandan önceki kavimlerin geleneklerini aksettiren bir belge. Yunan mitolojisinin kaynağı bazen Tevrat, bazen Hind'in kutsal kitapları... İnsanlık kovanından boşalan sürüler, Himalaya'yla Kafkas dağlarının arasına konmuş.

Evrendeki büyük değişikliklerin ilk şahidi Hintliler olmuş. Güneş bütün haşmetiyle onlara gülümsemiş ilkin. Bunun için güneşe tapmışlar. Aşkı tanrılaştırmaları da bundan. İbraniler'in kitabında böyle parlak imajlar yok. Ne olursa olsun, insanlığın bir tek dini var. Hint, Çin, İsa, Muhammet ve nihayet Swedenburg, hep aynı zincirin halkaları.

Théophile Gauthier'nin Hind'i, peyzajlarının aldatıcılığına rağmen, Avrupa'dır. Bununla beraber Doğu'yu sevdiren yazarlar arasında onun da şerefli bir yeri var. Bu belki bir kartpostal Doğusu, ama cazip ve sevimli.

Gérard de Nerval'i de Doğu Rönesansı'nm yaratıcıları arasında saymak lâzım. Şudraka'nın "Toprak Arabacık"ını Mery ile birlikte Fransızca'ya adapte ederek Hint tiyatrosunu geniş bir okuyucu kitlesine tanıtan odur.

Flaubert için Doğu: "birbirimize anlattığımız bir masaldır". Ne var ki "Salambo" yazarı bu masalı zaman zaman yaşamıştır da. İlk yazılarında: "Doğu, kucağında kendimi bulduğum bir ülkedir" der, "varlığım çeşitli yönleriyle Hind'in hudutsuz ormanlarına benziyordu, her zerresinden hayat fışkıran bir orman. Garip ve esrarlı Tanrılar mağara oyuklarında, altın kümeleri arasında gizlenmiştiler. Gitmek, nereye olursa olsun. Yeter ki memleketimden uzak bir iklime, dönmemek üzere gitmek. En çok hasretini çektiğim de: Hint, pagotlarla bezenen masmavi dağlar".

DOĞU RÖNESANSI'NIN İKİ HAVARİSİ

Fakat Doğu Rönesansı'nın en coşkulu temsilcisi bir tarihçi. Eckstein'in uyandırdığı merakı şuura kalbeden Quinet (1803-1875) de ilk feyzini Almanya'dan aldı. Paris salonları, Heidelberg'den dönen genç bilgini sevgi ile bağırlarına bastılar. 1833'de yayımladığı "Ahasverus" romantik nesil için yeni bir destan örneği oldu. Hem Lamartine'e kılavuzluk etti, hem Hugo'ya. "Le Génie des Religions"da şiirle tarih kucak kucağadır.

Michelet (1798-1874), Latin şairi Vergilius'u: "Tabiata karşı duyduğu sevgi ile Hintli, insanlığa karşı beslediği muhabbetle Hıristiyan" olarak vasıflandırır... Heine'ye sorarsanız, asıl Hintli Michelet'dir. Evrensel hayata gömülen bir Hintli... Avrupa'nın bu en büyük şair-tarihçisi, "19. Asrın Tarihi" adlı eserinde William Jones'u derin bir sevgi ile anar. Gerçekten de onu Hind'e bağlayan ilk eser İngiliz bilgininin yayımladığı "Manu Kanunları" olmuştur. Sonra Sanskrit edebiyatının büyük kaynaklarından içmiş ve Asya'ya karşı duyduğu hayranlığı her vesile ile tekrarlamıştır. Ramayana hakkındaki yetmiş beş sayfalık yazısı ("Bible de L'Humanité"), baştanbaşa vecit, baştanbaşa heyecan.[34] "La Femme" da aşkın hazlarını tadan genç kadına Şakuntala'yı tavsiye eder, "sevgilisi çiçekten bir beşikte Şakuntala diye selamlamalı onu". [35] Michelet'ye göre, Hind'in bütün sırrı, Vedaların Vedası şu birkaç cümlede: "İnsanoğlu Tanrılar'ın ilki. Dünyayı kelâm yarattı". Evet insanlığın bölünmez bir bütün olduğunu Hint öğretti Michelet'ye. Buhranlar içinde kıvranan genç tarihçi o sonsuzlukta rahat nefes alabildi.

Quinet, 19. asrın ideal susuzluğunu şu sözlerle belirtmişti:

---

34 Michelet (Jules), Bible de l'Humanité (İnsanlığın Kitab-ı Mukaddesi), F. Chamerot, Paris, 1864, s. 1-76.

35 Michelet (Jules), La Femme (Kadın), C. Lévy, Paris, 1889.

"Avrupa yorgun bugün. İngiltere'yi, Almanya'yı, Fransa'yı dolaşın. Soluk soluğa insanlar göreceksiniz. Hiçbirinin yaşadığı anla ilgisi yok. Hepsi de adı bilinmeyen bir hayal peşinde. Homeros, Dante, Shakespeare... bu şımarık zekâları doyuramıyor artık. Bize yeni kaynaklar lâzım diyorlar, manevî çölümüzde kana kana içeceğimiz kaynaklar. Ve kayalıklardan taptaze bir ilham pınarı fışkırıyor: Hint şiiri".[36]

Aynı hasreti daha büyük bir coşkunlukla haykırır Michelet: "Ruhumuzu yıkayacağımız ırmaklar nerede? Soyumuzun beşiğinde elbet! Bir yamacından İndus'la Ganj'ın, bir yamacından İran sellerinin boşandığı kutsal tepelerde. Batı dar, Yunanistan minnacık, İsrail çorak... boğuluyorum. Bırakın da Asya'ya çevrilsin bakışlarım, uçsuz bucaksız Doğu'yu kucaklasın. Özlediğim büyük şiir orada. Bütün canlılar kardeş bu şiirde. Her mısraında ilahî bir musiki. Bir okyanus ki baştanbaşa aşk, merhamet, huzur. Aradığım buydu benim: gönlün Kitab-ı Mukaddesi".[37]

Lamartine, Quinet, Michelet... Hint, bu üç büyük zekâ için, kütüphanelere eklenen yeni bir raf değil, keşfedilen bütün bir kıtadır.[38]

YA ÜNİVERSİTE?

Dilbilim'den biyolojiye kadar ilmin çeşitli dallarını feyizlendiren oryantalizmin zaferi, elbetteki yalnız edebiyatçıların eseri değildir. Üniversite endiyanizmin mihrakı olmuş; Sacy, Burnouf, Chezy... gibi filologlar Doğu Rönesansı'nı Fransa'ya, hatta bütün bir medeniyet dünyasına yaymışlardır.

---

36 Quinet, a.g.e., s. 133.

37 Michelet (Jules), Bible de l'Humanite (İnsanlığın Kitab-ı Mukaddesi), F. Chamerot, Paris, 1864, s. 2-3.

38 Michelet ve Quinet için bkz. Cemil Meriç, Işık Doğu'dan Gelir, "Ex Oriente Lux", s. 144 v.d.

1814'de Paris'te ilk Sanskrit dili kürsüsü kurulduğunda, kürsünün başına Silvestre de Sacy getirilir. Sacy'ye göre "Fransız hükümetinin dikkatini Hint dili ve edebiyatına çeken, dinî, siyasî ya da ticarî bir menfaat değil, sadece ilmî tecessüstür."

Üniversiteyi oryantalizmin kalesi yapan Sacy (1755-1838) yarım asır Avrupa'ya hocalık etmiş, kütüphane raflarını çökertecek kadar eser vermiştir.

Chezy (1774-1832) kudret ve kabiliyetini daha çok hocalıkta göstermiş, büyük eserler bırakmıştır. Başlıca mirası "Şakuntala" tercümesi. Onu Sanskritçe öğrenmeye sürükleyen de Şakuntala'nın İngilizcesi olmuştur. Sacy'nin öfkesinden korktuğu için, üstadına haber vermeden, gizlice ve kendi başına öğrenmiş Sanskritçe'yi.

1832'de Collège de France'ın Sanskritçe kürsüsüne hoca seçilen Burnouf (1801-1852), aynı yıl Zentçe'nin esrarını çözer. Sonra budizmi aydınlatır. Sacy çok çalışkan, çok verimli, fakat dar görüşlü bir bilgindi. Burnouf ise hem bir mütefekkir, hem de bir kâşiftir. Onda Anquetil'in feragatkâr ruhu vardı.

Ya Jules Mohl (1800-1876)? Paris'e Doğu dillerini öğrenmek için gelen genç Alman, Fransızca'ya "Şehname"yi kazandırdı. Salonu milletlerarası bir düşünce panayırı idi Mohl'un. Üstat yalnız Collège de France'daki dersleri, yalnız eserleriyle değil, sohbetleriyle de Doğu Rönesansı'nı kökleştirdi.

1850-1870 arasında Alman endiyanizmi büyük hamleler kaydederken, Fransa'da bir duraklama görülür. Filoloji çalışmaları 1870 mağlubiyetinden sonra hızlanır. Sénart (1874-1928) Katyayana'nın pali gramerini çevirir, Barth (1834-1888) kırk yıl endiyanizm araştırmalarına kılavuzluk eder.

Bergaigne'in (1834-1916) Veda dini hakkındaki büyük eseri de 1880'de yayımlanır. Foucher, Finot, Sylvain Lévi ile Fransa'da üçüncü endiyanist nesil sahneye çıkar. Masson-Oursel Hint düşüncesinin tarihini aydınlatır ve Doğu felsefesine lâyık olduğu yeri veren ilk mukayeseli felsefe araştır-

malarının temelini atar.

Max Müller (1823-1900), Leipzig ve Berlin üniversitelerinde okuduktan sonra, Paris'te Burnouf'un derslerini takip eder. 1846'da İngiltere'ye geçen Müller "Şarkî Hint Kumpanyası"nın teşvikiyle 1849'la 1875 arasında, altı ciltlik "Rig Veda"yı yayımlar, ayrıca "Hitopadesa"yı (1844) ve "Haberci Bulut"u (1847) da İngilizce'ye çevirir. Oxford'a yerleşen Müller, 1850'de Modern Diller ve Edebiyatlar kürsüsünde hocadır, 1876'dan itibaren de "Doğu'nun Kutsal Kitapları"nı yayına başlar, elli ciltlik külliyatın bitiş tarihi: 1910. Külliyatta Müller'in İngilizce'ye kazandırdığı "Felsefî Upanişadlar", "Veda İlahileri" v.b. gibi metinler de yeralmaktadır. "Sanskrit Edebiyatları Tarihi", "Sanskritçe Gramer" ya da asıl adıyla "Hint'ten Neler Öğrenebiliriz?" en önemli eserlerindendir.

Daha çok mukayeseli gramer ve mitoloji yazarı olan Müller'e göre, mitler birer mecazdır. Hazretin Veda İlahileri'ne dayanan bu görüşünü daha sonraki Hindiyatçılar, bilhassa Bergaigne, çürütmeye kalkışmışlardır.[39]

PARNAS VE SEMBOLİZM

Klasik sanat için tarih bir müstear isimler koleksiyonundan ibaret. 17. yüzyılın trajedi kahramanları, Güneş Kral'ın isim ve kostüm değiştiren markileri. Tarih, Doğu Rönesansı ile edebiyata iner.

Romantik mektep tarihi şiirleştirmişti, Parnas şiiri tarihleştirir. Makine gürültülerinden kurtulmak isteyen sanatçı, kendine, zamanın kalın duvarları ile çevrili bir has bahçe yaratır. Flaubert'e "Salambo"yu yazdıran arkeoloji, Lecomte de Lille'in de ilham perisidir, "Les Poemes Antiques"de eski çağların mitolojileri dile gelir... Ama bu şiirlerde ruhtan çok

39 Bkz. İlahiler Çağı, son bölüm, s. 110 ve 111.

kalıp var, kamaşan sadece gözlerimiz çok defa.

Evet, birçok sembolist için Doğu'nun cazibesi uzaklığında ve hayalî oluşunda. Rimbaud'ya göre Asya, "hikmetin ezelî vatanıdır", Mallarmé "Nala ile Damayanti" gibi daha önce Fransızca'ya çevrilen Hint masallarını yeni baştan yazar. Şairane bir "Hint Edebiyatı Tarihi"nin de yazarı olan Jean Lahor, Hint karamsarlığını büyük bir belagatle dile getirir.

HİNT VE POLİTİKA

Endiyanizm yalnız şiiri, yalnız tarihi, yalnız dinî inançları damgalamakla kalmadı, aşırı ırkçılık cereyanlarının yalancı şahidi olarak da sahneye çıkarıldı. Doğu'yu siyasî emellerinin bayrağı olarak kullanmaya çalışanlar, Schopenhauer ile Gobineau'ya dayanırlar.

Gobineau'ya göre (1816-1880), bütün Avrupa düşüncesinin kaynağı Asya'dadır. Romantizm, Yunan ve Roma kültürünün mirası olan akla ve şuurlu düşünceye karşı şuuraltının ayaklanışıdır. Tarihte bütün büyük fetihler, üstün ırkın, Aryaların eseridir, Cermenler insanlığı medeniyete kavuşturan o sarışın beylerin soyundandır.. v.s.

Fransız İhtilâli milletlerin eşitliğini haykırmıştı, Gobineau'nun uydurduğu üstün ırk efsanesi Cermen gururunu okşamakla kalmıyor, Cermenler'in en kanlı emellerini de meşrulaştırıyordu.

Ne gariptir ki, Michelet ve Quinet gibi Fransız tarihçileri Hind'i metafizik hürriyetin vatanı olarak selâmlar ve Upanişadlar'ı İnsan Hakları Beyannamesi'ne bağlarken, Alman nazariyecileri, Gobineau'dan da faydalanarak, Hint'ten milletleri boyunduruk altına alma fetvası koparmaya çalışıyorlardı.

Almanya'da Gobineau'nun en büyük takdirkârı Wagner (1813-1883), Latin geleneğine düşman olduğu için Hint ve Cermen mitolojisi ile ilgilenir. Katolikliğin soysuzlaştırdığı

tiyatroyu yeni bir hayata kavuşturmak için, Cermen paganizmine döndüğünü söyleyen büyük sanatçıya göre, asıl Avrupa, eski Asya'nın hakiki mirasçıları olan Cermenlerindir.

Uzun zaman Buda'yı operada yaşatmak için çırpınan Wagner, hayatının sonuna kadar Hint büyüsünden kurtulamamıştır. "Persifal"in muhteşem mimarisinde Hint mabetlerinden devşirilmiş mermerler var.

HİNT VE RUSYA

Endiyanizmin 19. yüzyıl Rusyası'ndaki tesirleri üzerinde durmayacağız. Fakat Tolstoy'un (1828-1910) fikrî tekâmülünde Hind'in oynadığı rolü nasıl unutabiliriz? O da Rammohan Roy gibi, İsa ile Upanişadları mecze kalkar. Büyük romancıyı Hind'e bağlayan edebî bir tecessüs değil, ahlâkî ve dinî kaygılardı. Romain Rolland Tolstoy'a hayran olmasa, belki de Hint'le bu kadar yakından ilgilenmeyecekti.

Şankara'nın (788-820) "Vedanta"sına dayanarak Batı'nın bütün bilgilerini küçümseyen Tolstoy budizmin tesiri altında, her türlü şiddeti mahkûm eder. Genç Gandi'nin Tolstoy'a yazdığı hayranlıkla dolu bir mektubu "şakirdiniz" diye bitirmesi dikkate şayan değil midir?[40]

TAGOR VE ROMAİN ROLLAND

Zamanımızın üzerinde en çok durulan şairlerinden biri de Rabindranat Tagor (1861-1941). Tagor da iki kültürü kaynaştıran adam, Roy gibi. İki kültürü ve iki medeniyeti.[41]

André Gide "Gitancali" tercümesine yazdığı önsözde: "Tagor bu şiirlerinden bazılarını yazarken, hiç şüphesiz benim onları

---

40 Gandi için bkz. Güceratî Edebiyatı, s. 264 v.d.

41 Tagor için bkz. Modern Bengal Edebiyatı, s. 276 v.d.

çevirmek için verdiğim zamandan daha azını harcamıştır. Günümüzün hiçbir düşüncesi Tagor'unki kadar saygıya, perestişe diyecektim, lâyık değildir. O, Tanrı'yı terennüm ederken, nasıl gururundan sıyrılmışsa, ben de onun karşısında silinmekten öyle zevk alıyorum" der.

Romain Rolland (1866-1944), Hind'e karşı duyduğu büyük sevgi ile Quinet ve Michelet'yi hatırlatır. 20. yüzyıl Fransası'na Gandi'yi, Ramakrişna'yı, Vivekananda'yı tanıtan üstadın üslubu da onlarınki kadar muhteşem. Işık ve heyecan dolu o üç kitap,[42] Doğu ile Batı'nın birbirini nasıl tamamladığını eşsiz bir belagatle haykırıyor.

42 Rolland (Romain), La Vie de Mahatma Gandhi (Mahatma Gandi'nin Hayatı), Stock, Paris, 1924; La Vie de Ramakrishna (Ramakrişna'nın Hayatı), Stock, Paris, 1930; La Vie de Vivekananda et l'Evangile Universel (Vivekananda'nın Hayatı ve Evrensel İncil), Stock, Paris, 1930, 2 cilt.

Ek: Asya Avrupa'ya Neler Borçlu?

AZGELİŞMİŞLİK

"Batı Avrupa'da doğan sınaî kapitalizm, bir asır içinde bütün dünyaya yayıldı. Ama bu genişleyiş çok özel bir biçimde oldu. Dünyanın bütün ülkeleri ya pazardır artık, ya hammadde kaynağı. Daha dar bir ölçüde de, sermaye için yatırım alanı. Fakat kapitalist istihsal tarzı, her şeyden önce kapitalist büyük fabrika, ancak üç kıtanın iktisadî periferisinde kaldı. Bugün 'azgelişme' gibi nazikâne bir tabirle belirtilen hadisenin sebebi bu.

Kapitalizm bütün dünyaya taştı. Dünyanın büyük kısmı onun medenîleştirici nimetlerinden faydalanmak şöyle dursun, parçalayıcı tesirlerine maruz kaldı. Hatta Batı dünyasının sınırsız sınaî hamlesi ancak azgelişmiş denilen ülkeler zararına, onları hareketsizliğe ve sefalete mahkûm etmek suretiyle gelişebildi. Emperyalist çağ başlayalı üç çeyrek asır oluyor. Yine de Birleşmiş Milletler, azgelişmiş memleketler için hazırlanan bütün yardım tasarılarına rağmen, zengin memleketlerin gittikçe zenginleştiklerini, fakirlerin ise daha çok

yoksullaştıklarını teslim etmek zorunda kalmışlardır.

Bugün dünyanın, sanayileşmiş milletler, azgelişmiş milletler diye ikiye ayrılışı, tabiatın bir kaprisi değildir. Yani tabiat kaynaklarının farklı olarak dağılışından doğmuyor. Yahut nüfusun az veya çok yoğunluğu ile izah edilemez. Gerçi kapitalist endüstri başlangıçta önemli kömür madenleri civarında kurulmuştur. 19. asrın başlarında hızla sanayileşen İngiltere'de, Belçika'da, Ruhr'da, Fransa'nın kuzeyinde ve doğusunda bol kömür olduğu bir hakikat. Ama Donetz'de, Ural'da, Mançuri'de, Hint'te, Güney Afrika'da da kolayca işletilebilir bol kömür madenleri vardır. Oysa bu bölgelerde endüstri ya bir asır geç başlamıştır yahut da daha başlayacaktır.

Petrol kaynaklarının bulunuşu Amerika Birleşik Devletleri'nin iktisadî tarihini değiştirmiştir, ama daha o zamanlarda Ortadoğu'da, Sahra'da veya Lübnan'da bir o kadar önemli kaynaklar vardı. Bu kaynakların işletilmesine çok geç başlanılmış ve nisbeten, mütevazi bir ölçü içinde kalınılmıştır.

Sanayileşmeyi nüfus kesafetine bağlayanların nasıl bir demagoji yaptıklarını anlamak için ise, şu noktaları hatırlamak kâfi. Almanya, Hollanda veya Belçika gibi sanayileşmiş bölgeler, bugün de, 19. asrın başlarında da, İspanya, Portekiz, Türkiye ve Brezilya'dan çok daha fazla nüfus kesafetine sahiptiler. 1850'de Hint de azgelişmiş bir ülkeydi, Japonya da. Japonya çok daha hızla sanayileşti, oysa Japonya'da nüfus kesafeti daha fazlaydı.

Dünyanın fakir milletler, zengin milletler diye ikiye bölünüşü ancak tarihî ve içtimaî sebeplerle, geniş ölçüde de, kapitalizmin tarihi ile izah edilebilir.

Elbette ki, kapitalizmin tarih-öncesi, ticarî sermaye birikiminin bolluğu, ziraate para ekonomisinin giriş nisbeti, istihsalde ilmî tekniklerin kullanılışını kolaylaştıran veya

güçleştiren sosyo-ekonomik şartların bütünü, sınaî kapitalizmin Batı Avrupa'da doğuşunu geniş ölçüde tayin etmiştir" Ernest Mandel'e göre.[43]

HİND'İN YAĞMASI

"...Kapitalizm üç kıtayı sömürerek gelişir. Tanınmış bir Amerikan gazetecisi, Brook Adams, endüstri devrimini, doğrudan doğruya Hind'in 'East India Company' tarafından yağma edilişine bağlar.

Kendisini dinleyelim: Bütün yazarlar, 19. asrı diğer asırlardan ayıran endüstri devriminin 1760'da başladığını kabul ederler. Bu tarihten önce Lancashire'deki pamuk dokuma tezgâhları Hint'tekiler kadar basitti. 1750'lerde İngiliz demir endüstrisi tam bir çöküş halindeydi. Ormanlar yakıt ihtiyacını karşılamak için tahrip ediliyordu. Demirin beşte dördünü İsveç'ten alıyordu İngiltere.

Plassey savaşı 1757'de oldu ve kısa bir zaman sonra Bengal hazineleri Londra'ya gelmeye başladı. İnanılmayacak bir hızla gelişti her şey. 1760'da uçan mekik bulundu, madenler odun yerine kömürle eritilmeye başlandı yavaş yavaş. 1768'de James Watt buhar makinesini mükemmelleştirdi. Watt, elli yıl önce dünyaya gelse, bu keşif hiçbir tatbik sahası bulmadan unutulup gider, Boulton'un Birmingham'daki atölyeleri olmasa buhar makinesi geliştirilemezdi. 1760'dan önce bu gibi atölyelerin kurulması imkânsızdı.

Manüfaktür sistemi endüstri devriminden doğdu. Demek ki buhar makinesinin gündelik hayata karışması, mucitten çok kapitalizmin eseri. Ziraat, 1760'dan 1770'e kadar, yüz yılda yapamadığı bir ilerleyiş kaydetti.

---

43 Mandel (Ernest), Traité d'Economie Marxiste (Marksist İktisat Elkitabı), 2 cilt, Julliard, Paris, 1962, cilt 2, s. 68 v.d.

Dünya kurulalı beri hiçbir yatırım Hindistan'ın yağmasından elde edilen kazancı sağlayamamıştır ve İngiltere elli yıldan fazla bir zaman herhangi bir rakiple karşılaşmamıştır".[44]

SİYASÎ BİRLİK VE DİRİLİŞ[45]

"New York Daily Tribune" gazetesine yazdığı makalelerde (1853) ve aynı yıl Engels'e yolladığı bir mektupta Marx ilk defa olarak, "Doğu Despotizmi" hakkmdaki düşüncelerini geliştirir. Ayrıca "Asya Tipi Üretim Tarzı" hakkındaki görüşünü de, bir yandan Bernier'nin eserine, öte yandan da Hindistan'daki köy ortaklıklarının yapılarıyla ilgili belgelere dayanarak, ortaya atar. Bu konuda bilhassa Sir Stefan Raffles (1781-1826)'ın "Cava Tarihi"nden faydalanır.

Aşağıdaki yazı, Marx'ın 10 Haziran ve 22 Temmuz 1853 tarihlerinde yazdığı iki makaleden alınmıştır. Ayrıca Engels'e yazdığı mektuptan (14 Haziran) bir parça da metin arasına ilave edilmiştir.

"Hindistan için bir altın çağdan sözederler. Ben bu düşünceye katılmıyorum. Ama şurasını da kabul etmek gerek: Hind'in İngilizler yüzünden maruz kaldığı sefalet, Hindistan'ın daha önce uğradığı sefaletlerden hem çok daha başka, hem çok daha ağır.

Hindistan üzerindeki neticeleri ne kadar karmaşık, ne mertebe çabuk ve yıkıcı olursa olsun, bütün iç savaşlar, istilalar, ihtilâller, fetihler, açlıklar bu olaya kıyasla yüzeyde kalmışlardır. İngiltere Hint toplumunun bütün kadrolarını paramparça etmiştir. Hem de hiçbir yeniden kuruluş emaresi görülmemiştir şimdiye kadar. Eski dünyasını kaybetmiştir Hint,

---

44 Mandel (Ernest), a.g.e., cilt 2, s. 73.

45 Bu metin önceki baskılarda, kitabın arkasındaki "Notlar" bölümünde yeralmaktaydı.

yeni bir dünya kazanmamıştır. Hindistan'ın bugünkü sefaletini bir kat daha acıklı hale getirmiştir bu kayıp. İngiliz hâkimiyeti altındaki Hint'le mazideki Hint arasında büyük fark buradan geliyor...

Tarihin en eski çağlarından beri Asya'da devletin üç görevi vardır:

1- Maliye yahut iç yağma,

2- Savaş yahut dış yağma,

3- Bayındırlık.

Doğu'da ziraatin temeli kanallarla sulama teşkilatıdır. Suyun ekonomik ve müşterek olarak kullanılması zorunluluğu Batı'da, Flandr ve İtalya'da olduğu gibi, ferdî teşebbüsü iradî bir ortak kullanıma götürmüştür. Doğu'da ise medeniyet çok aşağı seviyede, arazi ise çok geniş olduğundan, suyun kullanılması hükümet müdahalesini gerektirmiştir.

İngilizler Hindistan'daki öncülerinden iki görev devralırlar: maliye ve savaş. Bayındırlık işlerini ise tamamen yüzüstü bırakırlar. Serbest rekabetle, "bırak yapsın - bırak geçsin" gibi İngiliz prensipleriyle yürümesine imkân olmayan ziraat, bu yüzden harap olmuştur. Gerçi Asya ülkelerinde ziraat bir hükümet zamanında bozulur, başka bir hükümet zamanında düzelir. Yani ziraatin yüzüstü bırakılması ne kadar zararlı olursa olsun, İngiliz istilacının Hindistan'a vurduğu öldürücü darbe olarak vasıflandırılamaz.

Ama buna eklenen çok önemli bir keyfiyet daha var ki, Asya toplumu için yepyeni bir haldir. Hint tarihinin veçhesi ne büyük değişiklikler arzetmiş görünürse görünsün, Hind'in sosyal şartları en eski çağlardan 19. asrın başlarına kadar hiçbir değişiklik arzetmemiştir. Binlerce eğirici ve dokuyucu yaratan tezgâh ve çıkrık, o toplumun sosyal yapısının mihveriydi. Avrupa kaalubela'dan beri Hintlilerin dokuduğu nefis kumaşları alıyor, ona mukabil kıymetli madenler veriyordu. Hint tezgâhlarını yıkan, çıkrığı tahrip eden İngiliz istilacısı

oldu. İngiltere Hint pamuklarını Avrupa pazarından dehlemekle işe başladı. Sonra Hindistan'a ipliği soktu. Nihayet pamuklu vatanım pamuklulara boğdu.

Demek ki Hint, ziraat ve ticaretinin temeli olan bayındırlık işlerini, merkezî hükümete bırakıyor, nüfus ülkenin bütün topraklarına dağılmış bulunuyordu. Bu iki şart en eski çağlardan beri köy sistemi adını vereceğimiz içtimaî bir sistem vücuda getirmiş bulunuyordu. Bu sistem küçük ortaklıklardan her birine bağımsız bir teşkilat ve kendi başına bir yaşayış sağlıyordu.

Bu stereotip ilkel şekiller bozulmadıkça Avrupalılaşma gerçekleşemezdi. Ama bir yandan İngiliz tahsildarlarının ve askerlerinin müdahalesi, daha da çok İngiliz buhar makinalarının ve serbest mübadelesinin tesiri altında bu stereotip biçimler geniş ölçüde ortadan kalkmıştır. Bu aile ortaklıkları küçük el sanatlarına dayanıyordu, el sanatları da, dokumacılığı, iplikçiliği ve ziraati meczediyordu. İngiliz müdahalesi, eğiriciyi Lancashire'e, dokumacıyı Bengal'e yerleştirmek veya Hint eğiricisini de dokumacısını da süpürmek suretiyle, bu yarı barbar, yarı medenî ortaklıkları yoketti, onların ekonomik temellerini attırdı. Böylece Asya'nın bugüne kadar tanıdığı en büyük, daha doğrusu biricik sosyal ihtilâli gerçekleştirdi.

İnsanî bakımdan üzüntü duyulsa da, iyi olmuştur. Çünkü bu ortaklıklar Asya despotizminin temeliydi: insan zekâsını en dar sınırlara hapsediyor, zekâyı batıl inançların âciz aleti ve ananevî kaidelerin esiri haline getiriyor, her türlü yücelikten ve tarihî enerjiden mahrum bırakıyordu. Sefil bir toprak parçasına dört elle sarılarak imparatorlukların çöküşünü, tarif edilmez zulümlerin irtikâbını, büyük şehirlerdeki halkın boğazlanışını, herhangi bir tabiat hadisesi karşısındaymışçasına, kayıtsızca seyreden, kendisi de ilk tecavüzün zebunu olmaya mahkûm barbar egoizmi unutmamalıyız. Unutma-

malıyız ki bu şerefsiz, bu durgun, bu nebatî hayat, bu pasif yaşayış diğer taraftan kendi tezadını da yaratıyordu: vahşi, disiplinsiz, hudutsuz tahrip kuvvetleri, cana kıymayı bile Hint'te bir dinî ayin haline getiriyordu. Unutmamalıyız ki, bu minnacık ortaklıklar kast ayrılıkları ile ve kölelikle malüldü. Böylece insan, şartların yaratıcısı değil, mahkûmu haline geliyordu. Spontane olarak gelişen içtimaî bir yaşayış tarzını değişmez bir kader yapıyor, insanı küçülten bir tabiat dini yaratıyordu. Öyle ki, tabiatın efendisi olan insan, maymun Hanuman'a ve inek Sabbala'ya perestiş için secdeye kapanıyordu.

Şurası muhakkak: İngiltere Hindistan'da içtimaî bir ihtilâl yaparken en pespaye menfaatlerle hareket ediyordu, ama mesele o değil. Mesele şu: İçtimaî hayatında köklü bir değişiklik yapılmadan Asya'nın kaderi gerçekleşebilir miydi? Gerçekleşemezse İngiltere, işlediği suçlar ne kadar büyük olursa olsun, bu ihtilâli başarmak suretiyle tarihin şuursuz aleti olmuştur.

İngiltere'nin Hint'te iki görevi vardır: biri tahrip görevi, öteki yeniden kurma görevi. Eski Asya cemiyetini yoketmek ve Asya'da Batı cemiyetinin maddî temellerini atmak. Hind'i birbiri ardından istila eden Araplar, Türkler, Tatarlar, Moğollar çabucak Hintlileşmişlerdir. Tarihin ezelî bir kanunu mucibince, barbar fatihler tebalarınm üstün medeniyeti tarafından fethediliyorlar. İlk üstün fatihler İngilizler'di, Hint medeniyetinin tesiri altında da kalmadılar. Yerli ortaklıkları tahrip ederek, yerli sanayiin kökünü kurutarak, Hint toplumunda büyük ve yüksek ne varsa yerle bir ederek, bu medeniyeti yoketmişlerdir. Hint'te İngiliz hâkimiyetini anlatan tarih sayfalarında, bu tahripten başka bir şeye rastlanmaz. Bir harabeler silsilesi ve belli belirsiz bir yaratış hamlesi. Bununla beraber belli bir hareket başlamıştır.

Moğol hükümdarları devrindekinden daha geniş ve daha

sağlam bir siyasî birlik Hint dirilişinin ilk şartıydı. İngiliz kılıcının zoruyla gerçekleştirilen bu birlik, Hind'in kendi kendini kurtarışı için vazgeçilmez bir şarttı. Böyle bir birlik kurulmadıkça Hint tekrar yabancı müstevlilerin kurbanı olmaya mahkûmdur. Asya cemiyetine ilk defa olarak sokulan ve bilhassa Hintliler'le Avrupalılar'ın melezleri tarafından yönetilen hür basın, yeni ve güçlü bir inşa âmilidir. Zemindari ve Ryotwari sistemleri dahi bütün kötülüklerine rağmen birbirinden ayrı iki özel toprak mülkiyeti demektir, Asya cemiyetinin büyük hasreti. Kalküta'da istemeyerek ve üstünkörü yerleştirilen kimseler yeni bir sınıf teşkil etmektedirler: hükümet icra edecek kabiliyetlerle mücehhez ve Avrupa ilmine sahip yeni bir sınıf. Buharlı gemiler Hint'le Avrupa'yı birbirine bağladı ve Hind'i durgunluğunun başlıca sebebi olan infirattan kurtardı... Hindistan yakın bir tarihte Avrupa'nın parçası olacak.

... Ne var ki, İngiliz burjuvazisinin himmeti Hint halkını bütün olarak sefaletten kurtaramayacak, içtimaî hayatı da gözle görülür şekilde düzeltemeyecektir. Bunun için iktisat kuvvetlerinin gelişmesi ve çalışanlar tarafından ele geçirilmesi lâzımdır. Burjuvazinin eylemi bu iki unsurun maddî temellerini atacaktır. Hintliler bu faaliyetlerinin semeresini, İngiltere'de işçi sınıfı iktidara geçtikten sonra yahut İngiliz boyunduruğundan kurtulduktan sonra alacaklardır. Burjuvazi ne zaman bundan fazlasını yapmış? Fertleri ve halkları çamur ve kan içinde sefalet ve tereddiye sürüklemeden hangi terakkiyi gerçekleştirmiş?

Hintliler, İngiliz burjuvazisi tarafından atılan tohumların meyvelerini, Büyük Britanya'da bugünkü hâkim sınıflar sınaî proletarya tarafından istihlaf edildikten veya Hintliler İngiliz boyunduruğunu topyekun kırdıktan sonra toplayacaklardır. Ne olursa olsun az veya çok uzak bir devirde, bu büyük ve enteresan ülkenin kalkınmasını ümitle bekleyebiliriz. Prens

Saltykof'a göre bu ülkenin halim selim insanları en aşağı sınıflardakiler bile, "İtalyanlar'dan daha ince, daha zekidir", uysallıkları bile sakin bir asalet gizler. Tabiî rehavetlerine rağmen, İngiliz zabitlerini cesaretlerine hayran bırakmışlardır. Ülkeleri dillerimizin, dinlerimizin kaynağıdır.

Hint gibi Avrupa kadar geniş bir ülkede incelenince, İngiliz sanayiinin tahripkâr neticeleri apaçık görülür. Ama unutmamak lâzım ki, bunlar bugünkü istihsal tarzının organik neticeleridir. Tarihin burjuva çağı yeni dünyanın maddî temelini yaratacaktır: Bir taraftan insanlığın karşılıklı bağımlılığı esasına dayanan dünya ölçüsünde mübadeleler ve mübadele vasıtaları; öte yandan insanın istihsal gücünün gelişmesi ve tabiat kuvvetlerini ilmin hâkimiyeti altına veren maddî istihsal. Büyük bir Sosyal Devrim, burjuva çağının sonuçlarını, dünya pazarı ile modern istihsal güçlerini düzene soktuktan ve onları en ileri milletlerin müşterek kontrolüne tâbî kıldıktan sonradır ki, beşer terakkisi o iğrenç puta benzemez olacaktır: nektarı ancak ölülerin kafatasından içmek isteyen puta".[46]

46 Marxisme et l'Asie (1853-1964). Textes traduits et présentés par Schram (Stuart) et Carrère d'Encausse (Hélène). (Marksizm ve Asya). Metinleri çeviren ve sunan Schram ve Carrère d'Encausse. A. Colin, Paris, 1965.

İKİNCİ KİTAP
İNANÇLARI, DÜŞÜNCESİ, EDEBİYATI İLE HİNT

"Ne kadar geç tanıyabildim seni, ey kadimler kadimi, ey tazeler tazesi güzellik, ne kadar geç sevdim. Yazık senden ayrı geçen yıllarıma, yazık".

Aziz Augustinus

BAŞLARKEN

Hint düşüncesinin ilk fatihi, Harzemli bir Türk. İslâm dünyası ile Brahmanlar diyarı arasında atılan ilk köprü onun eseri. El Biruni'den bahsediyorum, bin yıl önce yaşayan El Biruni'den...

Yeni bir din götürmüşüz Hind'e, yeni bir dil sunmuşuz. Babür biziz, Ekber biziz, Dara Şükuh biz.

Batı bizden öğrenmiş Hint masallarını. Hümayunname Avrupa'nın bütün dillerine çevrilmiş. Ama biz tanımamışız Hind'i. Kelile ve Dimne'nin, Heft Peyker'in, Tutiname'nin vatanını tanımamışız.

Ülkeler de kitaplara benzer. Onlarda aradığımızı buluruz. Abdülhak Hamit Bombay'a giderken en çok hindistan cevizi ağaçlarını merak ediyordu, "Şair-i Azam"ın mektuplarında Hint şiirinden, Hint düşüncesinden tek pırıltı yok. Aydınlarımızın tecessüsü hiçbir zaman Himalaya zirvelerine yükselemedi. Rıza Tevfik'in tasavvuf bilgisi İran sınırlarını aşmaz. Süleyman Nazif'e göre, bir miskinler tekkesidir Hint.

Tanımıyoruz Hind'i. Hikmet Bayur'un üç büyük ciltlik Tarih'ine rağmen(!) tanımıyoruz. Yıllardan beri Ankara Üniversitesi'nin aguş-u şefkat ve sükûnunda itikafa çekilmiş pek muhterem hindiyatçılarımız var. Ama biz yine de tanımıyoruz Hind'i. Neden tanımıyoruz?

Osmanlı tefekkürde monogamdı. Kuran yetiyordu ona. İmanının yalçın duvarları arkasında dünyadan habersiz yaşadı. Cenk meydanlarında gördü küffarı ve küçümsedi. Frenk akılsızdı, Yahudi inatçı, Mecusi uğursuz... Mecusi ve bütün "kitapsız" kavimler. Uzak ve putperest Hind'e ihtiyacı yoktu Osmanlı'nın, İran emrindeydi: Sadi'nin, Hafız'ın, Saib'in İranı.

Sonra Tanzimat... Batı'ya doğru aralanan pencereler. Frengistanda yalnız "beldeler", yalnız "kâşaneler" gören Osmanlı şairi. Yeni bir aşk, yeni bir sarhoşluk. Ve Doğu'yu toptan inkâr eden bir küçüklük ukdesi. Ve büsbütün uzaklaşan Hint.

Halbuki Anquetil-Duperron Ganj kıyılarını El Biruni'den sekiz asır sonra dolaştı. Biz Harzemli bilginin kitabını, bir daha açmamak üzere, kütüphanemizin tozlu raflarına atmıştık. Avrupa bu yeni El Biruni'nin yazdıklarını vecitle okudu ve anladı ki kendisinin daha dün hecelediği hakikatları ihtiyar Hint binlerce yıl önce haykırmış.

Hazinelerini bezgin bir gururla seyreden Batı'yı yeni fetihlere kanatlandıran ilk kitap Anquetil'in Upanişadlar tercümesi. Bir Türk şehzadesi -Şah Cihan oğlu Dara Şükuh- Kuran'da adı geçen gizli kitaplar olarak kabul ettiği o büyük eseri Farsça'ya çevirtmiş olmasaydı Anquetil Avrupa'ya böyle bir hazine kazandıramayacaktı. İnsanlık daha geç tanıyacaktı Hind'i. Ne yazık ki Upanişadlar'dan haberi olmayan tek millet biziz.

Upanişadlar, Şakuntala, Bhagavad-Gita: bir çağı büyüleyen üç kitap. "Upanişadlar" zekâyı fethetti, "Şakuntala" gönlü.

Anquetil tercümesini okuyan Schopenhauer "hiçbir kitap ruhumuzu Upanişadlar kadar yükseltemez" diye haykırmıştı. Şakuntala şu mısraları ilham etti Goethe'ye: "İlkbaharın çiçeklerini, sonbaharın meyvelerini ister misin? Yorgun musun, kendinden geçmeye mi ihtiyacın var? Sana tek kelimede hem göğü, hem yeri sunuyorum: Şakuntala".

Bhagavad-Gita hem zekâyı, hem gönlü fetheden kitap. Dünyanın en ışıklı, en derin, en büyük felsefî poemi. Bhagavad'ın yanında Lucretius'un: "De Rerum Natura"sı ne kadar sığ, ne kadar nesir. Roma ve Hint... Birinde gök kubbeden tanrıları silip süpüren isyan, ötekinde insanın aşk içinde eriyip tanrılaşması. El Biruni bin yıl önce hayranlıkla bahseder Gita'dan. Avrupa 1785'den beri Gita'ya aşina. Gita'yı tanımayan tek millet biziz. Yalnız Gita'yı mı?

Avrupa sırtını Olemp'e dayadıktan sonra Avrupalaştı. Ama çağdaş Batı'yı yeni fetihlere kanatlandıran İkinci bir Rönesans daha var. Hıristiyan dünya tarihte başka Avrupalar da olduğunu 18. yüzyılın sonlarında öğrendi. Anladı ki düşünce yalnız Akdeniz kıyılarında yetişen bir çiçek değildir. Zekânın kabuğundan çok özünü değiştiren bu devrim, mutlak'ı tahtından indirdi. Felsefe, Himalaya'dan esen rüzgârla kanatlandı. Romantizmin altın meyvelerini olgunlaştıran: Asya güneşi. Hint tanınıncaya kadar, mitoloji içinden çıkılmaz bir masal yığınıydı. Dilbilim Sanskritçe'nin keşfiyle yaşıt. Birinci Rönesans'ın Homeros'una, Vergilius'una karşılık, ikincinin Viyasa'sı Valmiki'si var. Kafaya ve gönüle seslenen bir devrim bu, mermerde değil, kitapta tecelli ettiği için farkına varan az.

Çağımızın nice ünlü filozofları kurtuluşu Doğu'da arıyor, hikmetin ezelî vatanı Doğu'da. Avrupa artık Asya'dan ipek ve baharat değil, şiir, inanç, felsefe istemektedir. Biliyor ki edebiyat sarayına Doğu revakından girilir. Biliyor ki Doğu'yu kucaklamayan bir hümanizma anadan doğma sakat. Ve Asya

Avrupalılaşırken, Avrupa Asyalaşıyor.

Yunan-Roma kültürü bir avuç mutlunun has bahçesiydi; Hint düşüncesi bütün bir insanlığın susuzluğunu giderebilecek bir Ganj. Batı'nın iki yüz yıldan beri dudaklarını ayırmadığı o büyülü ırmaktan biz ne zaman içeceğiz?

Batı, Batı... fakat zavallı dostum, Batı'yla Doğu insan beyninin iki yarım küresi. Vehimlerinden sıyrılan ruh için ne Doğu var, ne Batı. Doğu'yu incelemeyenler Batı'yı nasıl anlar? 20. yüzyılın her yeni fikir abidesinde Hint mabetlerinden getirilmiş sütunlar var. Egzistansiyalizm Upanişadlar'ı okuyanların çoktandır âşinası oldukları bir âlem.

Olemp'in huzurunda biz de saygı ile eğiliyoruz. Ama ondan daha yüksek zirveler de var. Güneş önce Himalaya'dan doğmuş ve bütün Asya'yı aydınlatmış. Şimdi de Avrupa'yı aydınlatıyor.[47]

47 Bkz. Cemil Meriç, Jurnal Cilt 1, "Tanımıyoruz Hind'i", İletişim Yayınları, İstanbul, 1992, s. 147 v.d.

ÖNSÖZ YERİNE

TOPRAK VE İNSAN

Himalaya'nın ezelî karlarından Seylan'ın boğucu sıcağına kadar uzanan rüyalar diyarı: Hindistan. Kuzeyde dağların, güneyde okyanusun sonsuzluğu; ve göklerden boşanırcasına coşkun ırmaklar. Hind'e adını veren İndus, her sabah bütün bir canlılar dünyasını susuzluktan ve milyonlarca Hintli'yi günahlarından kurtaran Ganj...

Bu ülkede toprak bir masal sultanı kadar cömert. Kıraçlardan altın başaklar fışkırtır bir sağanak. Tek kökten koca bir orman doğar. Çöllerden çiçek bahçelerine geçilir. Yaz yağmurları hem tabiatın yüzünü güldürür, hem insanın. Ama kışlar kurak, baharlar boğucudur ve yağmur her bölgeyi aynı cömertlikle başaklandırmaz. Kuzeyi Himalaya'nın kasırgaları tarar, güneyi Asya güneşinin alevi. Musonlar kesilince açlık başlar. Sıcak, damarlardaki kanı erimiş kurşuna çevirir; toprak bakırlaşır, ölümü arzular insan.

Hintli'nin ruhunu yoğuran bu coğrafya...

Pencap vadilerine yerleşen akıncılar anayurtlarını unutuverdiler. Arkalarında Himalayalar vardı, önlerinde umman... Dünyadan ayrıydılar ve bu aşılmaz sınırların ötesinde cihangirlik arzularını kamçılayacak ülkeler yoktu. Tabiata ferman dinletemeyince, kendi ihtiraslarına dizgin vurdular. Unsurların hışmından riyazet kalesine sığındılar.

Hind'in düşünce örgüsünde koyu renkler ağır basar. Hint, hayatı küçümseyenlerin vatanıdır. Ama bu geniş ülkeyi bir dervişler tekkesi sanmayalım. Firavunlar diyarı muhteşem bir taş yığını, Fırat boylarında yükselen mamureler toprak altında, Atina bir hayal, Roma bir efsane... Hint beş bin yıldan beri var. Hintli elini kolunu bağlayıp hayaller âleminde yaşasaydı, o büyük medeniyet nasıl doğar, nasıl gelişir, nasıl ayakta durabilirdi?

Hintli'nin ruhu da, Hind'in tabiatı gibi, bir tezatlar mahşeri. İhtiraslardan soyunup sükûna ermek ve denize karışan ırmaklar gibi, Tanrı'nın varlığı içinde erimek bu ruhun en büyük kaygusu. Fakat aşkın hazlarını tatmayan insan da ömrünü heba etmiştir, Hintli'ye göre. Hayat okyanusunda fırtınaya tutulduktan sonra, tevekkül limanına sığınan bir ruh bu.

Hint düşüncesinin en büyük zaferi, değişmeyeni kavrayabilmesinde. İmparatorluklar devrilmiş, akınlar akınları kovalamış, Hintli bütün bu canlı komedyalara seyirci kalmış, bakışlarını ezelî cevherin esrarından ayırmamıştır. Avrupa'nın madde üzerindeki fetihleri, Hintli için birer çocuk oyuncağı. Batı'da teknik, Hint'te huzur. Batı'da müspet ilim, Hint'te rüya, din, felsefe...

Bu ülkede mevsimler de, çağlar da, inançlar da sarmaş dolaş. Şiirle dua, felsefe ile din, inkârla iman kucak kucağa. Bu Babil Kulesi'nde iki yüz yirmi dil konuşulur. Bir yanda taş devrini yaşayan siyah derililer, kaba bir putperestlik; ötede beyaz ırkın en saf örnekleri. Şiir, felsefe ve o uçurumla bu zirve arasında inançların bütün dereceleri, medeniyetlerin bütün basamakları,

ırkların bütün alaca bulacalığı. Ama bu mahşer bir kaos değil. Çağların rengârenk mozayiğinden tılsımlı bir bütün yaratmış zaman.

Evet, Hind'in düşünce örgüsünde Hint şallarındaki esrarlı ahenk var. Felsefesi ormanlarından girift, edebiyatı ırmaklarından gür. Ha dağlarını seyretmişsiniz, ha mimarisini... İkisinde de aynı heybet.

Hint edebiyatının ayırıcı vasfı muhayyilenin saltanatı. Bu edebiyatta nesre pek az rastlanır. Gramer ve tıp kitapları bile çok defa manzum.

Toprakla insan hiçbir edebiyatta böylesine içli dışlı değildir. Her çiçek konuşur, her patikanın göğsünde bir kalp çarpar, her ağaç canlıdır. Hint toprağı buram buram aşk tüter. Hint şiiri sonsuz bir aşk neşidesi. Bu edebiyatın baş kahramanı Tanrılar, yani kâinat. Sahne bazen göktür, bazen toprak. Kâh ölümsüzlerin altın saraylarında gezinir, kâh cehennemin derinliklerine inersiniz. Ve Hint bütün cazibesi, bütün esrarı ile yaprak yaprak açılır önünüzde.

BİR PARÇA TARİH[48]

Uçsuz bucaksız bir göle benzer Hint'te zaman, kıyıları sisler içinde kaybolan bir göle. Mohenco-Daro beş bin yıldan beri konuşmuyor, Aryalar ne zaman gelmiş Hind'e, Vedalar hangi tarihte yazılmış, bilen yok. Buda İsa'dan önce 480 yıllarında ölmüş... Sonra? Sonrası da aydınlık değil. Zamanın dışında yaşamış Hintli, değişeni umursamamış...

Buda'nın ölümünden sonra Hint'te büyük devletler kurulmuş. İran ve Yunan istilaları gelip geçmiş, İskender Hint

48 "Bir Parça Tarih" ve "Babil Kulesi" önceki baskılarda Öteki Edebiyatlar bölümünde yeralmaktaydı, ancak her iki metin de, hem Sanskrit Edebiyatı ve Öteki Hint Dilleri'ni hem de Öteki Edebiyatlar'ı kucaklayan genel bir giriş mahiyetinde olduğu için, bu metinleri İkinci Kitap'ın önsözünde kullanmayı uygun gördük.

geleneğinde en küçük bir iz bırakmamış. Çandargupta'nm (İ.Ö. 322-298) ihtişamı, Makedonyalı başbuğunkini gölgede bırakmış. Daha sonra tahta çıkan Aşoka (İ.Ö. 272-232) budizmin Konstantinos'u. Aşoka öldükten az sonra Morya hanedanının yıldızı sönmüş. Başka hanedanlar geçmiş yerine, güçlü devletler kurulmuş. Şairler, bilginler yeni hükümdarlardan iltifat görmüş. İsa'dan önceki son beş yüz yılın edebiyatı da, daha önceki çağlarınki gibi dinî bir edebiyat. Yanyana yaşayan üç büyük din, edebiyatı biteviyelikten kurtarmış ve geliştirmiş.

İsa'dan sonraki ilk asırlarda büyük destanlar son şekillerini almış. Veda Tanrıları gözden düşmüş. Vişnu ululaşmış, Şiva ululaşmış. Aryalar'la Dravitler daha çok kaynaşmışlar. Bu kaynaşma inançlarını da damgalamış. Rakip dinler inançlarını yaymak ve kalabalıkların gönlünü fethetmek için yeni masallar, yeni efsaneler uydurmuş. Zengin bir hikâye edebiyatı doğmuş böylece.

Miladın ilk asırlarındaki istilalar da kültür hayatını damgalayamamış. Yabancılar erimiş adeta.

4. yüzyılda Kuzey Hint yerli bir hanedanın idaresi altında birleşmiş: Guptalar. Saray, şairlerin buluşma yeri olmuş. 480'de Akhunlar almış Kuzey Hind'i, 528'de püskürtülmüşler.

606-647 yılları arasında yaşayan Harşa yeniden büyük bir devlet kurmuş. Edebiyata gün doğmuş yeniden, dine gün doğmuş. Bu devirde hem Sanskritçe kullanılmış, hem Orta Hint dilleri. Yeni kutsal metinler yazılmış: Purana ve Upapuranalar. Cainistler de Budistler de, Sanskritçeyi daha çok kullanmaya başlamışlar. Her üç din de felsefî görüşlerini bu devirde billûrlaştırmış, muhteşem mabetler kurmuş. Bu devrin iki büyük şairi var: Bhasa ve Kalidasa, birincisi budist, ikincisi Brahman. Şiir sanatı bu devirde kalıplaşmış. Roman ve hikâyenin ana kaynakları bu devrin armağanı.

Harşa'nın ölümünden Hind'in Müslümanlar eline geçişine

kadar hiçbir büyük devlet kurulamamış. Kuzey Hind'in hâkimi: Raçput aşiretleri. Beyler edebiyata büyük bir ilgi göstermiş.

Orta ve Güney Hint'te bir sürü hanedan. Bu arada brahmanizm geliştikçe gelişmiş. Cainistler'le Budistler, Brahmanlar'ın Puranalarını örnek almışlar. Tantrizmle şaktizm, her üç dini de damgalamış. "Mahayana" inancı birçok eserlere ilham kaynağı olmuş. Şiir 500 ile 1000 yılları arasında Kalidasa'nın açtığı çığırdan gitmiş.

İsa ile başlayan Dravit edebiyatları bu devirde parlamış. Önceleri yalnız Cainist şairler kullanmış Dravitçe'yi. Kannada edebiyatı 12. yüzyıla kadar bir Cainist edebiyat olarak kalmış. 7. yüzyıldan itibaren Tamul edebiyatında cainizme karşı şiddetli bir tepki başgöstermiş. Birçok din adamı, Vişnucu ve Şivacı birçok şair bu tepkiyi bayraklaştırmışlar.

1000 yıllarında Hind'in manevî hayatına yeni bir unsur karışır: İslâmiyet.

Kuzey Hind'in büyük bir kısmı İslâm hâkimiyeti altına girer. Gücerat, Dekkan ve Bengal'de Müslüman devletleri doğar. 16. yüzyılda, Ekber Hind'in en büyük devletlerinden birini kurar ve İslâm düşüncesi ile brahmanizmi kaynaştırmaya çalışır. Kebir, bu iki dini daha insanca ve daha üstün bir terkip içinde şiirleştirir.

İslâm hâkimiyeti devrinde brahmanizm, Hind'in diğer iki dinini büsbütün sahneden uzaklaştırır. Edebiyatta ağır basan dinî konulardır.

15. yüzyılın sonlarına kadar Sanskritçe ön plandadır, Prakritçe ise 1000 yıllarından sonra pek kullanılmaz. Buna mukabil, Hint-Arya dilleri edebî bir kişilik kazanır. Bilhassa Hindîce, Bengalce, Maratca, Güceratca. Bu edebiyatların altın çağı 1400 yıllarında başlar, en büyük temsilcileri Candidas, Vidyapati, Surdas ve Tulsidas.

Portekizliler'in 1498'de Hind'e çıkışı Hind'in kültür ha-

yatında en küçük bir değişiklik yapmaz. Yabancıları Hind'e çeken kazanç hırsıydı, fikir alışverişi değil. Bununla beraber misyonerlerin çalışmaları Hint düşüncesi için faydasız olmamış, Tevrat ve İncil'in tercümesi modern Hint nesrinin doğuşunu hazırlamıştır. Bazı lehçelerde yazıya geçen biricik eser hâlâ İncil tercümeleridir.

Hintli'nin İngilizce öğrenmesi Hind'in düşünce tarihinde yeni bir çağ açar. İngilizler 19. asrın başından itibaren kendi dillerini öğretmeye başlarlar Hintliler'e, Macauley İngilizce'nin yerleşmesinde büyük bir rol oynar.

1835'den itibaren Britanya hükümeti, Hindistan'da İngiliz dili ve kültürünü kökleştirmek için elinden geleni yapar. Yüksek öğretim dili olarak İngilizce'nin kabulüyle üst sınıflar Batı düşüncesini kolayca benimserler, çeşitli eyaletlerdeki aydınlar, ortak bir dile kavuşur. Ama birçoklarını da köksüzleştirir İngiliz terbiyesi, sahneye Milton'u, Shakespeare'i tanıyan, ama kendi büyük şairlerini okuyamayan nesiller çıkar.

Düşüncelerini yaymak için İngilizce yazan ilk Hintli fikir adamı Rammohan Roy (1772-1833). İngilizce yazan ilk Hint şairi Vivian Derozio (1809-1831).

Bengal'in en büyük şairlerinden Matsudan Datta'nın (1824-1873) "Captive Lady"si gerçek bir edebî değer. Şair Orobindo'nun (1870-1950) da birçok İngilizce eseri var. Tagor (1861-1941) hem İngilizce şiir ve denemeler yazar, hem de Bengalce eserlerinin birçoğunu bizzat İngilizce'ye çevirir. İngilizce yazan en meşhur kadın şair Sarocini Naidu. Gandi (1869-1948), Radharişnan (1888-1975), Nehru (1889-1964) İngilizce eserleriyle Hind'i dünya efkârına tanıtan değerli imzalar.[49]

---

49 İngiltere, dilinin ve edebiyatının yanısıra, Batı'nın ilim ve tekniğini de beraberinde getirir Hind'e... ülkenin iktisadî, siyasî ve sosyal hayatında birçok değişiklikler

BABİL KULESİ

Hint, ilk bakışta bir Babil Kulesi. Her bölgede ayrı bir dil. Ufak tefek lehçeler bir yana yirmi yedi dil konuşulur bu ülkede.

Kuzeydekilerin en eskisi bin yaşlarındadır, güneydekilerin iki bin.

İki büyük aileye ayrılır bu diller: Hint-Avrupa ailesi ve Dravit ailesi.

Hint-Avrupa dillerinin en eskisi Sanskritçe. Hint gramercilerine göre, Sanskritçe Tanrılar'ın dili, bütün öteki diller ondan türemiş. Hakikatte Sanskritçe hiçbir zaman halkın dili olmamış. Sanskritçe edebiyat dili, felsefe dili, Brahmanlar'ın kullandığı yapma bir dil, bilginlerin, şairlerin dili.

Panini İsa'dan 400 yıl kadar önce Sanskritçe'nin kurallarını billûrlaştırmış.

Ondan sonra gelen yazarlar kendilerini hep bu modele bağlamışlar, onun için Sanskritçe gelişmemiş, ama bozulmamış da. Ölü bir dil değil Sanskritçe, hem en eski, hem en yeni dil.

Sanskritçe'den sonra Prakritçe, Palice ve Apabramşaca geliyor. Bunlara Orta Hint dilleri deniyor, üçü de Sanskritçe'den türemiş.

Prakritçenin en eski belgesi Aşoka yazıtları (İ.Ö. 250-230). İki büyük kola ayrılır bu dil: Cainistler'in Prakritçesi, edebî Prakritçe.

Pali demek, metin demek. Güney Budistleri inançlarını

---

başgösterir. Edebiyat sahasında da lirik şiir, destan, dram.. Batı modellerinin etkisi altında kalarak millî ve sosyal konulara eğilir, vatan sevgisine dayanan bir lirizm, tarihi ve toplum gerçeklerini ele alan bir roman, siyasî bir tiyatro doğar. Sonra Batı etkisi giderek silinir, bağımsızlık savaşının Hintli'ye kazandırdığı şuur, ümit ve milliyetçi duygular, Hint edebiyatının büyük bir bölümünde kendini hissettirmeye başlar.

yaymak için kurmuşlar bu dili. Budizmle ilgili birçok eser yakın zamanlara kadar bu dille yazılmış. Ne var ki Hint yarımadasından çabuk sökülmüş Palice, kültür dili olarak, Seylan'dan Güneydoğu Asya ülkelerine yayılmış.

Apabramşaca Prakritçe'nin bozulmuşu. 10. asırla 12. asır arasında bu lehçede birçok eser yazılmış, şiirler, hikâyeler, dinî destanlar.

Orta Hint dilleri içinde en önemlileri Hindîce ve Orduca, kuzeybatıda Güceratca ve Maratca, kuzeydoğuda ise Bengalce.

Bu dillerden hiçbiri 10. asırdan önce dikkate değer bir eser vermemiştir.

Hind'in ikinci büyük dil ailesi olan Dravit dillerinin nereden geldiği ise bilinmiyor.

Hint yarımadasının güney yarısında yaygın olan Dravitçe'nin dört büyük lehçesi var: Tamul, Malayalam, Kannada, Telugu.

* * *

Avrupa 18. yüzyılın sonlarından beri Sanskritçe'nin, Sanskrit edebiyatının hayranı. Onun için Hint edebiyatı demek, Sanskrit edebiyatı demek.

Hind'in öteki edebiyatları bu muhteşem bestenin bazen gür, bazen boğuk yankıları.

Üç bin yılı kucaklayan bir edebiyat bu, zengin, olgun, işlenmiş. Ulu bir çınar gibi kök salmış toprağa, gölgesinde yeşeren dillerin boy atıp çiçek açmasını asırlarca önlemiş.

Tanrılar'ın dili Tanrılar'la beraber göçecek, son Brahman tarihe karışıncaya kadar yaşayacak Sanskritçe.

Hint, bütün çağların, bütün inançların kucak kucağa yaşadığı bir ülke, Sanskritçe hâlâ milyonlarca insanın konuştuğu dil.

Ama Sanskrit edebiyatı daha çok tarihte ve hafızalarda yaşıyor. Ufuktaki pırıltı batan bir güneşin pırıltısı, müjde değil, veda. İstikbal halk edebiyatlarının.[50]

50 Cemil Meriç'e göre, "Hint edebiyatının çeşitli safhalarını tarihî bir perspektif içinde ele almak imkânsız, Hind'in geçmişiyle ilgili sağlam bilgilere sahip değiliz, elimizdeki eserlerin birçoğunun hangi çağda yazıldığı meçhul. Kronoloji Hintli bilginler ile Batılılar arasında büyük bir anlaşmazlık konusu. Edebiyat eserleri ancak birkaç yüzyılı içine alan dönemlere yerleştirilebiliyor". Bu ülkeyi tanımaya ve tanıtmaya çalışırken Cemil Meriç daha çok Avrupalı kılavuzlardan faydalanıyor. Hint edebiyatı tarihi ile ilgili bu kitapta, daha önce aynı konuya eğilmiş Batılı yazarların takip ettikleri yoldan pek ayrılmamaya gayret ediyor Meriç, Hint edebiyatını, konularına göre ele alıp, edebiyat tarihini, Hint düşünce tarihinin bütünüyle ve Hind'in manevî hayatıyla kaynaştırarak inceliyor. İlk bölümde Hint inançlarındaki gelişme takip edilerek brahmanizmin, cainizmin ve budizmin "Kutsal Kitapları" üzerinde duruluyor, ilâhîlerden destanlara, felsefî poemlerden düsturlara kanat açan bir dinî edebiyat. Sonra şiiri, tiyatrosu, masal, hikâye ve romanıyla din dışı edebiyata yer veriliyor. Bu dönem, Hint edebiyatının klasik çağı. Buraya kadar sahne hep kuzey Hindistan. Sanskritçe'nin ve orta Hint dillerinin kullanıldığı bu edebiyatı, yeni Hint dillerinin ve Dravitçe'nin kullanıldığı "Öteki Edebiyatlar" bölümü izliyor. Artık güney Hindistan'dayız. Yine dinî şiirle aşk neşideleri, komediyle hiciv, dramla roman içli dışlı. Yeni Hint dilleri ve Dravit dilleri üzerinde yükselen halk edebiyatları aynı zamanda, sosyal problemlere eğilen, milliyetçi duyguları ele alan, vatan sevgisini dile getiren, bağımsızlık savaşını destanlaştıran bir edebiyat. Kitap her üç edebiyattan, yani Sanskritçe, ve orta Hint dilleri, yeni Hint dilleri ve Dravit dilleri edebiyatlarından seçme metinlerin yeraldığı bir bölümle son buluyor.

SANSKRİT EDEBİYATI VE ORTA HİNT DİLLERİ
KUTSAL KİTAPLAR
Brahmanizmin kutsal metinleri

Vedalar'ın Alaca Karanlığında

> "Selam ey eski Hint! Soyumuzun beşiği! İmanın, aşkın, bilginin vatanı. Kadim mabetlerinin kemerleri altında ak saçlı Brahmanlar'ınla konuştum. Yaşamak düşünmektir, diyorlardı. Altı bin yıldır saygı ile okuduğunuz bu kitap nedir diye sordum bilgelerine. Gülümseyerek cevap verdiler: yaşamak, kendine ve başkalarına faydalı olmaktır, faziletli olmaktır. Biz, faydalı ve faziletli olmayı bu kitaptan, Vedalar'dan öğrenmekteyiz".
>
> Jacolliot

İLAHİLER ÇAĞI

Önde beyaz atlı akıncılar yürüyordu, arkada sürüler... Hazer kıyılarından göçmüşlerdi. Hind'i Asya'dan koparıp göklere bağlayan o yalçın dağların gediklerinden zümrüt vadilere süzüldüler. Her kaynağı bir ilahi ile selamlıyorlardı.

İlahilerin aydınlattığı patikalardan İndus boylarına yaklaşalım: üç bin yıl önceki İndus boylarına... Bin başlı bir ejder gibi uluyan gece; kulübede dualar mırıldanan Arya beyi: "Korku, su içen bir ceylana saldıran kurt gibi, üzerime çullandı... Nerdesin sevgili Ateş!". İki kuru tahtadan fışkıran kıvılcım. Ocağa eğilen bir kadın başı ve kutsal içkiyle bir anda şahlanan alevler... Sonra birer birer sönen yıldızlar... Sabah rüzgârıyla ürperen toprak ve sedef arabasından bin nazla inen

Şafak... Bütün ümitleri, bütün kaygılarıyla yeniden başlayan hayat.

İnsanın iki dostu vardı o çağlarda; sevdiklerini yırtıcı hayvanların pençesinden koruyan Ateş ve etrafındaki kâbuslarla birlikte şuurundaki sisleri de dağıtan Işık: Agni ve İndra.

Agni, sevgilinin bakışlarındaki pırıltı; Agni gönüllerdeki heyecan.

Işıklar içinde doğarsın Agni
Dünyaya ışıklar saçarsın.
Göklerde, sularda, toprakta
Sen varsın.
Sana kanatlanır dualarımız
Sen dostumuz, sen kardeşimiz, sen babamız.

Önceleri yavuz bir cengâverdi İndra. Arya akıncıları onda kendilerini Tanrılaştırmışlardı.

Güneş gibi gözler kamaştırır bakışım,
Ben İndra, her savaştan zaferle çıkmışım!

Ne büyü kâr ediyordu ona, ne ifritler karşı koyabiliyordu. Düşmanın yedi kalesini bir saldırışta deviriyor, içiyor içiyordu.

Dört nala koşan atlar
Nasıl sürüklerse arabayı,
Soma da öyle sürüklüyor beni.
Hah, hah, haa... amma da çekmişim kafayı!

Metelik verir mi kişioğluna
Bencileyin bir kabadayı!
Hah, hah, haa... amma da çekmişim kafayı!

Dünya dediğin ne? Gök dediğin ne?
Kim takar arş-ı âlâyı?
Hah, hah, haa... amma da çekmişim kafayı!

Top gibi fırlatırım kızarsam,
Dağı taşıyla dünyayı
Hah, hah, haa... amma da çekmişim kafayı!

Efsane bu delişmen Tanrı'yı ululaştırdı. Kâinat çapında bir güç oldu İndra.

Dünya bir cepken, geniş omuzlarında,
Gökkubbe başında taç.
Ufukları kucaklamış kolları.

Vedalar ışıkla işlenen bir şal: en ürkek belirtilerinden en muhteşem tecellilerine kadar ışık. Zaten Tanrı (deva) aydınlık demek. Gökkubbe Aryalar'ın ilk Tanrısı.

Vedalar dininin en büyük Tanrıları'ndan biri Agni. Başlangıçta, çeşitli belirtileriyle Tanrılaştırılan Ateş. Öteki Tanrılar insandan gizlenir, Agni yanıbaşındadır onun, dostu, konuğu, yoldaşıdır. Agni şairlerin de ilkidir, mihrapta çatırdar, bulutlarda gürler. Büyük ermiş ailelerinin ceddi sayılır, insanların Tanrılar katında elçisidir üstelik, adakları ve duaları arşa o iletir. "Rig-Veda"nın her kitabı onu öven bir ilahi ile başlar. Bütün günahların bin bir gözlü şahidi O, ama acıyan bir şahit. Resimlerde üç bacaklı, yedi kollu olarak gösterilir.

"Agni'nin iki kızı var: biri beyaz, biri siyah. Gündüzleri Mitra dinler ilahilerimizi, geceleri Varuna..."

Mitra, sabahın aydınlığı önceleri, Varuna akşamın pırıltısı. Sonra Mitra ışık oldu, bütün ihtişamı ile ışık. Varuna da ayı, yıldızları ile gece.

Vedalar'da Mitra ile Varuna hep beraber anılır. Mitra'ya hitap eden bir tek ilahi var. Adeta Mitra ile Varuna tek Tanrı. Göğü aydınlatan, yağmur yağdıran, karanlığı ve yalanı kovan bu ikiz Tanrı: ışık ve adalet Tanrıları.

Zamanla ululaşır Varuna. "Güneş: gözü, gök: kaftanı, fırtına:

soluğu". İndra'dan servet ve zafer istenir, Varuna'dan mağfiret.

Uçan kuşların izini bilir,
Bilir gemilerin geçtiği yolu.
Onun buyruğu ile akar ırmaklar denize
Güneşin kılavuzu o.

Bir debbağ nasıl gererse deriyi,
Toprağı öylesine germiş Varuna.
Çeviklik vermiş küheylana,
İneğe süt vermiş.
Gönlümüzde arzu, Varuna,

Sularda: ateş,
Gökkubbede: güneş,
Doruklarda: soma.
Bir kemer gibi çöz günahlarımızı,
Varuna, Varuna.

"Ataların ruhu siyah bir küheylanı elmasla süsler gibi, gökkubbeyi yıldızlarla donatmış... Bizim ol güzel Gece! Yuvasına dönen kuşlar gibi evlerimize çekildik, seni seyrediyoruz, dağlarda sen, uçurumlarda sen. Kurdu kuşu uzaklaştır bizlerden, hırsızı, uğursuzu uzaklaştır... Kıyısı olmayan bir deniz Gece, varlıklar onun kucağında dinlenir. Annemiz Gece, Şafağa ulaştır bizi!"

Şafak, Vedalar panteonunun en sevimli Tanrıçası. Kâh gecenin siyah örgüsünü söküp, altın tellerle gündüzü işleyen, gergef başında bir genç kız. Kâh âşığına koşan bir yosma, "ışıklar sürünmüş, koku yerine".

Ya Güneş... Her tecellisi başka bir adla kutlanan Tanrılar Tanrısı. Kâinatı vareden o. Hem şiirin, hem şuurun kaynağı. Dağlar onunla heybetli, çiçekler onunla güzel. "Bir post gibi dürer karanlıkları... Varlıklar, büründüğü şal. Ummanlar onun

bağrından boşalır, rüzgârlar onun bağrından"... Altın bir salıncağa benzer Güneş, bir altın turnaya benzer.

Vedalar panteonu o çağlardaki Hind'in sisli bir aynası... Bir yanda nağme nağme yükselen ruh; ötede kaygıları, acıları, sefaletleriyle gündelik hayat:

"Herkesin dileği başka, töresi başka... Ah araba bozulsa, der tamirci. Hekim hastaların çoğalmasını ister. Brahman'ın derdi somayı hazırlamak. İndra'nın derdi: Soma... Ben türkü söylerim, babam hastaya bakar, annem değirmen çevirir. Bir değil düşüncelerimiz, ama kaygımız tek: yaşamak. İneklerin ardından koşar gibi para peşinde koşuyoruz. İndra'nın derdi: Soma... Koşum atı hafif araba ister, çapkın tebessüm delisi, kurbağa su. İndra'nın derdi: Soma."

Somaya bayılan yalnız o mu? Kutsal içkinin Tanrılar da sevdalısı, kullar da. Savaşçıya yiğitlik verir soma, ozana şiirler fısıldar, içeni ölümsüzleştirir.

Büyük törenlerde okunan ünlü ilahiler yanında daha gönülden, daha olduğu gibi ilahiler var. Gün dönümü bayramında, omuzlarında su testileri, ateşin etrafında rakseden genç kızlar şu türküyü söylermiş:

Nerdesiniz güzel kokulu inekler! Bal getirdik!
Bidelyon kokulu inekler! Bal getirdik.
Koşun, gelin sürü sürü! Bal getirdik.
Ganj'ın sularından içtiniz mi! Bal getirdik!
Nerdesiniz Mankiva inekleri? Bal getirdik.
Saravasti ırmağının sularından içtiniz mi?
Bal getirdik!

Şimdi de bir evlenme törenindeyiz: güvey gelini eve götürürken rahibin okuduğu ilahiye kulak verelim:

Bütün arzuların çiçek açsın bu yuvada,
Meyveler versin.

Saçların bu yuvada ağarsın,
Bir yastıkta kocayın.

Gelin kocasının evine gelince:

"Bu kadın canlı bir tarla, ona tohum ekeceksin. Çocuklar verecek sana."

Sabahleyin güvey karısına şöyle seslenir:

"Ben besteyim, sen güfte. Ben göğüm, sen toprak. Denizde nasıl kaynaşmışsa tuzla su, biz de öyle kaynaşsak."

Sonra birbirinin saçlarını tarayan çiftlerin duası:

Bal gibi ışıldasın gözlerimiz,
Kalbine koy beni
Aşk olsun tek düşüncemiz.

Şu hazin ilahi de bir ölüye son selam:

Bir daha görmeyeceksin gökteki güneşi.
Yavrusunu kucaklayan bir anne gibi,
Bağrına bas onu toprak!
Bir kadın nasıl örterse kocasını
Sen de onu öyle ört.

Bilginler, Vedalar'daki kısa konuşmaları Hint tiyatrosunun kaynakları arasında sayarlar. İşte bir çilekeşle karısının dertleşmesi:

Kadın: Nice baharlar geldi geçti,
Taş bastım bağrıma.
Şafaklar kocatır bizi, unutma.
Ne gençlik, ne güzellik ebedî,
Ah! Erkeklerin bu zalim gafleti.
Sonu gelmez çilelerin, kocacığım.
Bırak artık ibadeti!

Sevgine açım, ah!
Kadında olmalıydı erkeğin kudreti!

Erkek: Boşuna çile çekmedik,
Tanrılar memnun bizden.
Üstün çıkmalıyız rakiplerimizden,
Çile yarışını biz kazanmalıyız.

Ve konuşma, pek tabiî olarak, kadının zaferi ile sona erer.

Eskilerin hikemiyat dediği gnomik nev'in ilk örneklerini de Vedalar'da bulmaktayız.

Erkek evlat üzerine:

"Toprakta haz, ateşte haz, suda haz... Oğlun babaya verdiği haz yanında hiç bunlar. Koyu karanlıkları oğluyla aşar baba.

Hazdan doğar çocuk, haz verir... Çocuk bir gemidir.

Geyik derisine bürünmüşsün, toza bulanmışsın, çile çekmişsin...

Neye yarar? Baba olmaya bakın ey Brahmanlar.

Soluk: gıda, libas: sığınak, altın: güzellik, evlilik: sürü, kadın: dost, kız: bela, oğul: göğün en yüce katında yıldız".

Nihayet tarihin alaca karanlığında kanat çırpan "Minerva'nın kuşu": felsefe... Yarattığı Tanrılar'dan ilk defa olarak şüphe eden insan zekâsı:

"Henüz ne Varlık vardı, ne Yokluk. Ne gökkubbe vardı, ne yeryüzü. Neydi o kıpırdayan? Nerde kıpırdıyordu? Deniz var mıydı?

Ne ölüm vardı, ne ölümsüzlük. Gün geceden ayrılmamıştı henüz. Soluksuz soluk alıyordu: Tek. Yalnız O vardı. Karanlıklar karanlıkları kucaklıyordu. Boşlukta ısı gücüyle doğdu: Tek. Önce Dilek (Kama) doğdu, düşüncenin ilk to-

humu. Bilgeler aradılar taradılar: Varlığın kaynağı yokluktu. Aşağıda: Güç, yukarıda: Bağış.

Kâinat nereden çıktı ortaya? Bilen yok. Yaratıldı mı? Bilen yok. Kendiliğinden mi var? Bilen yok. Bilse bilse Tanrılar Tanrısı bilir bu soruların cevabını... Acaba o da bilir mi?"

Sonra tek Tanrı'ya yükseliş: "Ölümsüzlük gölgesi, ölüm gölgesi... Tüm tanrılar, huzurunda elpençe divan... Kim bu Tanrı? O yaratmış karlı dağları, onun eseri umman, ırmakları o yaratmış... Kolları: asuman... Kim bu Tanrı?"

Bütün Tanrılar tek Tanrı'nın türlü görünüşleri olmasın? Belki de tek varlığa binbir isim taktı bilgeler: Agni dediler, Mitra dediler, Varuna dediler.

Bu tek varlığın en ihtişamlı tecellesi: Işık. Güneşin vatanı, Doğu'nun ilk ilham kaynağı o. Bütün dorukları bir anda aydınlatır, kutsallaştırır. Vadiler karanlıktır daha. Toprağı şahikalarıyla, toplumu Tanrılar'la aydınlatan bir fecir bu... Hürmüz'ün, Oziris'in, Apollon'un bağrından fışkıran hep aynı fecir değil mi? Toprak her ülkede, gökkubbenin ilk bakışlarını ilahiden jalelerle karşılar. Kalde seması altında İsrailoğulları'nın neşideleriyle, Hintliler'in, İranlılar'ın duaları sarmaş dolaş... Ve uzakta, güneşin battığı ülkede, Yunan çobanlarının kavalı, Homeros'un şarkılarında, kurt ulumalarına, aslan kükreyişlerine cevap verir. Asya'nın ebedî şafaklarından yükselen hep aynı vahiy. Vedalar'da güneş: Mitra'nın gözü, Avesta'da Hürmüz'ün, Orfikler'de Zeus'un... Tanrılar beşiklerinde kardeştir. Daha doğrusu, doruklarda bütün kavimlere görünen aynı Tanrı. Işık: libası bu Tanrı'nın, elçisi, sözü, hatta varlığı...

Vedalar'da, dağların kasvetli geçitlerinden kurtulup, kuzey batının zümrüt vadilerine süzülen genç bir kavmin coşkunluğu şakıyor.

Tagor'a göre bu ilahiler, hayatın bütün kaygıları ve sonsuz güzellikleri karşısında şairane bir vasiyetname: "Medeniyetin

şafağında, hayatın kucakladığı esrara doğru kanatlanan geniş hayalli bir ulus ve tabiatın her kuvvetine Tanrı dedirten bir inanç. Saf, yiğit ve neşeli... Kişiyi inkisarların yükü altında ezmeyen, yücelten, şairleştiren bir esrar duygusu."

Hint dinini ilkel saflığına kavuşturmak isteyen, "Arya-Samaç"ın kurucusu Dayananda Sarasvati, Hind'in kurtuluş savaşında Vedalar'ı bayraklaştırır. "İlahilerde kastları meşrulaştıracak hiçbir dayanak yok. Tarikatlar, çıkarlarına göre yorumlamış Vedalar'ı."

Şiri Orobindo'ya göre Vedalar'ın esrarı psikolojiktir.. Aydınlıkla karanlık arasındaki savaş kendi ruhumuzda. Adak bir gönül işi. Tabiattan alman mecazların altında ışığa doğru kanatlanan insan ruhu var. Rig-Veda, amacı yükselmek olan insanlığın şarkısı. Veda Tanrıları, tek Tanrı'nın çeşitli yönlerini belirten isimler. Hepsi birden, Kosmos. Işıkla sonsuzluğun çocuğu bu Tanrılar. İnsan ruhu da onların kardeşi ve dostu. Karanlığa karşı savaşta insanlarla Tanrılar elele. Üstadın bu konuda son sözü şu: "Kişinin tek başına kurtuluşu amacını güden Upanişadlar'dan vazgeçip Vedalar'a dönmeliyiz. Kurtuluş: göğün ve yerin fethi, büyük ve cihanşümul bir zafer."

* * *

Veda Kutsal Bilgi demek.[51] Bin yılı kucaklayan bu edebiyatın bütün ürünleri ilâhî bir kaynaktan gelmez. Kuşaktan kuşağa aktarılan çeşitli gelenekleri de Vedalar'ın dört kutsal kitabına eklerler. Derleme mahiyetindeki bu kitaplara Sanhitalar denir. Sanhitalar'ın ilki Rig-Veda, ikincisi Yacur-Veda, üçüncüsü Sama-Veda, dördüncüsü Atharva-Veda.

Rig-Veda Vedalar dininin en eski, en değerli belgesi. Asur veya Mısır'dan kalma yazıtlar belki Rig-Veda'dan daha yaşlı,

---

51 Önceki baskılarda "Notlar"da yeralan Upanişadlar'a kadarki bu bölüm, yani "Vedalar" ile "Brahmanalar", metne dahil edilerek burada kullanıldı.

ama Hint-Avrupa edebiyatının en eski örneği bu ilahiler. Dil, arkaik bir Sanskritçe. Hint-Avrupa dil ailesinin bir kolu olan Sanskritçe, elimizde tek bir örneği bile bulunmayan Hint-İran dilinin Hindistan'da aldığı şekildir, eski İran dili ile atbaşı gelişmiştir.

Rig-Veda'da 1028 ilahi var. Eser on bölüme ayrılmış, her bölümde 1-58 kıta var, kıtalar 3-4, bazen daha fazla mısralık. Her mısra (pada) 8-12 hece.

Kimler yazmış bu ilahileri, kimler söylemiş, bilmiyoruz. Gerçi her ilahinin altında bir ad var, ama bu bir şair adı mı, bir kâtibin adı mı belli değil. Zaten şiirlerde kuvvetli bir kişilik de yok. Bütün kitapta ortak konularla karşılaşılır, ilahilerin çoğu Tanrılar'a övgü: savaş Tanrısı İndra'ya, ateş Tanrısı Agni'ye, ulu Tanrı Varuna'ya vs. Şair Tanrı'nın zaferlerini över, onu adağa buyur eder, uzun ömür, mutluluk, erkek evlat ve semiz davarlar ister ondan.

Rig-Veda'da neler yok! Büyü, muamma, konuşmalar, felsefî ve kozmogonik düşünceler. Arada bir efsane ile tüllenen tarihî hatıralar: Aryalar'la yerli halk arasındaki savaş... Bu ilahiler önce ağızdan ağıza yayılmış, Vedalar'ın aktarılmasında yazının önemli rolü olmamış.

Rig-Veda'da her ilahi bir bütün çok defa. Önce bir başlangıç: Tanrılar'a övgü, sonra: şükran, nakarat, sözlü ayinin bittiğini, asıl törenin başladığını bildiren bazı formüller. Bu ilahilerde mantıkî bir düzen aramak boşuna. Benzetmeler gündelik hayattan alınma: rüzgâr "çalılar arasında avını arayan vahşi hayvan gibi" solur, ırmaklar denize dökülürken "buzağılarını yalayan inekler gibi" yalaşır, "kızgın bir güneşten kaçıp gölgeye sığınan yolcular gibi" Tanrı'ya sığınılır, şafak "güzelliği ile caka satan bir kadına benzer"... Sonra bol bol istiare: güneş altın bir salıncak, adak ya bir örgü ya da gerilen bir ip, bulut bir umman veya bir inek, ırmaklar genç ve oynak birer kadın...

Yacur-Veda'da adak törenlerinde okunacak dualarla Hint

nesrinin ilk örnekleri sayılan yorumlar var. "Kara Yacur"da dualarla yorumlar yanyana, "Ak Yacur"da yalnız dualar var.

Sama-Veda, melodi bilgisi, hepsi de Rig-Veda'dan alınma 1500 kadar ilahi. Bu bakımdan edebiyatçıyı ilgilendirmez, ama musiki tarihçisi için de paha biçilmez bir hazinedir Sama-Veda.

Atharva-Veda da Rig gibi ilahiler mecmuası: 20 kitap ve 731 ilahi. Atharvan, ateş rahibi, şaman demek.

Atharva-Veda'nın ana konusu büyü. Büyülerin on üçte biri aşk üstüne. Nesirle nazım karışık. Evlenme, ölüm gibi törenlerle ilgili şiirler Atharva-Veda'ya ayrı bir değer kazandırır. Atharva Rig'den çok sonra yazılmış, kuşaktan kuşağa geçerken değişikliklere uğramış, bunun için kutsallığı tartışmalara yolaçmış, fakat Toprağa İlahi gibi bazı parçalar, Louis Renou'ya göre, "eski çağ edebiyatlarının büyük eserleri arasında sayılıyor".
(Bkz. Seçmeler, Kutsal Kitaplar, Vedalar'dan bir Demet, s. 301.)

* * *

Vedalar'ı çok geç tanır Avrupa. Bu konuda ilk ciddi araştırma Colebrook'un: "On the Vedas or Sacred Writings of the Hindus" (Vedalar Üzerine Deneme ya da Hindular'ın Kutsal Metinleri), 1805. İngiliz bilgini Kalküta'da yayımladığı bu incelemeyi şu satırlarla bitiriyordu: "Vedalar baştanbaşa tercüme edilemeyecek kadar hacimli. İçindekilerin hepsi çevirenin emeğini karşılayacak değerde değil".

Avrupa'da ilk Veda okulu Collège de France'da Burnouf tarafından kurulmuş (1838); Rig-Veda aynı tarihlerde, Kalküta'da yayımlanmış. Wilson 14. yüzyılda yaşayan Dekkanlı bir bilginin (Sayana) yorumlarına dayanarak 1850'de Rig-Veda'yı İngilizce'ye çevirir. Alman R. Roth, Hint'teki gelenekten ayrılarak, Vedalar'ı mukayeseli filolojinin yardımı ile inceler:

"Zur litteratur und Geschichte des Vedas", 1847 (Vedalar'ın Edebiyatı ve Tarihi Üzerine). Üstada göre, bu ilahiler dinî coşkunluğun en eski örnekleridir. Rig-Veda'yı bütün olarak bir Batı diline çeviren ilk araştırıcı Langlois'dir. Gerçi 1848-1851 arasında yapılan bu tercümenin pek sadık olmadığı, yapmacıklı bir lirizme kaçtığı söylenir. Ama bugüne kadar Fransızca'da mevcut tek tam tercümedir.

Avrupa'da büyük heyecan uyandırır Vedalar. Bilhassa Alman bilginleri bu eski ilahileri Aryalar'ın kutsal kitabı olarak vasıflandırırlar. Veda medeniyeti dünya tarihinin kemer taşı sayılır. Aryalar tabiata tapan, şafağa, güneşe, sulara ilahiler okuyan bir kavim olarak canlandırılır. Bir çocuk-insan miti itibar kazanır. Bu inancı kökleştirenlerin başında Max Müller'i görmekteyiz. Üstat 1894'te verdiği bir konferansta şöyle diyordu: "Bu ilahilerde Tanrı düşüncesinin ilk belirtileri, ilk şaşkınlık ve şüphe var. İnsan ilk defa olarak, görünen ve yokolabilen âlemin arkasında görünmeyen, yokolmayan bir dünya bulunması gerektiğini sezmektedir. Rig-Veda'yı okuyan, Aryalar'ın ilkel din ve mitolojisinin kaynağı hakkında kesin bir hükme varır. Veda'nın belli başlı bütün Tanrıları büyük tabiat olaylarını canlandırır. Adları da gösterir bunu. Tanrı fikrinin gelişmesini Vedalar'da açıkça izlemekteyiz. Göğün ve toprağın büyük kuvvetleri Deva adını alıyor, Tanrılaşıyor. Zamanla tapma ihtiyacını, karşılayamaz oluyor bu bir sürü Tanrı... İlkel panteonun çeşitli Tanrıları arkasında bir tek Tanrı'nın varlığı sezilmeye başlanıyor".

Bergaigne "La Religion Védique d'apres les Hymnes du Rig-Veda" (Rig-Veda İlahilerinde Veda Dini, 1878-1883) adlı kitabında bu görüşü şiddetle sarsar. Üstada göre, o karanlık metinlerden rasyonel bir mana çıkarılamaz. Çok defa, anlamak kabil değildir Vedalar'ı. Aynı parçayı herkes kendine göre yorumlar. Hintliler de birbirine zıt yorumlarda bulunmuşlar. Demek onlar da yüzyıllardan beri içinden çıkamıyor Vedalar'ın.

Dil, üç beş bahtiyarın sökebileceği bir jargon. "Atalarımızın coşkunluğu" ile ilgisi yok Vedaların. Bir rahip zümresinin eseri bunlar. Bergaigne'in kitabı Fransa'da da, dışarıda da layık olduğu itibarı görmemiş.

Bu konuda en çok okuyucu bulan eser Oldenberg'in: "Die Religion des Veda", 1894 (Vedalar'ın Dini).

"Gerçek şu ki, hem Hint geleneğine, hem de mukayeseli filoloji ile dinler tarihinin keşiflerine dayanan ideal bir Rig-Veda tercümesi henüz yoktur" (Gaston Courtillier). "Rig-Veda'nın herhangi bir ilahisini nihaî olarak çevirinek, hatta böyle bir ümit besleyebilmek için, daha önce aşmamız gereken nice merhaleler var" (Louis Renou).

Vedalar'ın yaşı Hint tarihi ile uğraşanları uzun tartışmalara sürüklemiş. Upanişadlar'ın en eskileri Buda'dan önce yaratılmış. Ama ne zaman? Bilinmiyor. Çağdaş Hint bilginlerine göre Rig-Veda en az altı bin yaşında (Tilak). Astronomiye dayanan bu görüşü bir Avrupalı bilgin de destekliyor (Jacobi). Max Müller'e göre kesin olarak bilinen tek tarih Buda'nın ölümü: İ.Ö. 480. Brahmanalar'la Upanişadlar'ın yayılışı İ.Ö. 800-600 arasında, Rig-Veda'nın gelişmesi 1200-1000 yıllarına rastlıyor... Ama hiçbir delile dayanmayan bir faraziye bu.

BRAHMANALAR (YORUMLAR)

Asırlar geçer... İçtimaî ehramın zirvesine fatihler kurulur. Dravitler "şudra" ismini alırlar. Aryalar'a başeğmeyen yerliler kanundışı ilân edilir.

Bu çağın gerçek hükümdarı rahiptir. Savaşçının tek vazifesi vardır: onu korumak. Rahip kafadır, raca kol... Birincisi Mitra'yı temsil eder, ikincisi Varuna'yı. Mitra: tasavvur, Varuna: amel. Mitra'nın Varuna'ya iltifatı bir kerem...

Saltanatını sarsılmaz temellere dayamak isteyen rahip, kastları surlaştırır, yeni Tanrılar çıkarır sahneye. İlahi'nin yerini

tefsir, duanın yerini vaız alır. Dünkü inançlarla yenilerini bağdaştırmak için etimoloji icat edilir, kelimelerin manası zorlanır.

Bu çağın insanı için hayat, bir şölen değildir artık. Heyecan pınarları kurumuştur. Şairin susuşu bundan. Şimdi tabiatla insan arasında Tecrit'in büyük uçurumu var.

Vedalar'ın ilham kaynağı Gök'tü, Gök, yani Işık. Yeni Tanrılar Okyanus'un bağrından fışkırdılar. Okyanusun, yani sınırsız ve şekilsiz meçhulün. Belli ki Aryalar denizle ilk defa olarak karşı karşıyaydılar. Susan, dalgalanan, köpüren, uyuyan deniz. Hem gök, hem toprak. Yarı uykuda, yarı uyanık. Daima eski, daima taze. Hilkat, ezelî dalgaların uğultusu içinde sonsuzun rüyası. Yokluğu, varlığı ile doldurur Atman. Yalnız kalmamak için kâinatı yaratır.

Brahmanalar hale değil, bulut. Ama o bulut şimşeklerle yüklü. Bu şimşeklerin serptiği aydınlık olmasa Hint düşüncesinin büyük bir kısmı, karanlıklarda kalacaktı.

Vedalar'ı yorumlayan rahipler, işlerine geleni söylemişler: Brahmanalar bir çiçek bahçesinden çok bir sarmaşık ormanı, tefsir kâh şuurun ayağına vurulan bir zincir, kâh zekâyı bakir ufuklara yükselten bir kanat.

Brahmanalar, Vedalar'ı yorumlayan ve onların eki sayılan kitaplar. Rig-Veda'nın iki, Sama'nın on, Atharva'nın bir, Yacur'un iki Brahmanası var. Birçok Brahmanalar da kaybolmuş.

Adak doktrini bütün sertliği, bütün incelikleriyle bu metinlerde billûrlaşır. Etimolojiye bayılır Brahmanalar. Bir âdeti, bir ayini kelimenin kökü ile açıklarlar. İndra İnd'den gelirmiş: Yakmak. Tanrılar gizliliği sevdiği için bu adı İndra'ya çevirmişler. Kadın erkek münasebetleri de Brahmanalar'daki açıklamalarda geniş yeralır. Adak bir çeşit evlenme, evlenme bir çeşit adaktır. Bu adağın mihrabı: Kadın.

Brahmanalar'a bağlanan iki türlü eser var. 1) Aranyakalar

(ormanda okunan kitaplar). 2) Upanişadlar (gizli dersler).

Vedalar dininin edebiyatla ilgili ürünleri bunlar. Ama bu bütünü kavramak isteyenler Sutralar'ı da incelemeli. Sutralar anlaşılması güç vecizelerle örülü.

(Bkz. Seçmeler: Brahmanalar'dan Birkaç Örnek, s. 316)

UPANİŞADLAR (İMAN'DAN İNKÂRA)

Kâh istiareden bir şala bürünen, kâh bir vecizede billûrlaşan türlü görüşler... Hangileri uydurma, hangileri sahici bilen yok. Upanişadlar bütün inançlara söz hakkı tanıyan tek kutsal kitap... Kemerleri her adımda çökeceğe benzeyen bu köprü, üç bin yıldan beri milyonlarca Hintli'yi huzura ulaştırmış.

Vedalar geleceğe ümitle bakan genç bir kavmin sevinç çığlıklarıyla örülüydü. Upanişadlar çözülmeye yüz tutan bir düzenin karamsar felsefesi. İstibdadın gölgesi vurmuş o sayfalara, ilk çağ istibdadının. Boyuna tazelenen bir haile. Kişi her an yeni bir tehlikenin korkusu içinde. Ortalığı kasıp kavuran hükümdarlar... ve cehennemî bir tedhiş makinası. Hintli'yi metafizik rüyalara sürükleyen bu sosyal gerçek.

Ormanlar hâlâ esrarlı bir uğultu ile ürpermede. Belli ki rüzgârın arabası geçeli çok olmamış. Ama her köşede bir tekke, bir zaviye. Ağaç kovuklarında, henüz tanıdıkları bu dünyadan el etek çeken zahitler. Neden dünyaya geldik? Ölüm ne? Acılardan nasıl kurtulabiliriz? İşte ormanlarda okunan bu "Gizli Dersler"in cevap vermeye çalıştığı sorular.

Artık Hint düşüncesi adak doktrininden sıyrılarak metafizik düşünceye ulaşmıştır. Adak törenlerinin geleneksel rolü inkâr edilemez ama önemli olan, insanla kâinat arasındaki münasebeti ön plana çıkaran "bilgi"dir. İnsanın kaderi ve hayatın manası ili ilgili yeni mefhumlara dayanan bu felsefî anlayış, Upanişadlarda devamlı olarak kendini hissettirir.

Hind'in kitab-ı mukaddesidir Upanişadlar. Ama kalabalığa seslenen bir kitap değil. Sayfalarında imanla inkâr kucaklaşır. Vedalar'ın sonuncusudurlar güya, yine de en aziz inançlarla alay etmekten çekinmezler: "Birbirinin kuyruğunu tutan bir alay ite benzer rahipler, dindarca bir eda ile haykırırlar: yemek istiyoruz, içmek istiyoruz". Bir başka Upanişad'a göre: "Ne Tanrı var, ne cennet, ne cehennem. Vedalar'ı da, Upanişadlar'ı da kendini beğenmiş deliler uydurmuş. Gerçekte Vişnu ile köpek arasında hiçbir fark yok".

Upanişadlar'da adı geçen bilgelerden biri, otuz üç yıl büyük Tanrı Pracapati ile beraber yaşamış, benliğin ölümsüzlükten nasıl kurtulacağını, nasıl acılardan sıyrılacağını öğrenmiş. Ama dünyaya dönünce, çileden, ibadetten sözedeceğine, tam tersini öğütlemeye başlamış: "yaşarken mutluluğa eren, başının çaresine bakan, her iki dünyada bahtiyar olur".

Bu kadar cesur, böylesine inkârcı düşünceleri kucaklayan bir kitap, nasıl "mukaddes" sayılmış? Birçok araştırıcılara göre, Upanişadlar, Kşatriyalar'ın (savaşçı kast), Brahman yobazlığına karşı duyduğu isyanı bayraklaştırır.

Ama saltanatının sarsıldığını gören medrese, bu devrimci görüşleri benimsemekte tereddüt etmemiş. Zaten Vedalar'ın muhatabı başka, Upanişadlar'ınki başka.

Öbür dinlerde görülmeyen bir özellik var Hint dininde. Yetişkin insanla çocuğun dini birbirinden farklı. "Aydınla sokaktaki adamın inançları aynı olabilir mi? Öteki dinlerin büyük hatası, bu gerçeği anlayamamalarında" diyor Max Müller.

Evet hiç kimse toplum içindeki görevlerini yerine getirip ormana çekilmeden Upanişadlar'ı okuyamaz. Bunun için mutlaka bir hocaya ihtiyaç var. Köyle ilgisi kalmayacak insanın, ihtiraslarından sıyrılmış olacak. Fırtına dinmeli ki, deniz, güneşin ışığını bütün ihtişamıyla aksettirebilsin. Fethedilecek tek ülke var: kendin. Bakışlarını iç dünyaya çevir, vehimlerinden soyun.

Upanişadlar tasavvufun ana kaynaklarından biri. Dara Şükuh'a göre, Kuran'da adı geçen gizli kitaplardır bunlar. Ekber Şah'ın torunu, Kuran kadar kutsal saydığı o büyük eseri Farsça'ya çevirtmeseydi, Avrupa, Asya irfanını çok daha geç tanıyacaktı. Gerçekten de Anquetil-Duperron'un Batı kütüphanesine armağan ettiği "Upanişadlar", bu Farsça nüshanın tercümesidir.

Schopenhauer gibi, iltifatlarında pek de cömert olmayan bir filozof, "hiçbir kitap ruhumuzu Upanişadlar kadar yükseltemez. Hayatımın acılarını onlarla avuttum, ölürken de onlar beni teselli edecek" diyor.

William Jones'a göre, Fisagor'la Eflatun, en yüce düşüncelerini Hint bilgelerinden, Upanişadlar'dan almışlar.

Muhakkak olan şu ki "Hint'le Yunan felsefeleri arasındaki benzerlik, insanı hayretten donduracak kadar büyük" (Max Müller). Felsefe tarihçisi Victor Cousin'e, "Doğu felsefesi karşısında boyuneğmek ve soyumuzun beşiği olan Asya'yı en yüksek düşüncenin vatanı saymak zorundayız" dedirten de Upanişadlar.

* * *

En eski Upanişadlar Brahmanalar dönemine, yani İ.Ö. 1000'le 500 yılları arasına kadar çıkıyor. Budizmden eser yok henüz. Hem kullandıkları dil, hem adak törenlerini ele alan bölümleri dolayısıyla, dönemin Upanişadları'yla Brahmanalar arasında bir yakınlık var.

Bu en eski Upanişadlar arasında "Brihadaranyaka-Upanişad" ile "Kena-Upanişad"ı sayabiliriz.

Daha sonraki dönemlere ait ikinci bir grup Upanişadlar var ki, artık bunların Brahmanalar'la bir ilgisi yok, ne şekil olarak, ne muhteva olarak. Çoğu Buda'dan sonra yazılmış. Mesela "Kathaka-Upanişad", budizmi eleştiriyor. Bu ikinci grupta yeralan en dikkate değer Upanişadlar'dan biri de

"Svetaşvatara-Upanişad".

Upanişadlar değişik düşünürlerin değişik dönemlerde yazmış oldukları metinler. Eserin bütününde bir devamlılık yok, birbiriyle ilgisiz konular çoğu zaman arka arkaya sıralanmış.

Hintliler Upanişadlar'a "Vedanta" da derler, yani Vedalar'ın sonu; zira Upanişadlar Vedalar'ın arkasına ilâve edilmiş metinlerdir.

Sonraları "Vedanta" Upanişadlara bağlanan metafizik düşüncelerin yorumunda "Vedalar'ın nihaî gayesi" manasına da kullanılır.

Samsara

Upanişadlar'da karşımıza çıkan ilk yenilik Ruhların Göçü. Samsara çok eski halk geleneklerinden sızmış Upanişadlar'a, sonra Hind'in temel inançlarından biri olmuş, Yunan düşüncesini damgalamış, oradan çeşitli ülkelere atlamış.

Aşınan bir vücudu partal bir libas gibi terk edip, yeni bir tenle kaynaşan ruh... Bize tuhaf gelen bir inanç bu.

Ama Galyalı kâhinlerden zamanımızın birçok kavimlerine kadar milyonlarca insan için tabiînin tabiîsi: Hiçbir felsefî düşünce zaman ve mekânda bu kadar yayılamamış. Spinoza'nın, Lessing'in sempati ile karşıladığı, adeta benimsediği bir inanç.

Sar, akmak. Samsara, ezelî akış... Batı düşüncesi için, insan ömrü ile sona eren oluş, Hintli için sınırsız. Samsara sonsuza uzanan bir zincir. Her halkadan yalnız bir defa geçilir. Her halka ötekilerden farklı. Yaşadığımız hayat, hayatın sonsuz şekillerinden bir tanesi. Ne ölüm var, ne ölümsüzlük. Ruh, ezelî. Demek ki hayat faciası mezarımıza atılan birkaç kürek toprakla sona ermiyor. Bitip tükenmeyen bir çile, ömrümüz. Keşke ezelî varlık "kalıptan kalıba girmese, kişileşmese, şuur olmasaydı." Acıların kaynağı: canların canandan ayrılışı,

çoğalış, bölünüş. Zerre bütünle kaynaşıncaya kadar, acılarımız sona ermeyecek. Her gün yeni bir vücutta mekân tutacağız. Kâh bir mabetten bir kulübeye, kâh bir kulübeden bir mabede; kâh bir veli olacağız, kâh bir köpek. Bu sonsuz göçte uğrayacağımız durakları tayin eden kim? Ne?

"İnsan ölünce sesi ateşe, soluğu rüzgâra, aklı aya, atmanı (özü) etere (esire), saçı otlara karışır. Peki insanın kendisi nerde? Elini ver dostum, bu sırrı ancak sana açıklayabilirim". Yacnavalkiya ile arkadaşı bir köşeye çekilip konuştular. Amel'den sözediyorlardı.

Önce Amel

Demek çektiğimiz acıların tek sorumlusu: biziz. Huzur bir tesadüf değil, bir mükâfat. Benlik dediğimiz heykeli, daha önceki doğuşlarda kendimiz yonttuk. Rastgelelik yok kâinatta. Yaptığımız her hareket, gelecek hayatlarımızın kaderini çizmekte.

İnsana bu kadar geniş bir sorumluluk yükleyen başka bir inanç tanımıyoruz. Batı'nın soyaçekim nazariyesinden çok daha kucaklayıcı, çok daha sert bir determinizm bu. Önce Amel, sonra Varlık. Ortaçağ skolastiğinin iddia ettiği gibi, önce Varlık, sonra Amel değil. Zekâ kendi kendini yaratan bir çaba.

Karman: Cihanşümul adalet. Bu inanç yalnız Vedanta ahlâkının değil, Budizmin de kemer taşı. Hind'in şer meselesine getirdiği çözüm aydınlık... ve insanca. Tanrı'yı kötülemeden, dünyadaki kötülükleri izah etmek ancak Karman ile mümkün. Madem ki felaketlerimizin kaynağı daha önceki doğuşlarımızda işlenen günahlar; niçin ve kime isyan edeceğiz? Acı çekmek: eski bir borcu ödemek ve mutlu bir geleceği hazırlamak. Bugünü yapan: dün. Ama yarına karşı tamamen hürüz. Yarın, bizim dokuduğumuz bir kumaş.

Ne var ki insanlık bir bütün. Soyumuzun işlediği günah-

lardan da sorumluyuz bu anlayışa göre. Hepimiz Tek'in türlü tecellileri değil miyiz?

Amel, bir gergef; ipliği arzu (Kama). Mutluluk için fazilet yetmez, arzulardan da sıyrılmalıyız. Bu acılar gayyasından kurtulmadıkça hükümdar olmuşuz, parya olmuşuz, ne farkı var? Hayır da, şer de zincir. Biri hafif, öteki ağır. Amaç: bütün zincirleri kırmak. "Susuz bir kuyuya düşen kurbağa gibi kıvranmak istemiyorsak, yeniden doğuş zincirlerini kırmalıyız. Korkunç olan ölüm değil, sürekli doğuşlarımız. Zerre bütüne karışmalı ki hasret dinsin. Bizi hayat denen ezelî cehennemden yalnız Bilgi (cnana) kurtarabilir. "Birlik sırrından habersiz olanlar, yerini bilmedikleri bir hazineyi arayan körlere benzerler. Atman-Brahman sırrına erenlerse her türlü kaygıdan, her türlü kuşkudan azat olur. Atmanla kaynaşan, rüyasız bir uykunun huzuruna kavuşmuş, Çokluk'tan Teklik'e yükselmiş, dertlerden kurtulmuştur". Nedir bu Atman-Brahman?

Vahdet-i Vücut

"Ötelerin ötesidir, Brahman, yücelerin yücesi. Tanrıları yaratan O. Başlangıçta yalnız O vardı. Her yerde O, her şeyde O. Adlar değişik, kalıplar ayrı, cevher tek: Brahman. Göremeyiz, duyamayız, kavrayamayız Brahman'ı. Beyin sınırlı, Brahman uçsuz bucaksız. Bütün sığar mı Parça'ya? Brahman ne O dur, ne Bu".

Ama Brahman'ın dışında başka bir Kâinat da var: medleri, cezirleri, fırtınalarıyla benliğimiz: Atman. Atman zerreden küçük, Atman evrenden yüce. "Vücut bir araba, sahibi: Atman. Akıl: arabacı. Koşumlar: idrak. Duyumlar: at. İdrak duyumlardan, akıl idrakten, Atman akıldan üstün". Aynı ağaçta iki kuş... Tüyleri pırıl pırıl ikisinin de. Biri meyvesini yer ağacın, öteki hareketsiz huzur içinde". Bu ağaç kişiliğimiz. Kuşların ilki vehimler âleminde bocalayan Ben... İkincisi zamanın ve mekânın ötesinde, değişmeyen Ben: Atman.

Gerçekte kuş tek.

Atman için ne doğum var, ne ölüm. "Hem kıpırdar, hem kıpırdamaz. Hem uzak, hem yakın. Hem her şeyin içinde, hem de her şeyin dışında. Bütün varlıklarda O'nu, O'nda bütün varlıkları gören şüpheden azat olur". "Tabiat: bir vehim. Bu vehmi yaratan ulu Tanrı. O'nun zerreleri uçuşur dünyada, zaman zaman". Dış dünya, çöldeki serap gibi... "Gözle görürsün ama, gerçekte yok. Susuzluğunu arttırır sadece, gidermez. Karanlıkta yılan sandığın, aydınlıkta bir ip. Korkun da, kaygın da bir vehim: Maya".

"Testi toprak, dalga su, bilezik, altın, kâinat Ben... Tanrılar yokolduktan sonra Ben varolacağım". "Düşünen kavrayamaz Atman'ı, düşünmeyen kavrar. Anlayan anlayamaz, anlamayan anlar".

"Bilgeye Atman nedir diye sorarlar. Cevap vermez. Israr edilince, söyledim ama, anlayamadın, Atman sükuttur, der". "Güneş onun buyruğu ile doğar, rüzgâr onun buyruğu ile eser. Agni de, İndra da, Yama da onun buyruğu ile dolaşır".

Dış dünya, iç dünya... Bu ikilik bilgisizliğimizden doğan bir kuruntu. Varlık tek: Atman-Brahman.

Hegel'i hatırlatan bir diyalektik. Atman, tez. Brahman, antitez. Atman-Brahman, yani tek varlık, mutlak varlık, sentez.

"Gökte bir tek ay var. Ama sularda aksi sonsuz. Her testinin suyunda başka bir ay. O testilerden biri de sensin. Ateşten fışkıran kıvılcımlar gibi, tek cevherden fışkırmış bütün varlıklar, Atman: bir örümcek, dünya: ördüğü ağ".

Her meyvede tohum, her canlıda Atman var. Sevgilide bizi çeken o. Çocuğumuz ondan bir zerre diye aziz. O'nu, ben'i, onları değil, bütün varlıkları kucaklamalı sevgin. Bütün varlıkları, yani Tanrı'yı. "Brahman'ı Atman'ın dışında arayanı terk eder Brahman. Tanrıları Atman'ın dışında arayanı terk eder Tanrılar. Bütün'ü Atman'ın dışında arayanı terk eder Bütün. Atman Brahman'dır, dünyalardır. Tanrılar'dır, kâi-

nattır". "Atman-Brahman'a sığınmış kâinat, yuvalarına sığınan kuşlar gibi".

"Yacnavalkiya'ya kaç Tanrı var diye sordular. Vedalar'da adı geçen kaç Tanrı varsa, dedi, ben diyeyim üç bin, siz deyin üç yüz üç. -Ama tam sayı ne? -Otuz üç. -Doğru, ama tam sayısı? Altı. -Doğru, ama kaç Tanrı var? -İki. Şüphesiz, ama kaç Tanrı var? -Bir buçuk. -Doğru, ama tam sayısı ne? -Bir tek".

"Kitaplar bilgelikte ilk basamak. Adak, ibadet, dua... birer kayık. Karşı yakaya geçer geçmez, kayığı bırak. Gerçek bilgeliğin yolu üç: marifet (cnana), riyazet, vuslat".

Kurtuluş (Moksa) kesretten vahdete dönüş. "Irmaklar nasıl denize koşar, nasıl adlarından, kalıplarından sıyrılıp denize karışırsa, bilge de adından, kalıbından kurtulup Tanrı'ya koşmalı, erimeli onun içinde". "Tanrı nedir? diye soruyorsun. Tanrı Sensin: Tat Tvamasi". Marifetler marifeti, bu inceliği kavramak. Canla cananı ayıran perde bu marifet sayesinde ortadan kalkar, insan bütün arzulardan soyunur, kâinatın ezelî ahengine karışır, rüyasız bir uykunun sonsuz huzuruna erer. Artık ne Samsara kalır, ne Karman.

Upanişadlar çağında Moksa ile alay eden düşünürler de çıkmış. Ruh, kaderin oyuncağıdır, Kaşyapa'ya göre... İyilik yapmışsın, kötülük yapmışsın değeri yok. Kasakambalin'e sorarsanız, insan dediğin toprak, su, ateş, hava. "Deliler de, bilgeler de bir avuç toprak olur ölümden sonra".

(Bkz. Seçmeler: Upanişadlar'dan Birkaç Damla, s. 319)

* * *

Hind'i yalnız mistisizmin, yalnız sisli düşüncelerin vatanı sananlar Will Durant'ı dinlesinler:

"Buda'nın delikanlılık çağlarında sokaklar, evler ve orman tartışmalarla çınlıyordu: ateizmin, maddeciliğin muzaffer olduğu felsefî tartışmalar. Son Upanişadlar'la budizmin en eski metinlerinde bu tartışmaların yankıları ile sık sık kar-

şılaşırız. Çömez bulmak veya karşılarına çıkacak hasımlarla cebelleşmek için şehir şehir dolaşan gezici bir sofistler sınıfı bile var. Paribacaka (yolcu) deniyor bunlara. Kimi mantık öğretiyor, mantık, yani dilediğimizi ispatlama sanatı, kimi Tanrı'nın yokluğunu, faziletin boşluğunu ilân ediyor. Bu kılıkırk yaran konuşmacılar büyük bir dinleyici kalabalığı da buluyorlar. Hükümdarlar tartışmaları ilgi ile dinliyor, armağanlar dağıtıyor. Her düşüncenin çağlayıp taştığı, türlü felsefe sistemlerinin ortaya çıktığı şaşırtıcı bir çağ.

Bu şüpheci düşünürlerin eserleri kaybolmuş. Onları rakiplerinin yazdığı hicivlerden tanıyoruz. Adı bize kadar gelen en eski şüpheci: Brihaspati. İşte elimizdeki tek şiiri:

"Ne cennet var, ne ölümden sonra kurtuluş... Ruh yok, ahret yok, kastlar palavra... Üç Veda, bilgeliğin üç yolu, tövbe, istiğfar... hepsi de tek işe yarar bunların: eblehlerin, iğdişlerin karnını doyurmaya... Toprak olan vücut nasıl dünyaya gelir tekrar? Bir gölge mi öbür dünyaya giden? Neler de uydurmuş rahipler: törenler yapacakmışız ölüler için, kurbanlar kesecekmişiz! Ne yapsınlar onlar da geçinecek! Keyfine bak! Kendini hiçbir zevkten mahrum etme."

Brihaspati'nin bu taşlamalarından bütün bir felsefe mektebi doğmuş. Kurucularından birinin adını taşıyan Şarvakas, materyalist bir mektep: "Gerçeği ancak duyularımızla tanıyabiliriz. Tabiat olaylarını Tanrılar'la, şeytanlarla açıklayanlar aptal. Vücut bir atomlar yığını, beyin düşünen bir madde. Gören, işiten, duyan: vücut. Ruh, kuruntu; Atman, hayal. Din ya bir sapıtış, ya bir dalavere. Onsuz yapamazmışız! Kötü bir alışkanlık bu sadece. Ahlâkın kaynağı tabiat ve toplumdaki anlaşmalar. Ne iyilik umurunda tabiatın, ne kötülük.. Güneş, evliyaları da, eşkiyaları da aydınlatır..."

Şarvakaslar'ın bu devrimci görüşleri ile Vedalar ve Upanişadlar çağı sona eriyordu. Brahmanlar'ın nüfuzu sarsılmıştı artık. Yeni bir dine ihtiyaç vardı. Ama maddeci akımlar o kadar

yayılmış, öylesine benimsenmişti ki vedalara olan inancın yerini tutacak dinlerin ikisi de ister istemez Tanrısız inançlar olacak, ikisi de adak törenlerine ve mevcut teolojiye bir tepki olarak doğacaktır. Nitekim cainizm ve budizm hint tarihinin yepyeni bir dönemini başlatırlar."[52]

SUTRALAR (AHLAK VE HUKUK)

Upanişadlar, geleneğin duvarlarında açılan ilk gedik. Şüphe, inkâr... ve sonra iki Tanrısız din: Budizm ve Cainizm.

Sutralar bu yeni devrenin Brahmanaları. Amaç: kalabalığı bir alışkanlık ağı ile kuşatmak, adak'ı savunmak ve yeni inançlarla savaşmak. Törenleri kalıplaştıran bu el kitaplarının üslubu mermere yazılacak gibi veciz. Ezberlenmeleri kolay, okunmaları sıkıcı. Umumiyetle fiilsiz cümleler, yalnız isim ve sıfat. Cümleden bir heceyi çıkarabilmek, yazarı erkek evladı olmuşçasına sevindirir.

Sutralar Vedalar'a dayanır, onların bir parçasıdır. Ayrıca, dilbilgisini, fonetiği, etimolojiyi, astronomiyi ele alan, Vedalar'a bağlı başka metinler de var, bunlara "Vedanga" deniyor. Sutralar Vedanga'nın en önemli kolu, dilbilgisi de. O da, öteki dallar gibi, dinin emrinde gelişmiş.

Vedalar'ı anlamak ve hatasız uygulamak için Vedalar dilini çok iyi bilmek şart, ufak bir vurgu hatası, duanın sonucunu aleyhe çevirebilir. Çok titiz, çok dikkatli olmak gerek. Bunun için rahipler önce fonetiği kurarlar. Şiksa'nın "Pratişakiya"sı bu ilmin en eski şaheseri.

Vedalar'da geçen kelimeleri, anlamlarına göre sıralayan "Nigantu"lar da, dilbilgisinin bir başka bölümü. Bu eserlerde, güç kelimelerin yanına eşanlamları yazılır. Meselâ toprağın

---

52 Durant (Will), Histoire de la Civilisation, Notre Héritage Oriental II (Medeniyet Tarihi, Doğudan Gelen Miras), Editions Rencontre, Lausanne, 1962, Cilt 2, s. 179-182.

yirmi bir, yürümek fiilinin yüz yirmi iki eşanlamı var.

Dili ilk defa olarak felsefî bir incelemeye tâbi tutma şerefi ise Panini'ye ait. Eski Hintçe'nin, yani Sanskritçe'nin, bize kadar gelen ilk ve en kusursuz grameri bu zatın. İ.Ö. 5. veya 4. yüzyılda yaşamış olan Panini'den sonra iki büyük gramerci daha yetişmiş. Biri İ.Ö. 3. yüzyılda yaşamış, diğeri 2.: Katyayana ile Palancali. Hintliler dilbilgisine o kadar önem vermişler ki, Panini'nin "sutralar"ını, üstada Tanrı Şiva'nın yazdırdığına inanmışlar ve bu üç gramercinin eserlerini "Vedanga"ya dahil etmişler.

Hint, dilbilgisi alanında Eski Yunan'dan çok daha ileri, hatta 18. yüzyılın sonlarına kadarki Avrupa'dan bile üstün.

Evet, Sutralar Vedalar'a dayanır, ama onlar gibi Tanrısal değildirler.

İlk Sutralar'la sonuncular arasında bin yıllık bir zaman var: İ.Ö. 500-İ.S. 500. Bu edebî türün en çok geliştiği çağ, Buda'nın ölümü ile (İ.Ö. 484) Morya hanedanının tahta çıkışı (İ.Ö. 322) arasında geçen yüz altmış iki yıl. Kastlar bu devirde dondurulur. Aryalılar'la yerliler kaynaşmış, çeşitli devletler kurulmuş, Hintli, hâli ile olduğu kadar mazisi ile de ilgilenmeye başlamıştır.

"Şrota-Sutra"ların konusu büyük adaklar. "Grihya-Sutra"ların ev ibadetleri. Ortodoks Hintli'nin hayatını Grihyalar'dan öğreniyoruz; doğumdan ölüme kadar, çeşitli dualar, çeşitli törenlerle çevrelenen bir hayat bu.

Hint hukukunun ilk belgeleri olan "Darma Sutra"lar Vedalar çağının yarı hukukî, yarı dinî metinleridir. "Darma" şeriat, kanun, kural demek, Darmalar hukuk ve din bakımından Hintliler'in bağlı bulundukları kaideler.

Darma-Sutralar, daha sonra "Darma-Şastra" şeklini alır. Bunları da Sutralar'a bağlarlar. En eskileri "Manu Kanunları". Bazen bir muaşeret bilgisi kitabını andırır Darmalar. Bütün kurallarında dinî kaygılar sezilir.

Kişinin her hareketi önceden düzenlenmiş, değerlendirilmiştir. Darmalar, evlenme töreni ile başlar çok defa... sonra doğum, sütten kesme vs. Darmalar'ın ileri sürdüğü ahlak bütün ve cihanşümul değil, bir kast ahlakı.

Hint'te herkes kastının damgasını taşır. Her kastın kendine göre bir haram-helal dünyası var. Hayat tehlikelerle dolu, kılavuzsuz dolaşmaya gelmez. Bu kılavuz Darma-Şastra. Kendimizi bulmak için kendimizden uzaklaşmalı, toplum içinde erimeliyiz. Kastın faziletleri kendi faziletlerimiz. Şahsiyetimizin bir parçası kast, daha önceki hayatlarımızın bir sonucu. An bir halka. Bu oyun biz doğmadan önce başlamış, rolümüzü seçmek elimizde değil. Hüner bize düşen rolü başarı ile oynamak. Herkesin Darma'sı başka. Evli kadın mücessem namus olmalı, fahişe tepeden tırnağa fahişe. Annenin ödevi çocuk yapmak ve kocasına hizmet etmek. Koca Tanrılar'ın temsilcisi. Onun da ödevi atalarına ve kastının Tanrıları'na hizmet. Her mesleğin bir Tanrısı var. Mesela aydınların Tanrısı: Sarasvati Vak (Irmaklar gibi akan söz).

Kama, fahişelerin Tanrısı. Doğmak, Tanrı tarafından hizmete çağrılmak. Herkes kendi Darma'sını yaşayacak. Güneş çiçekleri kurutur, ay şebnemle canlandırır onları. Varlıklar da birbiri ile çatışır görünür ama, her varlık başka bir varlığın yaptığını tamamlar. Gece, gündüz bir tezat değil, bir ahenk. Kastlarla meslekler kâinattaki bu düzenin beşer planındaki akisleri.

Darma destek demek. Kişiyi de, toplumu da ayakta tutan o. Kâinat devam ettikçe Darma da varolacak. Darma: beşerî cevherin zaman içinde tecellisi, cihanşümul adalet.

Upanişadlar dünyayı anlamak isteyen insan zekâsının şuurlu hamleleri idi. Bu mecellelerin gayesi ise çatışmaları önlemek, hayatın akışına dizgin vurmak, düzeni ebedîleştirmek.

(Bkz. Seçmeler: Sutralardan Birkaç Parıltı, s. 323)

Trimurti: Hind'in Üç Büyük Tanrısı[53]

Destanlarla Hind'in düşünce tarihinde yepyeni bir sayfa açılır: enduizm. Eski Tanrılar ihtişamlarını kaybederler. İndra'nın tahtına Brahma kurulur, sonra o da silikleşir yavaş yavaş.

"Altın dağda bir lotüs var, bağrında Tanrısal üçgen. Varlıkların başlangıcı ve kaynağı O. Bu üçgenden lingam yükselir: ezelî Tanrı ve ezelî Tanrı'nın ortağı lingam, lingam: hayat ağacı. Bu ağacın üç kabuğu vardır: ilki Brahma, ortadaki kabuk Vişnu, içteki Şiva. Tanrılar ağaçtan ayrıldılar, üçgende yalnız Şiva'nın bekçilik yaptığı sap kaldı".

BRAHMA

Vedalar'daki ölümsüzlerin belli bir kişilikleri yok. Hepsi de rüyadaki şekiller gibi kaypak. Bir bakarsınız Varuna İndra olur, İndra Agni. En büyük Tanrı o anda kendisine yalvarılan Tanrı'dır.

---

53 Önceki baskılarda "Notlar"da yeralan bu bölümü metinle kaynaştırarak buraya yerleştirdik.

Hintlinin geniş muhayyelesi, çok geçmeden, görünen güneşin arkasında manevî bir yaratıcı sezer: "başlangıçta yalnız Saf Varlık vardı, belirsiz ve şekilsiz, dünyayı O'nun düşüncesi yarattı". Bu varlık kimdi? Rahipler yüzyıllar sonra ona bir ad bulabildiler, Veda Tanrıları'nın en soyutu, kurban sırasında okunan dua, Brahman idi. Brahman'ı en büyük Tanrı yaptılar. Onlar için dua, herhangi bir Tanrı'ya yalvarıp yakarıştan çok, tabiata ferman dinleten kutsal bir kuvvetti.

Brahma'nın zaferi, ruhun madde üzerindeki zaferidir. Dua rahipler kastının bir imtiyazı idi, onu tanrılaştırmak, kastın kendi kendini Tanrılaştırması demekti.

Brahma ile ilk defa Manu Kanunları'nda karşılaşırız: "Önce karanlığa gömülüydü evren, görünmüyordu, sezilmiyordu, kavranmıyordu, uyuyordu sanki. Kendinden varolan Rab evreni aydınlattı. Varlığından varlıklar fışkırtmayı düşündü Brahma".

Brahma henüz tek gerçek. Gizli adı: Om. Filozoflar dilinde: Tat. Brahma uyuyunca varlıklar yokolur, uyanınca, yeni varlıklarla donanır evren.

Brahma dört yüzlü olarak gösterilir. Ya bir kuğuya biner, ya bir tavusa ya da bir lotüs yaprağında dinlenir. Karısı Sarasvati, sakin bir minerva: müzik, şiir, felsefe Tanrıçası. Sanskrit yazısını O icat etmiş. Bir eliyle kocasına çiçek uzatır, öteki elinde palmiye yapraklarından bir kitap. Bazen bir lotüse kurulup vina çalar.

Jean Lahor'u[54] dinleyelim:

---

54 Jean Lahor takma adını kullanan Fransız hekim ve şair. Asıl adı Henry Cazalis (1840-1909). "Doğu düşüncesi ve karamsarlığı etkisinde, çok süslü bir tarzda, her şeyin hiçliğini anlattığı "Illusions" (Hayal) adlı en dikkate değer şiir derlemesini Jean Lahor takma adıyla yayımladı" (Meydan Larousse, Cazalis maddesi). Buradaki şiirler bu eserden alınmadır. Diğer şiir kitaplarının yanısıra Lahor, Hindistan'ın en büyük dinî ve felsefî eserlerini incelediği "Histoire de la Littérature Hindoue" (Hint Edebiyatı Tarihi, 1888) adlı bir edebiyat tarihi kitabı da kaleme almıştır.

BRAHMA

"Ben her şeyin bağrından fışkırdığı Kaynak,
Ben her şeyin bağrında kaybolduğu Umman...
Ben Erkek, ben Dişi, ben Kadim,
Ben binbir çehreli Tanrı: Brahma,
Ben Kâinatı oynatan Vehim.
Sonsuz ruhum, varlıkların otağı,
Ataların atasıyım, atam yok,
Tanrılar bağrımda doğar, bağrımda ölür.
Kanımda ilk şafakları kızıllaştıran,
Ne geceler vardı henüz, ne şafaklar.
Geçmiş benim, Şimdiki An ben, Gelecek ben,
Her şey bende doğar, bana döner,
Ben bütün canlılarım, ben bütün ölüler.
Size Varlık gibi görünür ama,
Rüyamın yarattığı o sayısız dünyalar,
Gecelerimi aydınlatan birer şimşek,
Geçici birer parıltı, kaybolan birer hayalet.
Neden bu kadar yalan, diye soracaksınız.
Ruhum rüyalara muhtaçtı, birer yıldızdı bu rüyalar,
Gamlı sonsuzluğumu çiçeklendiren,
Ölümsüzlüğün dehşetini gideren birer yıldız".

Henüz Vişnu ile Şiva'dan eser yoktur, ama onlar sahneye çıktıktan sonra Brahma gözden düşer. Artık O, sadece "varlıkların anası, döl yatağı, ilk bakire, ilk kadın"dır. Evren yaratılmış, Brahma'nın rolü sona ermiştir, tahtına büyük oğlu Vişnu kurulur.

VİŞNU

Vedalar çağının Vişnu'su bütün kâinata işleyen Işıktı (Viş), üç adımda dolaşıyordu evreni.

Enduizm kişiliği bir hayli silik olan bu güneş Tanrısı'nı ululaştırdı, Hind'in en sevilen Tanrısı oldu Vişnu.

Müritleri lacivert olarak tasarlar onu. Elbisesi sarıdır. Kartal Caruda'ya biner. Onun da, Brahma gibi, dört kolu var. Biriyle gürz tutar, ötekileriyle kurs, sedef boru, lotüs. Saltanat sürdüğü gök altındandır, sarayı mücevherlerden. Tahtı beyaz lotüslerdir, Vişnu'nun. Sağında karısı Lakşmi yeralır. Güzellik, aşk, mutluluk, servet Tanrıçası Lakşmi, denizin çalkanmasından doğmuş. Bir adı da Sri. Doğuşuyla Venüs'ü hatırlatır, adıyla Seres'i.

Vişnu'nun çeşitli sıfatları var: Savayambu (kendiliğinden varolan), Ananta (sonsuz), Hari (kendine bağlayan, çeken), Mukunta (kurtarıcı), Madhava (baldan), Keşava (uzun saçlı), Narayana (varlıkların kaynağı ve barınağı).

Kâinat yokolur, yeniden yaratılır, yeniden yokolur. Vişnu dinlenir arada. Sulara uzanır, Ejder Şeşa'nın yelpaze biçiminde yedi başı, Vişnu'nun üstünde bir çardak. Vişnu ölmemiştir, yeni evrenler yaratacak. Vişnu kâh dinlenir, kâh çalışır. Her devre milyonlarca yıl sürebilir, ama büyük bir düzenle kovalar birbirini. Hint, Tanrı'nın soluk alıp verişi sayar bu devreleri. Kâinatın her yaratılışında Vişnu yeniden toprağa iner. Avatar: iniş.

Vişnu'nun belli başlı on avatar'ı var:

Balık avatarı, eski bir tufan geleneğini aksettirir. Manu'nun gemisine kılavuzluk eden balık Vişnu'dur, altın pullu ve tek boynuzlu, alamet bir balık. Ejder Vasuki'yi halat gibi kullanan Manu, gemisini balığın boynuzuna bağlar. İnsanlar, hayvanlar, bitkiler böylece yokolmaktan kurtulur.

Yaban domuzu âvatarı'nda, sular altında kalan toprağı ifritler ele geçirmiş. Vişnu yaban domuzu olup sulara dalar, ifriti öldürür ve toprağı boynuzu ile su yüzüne çıkarır.

Kaplumbağa avatarı'nda, ölümsüzlük iksirine kavuşmak için Tanrılar'la Asuralar elele verip süt denizini çalkalarlar.

Çomak diye kullanılan Mandara dağı toprağın derinliklerine kadar inmesin diye Vişnu kaplumbağa heyetinde belirir ve dağa dayanaklık eder.

Hazretin bütün avatarlarını saymaya lüzum yok: Cüce, aslan vs. Ama Vişnu'nun en sevimli, en insanca avatarı Krişna.

Krişna, Mathura'da dünyaya gelir. Annesi, Devaki; dayısı, hükümdar Kamsa. Bir kâhin, yeğeni tarafından öldürüleceğini haber vermiş Kamsa'ya... Krişna dayısının şerrinden bir hileyle kurtarılır. Yavruyu bir çoban kızıyla değiştirirler. Krişna'nın çocukluğu çobanlar arasında geçer. Arabalar devirir, ağaçları kökünden söker, ejderlerle güreşir. İndra'ya bile oyun oynar. "Aman efendim, der çobanlara, İndra'ya neden adaklar sunuyorsunuz? Yağmur onun değil, dağın armağanı. Sürülerinizi besleyen: dağ". Ve dağa çıkarak "dağ benim" diye bağırır, "armağanlarınızı bana sunun". İndra köpürür, çağlayanlar boşaltır gökten. Krişna koca dağı yedi gün yedi gece şemsiye gibi havada tutar, dostlarını boğulmaktan kurtarır.

Yıllar geçer Krişna delikanlı olur... Bir gün kahkahalar duyar. Yamuna Irmağı'na yaklaşınca bir de ne görsün? Çırılçıplak çoban kızları sularda oynaşıp yıkanmıyor mu! Elbiselerini yüklendiği gibi yakındaki bir ağaca tırmanır. Kıyıda entarilerini bulamayan kızcağızlar neye uğradıklarını şaşırırlar. Gözleri ağaca takılınca telaşları bir kat daha artar. Tekrar suya dalar, uzaktan yalvarırlar Krişna'ya. Hazret, "yağma yok, der, teker teker gelip karşımda elpençe divan durmadıkça elbiselerinizi vermem".

Daha ne maceraları var Krişna'nın. Orman kavalı ile çınlar çınlamaz, çoban kızları işlerini güçlerini bırakıp Krişna'nın peşine düşerler. Delikanlı arada bir çıkışır onlara, "yuvanıza dönün" der. Ama "kurtuluş bendedir" demeyi de ihmal etmez.

Hind'in Neşideler Neşidesi "Gita-Govenda" da onun. Sonunda çoban kızlarından ayrılır Krişna, Mathura'ya döner.

Dayısı Kamsa'nın şerrinden kurtarır insanları. Milyonlarca müridi olan bu çapkın, bu uçarı Tanrı Bhagavad-Gita'da Tanrılar Tanrısı olarak çıkar karşımıza, beklenmedik bir ululuk kazanır.

Bazı yazarlar, Krişna'yı İsa'nın ilk örneği sayar. Onlara göre, Tevrat'la İncil bu eski Dravit Tanrısı'nı gençleştirmiş sadece.

Onu yeni bir din kurucusu, bir peygamber olarak gösterenler de var: İçtimaî ehramın zirvesiyle alt tabaka arasında derin bir uçurum vardı diyor Schuré, "bir yanda Brahmanlar'ın yüksek kültürü, ötede en kaba inançlara bağlı halk. Kuzeyle Güney iki ayrı dünya. Himalaya'nın bağrında Brahma ile vuslat halinde yaşayan mağrur ermişler; güneyde Şiva'ya bel bağlayan kalabalık. Uçurum nasıl doldurulacak, Brahma ile Şiva nasıl uzlaşabilecekti? Bu muammayı çözmek Himalayalı bir ermişe, Krişna'ya nasip oldu. Kendisinden sonra gelenler, ermişin adını, kurduğu mezhebin Tanrısı'yla kaynaştırdılar. Hintli'yi sonsuzluğa bağlayan, kalbini rikkatle, sevgiyle, rüyayla dolduran Krişna'dır. Hayat bütün yönleriyle sevilmeye değer, bu yeni dine göre... Artık içtimaî sınıflardan her birinin kendi ihtiyaçlarını karşılayan bir Tanrısı vardı. Boynunda insan kellelerinden bir gerdanlık taşıyan o korkunç Şiva ile yüce Brahma arasında bir köprü atılmış oluyordu.

Milyonların acısını dindirdi Krişna. Onlara büyük müjdeler getirdi. Kartal Caruda'nın sırtında, gökten toprağa inen, kâh ermiş, kâh bilge kılığına bürünen Vişnu, Şiva'nın yaptığı kötülükleri düzeltecekti.

Krişna'nın getirdiği büyük bir yenilik de kadını Tanrılaştırması'dır. Üç büyük Tanrı birer arkadaşa kavuştular. Aşk Himalaya doruklarından, alev alev yanan ovalara büyülü bir rayiha gibi indi."[55]

---

55 Schuré (Edouard), L'évolution Divine (Tanrılar Geçidi), Perrin, Paris, 1912, s. 119 v.d.

Vişnu'nun bir avatarı da Rama avatarı. Rama avatarı'nda "Valmiki'nin yarattığı kahraman, çağdaş Hintli için de en mükemmel insan örneğidir. Rama'nın daima iyiliğin emrindeki barışçı yiğitliği, vazifelerine candan bağlılığı, inceliği, içliliği, anlayışı, baba sevgisi, eşine gösterdiği şefkat, bütün tabiatla hemhal oluşu... zamanın silemeyeceği, gölgeleyemeyeceği kadar güzel vasıflardır" (Sylvian Lévi).

Ümitsizliğe kapılmayalım. Vişnu'nun son avatarı değil Rama. Tanrı, Kalkin adı ile yakında bir daha tecelli edecek, hainler cezalarını bulacaklar. At başlı bir dev olarak zuhur edecek Vişnu. O belirdikten sonra her şey düzelecek.

ŞİVA

Bütün tezatları ahenkleştiren bir Tanrı, hem zaman gibi yıkıcı, hem anne kadar müşfik. Mutluluk da o kaynaktan fışkırır, acılar da. Şiva, hazlara aldırış etmeyen ezelî bir çilekeş, ama, müritlerinin gözünde zürriyet Tanrısı. Şiva hortlakların, ifritlerin piri. Geceleri mezarlıklarda hora teper, ama hayatı feragatlerle örülü. Şaşmayalım. Ölüm hayata, hayat ölüme açılan birer kapı. Tanrı kâinatı raksederek yaratmış, raksederek yıkmış. Tekrar yaratmış raksederek.

Şivacılık bizi ne karamsarlığa sürükler, ne aylaklığa. "Coşun, Evrenle kaynaşın, varlıkların bitip tükenmeyen raksına ayak uydurun" diyen bir felsefe.

Evet Şiva'nın bir adı da Nata Raca (Dans Racası). Hint sanatçısı onu alev saçaklı bir hale ile çevreler. Bu hale: Kosmos.

Günün birinde, doğru yoldan ayrılan on bin rişi'yi ziyarete gitmiş hazret. Rişiler onu lanetlerle karşılamış. Beddua kâr etmeyince, korkunç bir kaplanı saldırtmışlar Tanrı'ya. Şiva kaplanın derisini küçük parmağıyla yüzüp ipek bir şal gibi atmış omuzlarına. Rişiler korkunç bir yılan halketmişler. Şiva çelenk gibi boynuna asmış ejderi. Sonra elinde gürz, bir kara

cüce belirmiş. Şiva cücenin sırtına basıp raksa başlamış. Birden gök açılmış, Tanrılar bu harikulade raksa alkış tutmuşlar. Rişiler de kendinden geçip Şiva'nın kutsal ayaklarına kapanmış. Tanrı'nın sırtındaki post, bu maceradan kalma.

Ölümsüzlük iksirini çıkarmak için, Tanrılar'la Asuralar elele vermiş. Mandara dağı çomak, ejder Vasuki bu çomağı döndürecek halat. Ama çok geçmeden seller gibi zehir boşanmış ejderin ağzından. Bir zehir ki nereye, neye dokunsa kül ediyor. Şiva, evren yokolmasın diye o zehir ırmağını bir solukta içmiş. Gırtlağı yanmış. Şiva'ya mor hançereli (Nilanakta) denişi bundan.

Gökten toprağa boşanırken, kâinatı tuzla buz etmesin diye, Şiva saçlarına hapsetmiş Ganj'ı; yedi ırmağa ayırdıktan sonra usulca toprağa boşaltmış.

Parvati Şiva'ya âşık olmuş. Ama hazret öylesine dalmış ki çileye, karşısında diz çöken genç kızın farkında bile değil. Tanrılar acımış, Kama'yı yollamışlar. Aşk Tanrısı yayını gerip okunu atacağı sırada Şiva'nın gözünden alevler fışkırmış. Yakıp kül etmiş Aşk'ı. Parvati ne yapsın? O da çileye çekilmiş. Günler, aylar geçmiş. Bir gün genç bir zahit belirmiş karşısında "Senin kadar güzel bir kız dünyadan el etek çekmemeli" demiş. Parvati keşişi paylamaya hazırlanırken bir de ne görsün? Karşısındaki Şiva değil mi? Tanrı'nın evlenme teklifini bir şartla kabul etmiş: Önce Kama hayata kavuşacak.

Şiva'nın karısı Himalaya'nın kızı Parvati. Binbir adı var bu Tanrıça'nın: Uma (nazlı), Beravi (korkunç), Sati (vefakâr eş), Gori (parlak), Kali (siyahî), Durga (yaman)...

Parvati güzeller güzeli. Kocasının yanından ayrılmaz. Kâh aşktan konuşurlar, kâh felsefeden.

Ama bu nazlı, bu ince, bu uysal kadın ifritleri yoketmek için korkunçlaşıverir. Durga olur, Tanrılar'ı tahtından indiren bir ifriti tek başına yok eder. Kali olur, kasıp kavurur ortalığı.

Kali, Hind'in en çok sayılan Tanrıları'ndan biri. Müritleri

"siyah ana"derler ona. Çilekeşler Tanrısı'nın vefakâr eşi, ifritler ordusunun başbuğu Raktavica'yla bu isim altında çarpışır. Kali ifriti yaralar, ama, dökülen her damla kandan bin ifrit doğar. Kali ifriti haklamak için onun bütün kanını içer. Ve bu parlak zaferin sarhoşluğu ile raksa başlar. Yer gök sarsılır. Tanrılar Şiva'ya koşar, "aman, derler, dünya yıkılacak nerdeyse". Şiva boşuna yalvarır karısına. Kali öylesine coşmuştur ki Şiva'yı görmez bile, onu da ölüler arasına devirir ve çiğner.

Teni koyu esmer Kali'nin, uzun saçları dağınık. Bir elinde kılıç, ötekinde devin kesik başı. Küpeleri, insan iskeleti. Gerdanlığı kellelerden. Belinde kesik kollardan bir kemer, gözleri sarhoşluktan kan çanağı.

Şiva dağ başında mürakabeye dalmış, Uma da öyle. Ama kadın bu. Muziplik olsun diye yavaş yavaş efendisine yaklaşmış ve nermin elleriyle gözlerini kapamış Şiva'nın. Evren karanlıklara gömülmüş bir anda. Güneş solmuş sararmış. Bütün varlıklar titremeye başlamış zangır zangır. Bereket yeni bir göz belirmiş Tanrı'nın alnında, karanlıklar dağılıvermiş. Bu gözden fışkıran alevler yakıp kül etmiş Himalaya'yı. Dağların kızı Uma, ağlamış, yalvarmış. Dağ yeniden bütün canlılığına, güzelliğine kavuşmuş.

Parvati ile Şiva'nın aşklarından Ganeşa doğmuş. Bu fil başlı Tanrı, aydınların koruyucusu. Ganeşa'ya tacirlerin de saygısı büyük. Hind'in her bankasında heykelcikleri var. Şiva'nın iki oğlu daha olmuş. Savaş Tanrısı Skanda ile, servet Tanrısı Kubera.

* * *

Şiva, Kali... Hind'in bu iki büyük Tanrısı'nı bir de Jean Lahor'dan dinleyelim:[56]

---

56 Bu üç şiir, önceki baskılarda "Bir Varmış Bir Yokmuş, Tantralar"ın sonunda yeralmaktaydı.

ŞİVA'YA

"Brahma yarattı onları, Vişnu kurtardı.
Ama hepsinden yüce bir Tanrı vardı: Şiva,
Dilber ölüm Tanrısı...
Kâh bıçak, kâh zehir, kâh ateş.
Sana yalvaracak Tanrılar,
Sana açılacak insanların eli.
Sen Tanrılar'ın en dayanılmazı, en korkuncu, en güzeli
Hepsini yokedeceksin.
Sakin bakışların süzecek ölüleri.

Yüzbinlerce Brahma gelip geçecek,
Yüzbinlerce Vişnu...
Sen, kâinatın akşamında tek başına, dizlerinde kan
O sonsuz gecenin kucağında dimdik kalan.
Kesik, başları sarkacak Tanrılar'ın
Dizi dizi, gerdanından.
Siyah hakan!

Dudaklarında bir garip türkü,
Sevdiğimiz kadınların soluklarından
Daha güzel, daha doyulmaz.
Sonsuz uykusuna dalan ruhlara
Bundan muhteşem ninni olamaz".

ŞİVA'NIN AZABI

"Ölüm Tanrısı Şiva bir kadın kadar dilber,
Tanrılar birer birer göçecek ve bir akşam,
Mor göğsünde onların kesik başları, Şiva
Mukaddes azabını haykıracak boşluğa,
Bakışlarında adem gülümseyecek:
Kâinatın ruhuydum eskiden,
Gündüzdüm, geceydim, şafaktım...

Bahar da bendim, yaz da ben, kış da ben...
Vareden hayattım, yokeden aşktım

... Sahte ihtişamıma
Kapılan ruhlar birer birer düştü ağıma
Yıldızları göğsümde söndürdüm birer birer.
Kana kana uyuyun, gecem sizin ölüler!
Belki bir gün yeniden doğarsınız, bekleyin.
Belki bir gün canım ses ister, aydınlık ister,
Uçurumları doldurmak için.
İçim öylesine sıkılıyor ki
Yalnızım, korkuncum, karanlığım...
Eskiden de göğsümde taşıyordum gökleri
Ama o zaman da boştu kucağım".

KALİ'YE

"Sen, melikesi çılgın aşk gecelerinin,
Kanlı akşamların mehtabı, Sen!
Bakışın daha korkunç yılanların zehrinden!
Mor bedenli şehvet ilahesi...

Her yerde hazırsın, her anda varsın,
Barışta, savaşta, tufanda varsın...
Umman kamçınla ulur, geceleri...
Ormanda çığlıklar atarsın.

Bir taze çiçek olursun, bir serin pınar olursun,
Ne kadar tatlısın istediğin zaman,
Dayanılmaz bir işvekâr olursun,
Çılgınca koşarız ardından.

Sen ey dehşetler Melikesi!
Kâh altından bir aysın, muhteşem
Kâh daha muzlimsin, karanlıklardan.
Sen ey ıtır, sen ey nâme, sen ey adem!

Sen ey gecelerin cazibesi!

Sen ey okşamasını bilen yılan
Vızgelir sana gözyaşlarımız,
Azgın buselerinle morarttığın her beden
Kurtlarla sineklere sunduğun birer şölen!"

* * *

Hintli en az iki bin yıldan beri Vişnu'yla Şiva'ya tapıyor. Brahma soyut bir varlık. Vişnu'nun göbeğinden bir lotüs fışkırmış. Brahma çıkmış lotüsten, evreni yaratmış. Şiva'yla kavgaya tutuşmuşlar. Brahma "ben daha eskiyim" demiş, Şiva "ben". Brahma yenilmiş. Ve o günden beri eski itibarını bulamamış.

Hint panteonundaki mabutlar saymakla bitmez. Tanrılar'ın, cinlerin, ifritlerin, kahramanların, ağaçların, hayvanların ateşli müritleri var. Üç yüz milyon Tanrı'ya -bir o kadar da cine- inanır halk.

Brahman dehası bu keşmekeşten bir düzen yaratmak istemiş. Tanrılar ehramının zirvesine üç eknum yerleştirmiş: yaratan, ayakta tutan, yokeden yüce teslis: Brahma, Vişnu, Şiva. Misyonerleri cazip karşılaştırmalara sürükleyen bu üçüzlülük çok eski inançların hünerli bir düzenlenişi. Gerçekte böyle bir teslis yok. Trimurti'nin ilki Brahma, bugün bir isimden ibaret. Ötekiler de boyuna birbiriyle çatışmada ve Tanrılar Tanrısı rolüne özenmede.

Kahramanlar Çağı

> "Avrupa yorgun bugün... İngiltere'yi, Almanya'yı, Fransa'yı dolaşın. Soluk soluğa insanlar göreceksiniz. Hiçbirinin yaşadığı anla ilgisi yok. Hepsi de adı bilinmeyen bir hayal peşinde. Vergilius, Homeros, Dante, Shakespeare bu şımarık zekâları doyuramıyor artık. Bize yeni kaynaklar lâzım, diyorlar, manevî çölümüzde kana kana içeceğimiz kaynaklar. Ve kayalıklardan taptaze bir ilham pınarı fışkırıyor: Hint şiiri. Yunan Homeros'unun arkasından bir Hint Homeros'u. Ganj kıyılarında doğan bir Ilyada ile Odysseia'nın bize müjdeledikleri istikbal ne? X. Leon ve XIV. Louis asırları biraz da Vergilius'la Homeros'un eseri. Golkond körfezinin Homeros'u, ilhamı ile nasıl bir çağ yaratacak bakalım?"
>
> *Quinet*

Uluslar ilahi söylemiş önceleri, Tanrılar'ı övmüş. Sonra savaşlar olmuş, kahramanlar çıkmış ortaya. Her kuşak türküler yakmış onlara, zaferleri dilden dile dolaşmış. Nihayet bir Viyasa, bir Homeros gelmiş. Her biri bir umman yaratmış binbir dereden.

Sayfalarında bütün bir milletin nabzı çarpmayan destan, yarınlara seslenemez. Destanın gerçek yaratıcısı millet, şair bir tercüman.

Gönlün dilegelişi lirizm, aydınlık bir bahar sabahı göklere yükselen tarla kuşunun saf şarkısı. Lirik şiirde yaratıcının kendisi var; destanda insanlığın kaderini değiştiren bir Tanrı veya kahraman.

Trajedi, ihtirasların insan kalbindeki çatışmalarını terennüm eder. Zaman ve mekânla sınırlıdır. Destan, kâinatı bütün giriftliği ile canlandırır. Kâh ruhun derinliklerine iner, kâh dış dünyaya çevirir bakışlarını. Trajedi parça, destan bütün.

Destancı, heykeltraş... ikisi de insanlar değil, tipler yaratır.

Destan kahramanlarını birbirinden ayıran, kucağında yaşadıkları coğrafya. Rama ile Aşil aynı insan, ama vatanları ayrı.

Bütün Arya destanlarının ana çizgileri bir. Hint-Avrupa milletlerinin tek soydan geldiklerini gösteren bir delil bu. İsa'dan iki üç bin yıl önce Baltık denizi ile Karadeniz arasında yaşayan kabileler dört bir yana dağılmış. Atları, arabaları varmış. Rastladıkları ülkeyi fethetmişler. Atlantik'e, Asya'ya, Akdeniz'e dehşet saçmışlar. Aynı dili konuşuyormuş hepsi de, uygarlıkları birmiş, inançları bir.

Düşüş, mücadele, yeniden yükseliş... bütün Arya dinlerinin temel inancı. Kadın yüzünden boğuşulur. Yükseliş, bir kahramanın eseri. Bütün destanlarda şaşırtıcı bir tıpkılıkla aynı tema'yı görüyoruz.

Destanın çeşitleri var Hint'te: İtihasa, Kavya, Mahakavya. Bir ana konu etrafında kümelenen yüzlerce hikâye: İtihasa. Her hikâye başlıbaşına bir bütün. Kozmogoni, teoloji, felsefe... ne ararsanız var İtihasa'da. Örnek: Mahabharata. Kavya'da her parça bütüne bağlı; daha düzenli, daha sanatlı bir tür bu. Örnek: Ramayana. Mahakavya (büyük kavya) ismine rağmen pek uzun olmayan bir şiir. Umumiyetle meşhur bir efsanenin tek kahramanını terennüm eder. Şairin amacı hüner göstermek. Örnek: Kalidasa'nın "Raghuvanşa"sı.

MAHABHARATA

Adak, dua, tefsir, felsefe... Vedalar edebiyatında insandan çok Tanrı var. Bir avuç aydına seslenen bu edebiyatın heyecan yaratmaya ihtiyacı yok. Evet, Rig-Veda'nın ilahilerinde hayal olan çağların yankıları uğuldar; Brahmanalar efsane ile örülü... Ama destan doğmamıştır henüz. Menkıbeler ya lirizm içinde erir, ya tefsir sarmaşıkları arasında kaybolur. Upanişadlar, dekoru kafatası olan bir savaşın hikâyesi. Onlarda ne tarih var, ne dış dünya.

Hind'in ilk destanı Mahabharata. Kaynakları çağların karanlığında kaybolan bu ulu destanı nesillerin heyecanı ummanlaştırmış. Şairler vecitlerini ırmak ırmak o ummana dökmüşler.

Başlangıçta bir cenk türküsüymüş Mahabharata. Aryaoğulları'nın zaferini övüyormuş. O birkaç yüz mısra zamanla dünyanın en büyük destanı olmuş. Kulübeler yüzyıllarca o türkülerle şenlenmiş, saraylar o türkülerle ürpermiş.

İlyada bir çiçek bahçesi, Mahabharata bir orman... birinde ahenk ve hendese, ötekinde heybet ve ihtişam... Olemp ve Himalaya.

Ünlü bir ağacı var Hind'in: banyan. Dalları toprağa değer değmez kök salar, filiz verir; tek banyandan koca bir orman doğar. Sonsuzluğa uzanan bu ağacın kökü nerede, ana gövde hangisi bilemezsiniz. Mahabharata da öyle. Yüzlerce hikâye, yüzlerce şiir, yüzlerce serüven... hepsi de ayrı ayrı güzel.

İşte Schlegel'i deli eden: Nala ile Damayanti, "Dünya edebiyatında, duyguları böylesine dile getiren, bu kadar içli, bu kadar ince, bu kadar heyecan verici başka bir şaheser daha yok".

İşte Avrupa'yı baştanbaşa büyüleyen Bhagavad-Gita: "Bütün çağların en büyük felsefî şiiri" (Humbolt).

İşte Savitri ile Satyavan. Ve sonra tarih, efsane, felsefe, bilhassa hukuk... Zümrüt vahaları kuşatan çöller.

Yabanî otlardan sıyrılan bir Mahabharata'nın alışılan'dan, yavan'dan, yapmacık'tan tiksinen çağdaş okuyucuya unutamayacağı heyecan saatleri yaşatacağı muhakkak.

MAHABHARATA'NIN YARATILIŞI

"Bir gün insan olmak geldi içinden,
Şair suretinde belirdi Vişnu.
Rüyalar görürdü tanrıyken,
Yıldızlarla dolu.

Şimdi de rüyalar görüyordu
Bir rakkaseye benziyordu toprak,
Tülden libasını aralayarak
Çıplak vücudunu gösteriyordu.

Gözleri kamaşıyordu Vişnu'nun,
Gönlü sevgi ile dolup taşıyordu.
Bir şiir yarattı ki rüyalarından
Umman kadar derin, gökler kadar geniş.

Bir şiir ki işitilmemiş,
Kucak kucak beste, kucak kucak ışık.
Her mısraı bir buse.
Uçurumlar bile aydınlık
Ölüm de aşk kadar ılık.

Bir şiir değil, bir ırmak
Berrak sularından bilgeler içer,
Uzaklarda pırıl pırıl gelecek zaman,
Ümide kavuşur dertliler".

(Jean Lahor)

Bu ulu destanı Viyasa derleyip toplamış. Kim bu Viyasa? Efsaneye göre, Tanrı Vişnu'nun ta kendisi. İsa'dan bin iki yüz yıl önce Korovalar'la Pandavalar'ın dedesi olarak tecelli etmiş. Torunlarının savaşlarını görmüş, kahramanlıklarını ebedîleştirmiş.

Tarihçiye göre, 4. yüzyılda yaşayan bir Brahman, Viyasa. Halk geleneklerini, kastının çıkarlarına uygun olarak işlemiş. Ahlâk kaygısından uzak Pandava savaşçıları, kılı kırk yaran birer rahip kılığına sokulmuş. Ama Viyasa, bütün gayretlerine rağmen, destanın ilk şekillerindeki haşin çizgileri silememiş. Kahramanlar hem dürüst, hem kalleş. Karakterlerindeki ikilik destandaki ikilikten doğuyor.

Mahabharata Hint edebiyatının Ganj'ı. Hint şiirini besleyen

de o, hint masalını da. Kalidasa, Hint sahnesinin incisi "Şakuntala"yı o ummanın derinliklerinden çıkardı.

* * *

Sahne: Pankala. Dövüşenler, kardeş çocukları: Korovalar'la Pandavalar.

Birinci şarkı'da kahramanların soyunu öğreniyoruz. Hastinapura hükümdarı Avda ölmüş. Kör kardeşi geçmiş yerine. Ölen hükümdarın beş, yenisinin yüz oğlu var. Aynı sarayda yaşayan Pandavalar'la Korovalar'm çok geçmeden arası açılır. Şehzadeler Pandavalar'ın sarayını ateşe verirler. Canlarını zor kurtaran beş kardeş soluğu çölde alır.

Pandavalar gizli yaşar bir zaman. Sonra duyarlar ki Pankala hanı bir savayambara tertiplemiş, kızını everecek. Kalkıp ol diyara revan olurlar. İçlerinden Arcuna kimsenin geremediği yayı gerip oku hedefe atar. Ve esmer Dropadi onun olur. Olur ama gönül ferman dinler mi? Kardeşleri de tutulmuştur Dropadi'ye. Han'ın kızı beş kardeşin de karısı olur. Arcuna az sonra haklarından vazgeçip ormana çekilir.

İkinci şarkı'da ihtiyar hükümdar, ülkesini çocukları ile yeğenleri arasında paylaştırır. Pandavalar Yamuna vadisinde hüküm sürer. Korovalar Hastinapura'da. Pandavalar'dan Yudistira yüz beş şehzadenin en yaşlısı. Hint töresine göre, hükümranlık onun hakkı. Bu üstünlük Korovalar'ı deli eder. Yudistira'yı kumara sürükler ve -hileli zar kullanarak- varını yoğunu elinden alır Duryodana (Korovalar'ın ağabeyi). İhtiyar hükümdarın şefaatı sayesinde Pandavalar'ın ormanda yaşamalarına izin verilir.

Üçüncü şarkı'nın konusu: Ormandaki hayat ve Nala ile Damayanti hikâyesi.

Dördüncü şarkı'da, Pandavalar'ı hükümdar Virhata'nın sarayında görüyoruz. On iki yıllık sürgün sona ermiştir. Virhata ülkelerini geri almaları için onlara yardım eder. Büyük bir

ordu hazırlanır. Tanrı Krişna Pandavalar'a katılır, Arcuna'nın araba sürücüsü olur. Her kahramanın başbuğluk ettiği savaş ayrı bir şarkının konusu. On sekiz gün süren savaşta Korova başbuğları birer birer ölür.

Onuncu şarkı'da, uykuya dalan Pandava taraftarlarını sağ kalan bir Korova kırar geçirir. Yalnız beş kardeş kurtulur boğazlanmaktan.

On birinci şarkı, belki de, şarkıların en güzeli. Cenk meydanına gelen kadınların feryatları ve gözyaşları.

On iki ve on üçüncü şarkı'da, hükümdarların vazifeleri, cömertliğin faydaları, kurtuluş yolları anlatılır.

On dördüncü şarkı bir at kurbanı töreni.

On beşinci'de, yeğenleri ile barışan ve tahtını onlara bırakan ihtiyar hükümdarın ormana çekilişi.

On yedi'de, Yudistira vazgeçer tahttan. Karısı ve kardeşleri ile yola revan olur. Himalaya'nın eteklerinde önce Dropadi ölür, sonra kardeşleri. Doruğa Yudistira ile köpeği varır. İndra kahramanı cennete buyur eder. Yudistira köpeği de alınıncaya kadar içeri girmez.

On sekizinci şarkı'da cennet... Yudistira Korovalar'la karşılaşır orada. Karısı ile kardeşleri cehennemdedir.

(Bkz. Seçmeler: Mahabharata'dan, s. 328)

BHAGAVAD-GİTA

Kimi kızılı görür yalnız, kimi yeşili. Yobazlık, manevî bir daltonizmdir. Bilge, düşüncenin gökkuşağını bütün renkleriyle seven adam. Bilge, pencerelerini her ışığa açan, hakikati bölmeyen, gerçeği tezatları ile kabul eden. Anlamadığımızı inkâr etmek kolay, bunu yüzyıllardan beri yapıyoruz.

Yazara Hind'i sevdiren Batı'nın en aydınlık kafalarından biri: Romain Rolland. Tasavvuf, "Ramakrişna"yı okuyuncaya kadar mavi sakalın kırkıncı odasıydı yazar için. Anladı ki:

"şüphe bir nura doğru koşmaktır". Bilgimizden şüphe, düşüncemizden şüphe. Descartes'm şüphesi.

Jean Herbert'i dinleyelim:[57]

"Mistik tecrübe güvenilir bir bilgi kaynağı mıdır? Batı hayır diyor buna. Dinler mutasavvıfı şüpheyle karşılıyor. Felsefeye göre bu kaynaktan gelen su bulanık. Mantık-dışı: mistik tecrübenin alnına yapıştırılan yafta. Ne mantığı? Akıl vazgeçilmez bir yol arkadaşı, ama onun sokulamayacağı bölgeler var. Vergilius gibi yarı yolda bırakır bizi... Her şahika baş döndürür. Kıyıdakiler engin denizlere açılanların hikâyelerini şüpheyle karşılar. Hem bu hikâyeler anlatılabilir mi? Veliler tabiat-üstü güçlerini neden kullanmazlarmış. Neden kullansınlar? Çocukça bir hayret. Yavru da büyüklerin neden gücü yettiği halde şunu veya bunu yapmadığını bir türlü anlayamaz. Tecrübe bölüşülebilir belki, ama söze sıkıştırılamaz. Her tasvir ikileşme: söyleyenle söylenilen şey, söyleyenle dinleyen arasında. Parça parça kavrayamayız mutlakı. Hiçbir maddî veya manevî bilgi toptan boyun eğmez mantığa (matematikte irrasyoneller, fizikte boşluk problemleri var). Kavranan gerçekle kelime sembolleri tıpatıp uyamaz birbirine. Zaten mantığın vazifesi mümkün mertebe tehlikeye düşmeden, görünürler dünyasında yaşamamızı sağlamak."

***

Bhagavad-Gita, Mahabharata'nın içine sıkıştırılmış büyük bir felsefî poem. Hind'in ve bütün zamanların kutsal metinlerinin en kutsalı.

Bu "destan içinde destan"da, Hind'in bütün "weltanschaung"u üç dört yüz beyite sığdırılmış.

Bhagavad-Gita hakikatın bütün ufuklarını kucaklayan kitap,

---

57 Şiri Orobindo'nun derlemiş olduğu Bhagavad-Gita'nın fransızca çevirisini yapanlardan Jean Herbert'in esere yazdığı önsöz: Shri Aurobindo, La Bhagavad-Gita, Albin Michel, Paris, 1942.

gösteriyor, bölmüyor. Düşünceye ve tecrübeye açılan bir kapı Gita.

Vedalar'ın kaygısı da tezatları ahenkleştirmek değil miydi? Vedalar, insanın psikolojik varlığı ile Tanrılar'ın kozmik varlığını kucaklayan bir sentez.

Upanişadlar ihtiyar rişilerin tecrübelerini yeni bir terkibe temel yaptılar.

Bhagavad-Gita, işte, bu sentezlerin bıraktığı yerden başladı. Üç büyük yolu, üç büyük gücü ahenkleştirdi: amel, bilgi, aşk.

Bhagavad-Gita, Upanişadlar'ın dağınık ışığını tek merkezde toplayan bir adese.

Diğer kutsal kitaplara benzemez Gita, bir destan parçasıdır.

Buhran içinde çırpınan insana felsefenin verdiği cevap, felsefenin ve ahlâkın. Kavgadan kaçmak veya onu bütün neticeleriyle kabul etmek. Döğüşeceksin, diyor Gita ve hayatı olduğu gibi alıyor.

El Biruni (962-1048) bin yıl kadar önce hayranlıkla bahseder Bhagavad-Gita'dan. Farsça'ya ilk defa 16. yüzyılda çevrilmiş (Ebul Fazl, 1551-1602), Avrupa 1785'ten beri (Wilkins'in İngilizce tercümesi) Gita'ya aşina.

Herder, Hegel, Schopenhauer... Almanya'nın bütün fikir adamları bu kaynaktan kana kana içmiş. Wilhelm von Schlegel, Gita'yı aslından okumak için Sanskritçe öğrenmiş ve bu eşsiz poemi Latince'ye kazandırmış. Wilhelm von Humbolt'a göre "dünyanın hiçbir dilinde bu kadar güzel, böylesine derin bir şiir yazılmamış, yazılamaz da, mısralar olgun meyveler gibi, hakikat dolu".

"Avrupa, sözde Hıristiyan. Bencillikten başka kanun tanımıyor. Çağdaş insanı önüne katan hırs: menfaat. Tek kaygımız, hayatın tadını çıkarmak, bahtsızları mutluluğa kavuşturmak kimsenin umurunda değil. Birtakım fedakârlıklara

katlanır görünüşümüz, ayaklanmaları önlemek için. Devrimler bencilliği ortadan kaldıracaktı güya, imtiyazlıların sayısını arttırdı, ihtirasları körükledi, yeni bir ahlâk anlayışı getirmedi. Fedakârlığa yanaşan yok, her şey bizim olsun istiyoruz. Toplumlar bu yüzden uçuruma sürükleniyor. Bizi ne ilim kurtarabilir, ne teknik... Eski cemiyetleri kurtarabildiler mi?

Bu kitabı dikkatle okuyalım... Göreceğiz ki bizden daha iyi düşünen, kurtuluş yolunu bulan insanlar varmış" (E. Burnouf).

Koestler'e göre de çağımızın büyük ızdırabı, komiserle yogi arasındaki çatışma. Komiserin manivelası: devrim, dava alt yapıyı değiştirmek, üst yapı kendiliğinden düzelir. Yogi için ise kurtuluş: içimizde, aksiyon bir tuzak. Komiserle yogi uzlaşamaz, diyor Koestler. Münakaşa etmezler ki uzlaşsınlar, birinin dikkati dış dünyaya takılı, öteki rüyalarının fildişi kulesinde mahpus. Koestler Hind'i tanımıyor, Hind'i ve Bhagavad-Gita'yı.

"Kadim Hint Gita'dan ne anlıyordu? Bilmiyoruz. Boyuna yaşanan, boyuna tazelenen ve içindeki hakikat cevheri, gelişme yolundaki insanlığın kafasında ve gönlünde yeni kalıplara dökülebilen yazılar, dinler, felsefeler... her çağda değerlidir" (Şiri Orobindo).

Bhagavad-Gita Hind'in kutup yıldızı, Hind'in ve belki de bütün insanlığın. İnsan eseri, ama Tanrı kelâmı kadar kutsal.

Ne zaman yazılmış? İhtimal İsa'dan dört yüzyıl önce. Kim yazmış? Bilen yok.

* * *

Korkunç bir boğazlaşma arifesindeyiz. Bir cenk arabası, ve konuşan iki kişi. Birincisi bir Kahraman. İkincisi Tanrı. Tanrı, kahramanın arabacısı. Arcuna haksızlıkları kılıcı ile

yoketmeye alışmış. Ama bu kavga başka. Karşısındakiler dostları, akrabaları. Onları nasıl öldürsün? Neden dövüşecek? Taht için, ülke için... değer mi? "Zafer neye yarar onlarla bölüşemeyeceksek, ganimet neye yarar?" Adalet, hangi adalet? Adalet, kardeşlerini boğazlamak mı? Saldıranlar ötekilermiş, olsun! Onlar ne yaptıklarını bilmiyorlar. Arcuna böyle bir savaşın cinayet olduğunu biliyor. "Varsın bağrıma saplansın okları. Ben onlara kılıç çekemem. Üç dünya senin olacak deseler, öldüremem kardeşlerimi". Arcuna ağlamaktadır.

Krişna'nın sesi bulutları dağıtan bir fırtına rüzgârı. Bu bir nutuk değil, bir şamar. "Neden korkuyorsun Arcuna? Neden tehlike anında kolun kanadın kırılıverdi? Şuurunu karartan ne? Niçin bayağılaşıyorsun! Bu yol Tanrı'ya götürmez insanı. Ve, bir Arya'ya yakışmaz." Arcuna'nın kavgadan kaçışı insanlığa acıdığından mı? Hayır. Onun kollarını bağlayan bencil bir merhamet: sevdiklerine kıymıyor, onlarsız bir dünyada yaşamaktan korkuyor.

Gita'nın mahkûm ettiği böyle bir merhamet. Gita, bir insan-üstü'ne seslenmiyor, bir savaş İncili değil. Arcuna ne bilge, ne peygamber. Savaşçı o. Bir başbuğ için buhranların en korkuncu: tereddüt. Bir ülkenin kaderi ona bağlı, ve o ne yapacağını bilemiyor. Krişna'ya sığınışı bundan. Belki de asıl kavga Arya ile insan arasında. Yani bir yanda vazifesi öldürmek olan bir sınıf... ötede bu darma'ya isyan eden beşer.

Tanrı, önce gururundan yakalıyor Arcuna'yı. Sonra topraktan koparıp düşüncenin en yüce doruklarına kanatlandırıyor. Arya dövüşmeli: dünyaya onun için çağrılmış. Alnında zafer çelenkleri ve elinde kanlı bir kılıç... Tanrı'ya böyle yükselecek. Oyunu bütün şartlarıyla kabul edeceksin. Yaşamak fetihten fethe koşmaktır. Tecelliler âleminin kanunu kavga, sükûn yok. Kşatriya demek savaş demek, yiğitlik demek, güç demek. Hakkı korumak, ve bu uğurda irkilmeden kan dökmek. Rahat döşeğinde ölmek yakışmaz ona. Bir davanın adamı o. İnsanlığı

şahsında küçültmek, hâtırasına lanet okutmak ve halkın güvenini sarsmak... Kşatriya için bundan büyük yüzkarası olur mu? Ölürse göklere yükselecek, kalırsa dünyaya hükmedecek. Tecelliler âleminden kanatlandıkça, ufuk genişler. Seni kavgaya sürüklemek için insanların kanunları yetmiyorsa, Tanrı'yı dinle. Soyun benliğinden! Ne hazzı düşün, ne kederi! Yalnız davana ver kendini! Yalnız Tanrı'ya bağlan; günahtan korkma!

Öldürmek... kimi öldüreceksin. Hayat yokedilebilir mi? Ölüm, güneşin batışı. Ölüm, bir sis. Ölüm, bir şarkıyı çerçeveleyen sükût. Bitmeyen bir şarkıyı, bitmeyecek bir şarkıyı. Beden, gölgesi hayatın. Gerçek olan o değil. Kâinata bulutlardan bakınca, ölüm yok.

Sen vazifeni yapacaksın. Sevinmeden, üzülmeden, öfkelenmeden. Amel bir zincir değil, bir kanat. Bu oyun ezelden başlamış Arcuna. Roller ezelden dağıtılmış. Sahnedesin ve bütün gözler üzerinde. Tabiat gibi sakin olacaksın, tabiat gibi yalçın. Tabiattan farkın: zekân. İlk işin zekânı ışıklandırmak olmalı. Bilen ve gören bir irade insan. Patikalara sapmayan, yalpa vurmayan, ve yürüyen bir irade. Ama bu, tecelliler âleminin kanunu. Gerçek bilge tecelliler âleminden hakikat âlemine süzülebilendir. Tanrı'yla kaynaşan için ne hayır var, ne şer. Hakikata eriştin mi kitaplara ihtiyacın kalmaz. Aradığın ışık kendi içindedir. Bilgeliğin alâmeti ne istiğrak, ne cezbe. Bilge, arzulardan soyunan erdir. Hedef dünya nimetlerinden vazgeçmek değil, ihtirasların kökünü kurutmak, kendini Tanrı'ya vermek, onunla kaynaşmak. Arzular denize karışan ırmaklar gibi dolacak ruhuna, onu bulandırmayacak, dalgalandırmayacak. Huzur vahdet sırrına erenindir.

Bilgi amelden üstün. Upanişadlar da böyle söylüyordu. Öyleyse amele ne lüzum var? Ormana çekilip kendimizi Tanrı'ya vermek dururken, niçin dövüşelim? Arcuna yine karanlıklar içindedir. Amel kutsal, adak kutsal, feragat kutsal.

Hangi yoldan kurtuluşa varacak? Zekânın aydınlattığı amel yolundan. Bilgiyle amel kaynaşacak. Amel'den kim kaçabilir? Yaşamak, hareket etmek demek. Bilgi amelden üstün. Ama atalet amelden üstün değil.

Dava, ihtiraslardan soyunmakta. İhtiras, yolumuzu karartan sis. Arzuları nasıl susturabiliriz? Kendimizi bir ideale bağlayarak. Amel, bir adak olmalı. Esaret bencillikte. Amacı haz olan, bocalar, yürümez. Kurtuluş karşılık düşünmeden didinenindir. Kendinden kopacak, varlıkların içinde eriyeceksin. Tanrı'nm kendisi de amel. Tanrılaşmak istiyorsan onun yolundan gideceksin. Dünyada kemal yok. Kişi madde kalıbından kurtulup ruhlaşmadıkça pirü pak olamaz. Ama daha önce aşılması gereken duraklar var. Önce gündelik işler, sonra kurtuluş.

Büyükler kalabalığa örnek olmalı. Krişna bunun için hep hayat sahnesindedir: tecelliler âleminin sevinç ve acılarına ortak olmak için insan kılığına girişi bundan. Kazanacağı yeni bir zafer mi var? Hayır. O, bir orkestra şefi gibi, hayat denen ezelî musikiyi düzenleyecek. Hıristiyanlar'ın Tanrısı dünyaya bir kere iner. Bu bir fedakârlıktır onun için. Hind'in Tanrısı yeryüzündeki savaşa sık sık katılır. Dünyayı karanlıklar basınca tarih sahnesinde boy gösterir ve yeni bir devir açar. Kızmadan, heyecanlanmadan başarır işini. Tanrı'nın zaman zaman insan kılığında tecellisi, kâinatın bitip tükenmeyen operasında bir nevi leitmotiv.

Bu yedi yüz mısralık kitap on sekiz bölüme ayrılmış. Yazarın tek kılavuzu: ilham. Bununla beraber konuyu üç başlık etrafında toplamak mümkün. I-VII. bölümler Ahlâk, VII-XII. bölümler Tanrı'nın Vasıfları, XII-XVIII. bölümler Metafizik üzerine.

Gita'da iki inanç kaynaşır. Samkiya, Yoga. Samkiya, tahlil demek. Samkiya'ya göre varlığın cevheri, iki: sükûn ve hareket. Sükûnu puruşa temsil eder, hareketi praktiri. Puruşa, ruh.

Saf, şuurlu, değişmeyen varlık: mutlak nur. Prakriti, hayat ve hareket. Prakriti üç kuvvetin kaynağı: zekâ, enerji, atalet ve şuursuzluk. Bu üç kuvvet dengede ise, hareket yoktur, yaratış yoktur, şuur yoktur. Denge bozuldu mu kavga başlar. Kavga, yani kalıptan kalıba giriş, doğuş, büyüyüş, siliniş. Kosmos bu cidalin eseri. Prakriti, hem madde, hem irade. Madde nasıl şuur oluyor? Puruşaya aksetmek suretiyle. Şuurun ışığı mekanik enerjinin işleyişinden doğuyor. Yani bir vehim: maya. İlk durak bu vehimden kurtuluş. Bir puruşa yok, bin puruşa var. Tecelliler âlemini kendi gözü ile görür her şuur. Samkiya öyle diyor.

Ama Gita'nın puruşası tek. Sonsuz olan bu Tanrı'nın tecellileri. Kimi içinde bulur Tanrı'yı, kimi geleneğin çizdiği yoldan varır ona. Bütün inançlar güzel, bütün vehimler meşru. Anlayışları ne olursa olsun, varlıkların hepsi Tanrı'nın parçaları. Neyi seversen Tanrı odur. Prakriti puruşayı eğlendirmek için sahnede. Puruşa sessiz ve seyirci. Ama sadece seyirci değil, kâinatın efendisi de. İradenin faaliyetini düzenleyen: tabiat. Ne var ki iradenin de, şuurun da kaynağı ezelî ruh, ezelî şuur. Puruşa, bilen, hükmeden. Kosmosun nedeni, puruşa. Prakriti onun tecellisi adeta. Upanişadlar iki puruşa var diyorlardı: aynı ağaçta iki kuş... Gita'ya göre kuşlar tek. Puruşa hem hareket, hem sükûn. Hem tek, hem sonsuz.

Bhagavad çileyi, istiğrakı, uzleti küçümsemez. Ama her ibadetten önce vazife. Tecelliler âlemine bunun için çağrılmışız. İyi ama doğru yolu nasıl seçeceğiz? Yol önceden seçilmiş: kastımızın darması. Her sınıf için ayrı bir ahlâk. Brahman sabırlı olacak, dürüst olacak, yol gösterecek kalabalığa. Kşatriya hak uğrunda dövüşecek. Vaişya toprağı ekecek, sürüleri güdecek.

Eserin kalbi Tanrı'ya ayrılan bölümler. Krişna daha önceki sistemlerin Tanrısı gibi kaypak, şekilsiz, silik değil. Yaşayan, didinen, seven ve kullarından sevgi isteyen bir Tanrı. Dünyayı

yaratan da o, yıkan da o. Zerreden küçük, sonsuzdan büyük; her yerde hazır ve nazır. Çeşitli mabetlerde perestiş edilen onun şu veya bu tecellisi.

Bu binbir renkli şiir de hayat gibi tezatlarla dolu. Şefkat ve sevgi tanrısı Krişna kullarına kan dökmeyi emrediyor. Barıştan daha kutsal amaçlar var, Bhagavad'a göre. Will Durant: "bu mükemmel bir dersti" diyor, "Hint bu dersi can kulağı ile dinlemiş olsa, bağımsızlığını belki de hiç kaybetmezdi".

(Bkz. Seçmeler: Bhagavad-Gita'dan, s. 362)

RAMAYANA

Mahabharata ile yarı barbar bir çağ kapanır. Ramayana, yeni bir dünyanın, daha ince, daha zarif, daha gelişmiş bir dünyanın müjdecisi.

Birincisi adeta bir hukuk kitabı. Bitmez tükenmez kardeş kavgaları, yalan, hile ve hıyanet... Sonra o hudutsuz çölde, gözün ve gönlün dinlenebileceği üç beş vaha.

İkincisi baştanbaşa güzel, içinde çağdaş okuyucuyu isyana sürükleyecek tek ahlâksızlık yok. Önce tarihî bir öz: Güney Hind'in Aryalaştırılması. Rama'yı Tanrılaştıran parçalar belli ki sonradan eklenmiş. Sita, Aryalar'dan önceki Hintliler'in bir Tanrıçası olacak, Hanuman da öyle.

Ganj kıyılarından yükselen bu kutsal şarkılar, çağımızın makine gürültüleri arasında nasıl duyuluyor, Ramayana'da Avrupalı'yı büyüleyen ne?

Alnı günahlarla damgalı ihtiyar, alnı bir fildişi kadar çizgisiz delikanlı karşısında nasıl olur da hayranlık duymayabilirdi? Çoktandır kaybettiği cenneti, o eski şarkılarda buldu Avrupa. Ramayana'nın her mısraı, Hind'in ormanlarından uçup gelen bir güvercin, kanatlarında Asya güneşinin pırıltısı, bakışlarında susuzluk. Göklerden boşanan bir çiçek yağmurudur Ramayana... İfritleri bile güzeldir o destanın.

Hint şallarına benzetirler Ramayana'yı... O dillere destan örgülerde, nesillerin heyecanı ebedileşir. Önceleri minnacık bir şaldı Ramayana, Hind'in dehası bu şah genişlettikçe genişletti. Yıldızlar pırıltılarını ipekleştirdi. Orman çiçeklerini, meyvelerini döktü bu şala. Büyülü bir halı oldu Ramayana, "Himalaya doruklarına gerilen, İndus'tan Bengal'e, Benares'ten Seylan'a kadar bütün Hind'i kucaklayan bir halı, bir çadır, bir bayrak, hatta bir sema..."[58]

"Ün veren, ömür uzatan, hakanları muzaffer kılan bu uğurlu destanı Valmiki yazmış evvel zamanda. Bütün günahlarından arınır onu can kulağı ile dinleyen, her bir muradına kavuşur. Evlât isteyene evlât kazandırır bu kitap, servet isteyene hazineler, genç kızlar koca bulur onu dinleyince, gurbettekiler yuvaya döner".[59]

Hind'in en büyük iki destanından biri olan Ramayana, Hintliler'e göre, Mahabharata'dan çok daha yaşlı. Ne var ki bu hüküm ancak Mahabharata'nın elimizdeki şekli için doğru.

Valmiki ne zaman yaşamış, Ramayana'nın tek yaratıcısı O mu? Bilmiyoruz. Şarkıları ile çağları büyüleyen o büyük şair de, Homeros gibi, bir muamma.

Ramayana, İlyada gibi biten bir Odysseia. Arada Ovidius'un metamorfozları. "Tabiat tasvirindeki ihtişamın bütün Yunan edebiyatında bir örneği daha yok. Mesela, birinci kitapta Ganj'ın toprağa inişi. Sonra çağdaş edebiyatların aşamadığı, hatta yaklaşamadığı bir olduğugibilik, bir ifade zenginliği ile canlandırılan içli sahneler, insan ruhunun en sıcak duyguları... Rama ile Sita'nın sürgüne giderken söyledikleri sözler, Hektor'la Andromak'ın vedalaşmalarından çok daha güzel, çok daha dokunaklı" (Burnouf).

---

58 Michelet, a.g.e., s. 55-56.

59 Quinet, a.g.e., s. 140.

"Asıl İlahi Komedya: Ramayana'dır" diyor Quinet. Ne kadar doğru! Homer destanlarında Tanrılar otağı Olemp'le, kahramanlar yurdu dünya, birbirinden ayrı ülkeler. Tanrılar insan kılığına girseler de Tanrı kalırlar. Vergilius'da Tanrılar silikleşir, ön plana insan geçer. Dante'nin şaheseri destandan çok hiciv abidesi. Ramayana'da, bütün canlılar, vücut değiştiren birer Tanrı olabilir. Rama, Vişnu'nun ta kendisi. Ama Tanrı olduğunu bilmez, herkes gibi acı çeker, yaralanır, çileye girer, insanları Ravana'nın şerrinden kurtarıp vazifesini başardıktan sonra Tanrı olduğunu hatırlar.[60]

... Evet koca Valmiki... Biz de inanıyoruz ki: Bütün canlıları sarhoş etti şarkıların... Brahma bile hayran kaldı onlara. Ne mutlu kitabını bir baştan bir başa okuyana. Yarısını bile okuyana ne mutlu. Asilleşir onu dinleyen köle... Okuyan günahlarından arınır. İhtiyar Homeros'un o dilber Helena'sı, senin Sita'n yanında bir kaldırım yosması. O Sita ki Tanrılar kadar güzel Ravana'nın ne iltifatlarına aldırış eder, ne tehditlerine... Rama'sına kavuşmak için bile bir erkek maymunun sırtına binmeyi kabul etmez. Ve sevgilisinin en küçük bir şüphesi karşısında ateşe atar kendini.

Homeros'un erkek kahramanları da, Rama'ya kıyasla ne kadar küçük, ne kadar bayağı. Hintli şehzade ihtiyar babasının hilekâr bir üvey anaya verdiği sözü yerine getirmek için her çileye katlanır, her acıya göğüs gerer. Yunan destanları bütün sefaletiyle, bütün iğrençliği ile gündelik hayat, Ramayana bir aşk rüyası.

Sözü Michelet'ye bırakalım: "Akşamları güneş, Ganj'ın sularında göz kamaştıran ışıklarını söndürüp hayatın uğultusu dinince, ormanın kenarından bütün bir canlılar dünyasını seyredebilirsiniz. En tatlı renklerin esrarlı pırıltısı içinde, birbirine hiç benzemeyen canlılar kaynaşır, sevişir, şarkı söylerler. Ormanın bağrından muhteşem bir melodi yükselir: Ramayana bu melodidir işte".[61]

---

60 Quinet, a.g.e., s. 147 v.d.

61 Michelet, a.g.e., s. 5.

* * *

Rakşasalar azıttıkça azıtmış... İfritler kralı Ravana'nın Tanrılar'ı taktığı yok. Astığı astık, kestiği kestik. Brahma söz vermiş vaktiyle ona, korkma demiş, ne Tanrılar öldürebilir seni, ne ifritler. Ama öylesine şımarmış ki hazret, Tanrılar yalvarmışlar Brahma'ya. Vişnu insanları Ravana'nın şerrinden kurtarmak için insan kılığına girmeye karar vermiş.

Ayahodya hükümdarı Daşarata'nın üç karısı var, ama hiç çocuğu yok. Vişnu'nun sunduğu büyülü içkiden karılarına içirir hükümdar ve on bir ay sonra dört oğlu olur. Birinci karısından Rama doğar. İkincisinden Bharata. Lakşmana ile Şatrugna üçüncü bir kraliçenin çocuklarıdır.

Aslan yeleli, lotüs bakışlı bir şehzade bu Rama. Topraktan bir ışık pınarı gibi fışkıran genç bir kız var, Videha diyarında, bir kız ki adı bile tebessüm kadar güzel... Sita. Kimsenin geremediği tılsımlı yay Rama'nın elinde oyuncak gibi parçalanır, dilber Sita onun olur böylece. İhtiyar Daşarata, oğlu Bharata'nm tahta çıkmasını isteyen ikinci karısına verdiği bir sözü yerine getirmek zorunda kalır, Rama'yı ormanlara sürer. Sita kocasından ayrılmaz, Lakşmana da onlara katılır. Daşarata hayata gözlerini yumunca, Rama'yı çağırmak için ormana gider Bharata. Ama şehzade daveti kabul etmez. Söz: sözdür. Babasının dediği olacak. Rama çileye güle güle katlanmaktadır. Sita da hayatından memnun. Gelgelelim Şurpanaka Rama'yı baştan çıkarmak ister. Yüz bulamayınca Rakşasaları kışkırtır. Rama, üstüne yürüyen ifrit ordularını perişan eder. Ama Şurpanaka vazgeçmez öç almaktan. İfritler padişahı Ravana'ya varıp Sita'yı öyle över, öyle över ki on başlı ifritin gönlüne sevda düşürür. Ravana bir yolunu bulup Sita'ya yaklaşır, diller döker. Sita aldırmaz. Hazret kızar, genç kadını büyülü arabası ile başkenti Lanka'ya kaçırır.

Nihayet o korkunç cenkler başlar. Maymunlar Rama'nm

safındadır, cinlerle ifritler Ravana'nın. Gökkubbe atılan oklardan görünmez olur. Dağları gürz gibi kullanır maymunlar. Nihayet fazilet şerri yener. Yiğit Rama Sita'sına kavuşur, genç çiftler Ayahodya'ya dönerler. Rama ecdadının tahtına kurulur. "Toprak başaklarla donanır dört mevsim, ağaçlardan hevenk hevenk meyveler sarkar. Ne hırsız kalır, ne uğursuz. İnsanlar yüz yıl yaşar. Yağmurlar tam zamanında yağar. Rüzgâr buse gibi okşayıcıdır".

Raca saraylarında okunan o şarkılardan elbette ki cenk çığlıkları yükselecekti. Ama Ramayana bir aşk şarkısıdır, kâinatı kucaklayan bir aşkın şarkısı. İki savaş arasında, cenk meydanı rakseden kadınlarla dolar. Şarkılar söylenir hep bir ağızdan. Çiçekler serpilir toprağa kucak kucak, görünmez olur kan.

Batı'nın varlığını daha dün fark ettiği tabiat, Valmiki'nin gözönüne serdiği dünya yanında, bir tiyatro dekoru kadar cansız. O destanda aşk bile tabiat sevgisi içinde erir.

İhtiraslarını, partal elbiseler gibi çıkarıp atan o ünlü şehzade, tesadüflerin önüne serdiği Asya tahtını reddeden Hintli'nin ta kendisi.

Hint, Ramayana'da kendini bulduğu içindir ki, Ramayana'yı kutsallaştırdı. Rama'nın adı, yalnız gönüllerde değil, mabetlerde de yaşıyor. Hintli o destanı hem hafızasına, hem de kayalara işlemiş. Rama ile Sita'nın yaşadığı orman, bugün de kutsal bir ziyaret yeri. Vişnu tapınaklarının kapısında, maymunlar padişahı Hanuman'ın koca bir heykeli var, eski Ayahodya şehrinin bulunduğu yerde de bir mabedi...

(Bkz. Seçmeler: Ramayana'dan, s. 365)

Bir Varmış Bir Yokmuş

"Kâinat, kendi kendine âşık bir Tanrı'nın neşesi, bir çocuğun oyunu, içindeki sonsuz yaratma gücü ile başı dönen ve kendinden geçen bir şairin boyuna çoğalması... Varlık şuuru ile varlık sevinci. İlk atalar... Varolmak sevinci zamanla sınırlı değil, başlangıcı da yok bu sevincin, sonu da. Tanrı kalıptan kalıba geçer. Zaten Tanrı nedir ki, ezel bahçesinde ezelî bir çocuk".

Şiri Orobindo

PURANALAR

Puranalar, mitolojiye ve tarihe kök salmış geleneklerin şiirle işlendiği kutsal metinler bütünü. Tarihi efsaneleştiren o düzensiz sayfalar Hint orta çağının bütün bilgisini kucaklamakta. İlk Puranalar'ın Mahabharata ile yaşıt olduğu söyleniyor, sonuncular İsa'dan bin yıl genç. Kimi büyük, kimi küçük. Kiminde bir tarikatın inançları billurlaşır, kimi bir vukuat cetveli. Müzikten, gramerden, tıptan, şiirden sözaçanları var.

Puranalar tam bir kırkambar, başka bir deyimle düzensiz bir ansiklopedi. Gerçek bir Purana'nın şu konuları işlemesi gerekirmiş, 8. yüzyılda yaşayan bir Hint bilginine göre: dünyanın yaratılışı, belli çağlarda yıkılıp yeniden kurulması, Tanrılar'la ermişlerin soyu sopu... Her kıyametten sonra dünya sahnesine çıkıp soyumuzu yeni baştan üreten yeni bir âdem: Manu. Ve hükümdar sülaleleri. Ama bu ölçüye uyan Puranalar pek az.

Dört bin yıl sonsuz bir mutluluk içinde yaşayan dört bin çift... Erkek kıskançlıktan habersiz, kadın doğum sancıla-

rından. Her şey saf, her şey temiz. Mevsim ebedî bir bahar. Ne rüzgâr var, ne yağmur var. Ve güneşin ışıkları şefkat busesi kadar ılık... Ne öfke, ne kahkaha, ne hıçkırık. İnsan kafasıyla, gönlüyle yaşamakta.

Sonra dört bin yıl süren ikinci çağ... Topraktan ağaçlar fışkırtan yağmur. Yapraklar, görünmeyen arıların yaptığı ballarla dolu birer yakut kâse. Irmaklardan süt akıyor. Dalların yeşil fıskiyesi altında, her türlü geçim kaygısından uzak... sevişen çiftler... İlk yalan, ilk gözyaşı... Gönüllerde yabanî bir ot gibi büyümeye başlayan vesvese... Yavaş yavaş kuruyan ağaçlar. Fırtına, bora, ve kızgın güneş... Ve bir üçüncü çağ. Düşman bir tabiatın kucağında bocalayan dört bin çift. Köylerin, kentlerin, kalelerin kuruluşu. Toprağın bağrını yırtan saban. İnsanın bağrını deşen kılıç. "Bu benimdir, bu senin" davası. Savaşlar... Ve kastların aşılmaz duvarları. Ve kucağında kıvrandığımız haşin, insafsız, acılarla dolu dördüncü çağ...

Soyumuzun serüvenini böyle anlatıyor Puranalar.

On sekiz büyük Purana tanıyoruz. Garip garip adları var bunların: balık, yaban domuzu, aslan, cüce, güneş, ay... En ünlüleri tanrı Vişnu'nun maceralarını destanlaştıran Vişnu-Purana ile Krişna'nın menkıbelerini terennüm eden Bhagavata-Purana. İkincisi çok daha yeni ve çok daha güzel.

Puranalar'da sık sık adı geçen bir Tanrı da Şakti, Puranalar'da ve Tantralar'da. Bütün erkek Tanrılar güçlerini ondan alırlar, onları harekete geçiren bu büyük Tanrıça'dır, "O'nu can-u gönülden öven, her türlü beladan uzaklaşır".

Bu başsız sonsuz tomarda insan olarak göğsümüzü kabartan güzel parçalar var. Muhakkak ki dünyanın hiçbir edebiyatı Hind'inki kadar insanca değil.

* * *

Hayatı bir fazilet destanı olan hükümdar Vipaşsit, bilmeyerek işlediği bir hata yüzünden cehennemde kalmaya mahkûm.

Izdıraplar gayyasının ebedî misafirleri Vipaşsit'in yanlarında oluşundan büyük bir huzur duymaktadırlar. Saatler geçer, hükümdar cehennemden ayrılmak istemez, Tanrılar ısrarını dinlemez. "Burada acı çekenler varken, ben cennete gidemem". Ancak bütün günahkârların affolması şartı ile oradan ayrılmayı kabul eder.

Ölümsüzlük iksirinin nasıl hazırlandığını merak ediyorsanız, Vişnu-Purana'dan şu satırları okuyun: "Asuralar'la anlaşmaya varan Tanrılar, ölümsüzlük iksirini bulmak istediler. Suları sonbahar bulutları kadar berrak süt denizine otlar, yapraklar, çiçekler attılar. Derya yayık oldu. Kutsal dağ çomak. Başladılar süt denizini çalkalamaya. Önce Surapi çıktı denizden. Surapi, mukaddes inek. Sonra şarap Tanrıçası Varuni, gözleri sarhoşluktan şimşek şimşek. Sonra cenneti güzel kokuları ile dolduran ağaç: Paricata. Sonra Apsaralar çıktı süt denizinden. Nihayet Tanrılar'ın hekimi Davantari göründü. Beyazlar giymişti, elinde iksir dolu bir kadeh vardı. Tanrılar, ifritler, cinler keyiflendiler. En sonunda Lakşmi arz-ı endam etti. Lakşmi ki güzellik, Lakşmi ki cazibe... Elinde bir nilüfer vardı. Gandarvalar bir şarkı tutturdu; raksa başladı Apsaralar sevinçten. Irmaklar gümüş tenine dokunmak için coştular. Altın ibriklerden kutsal su boşaltı saçlarına gökteki filler. Solmaz lotüslerden bir gerdanlık armağan etti ona süt denizi. Lakşmi, Hari'ye koştu. Cinler, ifritler müthiş öfkelendiler. İfritlerden biri iksir kadehini kaptı. Ama Vişnu bir kadın kılığına girip elinden aldı iksiri".

Puranalar bir rüya ağacı, dallarında hevenk hevenk yabanî çiçek. Cenk arabalarının geçit resmi. İndra'nın sancağı. Neler de neler. Birçoğunun zevkine varamadığımız çeşit çeşit tören. Ama aşk Tanrısı Kama'nın bayramında biz de bulunmak isterdik: "Mevsim bahar. Lotüslerle süslü bir havuz kenarı. Bir mabet avlusundayız. Altın zincirlerle asılı bir salıncak, tüllerle örtülü. Tüllerde salkım salkım yakut ve inci. Salıncağın et-

rafında periler. Salıncağın iç duvarları ayna. İpek bir şemsiye ve yelpazeler". Salıncak aşk Tanrısı Kama'nın tahtıdır. Neşeli bir kalabalık ortasında ilahiler mırıldanan bir Brahman. Rebap sesleri, şarkılar, çiçek ve buhur. Sonra raksa başlayan yosmalar. Başlarda çiçekten taçlar ve altın fıskiyelerle serpilen su.

* * *

Altın çağ: İnsanlığın ezelî rüyası. Bütün kavimler soyumuzun o mutlu günlerini tarihten önceki devirlerde aramış. İsa'dan beş yüz yıl önce yaşayan Yunan komedi yazarlarına göre, Kronos'un saltanat sürdüğü devirlerde insanlar zevk içinde yaşamaktaydılar. Ne efendi vardı, ne köle. Derelerden şarap akıyordu, balıklar kendi kendine kızarıyordu. Hesiodos da altın çağı Kronos'a bağlar. Faniler de, Tanrılar gibi her kaygıdan uzaktılar. Her şey herkesindi, hastalık bilinmiyordu. Pindaros mutluların yaşadığı o büyülü ülkeyi şöyle tasvir eder: "Meltemlerin okşadığı bir ada. Zümrüt ağaçlarda altın meyveler, ve çiçeklerden çelenkler örmekle oyalanan atalarımız". Empedokles'e sorarsanız, altın çağlarda, bir Tanrıça (Kypride) dünyaya hükmetmekteydi. Eflatun, tufandan kurtulan bir avuç insanın bir adada toplanıp mesut bir cemiyet kurduklarını tasavvur eder: savaş yok, kıskançlık meçhul, toprak cömert, yiyecek bol, tam bir eşitlik hüküm sürmede. Diseark'a göre bütün felaketlerin kaynağı atalarımızın et yemeye başlamış olmaları. Bu yüzden pastoral hayat doğmuş, sürüler, otlaklar... Mülkiyetin ve sınıfların ortaya çıkışı. Avcılık: savaşın ilk örneği, tahrip insiyakının uyanışı.

Bütün Yunan yazarlarında karşılaştığımız altın çağ masallarının ortak vasfı şu: insanlar huzur ve bolluk içinde, didinip yorulmadan yaşamaktadırlar.

Ama Puranalar'ın çizdiği altın çağ tablosu çok daha ihtişamlı.

Puranalar zaman zaman Upanişadlar kadar kötümser: "Ruh

bir mezarlıktan farksız olan bu hayat ormanında binbir güçlükle ilerler... Nedir bu murdar vücut? Ergeç leş, kurt ve toprak... Bizi sarhoş eden şu kadın da yarın nasıl iğrençleşecek".

Zaten Upanişadlar'la Puranalar arasındaki başlıca fark, birincilerinin üç beş bahtiyara, ikincilerin geniş halk tabakalarına seslenmesi.

(Bkz. Seçmeler: Puranalar'dan, s. 375)

TANTRALAR

Puranalar kalabalığa seslenir, Tantralar belli bir tarikatın müritlerine. Tantralar yeni dinî inançların yer aldığı kutsal metinler, bunlara "agamalar" da denir. Yazarı bilinmeyen düzensiz bir efsaneler, inançlar, törenler mecmuası. Daha çok Atherva-Veda ile bazı Upanişadları hatırlatırlar.

Tantra aslında kanaviçe demekmiş, sonra sihir, gizli doktrin anlamına gelmiş. Kelimelerin çok defa ham ervahlar için ayrı, müritler için ayrı, mürşitler için ayrı manaları var, her hece başlıbaşına bir kuvvet.

İsa'dan sonraki bin yıl içinde edebiyat alanında da ifadesini bulan ve yeni bir inançla kaynaşan Tantralar, aynı konuları işleyen Vedalar'ın yerine geçer. Tantralar'da karşımıza çıkan yeni inanç: şaktizm. Tantralar'la adeta bütünleşen şakti inancı Hind'in üç büyük dini olan brahminizmi, cainizmi ve budizmi, değişik ölçülerde de olsa, etkiler.

Tantristler kitaplarına "Beşinci Veda" derler. Vedalar altın çağın kutsal kitabı, insanlar küçülmüş o çağdan beri, zavallılaşmış, Vedalar'ın çizdiği yoldan gidecek yiğit nerede? Tantralar, çağımızın, Demir Çağ'ın Vedaları, "onlara kulak ver ki her iki cihanda mutluluğa eresin".

Dünya Tanrı'nın sonsuz çehrelerinden biri, kucağında acı çekiyoruz diye hor görmemeliyiz onu, övmeliyiz, yücelt-

meliyiz, o kasvetli zindan bir gülistandır, şuurun ışığını yak!

Dünyadan el etek çekmeye kalkmak büyük gaflet. Çocuk annesinden kaçar mı? Dövse de, sövse de annesi. Gerçek mümin acı çekmez ki Samsara'dan kurtulmaya çalışsın. O, kendini Tanrısal aşkın cezbesine kaptırmış "ne yermelere aldırır, ne övmelere". Sıcak olmuş, soğuk olmuş ona ne? Ermiş için dost da bir, düşman da bir. Yasla sevinç farksız. "Kaygılardan sıyrılmıştır ermiş, sonsuz bir memnunluk içindedir. Vücudu başka yerdedir, ruhu başka yerde".

Halka yasak edilenler, ermişe helal. "Herkesin hor gördüğü yüce, herkesin yüce gördüğü hor. Ahlâksızlık: fazilet... Günahlar, vazife... Yalan sayılan, gerçeğin ta kendisi. Haram edileni içmek, haram edileni yemek, haram edilene yaklaşmak... İşte Kula müritlerinin tutacağı yol. Ölüm, bizim için hekim; virane: cennet; kadın: helaller helali... Hikmet bizdedir, meczuplar gibi konuşuruz. Acılar eğlencedir bizim için. Şehvete tenezzül edişimiz, insanlığa yardım için. Güneş gibi her şeyi kurutur, çılgın gibi her şeyi yutarız. Hiçbir kötülük kirletemez bizi. Rüzgâr gibi dokunuruz her şeye, esir gibi varlıklara işleriz. Ama her zaman safız, her zaman temiz".

Ne sosyal duvar, ne biyolojik imtiyaz: Tantristler için kast yok. Müritte aranan soy, sop değil; kafa ve gönül. Kadınlar da guru (mürşit) olabilir.

Ama bu devrimci görünüşe aldanmayalım. Tantrizm bir isyan değil, bir kabul. İmtiyaz yalnız ruhanî hayattan kovulmuş. Kastının darma'sı Kula müridini gerçeğe bağlayan bir altın zincir. Direniş darma'ya değil, riyaya karşı. Hürriyet amelden çok düşüncede. Dünya olduğu gibi güzel. Sevgilinin kusurlarını görmek yakışmaz âşıka, lütuflarına sevinmesi gerek. Hayatın tadını çıkarmaya bakalım. Ama başıboş bir haz avcılığı yok. Yasaklar disiplin içinde mübah. Önce erkân ve edep. Aşırı riyazet saçma. Tanrı'dan neden af dileyelim?

Bizi harekete geçiren O. Günah yok, suç yok.

Evet, bütün bu tecelliler Şakti'nin eseri (Maya-Şakti). Bütün varlıkları yaşatan veya yutan Siyah Ana. Halk inançlarında Devi, Durga, Kali, Parvati, Uma, Padma, Kandi gibi binbir isimle anılan Ana Tanrıça'yı baştacı eder tantrizm. Cilalı Taş devrinin bu en büyük tanrıçası yerini, bin yıl kadar, Arya panteonunun erkek Tanrıları'na bıraktıktan sonra, yeniden sahneye çıkar.

Kâinatı yaratan ilk cevher hem erkektir, hem dişi. Şakti, Tanrı'nın âdeta maddeleşen ve kendi dışında bir varlık kazanan yaratıcı gücüdür. Zamanla Tanrı silikleşir, Şakti ön plana geçer. Tanrı ezelî uykusundadır, harekete geçiren, yaratan ise Şakti. Onun için de Tanrı'ya değil Şakti'ye yalvarılır.

Şakti'yi bir kat daha cazipleştiren, insanın kadına karşı duyduğu sonsuz hayranlıktır. Erotik masallarla haleleşen Vişnu mezhebinin Şakti'yi baştacı edeceği akla gelir, ama Şakti inancı Vişnu mezhebinin dışında gelişip serpilir.

Şakti, Şiva... Hind'in bu esrarlı Tanrısı, Tantralar'ın remizlerle örülü dokusunda bir kat daha kaypaklaşır. "Sen bütün Tantralar'ın sultanısın Şiva. Ben içine işleyince sultanlaşırsın. Hiçbir kadın bensiz anne olamaz. Sen, bütün doğanların babası... Benim de babam. Kâh hocasın, kâh mürit. Her yerde sen varsın. Her şeyde ben varım. Sen, Tanrılar'ın efendisi; sen bütün, sen ölümsüz. Ama benimle birlikte..." diyor Şakti.

"İlkel güç oynayarak yaratır varlıkları, korur, yıkar. Bu enerjinin adı Şakti. Şakti ile Brahma aynı. Brahma dinlenen Şakti. Harekete geçince ona Şakti diyoruz, Kali diyoruz. Gerçek tek, değişen adla kalıp" (Ramakrişna).

Hayat büyük bir ırmak. Canlılar, cansızlar, tecrübeler o ırmakta birer dalga, Irmak tek. Seyrettiğimiz binbir tecelli Maya-Şakti'nin oyunu. Bu oyundan zevk almaya bakmalı.

Tantrizm bir kaçış değil, bir benimseyiş. Hayatı bütünü ile bağrına basmak. Mürit gözlerini kapamaz güzelliklere, teh-

likeden kaçmaz. İçgüdülerini felce uğratmaz. Yaşar, ama bayağılaşmadan. Tabiî olan tanrısal'dır. "Yuvarlandığımız yer toprak, ama toprağa dayanarak ayağa kalkarız". Amaç: bedenin ruh uğruna feda edilmesi değil, ruhun haz yolu ile olgunlaşması. İnsiyakları nasıl mahkûm edebiliriz ki? Müritte yiyen, içen, seven hep Tanrı. Her faaliyet bir Şakti, bir ibadet. İçilen şarap da Tanrı, içen de. Tantrizm anlayış yolu ile mutluluğa varmak. Mürit yemek yer veya sevişirken bilir ki yiyen de, sevişen de Şiva'dır.

"Kalıplara sığmayan güzelliğin, karanlıklarda kıvılcımlaşır Anne
Zahidin mağaralara koşuşu bundan.
Yüce nirvananın dalgalarına dayanmış zulmetler, sonsuz zulmetler.
Ve zulmetlerin üstünde dalgalanan huzur, sonsuz huzur.
Boşluklaşmış, karanlıktan libasa bürünmüş,
Samadhi mabedine bağdaş kurmuşsun tek başına,
Kimsin sen Anne?"

(Ramakrişna)

Tanrısı Olmayan İki Din

İnsanlığın karanlık gecesini aydınlatan ululların çoğu İsa'dan önce 800 ile 200. yıl arasında dünyaya gelmiş.

Yunanistan'da Homeros, filozoflar, trajedi şairleri, Thukydides, Arşimet... Peygamberler fışkırmış Filistin'den. İran'da Zerdüşt çağlara kök salan düşüncesini yaymış. Konfiçyüs ile Lao Tseu Çin felsefesini kurmuşlar. Hint'te Upanişadlar, Cina ve Buda.

İsa'dan önce 6. asır, tarihin mihver çağı, düşüncenin ana kavramları o çağda fethedilmiş, büyük dinler o çağda kurulmuş, bugünün insanı o çağdan beri yaşıyor. Tarihi ikiye bölüyor 6. yüzyıl...

Düşünce mabedini asırlarca aşağı kastlara kapamış Brahman Hint'te, sahnede hep kendi boy göstermiş. Bunun için Hint edebiyatı bir bakıma Sanskrit edebiyatı demek. Ama brahmanizm o ülkenin bütün inançlarını çerçeveleyememiş, iki büyük din daha doğmuş: cainizm ve budizm. İki büyük din,

yani iki büyük edebiyat, ikisini de Biharlı prensler kurmuş, bir ayaklanışı belirtiyor ikisi de, ikisi de Brahmanlar'ın imtiyazlı bir sınıf oluşturmalarına karşı. Bir avuç mutluya değil, bütün insanlığa seslendikleri için rahiplerin diline iltifat etmemişler, Vedalar'ın yerine geçmesini istedikleri kutsal yazılarında Cainistler Prakritçe'yi kullanmış, Budistler Palice'yi.[62]

CAİNİZM

İsa'dan önce 6. yüzyıldayız. Bihar, brahmanizmin kök salamadığı bir ülke. Kurtarıcılara inanan bir halk ve hayatı felaketlerin en büyüğü sayan bir aristokrasi. Mahavira'yı yaratan böyle bir çevre. Efsane Biharlı asılzadenin otuz bir yaşında derviş olup yollara düştüğünü söylüyor. On üç yıl çile çekiyor genç adam, on üç yıl hakikatı arıyor. Çömezleri ona Mahavira adını takıyorlar, "mahavira" büyük kahraman demek. Cina adını takıyorlar, "cina" dünyayı alteden demek.

Cainizme göre, Samsara'dan kurtulmanın çaresi: ölmeden önce ölmek. Müritlere sorarsanız, bu inanç evrenle çağdaş. Her devirde yeni bir peygamber çıkmış ortaya. Mahavira bunların yirmi dördüncüsü.

Cainistler'de, mutlak hakikat yok. Bir açıdan bakarsan

---

62 Böylece cainizm Prakrit edebiyatını, budizm de Pali edebiyatını doğurmuş. Cemil Meriç cainizmin Prakritçe kaleme alınmış kutsal metinleriyle, budizmin Sanskritçe dışında kalan kutsal metinlerini ve bu iki inanca bağlanan iki edebiyatı "Orta Hint Dilleri" bölümünde ele almış, bu bölümde ise "Tanrısı Olmayan Bir Din" başlığı altında sadece Sanskrit edebiyatında ifadesini bulan budizme yer vermiş. Biz, konunun bütünlüğünü sağlamak amacıyla, hangi edebiyatta ifadesini bulursa bulsun, cainizmin ve budizmin kutsal metinlerinin birlikte ele alınması gerektiğini düşündük ve bu metinleri "Tanrısı Olmayan İki Din" başlığı altında biraraya getirdik, önceki baskılarda "Orta Hint Dilleri" başlığı altındaki kısım da bütünüyle buraya aktarılmış oldu. Tarih olarak az daha önce doğmuş olduğu için cainizmi budizmden önceye yerleştirdik. Bütün bu düzenlemeleri yaparken de tanınmış bir Alman hindiyatçısı olan Profesör Glesanapp'ın "Hint Edebiyatları" adlı kitabındaki sıralamayı takip ettik (Glasenapp Helmuth von, Les Littératures de l'Inde, Payot, Paris, 1963).

hakikat, bir başka açıdan bakarsan yalan. Altı körle fil hikâyesi hükümlerimizdeki isabetsizliğin en güzel örneği: fil, kulağını yakalayan kör için kalbur, bacağını yakalayan için sütun. Mutlak hakikatı yalnız Cina'nın müritleri kavrayabilir.

Cainizmin Kutsal Kitapları ve Prakrit Edebiyatı

Cainistler Cina'nın görüşlerini Prakritçe yazdıkları eserlerde geliştirirler.

Vedalar'ın Tanrı kelamı olduğuna inanmaz Cainist. Tanrı'ya inanmaz ki vahye inansın. Evreni Tanrı yaratmış, peki ama Tanrı'yı yaratan kim? Dünya ezelden beri mevcut...

Hind'in iklimi ile uyuşması güç bir inanç. Cainistler gökkubbeden Tanrı'yı kovdular, onun tahtına evliyalar kuruldu, ölen, dirilen, ruhları kalıptan kalıba geçen evliyalar. Cainistler ikicidirler, hem ruha, hem maddeye inanırlar, taşların, madenlerin bile canı vardır. Günaha girmeden dünyadaki ömrünü tamamlayan ruh, bir "paramatman" olur ve bir zaman için Samsara'dan kurtulur. Samsara zincirini kırmak en yüce ruhların imtiyazı. Kurtuluşa götüren yol: ahimsa.

Çiftçilikle uğraşmaz Cainist, toprağı parçalamak, kurtları öldürmek günah, suyu süzerek içer. Yokedebileceği tek hayat kendi hayatı, intihar, kör bir yaşamak arzusuna karşı ruhun zaferi.

Cainistler'in kendi Düstur'ları var. Mahavira'dan önce gelen 23 hazırlayıcının (Tirtankara) müritlerine anlattıkları ezelî hakikat bu Düstur'da. Zamanın dışında bu Düstur. Ama asıl geçerli olan Düstur Mahavira'nın söylediği, sonra da müritlerinin yazdığı Düstur, ne var ki bu kutsal kitap İsa'dan 400 yıl önce kaybolmuş...

Bihar'da Çandragupta devrinde bir kıtlık olmuş, Cainist keşişlerin bir kısmı başka bölgeye göçmüş, göçenler daha sert uygulamış cainizmi, bunlara "Çıplaklar" (Digambara) denilmiş. Kalanlar daha yumuşak davranmışlar, onlara da "Beyaz

Elbiseliler" (Şivetambara) deniyor.

Şivetambaralar'ın Düsturu'nda 45 eser var, kimi sade bir dille yazılmış, kimi özentili. En eskileri İ.Ö. 3. yüzyılda kaleme alınmış. Her nesil yeni sayfalar eklemiş kutsal kitaba, amaç Cina dinini hayatın çeşitli alanlarına uygulamak. Şivetambaralar'ın Düsturu, dili ve tarihi bakımından, çok önemli ama büyük bir edebî değeri yok. Bu Düstur'a dahil edilen kutsal metinleri Cina'nın şakirtleri kâğıda geçirmiş, Düstur'un metinleri olan "Anga" ve "Uvenga"ları Sudarman kaleme almış, diğer metinler ise çok daha sonra yaşamış Cainist rahipler tarafından yazılmış. Düstur'da kullanılan dil yarı-magadca. Birçok dili bünyesinde eriten bu dile sonraları "Cainistler'in Prakritçesi" denilmiş. Bu dilin şekillenmesinde Düstur sonrası dinî edebiyatın da rolü büyük.

İlhamını cainizmden alan edebiyat kuru ve tatsız, dünyadan el etek çekenlerin edebiyatı. Ama cainizm Hind'in düşünce tarihini damgalayan bir inanç. Bu inançta dünyadan ve dünya nimetlerinden tamamen kopuyor mürit. Bu kopuşu dile getiren cainistlerin kutsal metinlerinden bazıları manzum. Cainist rahip kadınlarla ilişki konusunda şöyle uyarılıyor mesela:

"Topal da olsa kör de olsa,
Yüz yaşında da olsa
Yüzüne bakmayacaksın kadının".

Düstur Sonrası Edebiyat

Şivetambara Düsturu'ndaki kutsal metinleri açıklamak ve tamamlamak gayesiyle birçok eser yazılmış, bunların bir kısmında Prakritçe, bir kısmında da Sanskritçe kullanılmış. Yorumcuların ilki Badrabahu, takipçileri günümüze kadar geliyor.

Bu arada "Çıplaklar" da boş durmamış, Digambaralar'ın Düsturları kayıp ve inançlarını ebedîleştirecek kutsal metinlere ihtiyaçları var, bu amaçla ortaya çıkan eser gözlerinde o kadar

büyük bir önem kazanmış ki, onu da ikinci bir Düstur olarak kabul etmişler.

Aslında Beyaz Elbiseliler'le Çıplaklar'ın inançları birbirinden çok da farklı değil. Düsturlar'da efsaneye büyük yer verilir, nazım da, nesir de kullanılır, dil bazen Prakritçe, bazen Sanskritçe, bazen de Apabramşaca. Konuların çoğu Hint geleneğinden alınma. Tirtankaralar'ı öven mersiyeler, şükran neşideleri... Cainist edebiyatta önemli bir yer tutar.

Cainizmi yorumlamak için yazılan kitaplarda 24 peygamberle, 39 ulunun serüvenini anlatan manzum, mensur birçok hikâye de var. Bu edebiyatta ilahiler de büyük yer tutar:

"İçimi sevgiyle doldur Tanrım!
Gönlüm bütün varlıkları kucaklasın".

Cainistler, bugün de Hindistan'ın çeşitli bölgelerinde yaşıyor ve inançlarını yaymaya çalışıyorlar, edebiyatları da hâlâ canlı, ama Sanskrit edebiyatı karşısında çok silik.

BUDİZM

Brahmanizm, Brahmanlar'ın şekillendirdiği Vedalar doktrini. Budizm de, cainizm gibi, bu doktrine karşı bir tepki. Ama bir kopuş değil, bir reform.

Brahmanlar kalabalıkla konuşmazlardı. Çömez karşılarında diz çökerdi, sığırlarını güderdi yıllarca. Brahmanizmin keşişleri mağaralara çekilen birer münzevi. Brahmanlar birer yarı Tanrı.

Oysa Buda için doğuştan Brahman yoktur, kişi yaptıklarıyla Brahman olmaya hak kazanır ancak.

Buda, hem gönlünün, hem de mabedinin kapılarını bütün insanlığa açtı, dostlarını biraraya topladı. Gemisine yalnız karısını bindiren Nuh, gemisine bütün insanları çağıran Buda... İsrail ve Hint.

Bu davete bütün acı çekenler koştu, bütün ezilenler koştu.

Kadın ilk defa olarak kutsal şölende yerini alıyor, cariyelikten rahibeliğe yükseliyordu. Buda için kast yoktu, insan vardı.

Ilık bir rüzgâr esti Benares'ten, şefkatin okşayan rüzgârı... "Okyanuslar gidermez susuzluğu, arzular doyuruldukça azar. Günahların ağını parçalasın bilginin yıldırımı. İhtirasların mahpesini kamıştan bir kulübe gibi yık. Çile arıtmaz ruhu, ibadet arıtmaz, aşk arıtır, feragat arıtır"... Bir bahar yağmuruydu sözleri, bir ay ışığı idi.

Budizm bir nihilizm değil, idealizmlerin en yücesi. Cennet yok, cehennem yok. Cenneti de, cehennemi de biz yaratıyoruz. Bu zindandan kurtulmak elimizde. Acıların kaynağı: hayat, iştihaları, sefaletleri, bayağılıklarıyla hayat. Huzur, benliğin aşk içinde yanıp nur olması. Huzur, kâinatın konserine karışmak, ışık olmak, koku olmak, name olmak ve bir daha doğmamak. Huzur: nirvana.

Nirvana'ya Doğru

Milyonlarca defa gelmiş dünyaya çileyle, şefkatle, feragatle Tanrılaşmış. Milyonlarca defa yükselmiş göğe. Ve son defa bütün canlıları kurtarmak için bir kadının sinesinde tecelli etmiş. Efsane böyle söylüyor.

Hazların kucağında binbir gece masalı yaşayan genç bir şehzade. Rebap sesleri ve çılgın kahkahalarla ürperen saray.. Dışarda ızdırabın karanlık gecesi. Ve o karanlığı aydınlatmak için yanıp tutuşan Sidarta. Önce alev olmuş, sonra şafak.

Bir akşam saraydan kaçmış Sidarta, uyuyan çocuğunu öpememiş, saçlarını okşayamamış karısının. Bütün çilelere katlanmış, bütün kuşkuların zehirini tatmış. Öylesine yanmış, öylesine yanmış ki ateş olmuş, nur olmuş.

Huzura kavuşmuş Sidarta. Mermer heykellerindeki tebessüm, o sonsuz huzurun soluk bir pırıltısı.

Sidarta Benares'e dönmüş, Sidarta şehir şehir dolaşmaya başlamış. İki bin beş yüz yıldan beri dolaşıyor.

Tanrı düşüncesi parçalamış insanları, birbirine düşürmüş. Buda Tanrı'ya inanmaz.

İlk nedenlerle uğraşmaması, kimseyi yaralamamak için. Hayat, zaferi olmayan bir kavga. Hepimiz mezbahaya sürüklenen koyunlarız. Kurbanlar da, cellatlar da zavallı.

Kocamaya görelim, kuruyan bir dereden uzaklaşan ceylanlar gibi, güzellik de, sıhhat de terkeder bizi. Sonbahar bulutlarına benzer hayat, bir toplanır, bir dağılır. Sebep sebebi doğurur... Birer köpüğüz hepimiz, birer köpük, yani birer vehim. Gerçek olan yalnız ızdırap.

Okyanuslar dolusu gözyaşı dökmüş insan ve döküyor... Yaşamak, acı çekmektir. Acıların kaynağı doğuş. Evlenmesek yeni nesiller gelmezdi dünyaya. Sevmesek evlenmezdik. Acıların kaynağı: arzu, arzununki duyular. Duyular aldatıyor bizi. Güzellik yalan, biçimler boş. Tanrı varolmuş, yokolmuş... kime ne? Bilinmeyene, bilinmeyecek olana dualar mırıldanmak niye?

Kendimiz yazıyoruz alınyazımızı. Kader gergefini işleyen biziz. Fazilet bizi huzura götüren yol. Yalnız bizi mi? Beden toprağa karışıyor. Amel kalıyor. Mezarımıza atılan birkaç kürek toprakla sona ermiyor hayat. Düşüncelerimiz yaşıyor, kinlerimiz yaşıyor, rüyalarımız yaşıyor. Ruhun ölmezliği: Amel'in ölmezliği, amelin, yani arzunun, inancın. Suçlarımız ebedî. Feragatlerimiz ebedî. Mirasçılarımız yalnız kendi çocuklarımız değil. Bütün gelecek mirasçımız. Her nesil başlayan bir şarkıyı söyler, eski bir şarkıyı. Yankıları sürüp gider her sesin. Her fazilet meyve verir: ya sefalet tohumları ekeriz, ya mutluluk tohumları. Yarının zaferlerinden de, bozgunlarından da biz sorumluyuz. Çocuklarımızda yeniden doğmuyor muyuz? Çocuklarımızda, bütün çocuklarda. Samsara, nesillerin elele verişi. Ölümsüzüz, günahlarımızla, feragatlerimizle ölümsüzüz.

Budizmin "Düstur"u ve Pali Edebiyatı

Buda Magadi dili konuşurmuş, Magadice bir bölgenin lehçesi. Müritler O'nun vaızlarını Palice'ye çevirmişler. Palice yapma bir dil. Palice yazılan en eski, en değerli eser, budizmin "Düstur"u kabul edilen "Tipitaka" ya da Üç Sepet . Budizmin kutsal metinlerinin derlenmesi konusunda bazı tartışmalar olmuş. Nihaî metin, geleneğe göre, İsa'dan az önce Seylan'da kaleme alınmış.

Düstur üç bölüm, bölümlerden her birine sepet deniyor: doktrinal kavramlar sepeti.

1- Vinaya-Pitaka, sepetlerin ilki. Konusu manastır hayatıyla ilgili kurallar.

2- Sutta-Pitaka, sepetlerin ikincisi. Buda ile çömezlerinin nutukları, konuşmaları, Buda'nın düşünceleri.

Sutta-Pitaka beş tomara bölünmüş. Bunlardan birincisi (Digha-nikaya), Düstur'un incilerinden. Buda'nın son günlerini anlatan bu parçayı üzülmeden, ürpermeden okuyamazsınız.

Beşinci tomar (Khuddaka-nikaya), en önemlisi ve diğerlerinden değişik bir yapıda, içinde on beş eser var.

Bunlardan biri, gnomik edebiyatın en başarılı örneklerinden olan ve bütün Avrupa dillerine çevrilen "Dhammapada". "Yapılan kötülük süt gibi kesilmez, peşine düşer sahibinin, küller altındaki kor gibi yakar onu...". "Bilgeyi övsen de bir, yersen de bir. Fırtına kayaları sarsar mı?"

Beşinci tomarın bir başka eserinde, budizmden ilham alan şiirin en güzel örneklerini "Rahip neşideleri" (Theragatha) ile "Rahibe neşideleri"ni (Therigatha) buluyoruz.

Rahip neşideleri daha buruk, daha kasvetli. Rahibe neşidelerinde belli ki bir kadın kalbi çarpıyor. Bazen gerçek bir "balad" bunlar. Bakışları gönüllerde yangınlar tutuşturan Supha erkeklerin başını derde sokmamak için, gözlerini oyuyor eliyle. Rahibelerin çoğu yavrularını kaybeden kadınlar, ama

aralarında fahişeler de, genç kızlar da var.

Bu neşidelerden mizah da kovulmamış. Bir rahibe "manastıra gelmek sanki büyük bir fedakârlık" diyor "el etek çektiğim dünya değil, bir havan eli, bir de gudubet koca, sabahtan akşama kadar pirinç döver, kocamın küfürlerini dinlerdim"...

Yine beşinci tomardaki Jatakalar, Buda'nın çeşitli zamanlarda dünyaya gelişlerini anlatan beş yüz hikâyeyi kucaklıyor. Jatakalar'dan bazıları Buda'dan asırlarca yaşlı: çömezler inançlarını yaymak için halk arasında dolaşan birçok masalları, birçok efsaneleri biraraya getirmişler. Sonra bu hikâyeler, bir hayli değişikliklere uğrayarak, Asya'ya, Avrupa'ya yayılmış, dünyanın masal hazinesini zenginleştirmiş.

Jatakalar'da, Bodisatva'yı, kâh maymun, kâh kuş, kâh haydut, kâh şehzade, kâh Tanrı olarak görüyoruz.

3- Abhidamma-Pitaka, Düstur'un üçüncü sepeti. Yedi eser var bu sepette de ve doktrine ait en önemli mefhumlar.

Düstur Sonrası Pali Edebiyatı

Düstur sayısız yorumlara konu olmuş. Yorumcuların en dikkate değeri Budageşa. İsa'dan sonra 5. yüzyılda yaşamış, yorumları bugün bile birer klasik olarak revaçta.

Ayrıca "Visuddhimagga" adlı eserinde, budizmin Pali dilindeki en sistematik açıklamasına yer vermiş, destanlara başvurmuş bunun için, şiire başvurmuş ve eser, edebiyat açısından da önemli bir değere kavuşmuş.

"Milindapandha", Budist doktrinin tartışıldığı, güzel bir felsefî roman. Kimin yazdığı bilinmeyen bu orijinal eserde Yunan düşüncesiyle Hint düşüncesinin karşılaştırıldığını görüyoruz. Menandros Hind'in benimsediği tek yabancı hükümdar. (İ.Ö. 2. asır.) Bir bahar gecesi gözüne uyku girmiyor. Tartışmak istiyor bilgelerle. Nedimler ünlü bir keşişe götürüyorlar onu. Keşiş hükümdarın sorularını cevaplandıramıyor. Başka bilgelere gidiyorlar, hepsini susturuyor

Menandros, hepsini yeniyor. Ve hayal kırıklığına uğruyor: "demek Hint bomboşmuş diyor, Hintli'nin tek bildiği gevezelikmiş." Hükümdara bir de Nagasena'yı gör diyorlar. Budist rahiple Yunan asıllı hükümdarın konuşması bir savaş, "tarihin en meraklı, en ilgi çekici fikir savaşı belki de". Budagoşa, Milindapandha'ya Düstur kadar önem verir.

Sanskrit Edebiyatında Budizm

Zamanla Budistler de Sanskritçe yazmaya başlar. Sanskritçe yazılan kutsal metinlerin en eskilerine "Hinayana" (Küçük Gemi) deniyor.

Hayat bir sel, insan bu seli, bir kayıkla, bir gemiyle geçebilir. Budizmin bir adı da Gemi. Hinayanacılar'a göre, kurtuluşa tek başına gidilir. Hinayanacılar Buda'ya taparlar, bu inançtan ilham alan geniş bir edebiyat var.

Övülmeye layık tek kahraman vardı Hinayanacılar için: Buda. Nasıl vaktiyle, halk arasında dolaşan bütün masallar, fıkralar Pandavalar'ın maceralarına bağlanmışsa, İsa'dan sonraki ilk asırlarda da bütün destan parçacıkları Buda'nın hayat hikâyesine bağlanıyordu. Bu yarı manzum, yarı mensur eserlere "Avadana" denir.

Avadanalar'da, Buda, ya geçmişteki serüvenlerini anlatır, ya geleceğe ait haberler verir.

Büyük Gemi

Buda yalnız kendi kurtuluşunu düşünse çölde kalırdı. Buda, insanlığı kurtarmak için şehre döndü. Budizm bütün canlıları kurtuluşa götürecek "Mahayana"dır (Büyük Gemi). Mahayana Hıristiyanlık'la yaşıt. Filistin'de doğan Hıristiyanlık nasıl Avrupa'yı fethedecekse, Hindistan'da doğan bu yeni kurtuluş doktrini de çok uzak ülkelere kadar yayılacaktır.

Mahayana'ya bağlı olanlar Bodisatvalar'a inanır. Bodisatva kalabalığı kurtarmak için ebedî huzurunu feda eden ulu.

Bodisatva: aşk, merhamet. Faziletle geçen bir ömür sonunda her insan Bodisatva olabilir. Bu inanç, budizmin en eski çağlarından itibaren gelişmeye başlar. Benimsediği birçok fikirlere Hinayana'da da rastlarız. Bodisatva ideali Jatakalar'da da, Avadanalar'da da var. Mahayana, Hinayana'nın kurtuluş doktrinini kabul eder, ama dar bulur onu. Ve tamamlar.

Zamanla bütün halk inançları sızar Budizme. Mahayana, sutra adı verilen öğretici eserlerde bulur ifadesini. Sutraları vaktiyle Buda söylemiş, uzun zaman gizli kaldıktan sonra ifşa edilmişler. Mahayana'nın sutraları da Düsturunkiler gibi başlar: "Buda Şravasti'de mola verdi..." Binlerce Bodisatva dinler Buda'yı. On binlerce Tanrı, yarı-Tanrı, cin dinler. O konuşurken bütün evren aydınlanır. Sutralarda nesir, nazım karışık.

En önemli sutra "Şeriat Lotüsü" (Saddharma-Pundarika). Buda Tanrılar Tanrısı'dır "Saddharma"da, ezelîdir, sonsuzdur, ama insanlığın ızdıraplarına acıyan bir sonsuz, ona kurtuluş yolunu gösteren bir kılavuz. Saddharma'yı dinleyen her kadın, kadın olarak doğmaz bir daha, Saddharma'yı okuyan erkek ömür boyu lotüs kokar...

Saddharma Budistler'in Bhagavad-Gita'sı.

Çinli seyyah Hiuen-Tsang'ın budizm tarihi bakımından son derece önemli eserinden öğrendiğimize göre, İsa'dan sonraki ilk asırlarda Hint'te dört bilge yaşıyormuş, bunlara "dünyayı aydınlatan dört güneş" deniyormuş: Aşvagoşa, Deva, Nagarcuna ve Kumaralata.

Aşvagoşa

İsa ile çağdaş, Buda'yı terennüm eden en büyük şair: "Bir kapı ki kanatları şaşkınlık ve karanlık, kilidi şehvet. Bu zindan kapısını imanın koç başı ile yıkıp, varlıkları ışığa kavuşturan O".

Aşvagoşa hem lirizmde şahika, hem dramda. Kullandığı dil Sanskritçe.

Galiba Ayahodyalı olan annesinin adı "Altın Gözlü". Brahman olarak doğmuş, Brahman olarak yetiştirilmiş, ama budizme vermiş gönlünü. Buda'yı öven lirik şiirleri kaybolmuş. Tibetli bir keşişin yazdığına göre, Aşvagoşa elinde saz, köy köy dolaşan bir ozanmış, şarkılarını dinleyenler hidayete eriyormuş hemen. Bilinen şu ki hayatının sonunu Kanişka'nın sarayında geçirmiş. Kanişka bilginlere büyük saygı gösteren, Budistleri koruyan bir hükümdar.

Dramları yeni ortaya çıkmış Aşvagoşa'mn. "Buddhacarita"yı Avrupa'ya Sylvain Lévi tanıtmış (1892), konu Buda'nın hayatı. Bu bir "Mahakavya", bir uzun şiir, mahakavyaların şaheseri, Aşvagoşa'da geniş bir muhayyile ile gerçek duygusu âhenk halinde.

Eserde, genç şehzadenin ihtiyarla, hastayla, ölüyle karşılaşması çok güzel anlatılmış, Bodisatva'nın hüznü içimize işliyor. Bir başka yerde şehzade maiyetiyle bir şehirden geçerken kadınlar pencerelere koşuyor, Kalidasa "Raghuvanşa"nm bir sahnesini yazarken, bu tasvirden ilham almış.

Aşvagoşa geniş bir kültüre dayanan büyük bir şair, Mahabharata'yı, Ramayana'yı, Kama-Sutra'yı çok iyi tanıyor, Kalidasa'dan önce, Valmiki'den sonra yaşayan en büyük destan şairi.

Hiuen-Tsang'ın sözünü ettiği bilgelerden biri de Nagarcuna, o da budizmi sonradan kabul eden güneyli bir Brahman. O zamana kadar bilinmeyen kutsal metinlerden bahsederek bir sürü destan ve hikâyenin yaratıcısı olmuş. Nagarcuna'nın felsefesi olmakla olmamak, Samsara ile Nirvana arası bir yerde. Hazretin birçok eseri ve bazı ilahileri de var.

Aryaşura

Aşvagoşa'nın birçok taklitçisinden en ünlüsü. Galiba 4. yüzyılda yaşamış, başlıca eseri: "Catakamala". O da Şakyamuni'nin hayatına ait masalları destanlaştırmış. Buda, Buda

olmadan önce de binlerce defa gelmiş dünyaya, Aryaşura'nın konusu bu gelişlerden bazıları. Kâh vücudunu aç bir kaplana sunar Bodisatva, kâh kör bir Brahman'a armağan etmek üzere gözlerini çıkartır.

Aryaşura inanan bir adam, üslup olgun ve şairane, ama yapmacıklı değil, arada bir santimantalizme düşüyor yazar.

Catakamala'daki 32 mücevherden hemen hepsi Palice yazılmış halk masallarından alma, "avadana"lar da aynı serüvenleri tekrarlar.

KLASİK EDEBİYAT: ŞİİR, TİYATRO, MASAL

Şiirin Ezelî Kaynağı: Aşk

"Kama-Deva Kama-Deva!
Şiire sığmaz zaferlerin.
Okların çiçekten ama
Açtıkları yara derin,
Tanrılar bile esiri
Ahu gözlü dilberlerin"

Bhartrihari

KALİDASA ÖNCESİ LİRİK ŞİİR[63]

Vedalar bir ulusun eseriydi, bir Tanrı'nın diyecektim, destanları ise nesiller yaratmış. Puranalar mimarları bilinmeyen birer abide.

Şairin eserini tuğralaması Klasik Çağ'ın yeniliklerinden biri. Kalidasa, Bhartrihari, Amaru... efsanelerin sisi arkasında gülümseyen veya ağlayan birer çehre, ama bir kimlikleri, bir kişilikleri var.

İlahilerin dili zengin ve işlenmiş bir dil, peki ama sanatlı şiir neden Vedalar Çağı'nda gelişemedi? Sanskritçenin sadece dinî amaçlar için kullanılışı böyle bir gelişmeyi önlemiş olsa gerek. İnsanoğlu önce gökkubbeye çevirmiş bakışlarını, sonra kendi içine.

Hintliler Ramayana'yı, işlenmiş şiirin, "kavya"nın, ilk örneği sayarlar, onlara göre Valmiki ilk gerçek şairdir, şiirde kullanılan

63 Bu bölüm, içerdiği malzeme aynen kullanılarak, önceki baskılardan biraz farklı biçimde düzenlendi, ayrıca önceki baskılarda "Orta Hint Dilleri" edebiyatında ele alınan Dindışı Prakrit Edebiyatı da "Kalidasa Öncesi Lirik Şiir" bahsine dahil edildi.

"şloka" kalıbını yaratan da o.

Ama destan çok defa bir sel suyu gibi köpüklü ve bulanık, şairin baş kaygısı olayı anlatmak, kuyumculuk yapmak değil. Mahabharata'nın yazarları da usta birer sanatçı, ama bir Kalidasa'nın berraklığı, duruluğu ve büyüleyiciliği hiçbirinde yok.

Destanlarla Klasik Çağ arasında karanlık bir dönem var. Gerçek şu ki lirik şiirin ilk ciddi örneklerine budizmden sonra rastlıyoruz, Budist şairler kavya'nın ilk şaheserlerini yaratırken, belki de kaybolan birtakım örneklerden faydalanmışlar. Aşvagoşa kavya üslubunu devamlı geliştirmiş.

Ama Kalidasa öncesi lirik şiir hakkında tam bir fikir edinmek zor, Klasik Çağ'm o dönemlerinden bugüne pek az eser kalmış. Bu yeni edebiyatta, muhteva çoğu zaman şekle feda edilmiş. Şair yeni konular yaratmaz, geleneksel bir hikâyeye zengin bir şiir üslubu kazandırmayı, aşk hayatında veya tabiatta her gün karşılaştığımız günlük olayları büyük bir zevk inceliğiyle yazmayı amaçlar.

Lirik bir saray şiirinin doğması için gereken şartlar ancak Guptalar devrinde (İ.S. 4. yüzyıl) gerçekleşir. Vedalar dili de yavaş yavaş arkaizmlerinden sıyrılır ve Panini'nin gramerindeki klasik Sanskritçe seviyesine erişir.

* * *

Sanskritçe aristokratların dili, Palice budizmi yaymak için kullanılmış. Kalidasa öncesi dindışı edebiyat ise, Sanskritçe'nin yanısıra Prakritçe'de ebedîleşmiş. Ama kalabalıkların zevkini yoğuran, hâkim sınıf. İki bin yıl önce gelişmeye başlayan Prakrit şiirinin örneği de Sanskrit şiiri.

Prakrit edebiyatının şaheseri bir antoloji: "Sattasai." Yazarı Dekkan'ın kuzey doğusunda hüküm süren bir hükümdar: Hala. Geleneğe göre bu yedi yüz kıtayı Hala yazmamış. Bir gün ilham Tanrısı gelmiş ordugâha, tüm komutanlar bülbül kesilmiş. Hükümdar söylenenleri toplamış sadece. Halk

şarkılarına benzeyen bu şiirler, belki de raks için yazılmış. Aşk başlıca konu. İnsanı gülümseten sahnecikler de var antolojide: Suçüstü yakalanan bir koca, karısının ayaklarına kapanıyor. Kadın köpürmüş, lakırdı dinlediği yok. Fırsattan faydalanan küçük oğlan, babasının sırtına tırmanıveriyor, anneyi güldürüyor, bir yaramazlık ve dargınlık sona eriyor.

Çok çapkın kıtalar da var: Bir genç kadının kocası sefere çıkmış, boş evde korkuyor zavallı. Ne yapsın? Hırsızlar gelmesin diye âşıkını çağırıyor.

Kimi de çok karamsar şiirlerin: Kör olmak, sağır olmak gerek mutlu olmak için. Körler kötülükleri, çirkinlikleri görmez; kötü sözleri işitmez sağırlar.

Antolojide tabiat tasvirleri büyük yer tutar. Kıtalar, özene bezene işlenmiş birer minyatür. Dil, ahenkli, zengin, aydınlık. Şu dörtlükler ne kadar içli:

Avcı, dişi bir karaca gördü ormanda,
Gözleri arzudan alev, alevdi,
Birden hatırına cananı geldi,
Avcının oku düştü elinden.

Kalpleri birlikte çarpan yıllarca,
Yıllarca birlikte ağlayıp gülen,
İki sevgiliden biri can verse,
Hayatta kalandır gerçekte ölen.

Taçlı şair hikmetten de vazgeçmez:

İnsan, nasıl sevsin tanımıyorsa,
İltifat eder mi çoban elmasa,
Bir kozalak kadar değerin yoktur,
Dostum, karşındaki bir ham ervahsa.

Sattasai'yi yalnız Prakritçe yazanlar örnek almamış, Sanskrit şiirini de damgalamış eser, 17. asırda Krişna ile Rada'nın

aşklarını terennüm eden Biharilâl bile Sattasai'nin taklitlerinden ilham almış. Birçok hükümdarlar -belki de Sanskritçe bilmedikleri için- Prakritçe yazanları himaye etmişler. Brahmanizm Aşoka'nın ölümünden sonra Kuzey Doğu'ya pek sokulamamış.

Klasik Çağ'ın sanat değeri taşıyan destanlarından biri de Prakritçe. Konu, Rama. Yazıldığı tarih galiba Kalidasa'nın yaşadığı devir. Adı "Köprünün Kuruluşu" (Setu-Bandhu). Şu parça sekizinci şarkıdan. Rama'nın ordusu, Lanka'ya nasıl gidecek... yolunu deniz kesmiş, maymunlar dağlardan köprü kuruyor.

Şimdi dolacak derdiniz, şimdi dolacak,
Ama bir türlü dolmuyordu deniz,
Maymunlar dağları koparıyordu,
Dalgalar bir sarmaşık gibi,
Çamları sarıyordu.
Boğaların gözleri kan çanağı,
Boğalar boğuluyordu.
Kayalar kayboluyordu sularda,
Mağaralar kayboluyordu.
Meramın elinden ne kurtulur,
Köprü yavaş yavaş kuruluyordu.

* * *

LEYLA'SI OLMAYAN EDEBİYAT

Hint lirizminin de iki kolu var, Ganj gibi... Birleşen, ayrılan, sonra tekrar kaynaşan iki kol. Birinde sevgilinin hayali yıldızlaşır, ötekinde Tanrı'nın: şehvet ve iman.

Ve bu lirizm de, Ganj gibi, Hind'in bütün tabiatını aksettirir. Göğü, kuşları, çiçekleri ile yaşayan bir tabiat bu. Seven ve acıyan bir tabiat. Bulutlar haber taşır yâre, kumrular vuslat

davetçisi, ağaçlar konuşur. Sonsuzluğun aynasında cananı seyreden şair, Tanrı ile sevgiliyi karıştırır. Hintli gemi, aşk okyanus, din liman.

Ama Hint lirizminin ne bir Leyla'sı var, ne bir Mecnun'u. Aşk erişilmez bir ideal değil, yaşanan bir gerçek. Şair bir kadına değil, kadına âşık, kadına, yani tabiatın bütün güzelliklerine.

"Tanrı bir de baktı ki bütün harcı tükenmiş, kadını nasıl yaratsın... Ayın yuvarlaklığını, sarmaşığın kıvrılışını, asma filizlerinin yapışkanlığını, çimenlerin titreyişini, sazların bükülüşünü, çiçeklerin kadifesini, yaprakların hafifliğini, fil hortumunun zarif biçimini, ceylanın bakışını, peteğin hendesesini, gün ışığının neşesini, bulutların gözyaşlarını, rüzgârın kaprisini, tavşanın ürkekliğini, tavusun kibrini, papağanın göğsündeki yumuşaklığı, elmasın sertliğini, balın tatlılığını, kaplanın zalimliğini, ateşin yakıcılığını, karın serinliğini, ala karganın gevezeliğini, kumrunun ötüşünü, turnanın riyakârlığını, Şakravaka'nın sadakatini biraraya getirerek kadını yaratmış ve onu erkeğe sunmuş".

Hind'in aşk Tanrısı Kama. Kama'nın kılavuzu, bahar. Şair: "İşte bahar geldi, sevgilim" diyor, "mavi sularda lotüsler gülümsüyor, bakışlarda aşk, dağ taş, arzu ürpertisi içinde. Santal ile ovulu göğüslerde sarhoş inciler. Oynak kalçalara sarılan ipek kemerler istekle kıvranır gibi..."

Bir karısı Şefkat, Kama'nın, öteki Şehvet.. ve adları saymakla bitmez: Beş Oklu, Gönüllerde Doğan, Sarhoş Eden, Öldüren... Evreni o yaratmış, âni ebedîye bağlayan altın zincir... Tanrılar katında: yaratıcı irade. Ölümlüler arasında: cinsî cazibe.

Şehvet bir mezhep olmuş Hint'te. Atharva-Veda'nın ana konularından biri aşk... Kandi'nin memelerine destanlar yazılmış. "Kama-Sutra", bugün de aşk sanatının en güzel kitabı.

ALANKARA ŞASTRA

Klasik Hint şiiri, saraylarda doğar. Perikles'in Atinası'nı, Mediciler'in Floransası'nı, III. Ahmet'in İstanbulu'nu hatırlatan masal şehirleri. Ve hayatın tadını çıkaran aylak bir gençlik: Nagarakalar.

Küçük bir köşkte yaşar Nagaraka. Resim yapar, rebap çalar, şiir söyler. Dudu kuşlarına konuşma öğretir. Horoz döğüştürür, koç döğüştürür. Geceleri ya bir aşk randevusuna koşar, ya bir çiçek bahçesi kadar süslü odasında sevgilisini bekler. Hem ten, hem ruh. Ama daha çok ten. Hind'in aşk kadını bir Aspasia. Kendine saygısı olan her yosma altmış dört sanat bilecek: giyim kuşam, raks, musiki... ve şiir. Bütün meşhur eserleri tanıyacak.

Hayatı da, mısraları kadar düzenlidir saray şairinin. Kendini kibar okuyucularına beğendirebilmek için çok çalışmak zorundadır. Erkenden kalkar, "Sarasvati"ye neşideler söyler. Kütüphaneye gider, okur. İlhamını mısralara döker orda. Evine döner, yıkanır, yemek yer. Öğleden sonra şiirlerini dostlarına okur, tenkitleri dinler. Akşam duasından sonra onları yeniden kaleme alır. Hind'in çeşitli lehçelerini öğrenmek için her sevgilisini ayrı bir ülkeden seçer üstat.

Muhteşem mısralar avlamaktan başka kaygısı olmayan bu sevimli parazitlerin yaşayabilmesi için Mesen'lere ihtiyaç vardır. Klasik çağda sanatın en büyük koruyucusu: hükümdar. Şair efendisinin zaferlerini ebedîleştiren bir destancıdır çok defa.

Şiir perisi, Bilgi Tanrıçası'nın (Sarasvati) çocuğu. Karısı: Belagat. Demek klasik şiir bilgiye ve hünere dayanıyor. Süsleme sanatı (Alankara Şastra), her şairin ilhamını besleyen tılsımlı kaynak. Şair önce gramer öğrenecek, vezin öğrenecek. Sözlüklerden kaldırmayacak başını. Aşk sanatını bütün derinliği

ile inceleyecek. Siyaset bilecek, felsefe bilecek. Örnekler ezberinde olacak. Güzel bir kadına benzer şiir. Vücudu: kelimeler. Libası: süsleme (Alankara).

Ne var ki bu şiir çok defa ruhsuz. Yalnız biçim, yalnız renk, yalnız musiki. Yeni mitler yaratmaz saray şairi. İnsan ruhu denen ummanın derinliklerinden yeni inciler çıkarmaz. Şarkılar yapar duygularından. Masal bahçesinin çiçeklerinden yeni çelenkler örer. Usta bir kuyumcudur o. Anın hazlarını pırlantalaştırır, kelimelerin kadife mahfazasında asırlara sunar. İyi yontulmuş bir elmas, en güzel çiçekten daha zariftir ona göre. Çiçek solar.

Bu çağın şairi için sanatla özenti aynı şey. Kalidasa'dan sonra özenti ağır basar. Sanat bir görünür, bir kaybolur. "Gita-Govenda" kuğunun son şarkısı.

Hint Lirizminin Himalayası: Kalidasa

İki yüzyıl saltanat sürmüş Guptalar, ülkelerini genişletmiş, şairleri korumuş, kendileri de şiirle uğraşmış. Devirleri Hint tarihinin altın çağı. 4. yüzyılın sonlarında tahta çıkan II. Çandragupta bu hanedanın en ünlü hükümdarı, lakabı: Yiğitlik Güneşi (Vikramaditya).

5. yüzyılın başlarında Hind'i dolaşan ünlü Çin seyyahı Fa-Hien halkın mutluluk içinde yaşadığını söyler, ama Guptaları ebedileştiren ne cenk meydanlarında kazandıkları zaferler, ne saraylarındaki ihtişam. O devre "Hind'in Perikles Devri" dedirten Kalidasa.

Kalidasa Hint lirizminin Himalayası... dehası öylesine yüce, hayatı öylesine esrarlı. Nerede doğmuş bilmiyoruz. Ne zaman yaşamış? Galiba 4. yüzyılda... Bir sığırtmaç büyütmüş onu, güzelliği ile bir prensesin kalbini, şiirleri ile ebediyeti fethetmiş.

Asya'nın güneşi ne kadar aydınlıksa tarihi o derece sisli. Kimine göre İsa'dan önce yaşamış Kalidasa, Vergilius'la, Horatius'la çağdaş. Kimine göre 10. yüzyılda! Zamanla bir

şeref ünvanı olmuş Kalidasa adı, büyük şairleri övmek için kullanılmış. Kalidasa "Kali"nin kölesi demek.

Kalidasa hakkında en güvenilir kaynak kendi eserleri. Zarif, içli, ince bir Brahman bu Kalidasa, Ucayini şehrini çok seviyor, Himalaya eteklerini karış karış dolaşmış... Bir aşk şiiri, iki lirik destan, üç dram ve bir pastoral... işte Kalidasa'nın insanlığa mirası. Kalidasa'nın destanları da çok beğenilir, onların da en kuvvetli tarafları lirizmleri.

KUMARASAMBAVA[64]

"Kumarasambav'a" şairin uzun şiirlerinden ilki.

Asuralar'la cenk eden Tanrılar bir türlü zafere ulaşamamakta. Ordulara kumanda edecek bir kahraman lâzım. Böyle bir yiğidin babası ancak Şiva olabilir. Ama hazretin dünyaya aldırış ettiği yok. Tanrılar Şiva'ya Himalaya'nın kızı Uma'yı gönderiyorlar. Büyük çilekeş bu şahane lotüse yüzünü çevirip bakmıyor. Son ümit aşk Tanrısı Kama'da.

Bahar boşuna tomurcuklarla donatıyor mangiye dallarını. Kumrular boşuna ötüyor. Şiva göller gibi durgun. Kama'nın çiçekten oku kalbine saplanır saplanmaz, gazaba geliyor çilekeş, bakışlarından fışkıran alev Kama'yı kül ediyor. Şiva Uma'yla evlenmedikçe hayata kavuşamayacak aşk Tanrısı.

Himalaya'nın kızı, sırtına ağaç kabuklarından bir libas geçirip, Şiva'nın yakınlarında çileye girer. Sonunda Şiva'nın kalbi yumuşar. Altın çıngıraklı boğaya binip dağlar padişahının başkentine revan olur. Kadınlar pencerelere koşarlar, şehirde bir bayram havası eser. Büyük Brahman, Şiva ile Uma'yı kutsal ateşin etrafında üç defa dolaştırır. Yeni evliler bir çardak altına oturup tebrikleri kabul ederler. Gökten Apsaralar iner, cenk

64 Kalidasa'nın eserlerini metin içine yerleştirdiğimiz başlıklarla birbirinden ayırdık.

ve aşk oyunları oynar. Akşam olunca Mandara dağına çekilir gelinle güvey. Ağaçlar ürperir, dereler coşar.

Şair, Kumarasambava'yı yarıda bırakmış. Cenk Tanrısı'nın doğuşunu anlatmamış.

RAGHUVANŞA

"Raghuvanşa" Kalidasa'nın olgunluk çağında yazdığı bir eser. Raghular Rama'nın ataları. Avnivarna bir yana, hepsi yiğit, hepsi faziletli. Kalidasa'nın bu zarif şehnamesi şöyle başlar:

"... Şairler güneşin çocukları, tanrısal, yüce... Ben küçük bir salla ummanlar aşmaya kalkan garip yolcu. Ben devlerin uzanabileceği dallara yetişmeye çalışan cüce. Bilgelerin açtığı kapıdan şiir sarayına giriyorum. İlhamım, işlenmiş incilere geçirilen bir iplik..."

Sonra önümüzde geçit resmi yapan Güneş-oğulları... Kutsal inek Nandini'yi kurtarmak için kendini aslana sunan Dilipa: "Palmiye ormanlarının siyah bir pelerin gibi örttüğü doğu illerine varan" Raghu... "Heybet kılavuzluk ediyordu ordusuna... Cenk arabalarının kopardığı toz, düşman hükümdarların taçlarını karartıyordu". Raghu'nun da bir oğlu oldu. Ayın on dördü kadar güzel, İndra kadar yiğit. Adını Aca koydular. Aca Vedaları ezberledi, ün kazandı savaşlarda... Yuva kurmak zamanı geldi. Ulu bir hükümdarın dünya güzeli bir kız kardeşi vardı... Genç kız kendine bir koca seçecekti. Yiğitler geldi Hind'in dört bucağından.

"... Tahtlarına kurulmuştu hükümdarlar, ellerinde yelpazeleri vardı, arkalarında hizmetkârlar... Sazlar çalınıyor, has bahçede tavuslar oynaşıyordu... Nihayet genç prensesin tahtırevanı göründü. Kalpler hızla çarpmaya başladı. Kimi tacını okşuyordu, kimi yüzüklerini... Sağdıç kadın, tahtırevanı Maghada Ham'nın önünde durdurup söze başladı: Parantapa

ulu bir bey... Nice zaferler kazanmış. Ulusu taparcasına sever onu. Dünyada binlerce bey var, doğru. Ama onlar yıldız, Parantapa ay... Güzel İndumati, Parantapa'yı başıyla selamlayıp yoluna devam etti. Sağdıç kadın başka bir hükümdarın önünde durdu: İşte Agna beyi. Tanrıçalar bile tutkundur ona. Ülkesi dünya cenneti, güzellik onda, zerafet onda... Tahtırevan tekrar yola düzüldü. Bambulu kadın yeni bir hükümdarın önünde sözaldı: Karşında Avanti beyi! Sipra ırmağı yıkar has bahçesini. Mehtapta sabahlara kadar sevişilir... Tahtırevan tekrar hareket etti. Tekrar sözaldı sağdıç kadın, ama boşuna... Genç kız denize akan bir ırmak gibi tahtların önünden geçti. Ne Ravana'yı zincire vuran cihangirlerin çocuklarına iltifat etti, ne uykularından denizin uğultusu ile uyanan ve filleri canlı dağlar gibi dehşet salan bahadırlara... Çiçekli bir mangiye dalı gören arı, nasıl başka ağaçlardan uzaklaşırsa, mağrur İndumati de Aca'yı görür görmez tahtırevanı durdurdu. Bambulu kadın: İşte, dedi senin gibi bir inci böyle muhteşem bir yüzüğe yaraşır. İndumati taşıdığı çelengi Aca'nın boynuna taktı ve gece lotüsü ile ay birleştiler... Yiğit şehzade ile dilber prenses ana caddeden geçerken şehrin kadınları onları seyretmek için evlerinden fırlıyorlardı. Kiminin kemerinden çiçekler dökülüyor, kimi tuvaletini yarıda bırakıyordu. Pencereye gecelikle koşanlar bile vardı. Bütün ruhları bakışlarında toplanmıştı". Sonra, İndumati'nin ellerinden kaçışını gururlarına yediremeyen beylerle Aca arasındaki cenk. "Okların biçtiği kelleler olgun meyveler gibi saçılmıştı toprağa. Muhteşem kadehlere benziyordu miğferler. Sanki kan değil de şaraptı akan. Sanki cenk meydanı ölümün meyhanesiydi..." Savaş Aca'nın zaferi ile sona erer, sevgililer başkente dönerler. İhtiyar Raghu ormana çekilir, Aca tahta geçer... Ay batar, güneş doğar... Daşarata dünyaya gelir. İndumati gökten düşen bir çelenkle hayata gözlerini kapar. Aca'nın yanıp yakılışı yürekler acısı:

"Çiçekler bile öldürüyor bizi. Kaderle nasıl başa çıkılır?

Neden konuşmuyorsun benimle karıcığım?.. Rüzgâr saçlarını dalgalandırıyor, birden ümide kapılıyorum. Ama dudakların kıpırdamıyor. Heyhat! Kumrular konuşuyor senin yerine: sesin şarkı olmuş. Senin gibi salınıyor telli turnalar. Ceylanların bakışı senin bakışın. Sarmaşık tıpkı kolların, demek güzelliğin tabiata dağılıvermiş. Ama senin canlılığın, senin bütünlüğün yok onlarda... Bu aşokaya ayakların dokunmuştu, şimdi yaprak yaprak ağlıyor arkandan... Mutluluk güneşim battı..."

Aca da sevgili eşi ile birlikte yakılmaya canatar. Ama kendini bir kadın için ateşe attı demelerinden çekinir. Bilgeler teselli ederler Aca'yı: "hükümdarların tek sevgilisi olmalı; ülkeleri. Rüzgâr ağaçları kökünden söker, dağlara vızgelir fırtına... Hükümdar dağlara benzemeli. Ölüm ebedî hayata açılan bir kapı..."

Sonra Daşarata tahta geçer, Hint tarihinde yeni bir yaprak açılır. "... Düşman orduları yalnız zaferlerini alkışlamak için karşısında boy gösterir. Gökler, gürleyen deniz, şanını haykırır dört bucağa... İndra dağların kanatlarını biçmişti yıldırımı ile. Bu lotüs yüzlü hükümdar da sağnak sağnak ok fışkırtan yayı ile önüne çıkan her engeli yokeder".

Nihayet Rama'nın dünyaya gelişi. Ve Ramayana'nın birçok sayfalarını, Valmiki'yi kıskandıracak bir renk zenginliği ile yeniden yaratan Kalidasa...

Kuşa'nın tahta geçişi... Siyahlar içinde genç hükümdarın karşısına dikilen Kuşavati beldesinin ruhu:

"Sevgililerin dolaştığı sokaklarım leş arayan çakallarla dolu. Derelerim çağlamıyor, ağlıyor. Yangından kaçan tavuslar raksetmeyi unuttu. Mermer merdivenlerimi fidan boylu genç kızların kınalı ayacıkları okşamıyor artık, kaplanların ceylan kanına bulanmış pençeleri kirletiyor... Lotüs bahçelerine inen postu cilalı filleri, azgın aslanlar parçalamakta... Has bahçeleri yabanî otlar bürüdü. Saray pencerelerinde örümcek ağları... Atalarının yurduna dön Rama'nın oğlu..." Tekrar Ayahodya'ya

yerleşen güneş oğulları... Ve yepyeni bir hayata kavuşan tarihî belde... "Yaz geldi... Beyaz göğüslerde inci gerdanlıklar, ve bir iç çekişle uçacak kadar hafif entariler... Şadırvanların serinlettiği bahçelerde sabaha kadar sevişme".

Hepsi birbirinden yiğit, hepsi birbirinden faziletli hükümdarlar. Nihayet bu zarif şehname'nin son kahramanı Agnivarna. Vezirlere bırakılan devlet idaresi, tambur sesleri ile çınlayan divanhaneler, günlerce süren âlemler.. "Agnivarna'nın göğsünde ya bir rebap ürperirdi, ya şahane bir kadın başı..." Hayatı şehvet sar'aları içinde geçen bu Hintli Don Juan'ın ölümü ile Raghuvanşa sona erer.

Raghuvanşa da Kumarasambava gibi yarıda kalmış. Kavak kabuklarına yazılan bu iki destanı, Hind'in tahripkâr iklimi kemirmiştir diyenler var. Kalidasa'nın torunları, Raghuvanşa'nın son kısımlarının kendilerinde olduğunu iddia ediyorlarmış.

RİTU-SAMHARA

Bu Hintli Ovid'in çok gençken yazdığı uzunca bir şiir daha var: "Ritu-Samhara" (Mevsimler). Zarif bir kartpostal albümü bu. Eseri Fransızca'ya çeviren Oberlin, "öyle sayfalar var ki, diyor, Kipling'den, La Fontaine'den sanırsınız... Ama çok daha sıcak, çok daha parlak bir gök altında yaşayan bir La Fontaine. Tavuslar, filler, aslanlar... bir Şark minyatürünün gözalıcı renkleriyle boyanmış. Öyle sayfalar var ki 18. yüzyılın estamplarından fırlamış gibi". İşte bir genç kadın ki, teni sevgilisinin ateşli buseleriyle yer yer morarmış. Çıplak olmanın utancı içinde yatak odasında unuttuğu entariyi istiyor... İşte fırtınalı bir gecede şimşeklerin aydınlattığı patikalardan kalpleri korku ile çarparak, âşıkları ile buluşmaya koşan genç kızlar. Hepsi de birbirinden şirin daha ne tablolar... Ayın sihirli ışığı altında lotüslere bürünmüş Tanrıça. Kri, bir kuğunun

sırtında uykuya dalmış. Ve kuğu elmas ve zümrüt sularda yüzüyor... Ötede çiçekler arasında...

Bu güzel albümü bizimle karıştırmak istemez misiniz:

"İşte yaz geldi sevgilim... Mehtapla hareli, esmer geceler. Ve rüzgârlara birer kucak gibi açılan geniş pencereler. Şadırvanlarda şarkı söyleyen su... Göğsünde gülümseyen mücevherler... Santal kokusu..

Yazı istiyordun sevgilim. İşte geldi... Haremde dalga dalga ıtır. Sevgilinin dudaklarına yaklaştığı için ürperen şarap... Ve şarkılar ki aşkı alevlendiren birer büyü...

Kimin başını döndürmez şu nazenin: memeleri santalle ovulu, saçlarında yasemin, boynunda inci, belinde altın kemer... Mevsim yaz. Genç göğüslere dokunan yelpazelerin rüzgârında iç gıcıklayan bir koku"...

Bu şuh saray şairi için tek felaket sevgililerin birbirinden ayrılışıdır. Günün her saatinde işve, günün her saatinde aşk. Adeta mevsimler uyuşan kanı alevlendirmek, biteviyeliği gidermek, canana yeni bir cazibe kazandırmak için geçit resmi yapar.

Bununla beraber, Kalidasa tabiatı tabiat olarak da canlandırır:

"Bir bulut görünce gökkubbede, sevinçle ürperir ahular.. bir damla suya hasret hepsi de... Yılan soluk soluğa sürünür susuzluktan; bir tavusun gölgesine sığınır. Tavus dokunmaz ezelî düşmanına, öylesine mecalsizdir... Dili sarkmış aslanın, yelesi sarkmış. Susuzluktan kıvranan bütün bir canlılar âlemi: göller bir çamur yığını... balıklar ölmüş... nilüferler kurumuş... kuşlar uçup gitmiş." Nihayet orman yangını, ve yazın okuyucuya sevgililer getirmesini dileyen şair.

Sonra yağmur mevsimi. Kızgın fillere benzeyen bulutlar:

"... Kâh bir lotüsün lacivert taç yapraklarını görür gibi olursunuz, kâh bir sütannenin şişkin memelerini..."

Sonra aylardır beklenen yağmur. Ve "serin damlacıkları

toprağa düşmeden içen çatlaklar". Gökgürültüsünden korkup nereye sığınacağını şaşıran yolcu. Sanki şimşek bulutların yayıdır, dolu: okları... Ve aşkın davetine koşan tavuslar; kuyrukları birer çiçek demeti. Irmaklar, azgın birer yosma... Mücevherlerini takan orman: Ve lotüs gözlü ahular... Gök gürledikçe yavuklularına sarılan nazeninler. Ve "Haberci Bulut"daki tema: hasretle çırpınan genç bir kadın... Bir anda ejderleşen dere. Gök çıldırmış gibi... filler de öylesine azgın. "Kayalar bulutların busesiyle ıslak". Toprakla insan kaynaşır; dereler çağlar, hülyaya dalar sevgililer, tavuslar rakseder, filler haykırır... Şimşekle ebem kuşağı gökkubbenin mücevherleri... Orman çiçeklenen kadambalarla haykırır neşesini; dalları türkü söyler rüzgârla. Zırhlarını yırtan tomurcuklar birer kahkaha. Aşka hazırlanan kadınlara, yağmurlar mevsimi yaseminler sunar, mimozalar sunar.

Sonbahar bir geline benzer. Açılmış bir lotüs gibi çehresi, bin nazla ilerler. Ellerinde yarı olgun pirinç demetleri, kuğuların aşk şarkısı: halhallarının sıkırtısı. Toprak kaşa çiçekleriyle nakış nakış; gece, şebnemle; ırmaklar, kuğularla; göl, nilüferlerle... Bahçeler bembeyaz yaseminlerden... Dereler işveyle salınır; balıklar, kemerlerinin pulları. Kıyılarındaki beyaz kuşlar, gerdanlıklarında birer inci... Genç bir kıza benziyor gece, ay yüzünü örten buluttan tülü atıyor. Binlerce yıldızı çıkarıyor atlas mahfazasından. Entarisi mehtaptan örülmüş. Derelerde kızıl lotüslerin pırıltısı... Beyaz nilüferlerden topladığı soğuk çiğ damlalarını gümüş bir yağmur gibi serpeleyen seher yeli ve ürperen genç kız. "Sonbahar, beyaz lotüsten tebessümü, kızıl lotüsten dudakları, mavi lotüsten gözleri ile sayısız hazlar getirsin sana, canım benim".

Sonra kış. Lotüsler can vermiştir artık. Ama lodra'lar çiçek açmış, pirinçler olgunlaşmıştır. Daha dün sevgililerine meydan okuyan nazeninler, utanmış gibi, göğüslerini saklamaktadırlar. Tenlerini safranla ovmuyorlar artık. Yasemin takmıyorlar

saçlarına. Oynak kalçalarda mücevherden kemerler yok. Kızıl turnalar gibi şakıyan halhallar nerde? Şimdi göğüsler kaligaka'yla ovuluyor. Saçlar siyah aguru'yla. Cömert bir üsareyle kabaran pirinçler arasında dişi ceylanlar dolaşıyor... Ve kanda arzular şimşekleniyor yeniden. Aşkı ilk defa tadan genç kızlar yorgun. Beyaz dişlerini göstermeden gülümsüyorlar. Dudaklarını öylesine kanatmış ki sevgililerinin dişleri, doya doya gülemiyorlar. Şafak sökerken elinde ayna, genç bir kadın dudaklarından ruhunu içen âşıkının diş izlerini sayıyor. Bir başkası hâlâ uykudadır. Bir fırtına bulutuna benzeyen siyah saçlarına beyaz bir kurdele takmaktadır bir başkası.

Sonra şebnemler mevsimi ve ilkbahar...

Her şarkının ilk on-yirmi beyti aynı vezinde yazılmış. İkinci bölümde bir başka vezin. Biterken tekrar vezin değişmede. Şarkılar, "İşte.. mevsimi geldi" gibilerden bir mısra ile başlar ve bir dilekle sona erer.

Ritu Samhara, bir aşka davet. Tabiat her mevsim değişir, yeniden hazırlanır aşka. Değişmeyen: gönüller. Çiçekten oklarıyla Kama her an tetikte... Kadınlar hep şuh. Erkekler hep ateşli. Göğüsler her mevsim başka kokularla ovulur, başka çiçekler takılır saçlara. Ama oynak kalçalardaki kemerler her mevsim şehvetle mest. Arzular her mevsim aynı. Kadife tenlerde her mevsim diş izleri, tırnak izleri...

Eserde erotik ton hâkim. Mevsim tasvirlerinin amacı "şehvet zevki" yaratmak.

MEGA-DUTA

Kalidasa'da "mahakavya"lar bir gerdanlık gibidir. İncilerden her biri, ayrı ayrı güzel. Parçalar Heredia'nın soneleri gibi, başlıbaşına bir bütün. "Mega-Duta"yla destanlar arasındaki fark, ikincilerin daha hareketli olması.

Mega-Duta (Haberci Bulut) bulutlarla yollanan ilk aşk

mektubu: "Altın lotüslerle taçlı bir göl... Bu kutsal gölü bekleyen bir Yaksa... Gece... Rüzgârların dudağında aşk türküleri. Damarlarda alevleşen kan ve kutsal gölü bırakıp sevgilisine koşan Yaksa...

Altın lotüsleri çiğneyen filler ve kirlenen kutsal göl... Gazaba gelen Tanrı Yaksa'yı sürgüne yollar... Ramagiri manastırı: sularında Sita'nın yıkandığı dere... Yağmur mevsimi başlamak üzeredir. Bir tepeden ağır ağır süzülen bulut, Yaksa'ya yurdunu hatırlatır, aylardır sevgilisinden uzak, ona nasıl haber salsın? Kuş uçmaz, kervan geçmez bir dağ başında.

Bulut dediğin duman, şimşek, su ve yel. Ama âşık bunu düşünür mü, dağa da döker derdini, taşa da. Yaksa bir dost karşısında imiş gibi heyecanlanır, yalvarır, yakarır buluta:

"Seninle döner sılaya
Gurbettekiler,
Gönüllerde ümit tomurcuklaşır
Hasretler diner,
Toprak çiçek çiçek güler, yağmurlarında.
Sevgilim uzaklarda haber bekler,
Onun da gönlüne sular serp Bulut..."

İnsanın içine işleyen bir yumuşaklık, hoşa giden bir melankoli. Haberci Bulut, tasvir sanatının bir şahikası, lirizmin doruk noktası. Tabiat güzelliklerinin dile getirilişi, muhteşem şehirler ve efsanelerle örülü bir tarih... Her mısrada o melankolik aşkın yankılanmaları...

Hint çok sevmiş bu şaheseri, binlerce kere taklit edilmiş, haberci bulut, haberci rüzgâr olmuş, haberci papağan, haberci arı, haberci kuğu... olmuş.

Avrupa'da Haberci Bulut'un ilk hayranlarından biri de Goethe. Eser 1813'te İngilizce'ye çevrilmiş, tercümeyi yapan, enduizmin dört büyük sütunundan biri, Wilson.

(Bkz. Seçmeler Klasik Edebiyat: Kalidasa'dan, s. 378)

Kahramanlık, aşk ve din... işte şairimizin ilham kaynakları. Kalidasa, ilk çağların buruk, haşin edebiyatıyla, daha sonraki devirlerin yapma çiçeklerine benzeyen süslü edebiyatı arasında harikulade bir denge noktası.

Dil, cinaslarla, imalarla örülü. Mısralar öyle tertiplenmiş ki heyecan ve merak son heceye kadar sürüp gidiyor. Her kelime binbir façetalı bir elmas, her façetada ayrı bir pırıltı.

Kalidasa'dan Sonra Lirik Şiir

"Gözleri mavi lotüse benzer cananın, boyu fidana..." Kalidasa'nın şiirlerinde taptaze olan bu benzetişler zamanla kalıplaşacak; tabiat, bir mecaz ve istiare kataloğu haline gelecek; antolojiler bir yapma çiçek sergisine dönecektir. Divan edebiyatında olduğu gibi. Ne var ki Hind'in edebiyatı da, toprağı kadar zengin.

9. yüzyılda, Keşmirli edebiyatçıların -Kalidisa ve daha sonraki büyük şairlere dayanarak- kurdukları saf şiir teorisi çağımızdakini hatırlatır... Gerçek şiir: söylenilmeyen, sezdirilen. Estetik zevk: bir keşfin, bir fethin mükâfatı. Yolda cansız yatan bir adam şu mısraları ilham eder şaire:

Yarasından kan akardı, vurulsa... Zayıflardı hasta olsa.
Belli ki yılan da ısırmamış, salyası akmıyor.
Acaba neden ölmüş?.. Neden olacak,
Arıların türküsüne kulak kabartmış,
Mangiye tomurcuklarına takılmış bakışları. Zavallı yolcu!

Anlıyoruz ki sevgilisinden uzak bir âşık bu. Baharla çılgına dönmüş, dayanamamış hasrete, ölmüş.

Başka bir şiirde genç kız sevgilisine: "Bak, diyor, kurli kuşu ürpermeden, kıpırdamadan duruyor, lotüs yaprağında. Sanki zümrüt üzerinde sedef bir boru". Yorumcuya göre, kurli'nin kıpırdamadan duruşu güveninden. Demek etrafta kimsecikler yok. O halde tam sevişilecek yer.

"Kerava tomurcukları satmış bahçıvanın kızı, yüzü açıkmış. Şimdi yüzünü eteği ile kapayıp açılmış lotüsler satıyor." Burada bahçıvandan murat: ay. O doğarken lotüsler açar, batarken lotüsler kapanır.

BHARTRİHARİ[65]

Avrupa'nın tanıdığı ilk Hint şairi: Bhartrihari. Abraham Roger 1651'de şiirlerinin üçte ikisini Latinceye çevirmiş. Ama bunlar şairin tövbekâr cephesini aksettiriyor. Karşımızda, mısraları, Hind'in yosma toplantılarında arılar gibi uçuşan zarif bir hovarda değil, dünyadan el etek çekmiş bir bilge var... Gelenek, üstadın İsa'dan önce yaşadığını söylüyor. Bilginler hayır diyorlar, İsa'dan sonra 7. yüzyılda yaşamış olmalı. Ama hayatı hakkında hiçbir şey bilmiyoruz.

Şehvet okyanusunda fırtınaya tutuldukça riyazet limanına sığınmış Bhartrihari. "Yedi defa el etek çekmiş dünyadan, yedi defa tövbesini bozmuş".

Amaru ressam, Bhartrihari psikolog. "Kadın kalbi, aynadaki bir hayale benzer. Yakalayamazsın. Ruhu keçi yolları gibi iğri büğrü. Nereye götüreceği bilinmez".

---

65 Önceki baskılarda Cemil Meriç'in Amaru, Bhartrihari, Mayura, Bilhana ve Cayadeva sıralaması ile ele aldığı bu şairleri, kronolojik bir sıra içinde sunmak düşüncesiyle, 7. yüzyılda yaşadığı kabul edilen Bhartrihari ve Mayura, 9. yüzyılda yaşayan Amaru, 11. yüzyılda yaşayan Bilhana ve nihayet 12. yüzyılda yaşayan Cayadeva sıralaması ile verdik.

Hikmet meşalesini bir üfleyişte söndürür kadın, karanlıklarda bırakır bizi: "Kutsal meşalesi bilgeliğin, doğruların yolunu aydınlatır. Bir ceylan bakışlı gördün mü, ne meşale, ne bilgelik kalır. O titrek ışığı soldurur, gözlerinin alevi".

Peki ama o olmadıkça görmek neye yarar? Sesini duymayacaksak kulak neye?

Boşuna kokluyorsun çiçekleri
Onun soluğundaki tatlılık yok bahar rüzgârlarında.
Kuşları dinlemeyin boşuna, rebaplar sussun.
Nağmelerin hiçbirinde yok, şarkılarındaki füsun.
Ne sularda bulursun dudaklarındaki tadı, ne meyvelerde.

Ne yazık ki kadın vahadan çok serap:

Bir yosma çıkmasın karşılarına,
Gözleri parlar bilgilerin.
Sevgilim derler, canım derler, överler de överler.
Saçları ipektir, gözleri yıldız.
Nasıl çıldırtır insanı aşk.
Canım dedikleri pasaklı bir kız.
Düşünür efkârlanırız. Görünce kalbimiz çarpar, kopacak gibi.
Dokununca çılgına döneriz.
Sonra da sevgilim deriz.
Bunun nesi sevgili?

Aşk Tanrısı'na da hiç güven olmaz: "Sevdiğim bir başkasına tutkun. O bahtiyar rakip de başka bir dilberin esiri. Bana da sevmediğim bir kadın âşık. Sevdiğime de, sevdiğimin sevdiğine de, beni sevene de, aşk Tanrısı'na da, kendime de yuhhh!"

Şair öfkesine aldanmayın. Bhartrihari'nin üzüntüsü bir mevsim bile sürmez. Zaten o bir kadına değil, Kadın'a âşık. "Siz Ganj kıyılarında otağ kurun. Dalgalar arıtsın günahlarınızı. Onun göğsüdür benim tapınağım. Gerdanlığı, gecelerimin yıldızı". (Bkz. Seçmeler: Bhartrihari'den, s. 385)

MAYURA

7. yüzyılda yaşadığı sanılan bir başka şair de Mayura. Eserinin adı: "Astaka." Yani sekiz kıta. Konu genç bir kadının yavuklusuna gidişi ve dönüşü. Mayura bu cılız konuyu işledikçe işlemiş. Belli ki aşk sanatında üstüne yok. Güya şairin canlandırdığı yosma kendi öz kızı imiş. Öfkelenmiş yavrucak, hâyâsız babasına beddua etmiş, cüzzama yakalanmış Mayura. Ama "Güneşe Şarkı" başlıklı şiiri Tanrıları öylesine coşturmuş ki, suçunu bağışlamışlar. Şair iyileşmiş. İşte "Aşk Dönüşü" şiirinden en az dekolte mısralar:

Om! Yüce Hari, dilber Hara!
Saygıyla selâmlıyorum sizleri.

...

Bu baygın bakışlı kız da kim? Neden titriyor dizleri
Niçin sabah sabah düşmüş yollara?
Çiçeğe ne kadar da meraklı.
Kemerinde rebap.
Gözleri kor kor.
Belli ki aşk gecesinden dönüyor.
Entarisi terden ıslanmış,
Saçları dağınık,
Galiba hırpalanmış.
Hangi arı emmiş dudaklarını?
Hangi sürüden kaçmış bu ceylan?
Göğüsleri dimdik, bakışları fettan.
Sol eli ile saçlarını düzeltir,
Sağ eli kemerinde.
Tokasını kaybetmiş belli ki
Sevda bahçelerinde.
Göz kapakları şişmiş uykusuzluktan.
Alt dudağı olgun bir bemba gibi.
Kâküllerinin altında diş izleri, tırnak izleri.

İfritlerle mi düşüp kalkmış,
Bir kaplanla mı sevişmiş yoksa?

AMARU

Aşk şiirlerinin en zarif örneklerini Amaru (9. yüzyıl) vermiş. Ermiş Şankara, bu isimle tecelli etmiş, efsaneye göre. Yüzlerce kadın tanımış ve tecrübelerini "Şataka" başlığı altında ebedileştirmiş. Amaru, Fuzuli'den çok Nedim'e yakın. Ayrılık, bu çapkın saray şairinin kalbini yaralayan en büyük acı. Gurbet olmasa âşıklar fırtınasız bir hayat yaşayacak:

Siyah bir nehir gibi akıyordu yollar
Gurbete.
Genç kadın ufka bakıyordu.
Gün battı, sular karardı.
Evine dönmeliydi artık,
Beklenen gelmiyordu.
Birkaç adım atabildi ancak,
"Ya geliyorsa?" diye mırıldandı.
Tekrar çevirdi hızla başını,
Ufuklar yeniden tarandı.

Hangi şair bir kadın ruhundaki teslimiyeti Amaru kadar güzel dile getirebilmiş?

İkimiz tek vücuttuk bir zamanlar.
Evlendik, şimdi karınım senin.
Artık sevilmiyormuşum, ne çıkar?
Suç, kaderin.

Şimdi de şuh bir kadının çapkın bir sevgili karşısında duyduğu öfke:

Kolları canlı bir sarmaşıktı,
Alev saçıyordu gözleri öfkeden...

Âşıktı..
Sesi okşayıcı idi bir buse kadar
Kaşları çatıktı.
"Bir daha yapacak mısın" dedi erkeğe.
Yaşlar boşandı gözlerinden.
Erkek gülüyordu boyuna.

İçli bir ah'ta kanatlanan arzu ve kıskançlık:

Alnında allık lekeleri vardı,
Boynunda gerdanlık izi..
Benek benekti dudakları, sürmeden.
Ceylan bakışlı kız öfkeyle baktı oğlana:
Bu ne tuvaletti sabah sabah!
Elindeki nilüferleri koklar gibi yaparak,
Derin derin içini çekti.

Randevuya koşan şu genç kıza bakın. Kendinden ne kadar da emin:

- Nereye güzelim? Yollar karanlık.
- Gönül sultanımın beklediği yere.
- Yalnızsın yavrucuğum, korkmuyor musun?
Yollar uzun, yollar tehlikeli..
- Yoldaşı aşk olan korkar mı, deli!

Bu da bir başka sevdalı:

Göğsünde şıkırdayan bir gerdanlık,
Cıvıldayan bir kemer kalçalarında.
Ayaklarında çın çın halhallar.
İnsan davul çalarak mı koşar,
Âşıkı ile buluşmaya?
Neden bakışların ufka çevrildi ansızın.
Neden telaşlandın? Niçin kararsızsın?

İşte Nedim'e yakışan bir dörtlük:

Geceler daha güzel diyorsun
Gündüzler daha muhteşem bence.
Geceye de, gündüze de lanet olsun,
Vuslat ile halelenmeyince.

BİLHANA

Hayatı efsane ile tüllenen bir başka şair de Bilhana. Kaşmir'li. 11. yüzyılda yaşamış. Gençliğinde bir padişahın kızına âşık olmuş, bu yüzden darağacına götürülmüş. Asılacağı sırada coşup söylediği şiirler padişaha öylesine dokunmuş ki hem canı bağışlanmış, hem de sevgilisine kavuşmuş.

İşte şairi mutluluğa kavuşturduğu söylenen mısralardan bir demet:

Şu anda yine tek düşüncem O.
Gerdanlığı altın çiçekli çampakadan.
Teni yıldız yıldız.
O bir padişah kızı, ben hırsız.
Uyurken kıvıl kıvıl, uyanıkken fettan.
Şarkılar vardır unutulan
Birden hatırlarsınız
Sesi, kulaklarımda böyle bir şarkı.

Şu anda yine tek düşüncem O.
Kaşları yaydı,
Kirpikleri ok..
Daha dün kollarımdaydı,
Güzel omuzlarında saçları,
Lotüs ormanında bir turnaydı.

Şu anda yine tek düşüncem O.
Asılacakmışım vızgelir.

Onsuz yaşamanın acısını
Ancak ölüm dindirebilir.
Nerdesin cellat? Nerdesin?
Yalvarırım sana uçur kellemi
Acılarım sona ersin.

CAYADEVA

12. yüzyıldayız. Klasik Çağ uzakta kalmıştır artık. Sanskritçe yalnız bilginlerin kullandığı ölü bir dil. Şair bir avuç seçkin okuyucuya kendini beğendirmek için büyük hünerler göstermek zorundaydı. "Gita-Govenda"daki yapmacıklar bu endişeden doğuyor. Ne var ki skolastiğin boğamadığı bir deha karşısındayız. Lirizm, Kalidasa'da yeni açan bir tomurcuk, Cayadeva'da bir sonbahar gülü.

Bengal, güneşin şehvetli okşayışlarını aşk şarkıları ile karşılayan toprak. Kurtuluşu, Tanrı'mn ana şefkatine benzeyen sevgisinde aramaz Bengalli, âşıkâne bir vuslat olarak düşünür. O ülkenin şairleri, Tanrı sevgisini de insan sevgisi gibi canlandırır. Bengal'in en eski halk türkülerinde şakıyan hep o şehvetperest muhayyile. Bengalli Şiva'ya iltifat etmez, göklerin o korkunç çilekeşi yerine Krişna saltanat sürer gönüllerde. Ahırda doğar, çobanlar arasında büyür Tanrı, çoban kızları sevgisini paylaşamaz. Delikanlı kâh binlerce kızla halay çeker, kâh kuytu bir köşeye çekilip kaval çalar... sevdalıları bucak bucak ararlar onu, inlerler, yalvarırlar, ama bu çapkın Tanrı'nın gönül sultanı Radha'dır. Radha, eski Sanskrit edebiyatının tanımadığı bir kadın kahraman.

Cayadeva bu masalları dinleyerek büyüdü. "Gita-Govenda" da bir çoban türküsü. Krişna, Baracalı dilberlerle oynaşırken, Radha kıskançlıktan çılgına dönmüştür. Vefasız kocasına kızgın, ormanın tenha bir köşesinde acılarını bir dost kalbine dökmekte, ondan yardım dilemektedir. Ama Krişna bütün

hovardalıklarına rağmen Radha'dan vazgeçemez. Bu lirik dram iki sevgilinin buluşması ile sona erer.

Belli ki Gita-Govenda'daki türküler raks için yazılmış. Mısralar çok oynak, çok ahenkli. Her şarkının başında o bölümün konusu özetlenir. Şair kendini över, sonra Tanrı'yı göklere çıkarır. Aşk tasvirleri, klasik geleneğe çok uygun. Radha'nm sırdaşı Kama-Sutra'nın haberci kadında aradığı bütün hünerleri kendinde toplamıştır. Radha, Vatsayayana'dan ders almış gibi.

"Theokritos'un, Vergilius'un, Racan'm klasik çerçevesi, ama ne büyük bir ilham farkı! Avrupa Hind'in yanında çok soluk. Gita-Govenda'nın benzerini bulmak için güzel Adonis'in ardından yüz yıllarca gözyaşı döken Asya kıyılarına uzanmak gerek" (Sylvain Lévi).

Gita-Govenda'yı da, Neşideler Neşidesi gibi, mistik bir şiir sayanlar var. Radha, Tanrısı'ndan uzaklaşan ruhun acılarını, bocalayışlarını dile getiriyormuş. Aşk aşktır. Konusu ister Tanrı olsun, ister insan.

(Bkz. Seçmeler: Cayadeva'dan, s. 391)

Trajedisi Olmayan Sahne

"Hind'in ruhunu canlandıracak tiyatro kahramanı ne uzun bir tarihin yükü altında ezilen bir Agamemnon olabilirdi, ne de Ortaçağ'ın karanlık hüznüne gömülen bir Hamlet veya Faust. O ülkeyi, balta görmemiş bir ormanın kucağında unutulan bir genç kız temsil edebilirdi ancak. Bir genç kız ki beşiğine koku serpen çiçeklerle kardeş ve eliyle beslediği ceylanlar kadar uysal".

Quinet

Dram şüphe ile iman arasındaki bocalayıştan doğar, Quinet'ye göre. Trajedi milletlerin hem kalbinde oynar, hem kafasında. Sophokles Sokrates'le, Shakespeare Bacon'la çağdaş...

Hint'te trajedi yok. Toprağın bağrından isyan çığlıkları değil, neşideler yükselir. Gerçi, sanatla felsefe rahibin saltanatını yıkmak için elele vermiş gibi, gerçi Hint dramında Brahman'a düşen rol çok defa soytarılık, ama bu çatışma sadece görünüşte.

Tarih ezelî bir monolog: konuşan da Tanrı, dinleyen de. Kâinat bir tiyatro dekoru, Tanrı onu kendi eğlencesi için yaratmış. Mevsimler, ışık, hayat... hepsi vehim. Böyle bir dinle bağdaşabilecek tek trajedi kahramanı, bu hayalleri gözönüne serip tekrar yokeden tabiat.

Hint sahnesini aydınlatan bu panteizm. Böyle bir tiyatroda üç birliğe ne lüzum var? Kahramanlar istedikleri yerde dolaşırlar. Sahne boyuna değişir. Yerde başlayan maceranın gökte sona erdiği, iki perde arasında yıllar geçtiği olur. Umumiyetle tek macera ve sığ bir psikoloji. Kahramanlar kanlı canlı birer varlıktan çok bir hayal, bir şiir. Böyle bir sahnede kan dökülemez. Tropik ormanların doruklarından esen Himalaya

rüzgârı, ama ne yırtıcı hayvanların kükreyişleri duyulur, ne alaycı kuşların keskin çığlıkları.

Ümitsizlik yok Hint tiyatrosunda. Dünyaya bir defa gelmiyoruz ki. Biz de bir gün mutluluğa ereceğiz. Haksızlık nasıl olsa cezalandırılacak, fazilet mükâfatsız kalmayacak. Sahne de hayatın, daha doğrusu hayatların bir özeti.

Hint, dünyayı küçümseyenlerin vatanı. Doğru, ama tiyatroya eğlenmek için gidilir. Şair eserini alkışlayacak kibar seyircileri düşünmek zorunda. Korku, uzun sürmemek şartı ile, güzeldir. Bunun içindir ki durum sarpa sarınca Tanrı'nın arabası imdada yetişip kahramanları acıdan ve realiteden kurtarıverir. Avrupalı'nın mucize diye adlandırdığı müdahaleler, Hintli için gerçeğin ta kendisi, yani tabiî.

Yunan trajedisine hiç benzemez Hint tiyatrosu. Onda ciddi ile komik kucak kucağadır. Hükümdarlar eski destanların dilini, yani Sanskritçe konuşurlar. Yiğittirler, şairdirler, hayalperesttirler. Şark'ın mübalağacı ve ölçü tanımaz zihniyeti ile modern bir Batılı gibi alay eden soytarı, sağduyunun temsilcisi, nesrin hükümdarıdır. Vecitle aklın, şiirle nesrin ezelî diyalogu: Don Kişot ve seyisi...

Aristophanes'in tanrılaştırdığı, modernlerin biz bulduk sandıkları alay, Doğu'nun yabancısı değildir. Büyülü bir çiçekten yayılan başdöndürücü koku: Hint şiiri. Ama yeşil yaprakların ve çiğ taneciklerinin altında bir diken gizli.

Hint tiyatrosunda lirizm, Yunan'da olduğu gibi, koroya yükletilmemiştir, bütün eseri kaplar. Ama daha çok monologlarda yoğunlaşır, birer neşide olur. "Şakuntala"nın dördüncü perdesinde genç bir rahip sahneyi bir Şark gecesinin ihtişamını anlatarak açar: "Sevgilisinden ayrılan bir genç kız gibi boynu bükük ayın. Solgun bir nilüfere benziyor. Nerdeyse şafak sökecek. Ay battı. O nilüferin pırıltısı hatıralaştı benim için. Ünnap yapraklarında incileşen jaleler, güneşin altın ışıkları ile kıvılcım kıvılcım. Manastırın damından mavi bir

tavus uçtu, gözleri uykulu".

Bu tiyatro baştanbaşa bir aşk neşidesi. Asya toprağından fışkıran tek ihtiras o. Yunan tiyatrosunda böyle bir duygu yok. Bu bakımdan Hint, Yunan'dan daha yakın bize. Gerçi panteizmle halelenen bir aşk bu. Her yerde canan, her şeyde canan... Acıdan kıvranan bir genç içini şöyle döker: "Bu tomurcuklarda sevgilimin cemalini görmekteyim. Ahunun bakışında onun nigâhı. Rüzgârın okşadığı sarmaşık onun gibi salınıyor. Ölen sevgilim koku olmuş, renk olmuş, dağılmış bütün tabiata" ("Malati ile Madhava").

Böylece aşk dinleşiyor Hint'te, sevgili sonsuzla kaynaşıyor. Canan tanrılaşıyor, Tanrı cananlaşıyor. Tabiat âşıklar için müşfik bir dost. Bulutlar haberci. Sevdalıların üzerine çiçek yağmuru boşanır, Apsaralar korur âşıkları.

Hint dramının başka bir özelliği de tabiat sevgisi... "Şakuntala" kucağında büyüdüğü ormandan ayrılıp kocasının sarayına gidecek. Yeni geline çelenkler örüyor orman perileri. Ve tabiat dile geliyor. Toprakla insan içli dışlıdır bu edebiyatta. Yunan şiirinde tabiat yok gibi. İnsanın toprakla böylesine kaynaşabilmesi için doğduğu yere kök salması lâzım. Hintli doğduğu yerde ölür, aile değişmez, cemiyet hep aynı, fert bir ağaçtır adeta, topraktan sökülünce feryat eder.

Kalidasa'dan Önce

Raksla ibadet, Hint tiyatrosunun iki kaynağı. Mabetlerde raks öğretilirmiş bakirelere. Pagotun revakından ihtişamla süzülen genç kızlar kâh bir çelenk gibi kaynaşır, kâh inci bir gerdanlık gibi dağılırlarmış. Adımları birer mısra, bakışları birer duaymış. Bahar bayramlarında natalar (oyuncular) şarkı söyler, efsaneleri yüz hareketleri ile dillendirir, Krişna'nın aşklarını, Arcuna'nın zaferlerini canlandırırlarmış.

Tiyatro ne zaman başlamış, bilmiyoruz. Kurban törenlerini Hint tiyatrosunun ilk emekleyişi sayanlar var. Vedalar'daki konuşmalara birer dram taslağı diyebiliriz.

Bugüne kadar gelmiş ve çoğu 1911'de bulunmuş en eski Hint dramlarında budizm ağır basıyor.

Elimizdeki en eski dram Aşvagoşa'nın. Buda'nın hayatını anlatan çok güzel şiirlerinin yanısıra, tiyatroyu da dinin emrine vermiş Aşvagoşa. Dramları nazım ve nesir karışığı, yarı Sanskritçe, yarı Prakritçe.

Kalidasa'dan önce yaşadığı söylenen bir de Bhasa var. Cayadeva hayli mültefittir bu zata karşı: "Kalidasa şiirin ze-

rafeti, Bhasa neşesidir" der. Eserleri 1910'da bulunmuş. Hakkında bilinen tek şey Vişnu tarikatından bir Brahman olduğu. Konularını Mahabharata'dan, Krişna ve Rama efsanelerinden almış. En tanınmış dramı: "Vasavadatta". "Yoksul Çarudatta" adlı piyesi Şudraka tarafından "Toprak Arabacık"ta işlenmiş.

Aşoka'nın İsa'dan üç yüz yıl önce kayalara kazdırdığı fermanlardan biri, raksı da ayıplar, musikiyi de. Ama bu yermeler, Budist yazarları tiyatro ile uğraşmaktan alıkoyamamış. Tiyatro tekniği İsa'dan yüz yıl önce son şeklini bulmuş Hint'te, Budizmle birlikte civar ülkelere sızmış, Tibet, Birmanya, Çin tiyatrolarının kuruluşunda büyük rol oynamış.

TİYATRO SANATI (NATYA)

İsa'dan sonra ikinci veya üçüncü yüzyılda kaleme alınan "Natya-Şastra" bir çeşit tiyatro ansiklopedisi. Yazarı Bharata hakkında hiçbir bilgimiz yok. Eserin büyük bir kısmı manzum. Üslup Puranaları hatırlatmada. Çeşitli kitaplardan toplanmış gibi bir havası var Natya-Şastra'nın. Şair bizi göklere çıkarır önce. İndra'nın arzusu üzerine, Tanrı Brahma, natyayı (tiyatro sanatı) beşinci Veda olarak yaratır. Şiva raks öğretir aktörlere. Parvati aktrislere hocalık eder. Tanrılar'ın Asuralar'ı yenişini anlatan bir piyes oynanır. Seyirciler arasında Asuralar da var, öfkelenir, büyü yapıp oyuncuların dilini dolaştırırlar. Tiyatro müdürü güç durumdadır. Brahma Asuralar'ı yatıştırır: "kızmayın, der, tiyatro bundan sonra hayatı olduğu gibi aksettirecek, iyiyi de canlandıracak, kötüyü de; kâh fazilet duygusu aşılayacak, kâh eğlendirecek".

Natya-Şastra, tiyatronun nasıl kurulacağını, canlandıracakları duyguya göre aktörlerin takınacakları tavrı ve edaları, her rol için gerekli makyajı, mücevherleri, yazarın kullanacağı üslubu... anlatır. Krallar, Brahmanlar, nazırlar Sanskritçe, öteki

kahramanlar Prakritçe konuşacaktır. Her içtimaî tabakayı kendi şivesi ile konuşturmalıdır yazar.

Natya-Şastra, kalburüstü sahne eserlerini, "Rupaka"ları 10'a ayırır. Bunların hepsinde hâkim olan: şiir. En asilleri: Nataka. Konu, tarihten veya mitolojiden alınacak. Kahramanlar Tanrı, hükümdar vs. Nataka'lar 5 ilâ 10 perdelik. Prakarana'nın kahramanı: nazırlar, tacirler, Brahmanlar. Yosmalar, hovardalar, aşağı tabakadan kimseler de boy gösterir sahnede. Bir çeşit macera romanı. Bhana'da ise aktör tek. Sesinin tonu, mimikleri, jestleri ile birçok oyuncuları canlandıran bir nevi meddah. Sonra farslar, komediler, feeriler... Bir çeşit opera bile var.

Rupakalar'da aranan ilk vasıf: tat (raza). Oyun heyecanlandırmalı seyirciyi, onda sürekli duygular yaratmalı.

Natya-Şastra sekiz raza sayar. Önce Aşk, "Bir Desdemona veya bir Juliette'in aşkı gibi saf ve içli". Sonra yiğitlik, "ama Yunan, Roma, Cermen kahramanlarının azgın, nobran, haşin yiğitliği ile ilgisi olmayan bir yiğitlik... sakin, civanmert" (Lamartine).

Perdenin rengi konuya göre değişmeli. Beyaz aşkın, kızıl öfkenin, siyah hüznün sembolü.

Tiyatro müdürü tam bir allame olmalı. Aktörün yakışıklı, genç, ağırbaşlı, zarif olması gerek. Seyirci de güzelden anlayacak, kültürce geri kalmayacak aktörden. Hint için gerçekleşmesi kolay bir şart bu. Orada seyirci imtiyazlı bir zümre: beyler, Brahmanlar, saray halkı. Kast gururu eğlenceleri bile ayırmış. Dramların mutlu bir sonla bitişi de bundan. Kibar tabaka romantiktir, tabiat büyüler onu, derviş için bir sürgün, bir çile yeri olan orman, bey için heyecan dolu bir âlemdir.

Hint'te, Yunan'da olduğu gibi, geniş anfitiyatrolar yok. Sahne çok defa avlu veya sarayın geniş divanhanesi. İpek bir çardak altında oymalı tahtadan tribünler ve etraflarında fillerden, arabalardan, uşaklardan canlı bir duvar. Şimdi dramların

oynandığı Sangita Sala'ya girelim: Ucayini sarayında Şiva ile Kali'nin yortusu kutlanıyor. Akşam olmak üzere. Hintli'nin uyuşukluktan kurtulduğu saat. Mozayik döşeli avlu bir çardakla çevrelenmiş. Gümüş buhurdanlardan güzel kokular tütüyor. Santal dumanı mavi helezonlar çizerek yükseliyor. Havayı serinleten fıskiyeler, tavusların kanatlarını ıslattıkları mermer havuz... Avlunun ortasında bir taht. Hükümdarı çamaralarla yelpazeleyen cariyeler, solda harem kadınları, sağda vezirler. Ve arkada şairler, müneccimler, hekimler... Bir mangiye bahçesinde görünmeyen ellerin çaldığı rebap.. Seyircileri sahneden ayıran perde, hükümdarın bir işareti ile açılır. Çok basit bir sahneye koyuş. Taht, silah, şar gibi aksesuvarlar bulunmasa da olur. Ama çelenklerle diğer süsler şart. Dekor yok. Kahramanın yaptığı tasvirler dekor yerine geçer.

Mimik son derece önemli. Her jestin bir manası var. Bir genç kızın çiçek topladığını parmaklarının bükülüşünden anlayacağız. Korkuyorsa dudakları belli bir biçim alacak. Evli bir kadın bir aşk macerasının kahramanı olamaz. Zaten kadınlar sahneye çıkmazmış önceleri, onların rolünü erkekler yaparmış.

Klasik tiyatroda aktrislerle karşılaşmaya başlıyoruz. Belli ki rollerden bazıları sırf onlar için kaleme alınmış.

Klasik Tiyatro: Kalidasa

MALAVİKA İLE AGNİMİTRA

Kalidasa, Hint şiirinin himalayası. Destan, lirik şiir, tiyatro bu himalayanın everestleri.

"Malavika ile Agnimitra" üstadın gençlik eseri. Bunu prologdan anlıyoruz. Tiyatro müdürü, ünlü yazarları bırakıp tanınmamış bir yazarın dramını sunduğu için seyirciden özür diliyor. Oyun bahar bayramı için yazılmış. Realist bir tablo: Çeşitli entrikalara sahne olan bir Şark sarayındayız. Hassas ve yakışıklı bir Şark hükümdarı, Agnimitra, kraliçe Dharini'nin cariyelerinden bir rakkaseye tutkun. Genç kız da ona âşık. "Solgun bir yasemin gibi boynu bükülmüş, sevdadan". Hükümdarın iki karısı, rakibelerine karşı birlik oluyor. Oyunun düğüm noktası âşıkların buluşması.

İlk perde-dans öğretmenlerinin kavgasıyla başlar. Bunlar kraliçelerin nedimelerine raks öğreten, kendini beğenmiş adamlar. Biri "benim öğrencim üstün", öbürü "benimki" diye tutturur. Tartışmayı duyan kral, kraliçe Dharini'nin gözdesi

bir Budist rahibeyi (Kosiki) hakem seçer. Kosiki görmüş geçirmiş bir kadın. Nazlandıktan sonra hakemliği kabul eder.. öğrenciler yarı çıplak raksedecekler. Dharini hoşlanmaz bu işten. Ama razı olmak zorunda kalır. Birinciliği kendi nedimesi Malavika kazanır. Agnimitra daha önce kızın resmini görmüş, güzelliğine hayran kalmıştır. Bu sefer aşkı büsbütün alevlenir.

Kraliçe Dharini salıncaktan düşmüş, ayağı incinmiş. Hintliler'e göre, bir dilberin ayağı dokunmadıkça aşokalar çiçek açmaz. Malavika has bahçeye, aşokayı çiçeklendirmeye iner. Sırdaşı, kırmızı lakeyle kınalar ayaklarını, halhallarını geçirir bacaklarına. Bir sarmaşık arkasına gizlenen âşık kral, bu sahneyi kendinden geçerek seyreder. Malavika aşkını anlatır arkadaşına. Belki ölecek derdinden. Ne yapsın, şifa bulmak da istemiyor. Kral dayanamaz, iki genç kızın önüne çıkar, arkasından da Brahman. Ne yazık ki ikinci kraliçe sevgilileri rahat bırakmaz. O da başka bir sarmaşık arkasından sahneye çıkar, köpürür, kocasını da, arabacı Brahmanı da bir güzel paylar. Agnimitra her şeyi inkâr eder, ama kraliçe inanmaz, önce kemerini çözüp kralı dövmeye kalkar, sonra ağlar ve öcünü Malavika'dan alır.

Dördüncü perdede kral, Brahman'dan sevgilisini sormaktadır. "Kedinin yakaladığı bir çalıkuşu gibi" der Brahman. Kızcağız zindana atılmış, Dharini'nin yüzüğü gösterilmedikçe bırakılmayacak. Brahman efendisini memnun etmek için bir oyun düşünür. Güya kraliçeye çiçek toplarken elini yılan sokmuş. Zehirlenmiş gibi tir tir titrer hazret, ölecek nerdeyse kraliçelerle helâlleşip ayrılır. Az sonra bir adam gelip kraliçeden yüzüğünü ister: Hekim söylemiş, yaraya sarmak için üzerinde yılan resmi bulunan bir yüzüğe ihtiyaç var. İyi kalpli kraliçe yüzüğü verir. Az sonra şen şatır, krala gelir Brahman. Malavika serbesttir, taraçada kendisini bekliyor. Kral randevuya koşar, ikinci kraliçe yine bastırır âşıkları. Harem isyan halindedir.

Beşinci perdede işler büsbütün karışır. Meğer Malavika bir kral kızı imiş. Bir zıpçıktı babasının tahtına oturmuş. Mürebbiyesi Kosiki genç kızı düşmanlarından korumak için cariye olarak kraliçe Dharini'ye sunmuş. Durumdan kimsenin haberi yok. Kraliçeler kıskançlık içinde kıvranırken cepheden zafer haberleri geliyor. Dharini'nin oğlu komşu hükümdarlardan birini bozguna uğratmış. Birinci kraliçe sevinçten uçuyor. Tesadüfe bakın ki, bu hükümdar Malavika'nın babasını tahtından eden zıpçıktı imiş. Tutsaklar, öldü sanılan hanımlarını tanıyorlar. Kızın prenses olduğu meydana çıkınca kraliçeler yaptıklarından utanıyorlar. Dharini Malavika'yı kendi eliyle krala sunuyor. "Irmaklar denize akarken nasıl başka ırmakları da sürüklerlerse, vefakâr zevceler de kocalarını mesut etmek için ona rakiplerini sunmakta tereddüt etmezler" diyor Kosiki.

ŞAKUNTALA

Sanatların en güzeli dram, dramların en güzeli "Şakuntala", Hint edebiyatçılarına göre. Gerçekten de Kalidasa'ya Hind'in Shakespeare'i dedirten, bu şaheser. Hint'te çeşit çeşit piyes var: siyasî, felsefî, satirik... Ama Şakuntala bu tiyatronun özelliklerini dile getiren en güzel örnek.

Konu Mahabharata'dan alınmış. Malini ırmağı kıyılarındayız. Hiçbir haritada adı geçmeyen bu su, Tanrısal Ganj'ın ta kendisi.. Filler beldesi (Hastinapura) hükümdarı Duşyanta ceylan avında. Orman.. ve uçar gibi koşan av. Atları dört nala kaldıran arabacı.. Duşyanta nişan alır. Tam ok yaydan fırlayacakken iki keşiş belirir, hükümdar onların ricasını dinleyerek hayvanın canını bağışlar. Vazgeçer avdan. Manastırdaki zahitleri ziyaret etmek ister. Yolda unutamayacağı bir manzara ile karşılaşır: bir yasemin bahçesinde ağaçları sulayan üç genç kız. Duşyanta bir sarmaşık arkasına gizlenir. Ve genç kızların

cıvıltılarını dinler: "Canından çok seviyorsun galiba, manastırın çiçeklerini. Sen ki bir nergis tomurcuğundan daha narinsin Şakuntala'm. Toprağın susuzluğu dinsin diye öldürüyorsun kendini" "- Bu ağaçlar benim kardeşim... Bu kabuktan entari de öylesine sıkıyor ki göğsümü, soluk alamıyorum Anasuya" "- Suç gençliğinde Şakuntala, göğsünü kabartan o".

Bir arı musallat oluyor Şakuntala'ya. Kral hayran hayran söyleniyor: "Sen arıdan daha çeviksin güzel çocuk! Daha oynaksın. Bakışların nasıl da alev alev? Bir kat daha güzelleşmiş korkudan. Seni ne kadar kıskanıyorum, bilsen arı!.. Çılgın bir âşık gibi kulaklarına bir sır mı fısıldıyorsun?" "Dostlarım koruyun beni" diye haykırıyor Şakuntala. Arkadaşları, Duşyanta'yı çağır da seni kurtarsın diye takılıyorlar. Hükümdar ortaya çıkıyor, Duşyanta'nın elçisi olarak tanıtıyor kendini. Anasuya ile Priyamvada güler yüzle karşılıyorlar onu, Şakuntala konuşmuyor, aşkın okları saplanmış kalbine. Hükümdar da kendinden geçmiş. Arkadaşları Şakuntala'nın doğumunu anlatıyorlar. Kosika adında ünlü bir hükümdar varmış. Çileye çekilmiş. Öylesine ibadetler etmiş, nefsini öylesine dizginlemiş ki, Tanrılar telaşa düşmüşler, ya Kosika ululukta bizi geçerse? Mevsim baharmış, Apsaralar'ın en güzeli Menaka'yı yollamışlar çilekeşe... Ve Şakuntala dünyaya gelmiş. Onu, ermiş Kanva büyütmüş, bu manastırda... Kızlar susuyorlar. "Kuşlar cıvıldamaz oluyor, dere çağlamaz. Sevda kanat çırpıyor sessizlikte". Adamları Duşyanta'yı aramaya çıkıyorlar. Hükümdar kızlardan ayrılıyor.

İkinci perde çok neşeli bir monologla başlar. Soytarı Madhavya kralının av merakından şikâyetçidir. "Sabahtan akşama kadar hep aynı çığlıklar. Aman ceylan geliyor, aman domuz kaçtı... Gece atların köstek şakırtısından gözlerini kapayabilirsen kapa. Tam uykuya dalacağın sırada, haydi yola". Madhavya efendisine çatar: "Vazifelerine aldırdığın yok.

Muhteşem bir sarayın var, yabaniler gibi ormandasın. Burda mı toplayacaksın vezirlerini? Benim gibi bir Brahmanı it gibi ardından koşturmak reva mı?" Duşyanta "merak etme" der soytarıya. Sonra kendi kendine söylenir: "Oklarımdan korkmayın artık ürkek ceylanlar. Bakışlarınızdaki tatlılığı onun gözlerinden almışsınız. Nasıl kıyabilirim sizlere? Yaban öküzleri yan gelsin bataklığa.. Geyikler sedirlerin gölgesinde uyusun. Bugün hükümdar dinleniyor". Sonra aşkını itiraf eder soytarıya: "Bir tomurcuk ki dalından koparılmamış. Bir çiçek ki hiçbir fani koklamamış henüz. El değmemiş inci. İşlenmemiş elmas. Tadılmamış bal. Acaba hangi bahtiyara nasip olacak? Elbisesi dikenlere takılmamıştı, ama takılmış gibi yaptı. Uzun uzun baktı bana..." Madhavya takılır efendisine: "Hurma şarabından bıktığın belli. Tamaren ağacının ekşi meyvesini arzuluyorsun. Yalnız elini çabuk tut. O cennet taamını kafası engudi yağı ile cilalı bir keşişe kaptırma".

Hükümdarın başkente dönmesi gerek. Nasıl ayrılacak Şakuntala'dan? Aşk Tanrısı imdadına yetişir. Kanva gideli beri ormanı cinler sarmış, Duşyanta, keşişlerin ricası üzerine manastıra yerleşir.

Üçüncü perdede cinler bozguna uğramıştır. Manastır huzur içinde. Ama birinci perdede cıvıltılarını dinlediğimiz üç genç kız sessiz ve düşünceli. Yine Malini kıyılarındalar. Şakuntala çimenlere uzanmış, alev alev yanıyor teni, gözleri süzgün. Güneş mi çarpmış Kosika'nın kızını? Acaba ne derdi var? Sorular sorular. Nihayet konuşuyor Şakuntala: "Beni sevmiyorsa ölürüm", diyor. Yangın ne çabuk da bacayı sarmış? Şakuntala çiçekleri severdi; ceylanlardı yoldaşı, ağaçlardı. Bir sarmaşık arkasından konuşulanları dinleyen Duşyanta dayanamaz artık, ortaya çıkar. Aşkını anlatır Şakuntala'ya: "Kama yaralamış seni, fidan boylum: Beni yakıp kül etti. Güneş lotüsü soldurur, doğru! Ama ay ışığı yokeder". İki genç kız yolunu şaşıran bir ceylan yavrusunu manastıra götürmek

bahanesiyle uzaklaşırlar. Duşyanta öpmek ister sevgilisini. Gotami beliriverir önünde. Şakuntala'yı akşam duasına çağırır. "Az önce çimenlere uzanmıştı. Kopardığı lotüs ne çabuk solmuş! Şu çiçekten bilezik onun kolundan düştü.."

Dördüncü perde perdelerin en güzeli. Anasuya ile Priyamvada'nın konuşmasından anlıyoruz ki, sevgililer birbirine kavuşmuş, Gandarva usulü ile evlenmişler. Şakuntala gebe. Hükümdar ülkesine gitmiş, adamlarını gönderip karısını aldıracak. Mührünü taşıyan bir yüzük bırakmış genç kadına. Günler geçer, verilen söz bir türlü tutulmaz. Zavallı Şakuntala unutulmuştur. Buna sebep de Durvasa adlı bir keşişin bedduası: Duşyanta Şakuntala'ya verdiği yüzüğü görmedikçe aşklarını hatırlayamayacak... Kanva tam bir ermiş. Seziş yolu ile olup bitenlerin hepsinden haberdar. Manastıra döner dönmez genç kadını, Filler Beldesi'ne yolluyor.. Genç kadın vedalaşıyor arkadaşlarıyla: ceylanla, kokilayla... İhtiyar Kanva dertli: "Şakuntala bugün gidiyor. Ayrılmak ne kadar da zormuş. Konuşurken sesim titriyor, bakışlarım nemli. Ben ki ömür boyu ormanlarda yaşamışım, çileler kalbimi sertleştirmiş, neredeyse ağlayacağım... Kutsal ormanın Tanrıları, Şakuntala'yı tanırsınız, ağaçlarınızı elleriyle sulamadan, yanan dudaklarına dokundurmazdı bardağı. Öylesine severdi ki sizi ağaçlar, tek tomurcuk koparmazdı dallarınızdan. Oysa ki bayılırdı süse. Çiçekleriniz açıldı mı, sevinçten coşardı. Birinizden uzaklaşırdı Şakuntala, birinize koşardı. En sevdiği mevsim bahardı. Sanki o da çiçek açardı sizinle. Kocasının sarayına gidiyor Şakuntala, ağaçlar! size veda ediyor." Şakuntala yavaş sesle Priyamvada'ya: "Kocamı çok göreceğim geldi. Ama manastırdan ayrılırken öylesine üzülüyorum ki, yürüyemiyorum adeta". Priyamvada: "Üzülen yalnız sen misin? Bak orman nasıl kederli! Ceylanlar dalgın, tavuslar oynamıyor, sarmaşık solmuş. Yapraklar dökülüyor ağaçlardan, her biri bir damla gözyaşı". Şakuntala: "Ormanın ışığı, derdim bu sarmaşığa. Biz onunla iki kardeş gibiydik.

Vedalaşmayalım mı?.. Kucaklasın beni dalların, sarmaşık! Kardeşçe, dostça. Ayrılıyoruz artık. Bir zaman onunla iki kardeş gibiydik. Vedâlaşmayalım mı?.. Kucaklasın beni, iyi bakın ona ne olur". Kanva: "Üzülme yavrum, onu sevgilisi Mangiye ile evlendiririm." Şakuntala: "Entarime basan kim?" Kanva: "Senin yavru ceylanın. Onu elinle beslemedin mi? Dudakları dikenlerle kanayınca, merhem sürmedin mi? Senden ayrılamıyor". Şakuntala yavru ceylana: "Doğduğun gün anneni kaybetmiştin. Şimdi de benden ayrılıyorsun. Ayrılık acı. Ama üzülme, babam sana bakar". Anasuya: "Gidişinle yasa büründü orman. Kuşların bakışları sana dikili". Şakuntala: "Malaya dağından sökülen santal fidanı başka bir iklimde yeşerebilir mi, ben nasıl sizden ayrı yaşayabilirim?"

Bir Asya hükümdarının sarayındayız. Kraliçe Hansapadika yanık bir şarkı söylüyor efendisine. Duşyanta dalgın. Kaybettiği bir saadeti hatırlar gibi. Kanva'nın elçileri daldığı rüyadan uyandırıyor hükümdarı. Şakuntala'nın yüzü örtülü. Hükümdar dinlemiyor genç kadını. Aksiliğe bakın ki yüzük de kaybolmuş. Boşuna maziyi anıyor genç kadın: "Hatırlamıyor musun? Güllerden bir çardak altında idik. Bir lotüsün taç yaprağındaki suyu avucuna boşaltarak "önce sen iç" demiştin ceylanıma. Ama o seni tanımıyordu ki. Ben avucumu uzatınca sokuldu, içti. O zaman gülümsemiş "ikiniz de aynı ormanın çocuklarısınız, elbet sana güvenecek" demiştin. Hükümdar laf anlamıyor. "Çiçeklerle örtülü kör bir kuyuya benziyor kalbi". Durvasa'nın bedduası tutuyor. Herkes terk ediyor Şakuntala'yı. Genç kadın gözyaşları içinde uzaklaşırken, kadın şeklinde bir alev onu bağrına basıp göklere yükseliyor.

Az sonra bir yüzük getiriyorlar Duşyanta'ya. Balıkçılar bir balığın karnında bulmuş. Birden her şeyi hatırlıyor hükümdar. Vicdan azabı içinde kıvranıyor. "Bahar boşuna gülümsüyor. Kuşların ötüşü boşuna. Çiçeklerin kokusunu duymuyorum ki. Kulaklarımda hep Şakuntala'nın yanıp yakılışı. Yalnız onun

kokusunu duyuyorum. Hayâlimde yalnız onun gözyaşları ile ıslanan çehresi. Bakışları bir çığlıktan daha acıydı". Gözlerine uyku girmiyor Duşyanta'nın. Karılarına Şakuntala diye sesleniyor. Tek eğlencesi, has bahçeye eğilip Şakuntala'nın resmiyle uğraşmak. İşte Malini ırmağı, işte Şakuntala'nın arkadaşları ve arı. Yaptığı resmi hakikat sanıyor âşık. Arı ile konuşmaya başlıyor.

Tanrılar Asuralar'la savaşa tutuşmuş. İndra'nın arabacısı Matali, Duşyanta'yı yardıma çağırır.

Yedinci perdede İndra'nın arabası muzaffer hükümdarı göklerden toprağa indirmektedir. Duşyanta, Hemakuta dağında mola verip ermişleri selamlamak istiyor. Aslan yavrusuyla oynayan üç dört yaşında bir çocuk görünüyor manastırın bahçesinde. İlgileniyor yavrucakla. Bir de ne görsün, çocuğun parmakları ilk boğuma kadar perdeli değil mi? Purular'dan başkasında yok bu özellik. Duşyanta oğlunu bağrına basıyor. Karı ile koca uzun bir ayrılıktan sonra tekrar kavuşuyorlar.

William Jones'in 1789'da İngilizce'ye kazandırdığı Şakuntala, Batı'yı bir hamlede fethetti. Goethe'nin 1791'de yazdığı meşhur dörtlük, o büyük hayranlığın ilk yankısı: "İlkbaharın kokuları, sonbaharın meyveleri.. Dinlendiren, büyüleyen, sarhoş eden ne varsa hepsi tek kelimede. Tek kelimede bütün gök, bütün toprak: Şakuntala". Eser Fransa'da sahneye konmuş, ama pek tutulmamış. "Tiyatronun çocukluğu, çocukların tiyatrosu" diye bir nükte savurmuş Sarcey. Tenkitçiler Durvasa'nın bedduasına takılmışlar.

VİKRAMORVAŞİYA

"Vikramorvaşiya" Kalidasa'nın son dramı. Şair Rig-Veda'dan almış ilhamını. Urvaşi ile Pururava arasındaki birkaç kıtalık konuşmayı beş perdelik bir oyun haline getirmiş.

Urvaşi, hayatı Veda okumakla geçen yaman bir çilekeşin kızı. Herkes gibi doğmamış o. Kendini duaya veren bilge Narayana, ululukta Tanrıları geçecek. İndra telaşa düşmüş, en güzel Apsaraları yollamış çilekeşe. Narayana bunların en dilberine bir çiçekle dokunmuş ve Urvaşi gelmiş dünyaya...

Vikramorvaşiya, bu ölümsüz yosma ile bir fani arasında geçen aşkın hikâyesi. Dramdan çok, peri masalı. Pururava, Urvaşi'yi bir cinin elinden kurtarır, ama gönlünü kaptırır ona. Urvaşi de genç hükümdara tutulur. Yazık ki peri kızı göğe, Pururava kıskanç bir kraliçeye dönmek zorunda. İlk fırsatta arabasına kurulup has bahçeye iner peri kızı. Hükümdar sırdaşına içini dökmektedir. Urvaşi bu konuşmayı zevkle dinler ve sevgilisinin önünde arzı endam eder. Bu mutluluk uzun sürmez. İndra'nın sarayında bir temsil verilecek. Peri kızı Lakşmi rolüne çıkacak bu oyunda. Haberciler onu göğe çağırır. Felakete bakın ki Apsara'nın bir lotüs yaprağına yazdığı aşk mektubu kraliçenin eline geçer. Kraliçe fena halde çıkışır krala. Ne inkâr kâr eder, ne rica... Ama uzun sürmez bu kırgınlık, mehtap kraliçeyi yumuşatır. İncili Saray'ın kristal merdivenlerine yan gelen hükümdar, karısına candan teşekkür eder.

Tanrılar'ın huzurunda sevgilin kim? sorusuna yanlışlıkla Pururava cevabını veren Urvaşi'ye, Bharata ağır bir ceza vermiş: Apsara, Tanrılar'a has bilgisini yitirecek. İndra acımış haline, bu hükmü hafifletmiş, dünyaya dönmesine izin vermiş. Urvaşi ile Pururava böylece birbirine kavuşmuş. Ama yersiz bir kıskançlık pahalıya mal olmuş sevgililere. Dünyayı gözü görmeyen peri kızı kadınların girmesi yasak olan bir bahçeye dalınca, sarmaşık oluvermiş.

Dördüncü perde baştanbaşa müzik. Yanık türküler söyler hükümdar, kurda yalvarır, kuşa yalvarır. Nihayet vuslat mücevherini bulur, bu sayede tekrar insan olur Urvaşi. Yeniden

mesut bir hayat başlar. Heyhat, bir akbaba vuslat mücevherini kaçırır. Hükümdar yayına sarılır, ama boşuna. Uzaklaşan akbabayı bir delikanlının attığı ok yere serer. Bu delikanlı Pururava ile İrvaşi'nin çocuğudur. İndra Tanrıça'yı sevgilisine yollarken bir şart koşmuş: Pururava oğlunu görür görmez Apsara göğe dönecek. Urvaşi'nin ayrılışı ile kalbinden yaralanan Pururava öcünü ifritlerden alır. Bu zafere çok sevinen İndra, ona sevgilisini yollar. Ve oyun şükran neşidesi ile sona erer.

Batılı yazarlar, Pururava'nın yanıp yakılışını fazla lirik bulurlar. Ama bu taşkınlık Kalidasa'dan sonraki şairlerin çok hoşuna gitmiş olacak ki, boyuna taklit etmişler üstadı. Şakuntala iffeti, utancı; Urvaşi şehveti temsil eder. O ne Virginie'ye benzer, ne Juliette'e. Aşk oyunlarını bütün incelikleri ile bilir.

KALİDASA VE SHAKESPEARE

Şakuntala'yı Avrupa'ya tanıtan, Shakespeare'in bir vatandaşı: William Jones. Kalidasa'ya Hind'in Shakespeare'i adını veren de o. Bir İngiliz'in ağzından ne büyük iltifat.

"Shakespeare henüz çok uzaklardaydı" diyor Mary Summer... "Britanya Sezarlar'ın boyunduruğu altında inler, keltler kuytu ormanlarda barınırken, medeniyetin tadını çıkarıyordu Hint. Seçkin bir seyirci kalabalığı Kalidasa adıyla ün salan bir dram yazarını çılgınca alkışlıyordu... Shakespeare ve Kalidasa, iki hayat değil, iki tezat. Hint şairi, yağmur taşıyan bir bulutun rahmet sayıldığı yakıcı bir ülkede doğdu. Shakespeare, güneşin aydınlatmakta bile hassas davrandığı sisli bir adada... Şakuntala yazarı, zeki ve uyuşuk bir toplumun çocuğu; Hamlet yaratıcısı, Ortaçağ barbarlığından henüz kurtulan bir milletin... Kalidasa bir Asya hükümdarının dalkavuğu idi. Shakespeare reformun vaazları ile yetişti. Bununla beraber çok benzeşirler. İkisi de

aşkı canlandırmakta emsalsiz".[66]

"Hint şairi kahramanlarını Hint mitolojisinden, Shakespeare İngiltere tarihinden almış. Ne çıkar? İster Puruvalar'ın aşk hikâyesini dinleyelim, ister Glocester'in cinayetlerini... bütün bu dramlarda, tasvir edilen devrin canlı bir tablosu var.. Euripides eski kahramanların hareketlerini anlatan Atina halkını rikkate getiriyordu. Aristophanes çağının çılgınlıklarını anlatarak eğlendiriyordu seyircilerini. Shakespeare ile Kalidasa'da ise trajediyle komedi kucak kucağa. Hem gözyaşı, hem kahkaha. Yani hayat, bütün hayat. Bir yanda gözümüzü yaşartan Şakuntala, ötede gülünç Madhavya. Lear ve soytarısı... Fırtına'daki Miranda ile Şakuntala birbirine ne kadar benzer. İkisi de yalnızlık içinde büyümüş, ikisi de kral ailesinden. Şakuntala yalnız ormandaki çilekeşleri görmüş, Miranda havada uçuşan perileri. Şakuntala'nın başlıca zevki kardeş gibi sevdiği ağaçları sulamak, arkadaşları ile koşup oynamak.. Miranda'ya göre en güzel şey kumsaldaki istiridye kabukları, dalgalar. Piyes başlarken, Şakuntala koruda arkadaşları ile oynar; Miranda, kumsalda, fırtınayı seyretmektedir. İkisi de aşkın yanıbaşlarında dolaştığından habersiz. Birden Duşyanta ile Ferdinand çıkar ortaya. Aynı hayret, aynı hayranlık, aynı çılgın aşk. Miranda daha cesur, çünkü Hıristiyan. Şakuntala daha çekingen, çünkü Hintli... Menaka ile Urvaşi, Mab'la Titania'nın ablası değil mi? Urvaşi'nin göklere yükselen arabası kraliçe Mab'ınkinden daha mı hızlı? Juliette, Jessica, Urvaşi, Malavika... güller nasıl açar, kuşlar nasıl cıvıldarsa öyle severler. Genç kızlar içlerini dökmezler âşıklarına: Romeo balkonun altında Juliette'i seyreder. Kız uyandırdığı hayranlıktan habersiz geceye itiraf eder aşkını. Sevgilisini aya, yıldızlara benzetir. Agnimitra da Malavika'nın aşk itiraflarını

66 Summer (Mary), Les Heroines de Kalidasa et les Heroines de Shakespeare (Shakespeare'de ve Kalidasa'da Kadın Kahramanlar), Paris, 1879, s. 20.

görünmeden dinler. Şakuntala'nın kaybedip Duşyanta'nın bulduğu yüzük, zaman zaman Shakespeare kahramanlarının parmaklarında da görülür. Şüphe yok ki Kalidasa Shakespeare'e, bir Corneille'den çok daha yakın".[67]

67 Summer, M. a.g.e., s. 108 v.d.

Kalidasa'dan Sonrakiler

ŞUDRAKA

Toprak Arabacık'ın prologuna bakılırsa, ünlü bir hükümdar bu Şudraka. "Fildişli, çakır gözlü, ay yüzlü... Şiva'nın lütfu ile bilgi ufkunu genişletmiş". Yüz yıl muammer olmuş, sonra yaktırmış kendini. Ne zaman yaşamış? Galiba Kalidasa'dan sonra. Şakuntala yazarı kendinden öncekilerden bahsederken, onun adını anmaz. Gerçekten hükümdar mıymış acaba? Sanmıyoruz. Şudraka, şudra kastından bir adam demek.

Toprak Arabacık (Mahavira Karita)

Çarudatta cömertlikten yoksul düşmüş bir Brahman. Vasantasena adında bir yosmayı seviyor. Hükümdarın kayınbiraderi balta olmuş yosmaya. Birinci perdede bu küstah âşıktan kurtulmak isteyen genç kadının Çarudatta'nın evine sığındığını görüyoruz. Vakit gecedir. Yosma mücevherlerini Çaradutta'ya emanet ederek konağına dönüyor. Şarvilaka fakir bir Brahman, Madanika, Vasantasena'nın cariyesi. Sevişiyorlar.

Şarvilaka ne yapsın, Madanika ile evlenebilmesi için paraya ihtiyacı var. Aşk yüzünden hırsızlık yapıyor ve yosmanın Çaradutta'ya bıraktığı mücevher çekmecesini aşırıyor. Hanımının elmaslarını tanıyan Madanika, bu armağanı kabul etmiyor. Şarvilaka bunları, Çaradutta yollamış gibi, Vasantasena'ya veriyor. Yosma, iki sevgili arasındaki konuşmayı dinlemiştir. Madanika'nın dürüstlüğünü mükâfatlandırmak için, onu azat ediyor. Ertesi sabah hırsızlığın farkına varan Çaradutta karısının son inci gerdanlığını yolluyor yosmaya. Vasantasena gerdanlığı Çaradutta'ya iade için evine gidiyor, korkunç bir fırtına. Gece bastırıyor. Âşıklar başbaşa tabiatın konserini dinliyorlar. Sabah oluyor. Çaradutta'nın küçük oğlu hayatından memnun değil, toprak bir arabacığı var, ama altın bir arabacık istiyor ağlayarak. Bunu duyan yosma, mücevher çekmecesini çocuğun toprak arabacığına bırakıyor. Sonra da yanlışlıkla hükümdarın kayınbiraderinin tahtırevanına biniyor. Onunkine de hükümdara karşı suikast tertipleyen bir çoban gizleniyor. Kayınbirader ummadığı bir anda karşısına çıkan yosmaya tekrar sataşıyor., yüz bulamayınca boğmaya kalkıyor onu ve öldü sanarak mahkemeye koşuyor, Çaradutta'ya yüklüyor cinayeti. Çaradutta'nın kellesi kesilecek. Cellat satırı indireceği sırada, Vasantasena çıkıyor ortaya. Bu sırada ihtilâl de başarılmış, çoban tahta geçmiştir. Saraylıyı celladın elinden yine Çaradutta kurtarıyor. Yeni hükümdarın fermanı ile Vasantasena fahişelikten kurtuluyor ve sevgililer gerdeğe giriyorlar.

Yirmi yedi kahraman var eserde, hepsi de canlı, hepsi de gerçek hayattan alınmış. Saraylı, yılışık ve küstah bir zıpçıktı.. boyuna bilgiçliğe özenip çam devirir. Çaradutta "dalları fazilet meyveleriyle yüklü bir dilek ağacı. Bir havuz ki susuzlar içe içe kurutmuş". Vasantasena zengin, zarif, terbiyeli, ama nihayet vücudu para ile satılan bir mal. Anadan doğma fahişe. Dalkavuğun dediği gibi, "Bu havuzda hem Brahman yıkanır,

hem Şudra. Tavusun eğdiği çiçekli dalları karga da eğer. Bir gemiye her kasttan insan biner. Yosma da bir havuz, bir çiçek, bir gemi". Ne var ki Vasantasena kalbi olan bir yosma, bir Manon, bir Marion. Saraylının parlak tekliflerine aldırış etmiyor da, Çaradutta gibi "çiçekleri dökülmüş bir mango ağacına konmaya" kalkıyor. Aşk sayesinde asilleşen, yücelen, günahlarından sıyrılan sevimli bir kadın. Sonra bir ev Brahmanı: obur, aç gözlü, korkak ve maskara. Saraylıya "orospu dölü" diye hitap etmekten zevk duyan garip bir dalkavuk. Yosmayı kovalayan efendisine: "fil zincirle bağlanır, at gemle; kadını ise ancak gönlünden yakalayabilirsin" diyecek kadar bilge. Çaradutta'nın karısı kocasının şöhretini korumak için son inci gerdanlığını mahbubeye yollayacak kadar fedakâr. Hizmetçi, fil seyisi, kumarbaz, tellak, babasız çocuklar. Hiçbir Hint dramında bu kadar çok şahıs, böylesine çeşitli karakterler yok. Gerçek hayattan alınmış canlı ve hareketli sahneler. Bir mahpusun kaçışı, arabalarla tıkanan sokak, kumarhane kavgaları. Çaradutta'nın heyecanla tasvir ettiği konser, fırtına, âşıkların buluşması, yosmaların debdebeli hayatı...

Kurallara aldırış etmeyen piyes, sahneye konmuş bir romana benziyor. Derin olmaktan çok, sevimli. Şiir gerçeği bozmuyor, hâleliyor.

Kalidasa'dan önce yaşadığı kabul edilen Bhasa'nın "Yoksul Çaradutta"sı ile Şudraka'nın "Toprak Arabacık"ı arasında nasıl bir ilgi kurulabilir? Hangisi önce? Kestirmek imkânsız. İlk dört perde, ikisinde de aşağı yukarı aynı. Zaten Çaradutta ile sevgilisi o fırtınalı gecede buluştuktan sonra komedi bitmiş gibidir. Şudraka esere politika karıştırmak suretiyle onu dramlaştırmış. "Toprak Arbacığın başlıca özelliği halkçılığında ve realizmindedir" diyor Walter Ruben ve eserdeki bu demokratik havayı şehir burjuvazisinin gelişmesi ile izah ediyor.

VİŞAKHADATA

Vişakhadata galiba 5. yüzyılda yaşamış. Tek eseri "Mudrarakşasa" (Rakşasa'nın Mührü), kadınsız, aşksız bir dram. Konu: Politika. Vişakhadata, Hind'in Corneille'idir.

HARŞA

Harşa Kanoç hükümdarı (İ.S. 606-647). Otuz yedi yıl fetihten fethe koşan bu "fazilet güneşi", eserlerini tahtın huzuru içinde kaleme almış. Şahane bir cesaretle yağma etmiş kendinden öncekileri. Bununla beraber sevimli komediler yazmış. En güzeli "Ratnavali", bir nevi opera komik.

BHAVABUTİ

Lamartine Aiskhylos'a (Eşil'e) benzetir Bhavabuti'yi... "Eserleri, beşiğini gölgeleyen Gondvane ormanı kadar heybetli.. Michelangelo'nun muhayyilesinden fışkıran Musa gibi tabiatın bağrından kopmuş... İhtiraslar kasırgalaşır ve diner şiirinde".

8. yüzyılın başlarında Kanoç hükümdarının sarayında yaşamış. Bhavabuti'den insanlığa kalan miras iki dramla bir komedi. Dramlar Ramayana'dan alınmış, komedi bir hikâyeden. Ramayana'dan alınanlar yanyana getirilmiş tablolar gibi. Sanki oynanmak için değil, okunmak için yazılmışlar. "Uttararamakarita", Ramayana'nın zeyli adeta... Komedide yeni olan beşinci perde. Şair bizi bir Tantra mabedine götürür. Durga'nın başdöndürücü raksını seyrederiz.

Bhavabuti'de yaratıcılık yok. Üslup harikulade, öz cılız. Tezatlarla oynamaktan çok hoşlanan bu "tanrısal hançere'li"

şairin tadına varabilmek için Sanskritçe bilmek gerek. Eserlerinde hareket yok. Ama Hintli için bir kusur değil bu. Zaten daha sonraki Hint tiyatrosu canlılığını bütün bütün kaybedecek ve basmakalıplaşacaktır. Bir kelime ile büyük dramlar çağının son temsilcisidir Bhavabuti.

"Hind'in çocukları Avrupa'nın bütün ırmaklarından içmişler. Büyükanne her yerde masal söylemiş torunlarına. Hep aynı kahramanlar, hep aynı macera, değişen yalnız göğün pırıltısı, kucağında yaşanan toprağın renkleri. Anlatan ölmüş, ama hikâyeler kelebekler gibi ülkeden ülkeye uçmuş".

Anatole France

Neden Hint'te boyatmış masal ağacı?

Masal insanla çağdaş, ama en çok boyatıp kök saldığı ülke: Doğu. Kıssa, masal, hikâye... Asya'dan yükselen hayal ağacının çiçekleri.

Çağdaş Avrupa için masalda önemli olan, hikâyenin kendisi. Kıssadan hisse ikinci planda. Hikâye, gül; ders, kokusu. Doğu'da masal, kâh gerçeğin çıplak omuzlarına atılan bir tül, kâh bir kavga silahı. Hiçbir zaman, yalnız nükte, yalnız oyun, yalnız eğlence değil. "Kelile ve Dimne", bazılarına göre, kahramanı iki çakal olan bir çeşit felsefî roman.

Eski Yunan da ciddiye almış masalı. Aisopos (Ezop) gönlü istedikçe hikâyeler yazan bir Yunan La Fontaine'i değil, bir halk hatibi. Homeros'u, ideal sitesinden kovan Eflatun, Frikyalı köleyi baştacı eder. Yunan'a Doğu'dan geliyor kıssa. Son durak Küçük-Asya. Eski uygarlıkların bu en bahtiyar mirasçısı hem Mısır'ın masallarını benimsemiş, hem Suriye'nin.

Masalların kaynağı ve yayılışı hakkında ilk değerli inceleme Grimm kardeşlerin (1785-1863 ve 1786-1859). Max Müller'in benimseyip tamamladığı bu nazariye akla uygun olduğu kadar

da cazip. Yarım asır mutlak bir gerçek sayılması bundan. Mitolojik ve meteorolojik denen bu izah tarzına göre, peri ve cin masallarının da, ahlakî mesellerin de yaratıcısı: Aryalar. Bütün bu hikâyeler eski mitlerin, eski atasözlerinin zamanla değişen şekilleri. Baktriyan hepsinin ana vatanı. Hintliler, İranlılar, Yunanlılar, Romalılar o yüksek yayladan dağılmışlar dünyaya. Ve göç ettikleri ülkelere bu ecdat yadigârı hatıraları yaymışlar. Müller'e göre, masalların çekirdeği Aryalar'ın göçünden önce oluşmuş bulunuyordu. İlk diller mecazdı baştanbaşa, bütün varlıkları canlandırıyor, eşyayı insanlaştırıyordu: Şafak güneş'in kızıydı, her sabah otlağa götürüyordu bulutları; bulutlar göğün inekleriydi, yağmur da ineklerin sütü... Mitler kendiliğinden doğuyordu böylece ve zamanla masallaşıyordu. Yani her ikisinin de tohumları Aryalar'ın eski dillerinde, eski düşüncelerinde. Bu masallar değiştikçe değişti, birer mecaz oldukları unutuldu. Grimm onlardaki mit unsurunu, kırılıp da çiçeklerin, çimenlerin arasına serpilen taş parçacıklarına benzetir. Mecazların sakladığı tabiat olaylarını keşfetmek şerefi bilginlerin. Mavi Sakal, İndra'nın ta kendisi. Ormanda uyuyan güzel: yaz. Onu uyandıran genç şehzade: bahar güneşi...

Çok şairane bir izah. Dayandığı lengüvistik temeller de sağlam. Yazık ki birçok noktaları aydınlatamıyor. Aynı unsurlar Tatarlar'ın, Zulular'ın.. masallarında da var. Dünyanın bütün milletleri Baktriyan'dan inmedi ya!

Pança-Tantra'yı Almancaya çeviren (2 cilt, 1859) ve mukayeseli edebiyat ilmini kuran büyük Alman şarkiyatçısı Benfey (1809-1881) ile arkadaşlarının (Koehler, Cosquin) ortaya attıkları izah tarzı daha aydınlık, daha inandırıcı: Avrupa'nın tanıdığı bütün halk masalları Hint'ten geliyor, doğrudan doğruya Hint'ten. Mitlerle ilgisi yok bunların. Atalarımız eğlenmek için uydurmuş onları. Benfey mektebi bu sonuca varabilmek için her hikâyeyi çağlar boyunca izlemiş, ulustan

ulusa hangi yollardan geçtiğini incelemiş. Ve bütün araştırmalar aynı kaynağa götürmüş: Hint, efsaneler çağının Hind'i değil, tarih çağının Hind'i. Nasıl olmuş da yayılmış Hint masalları? Avrupa onları kâh Acem bezirgânlarından dinlemiş, kâh Arap savaşçılarından. Mısır ve Roma'nın Hint'le yaptığı ticaret kolaylaştırmış bu yayılışı. Budizmi, Moğol akıncılarını, çingeneleri de unutmamak gerek. Peki ama, bazı hikâyeler de Avrupa'dan Hind'e gitmiş olamaz mı?

Gerçek şu ki her iki izah tarzının da kuvvetli ve zayıf tarafları var. Renan'a göre, "yazısı olmayan devirlerin tarihi" olan mit, nasıl olur da halk masallarını damgalayabilir? Masalların çoğu Hint'ten gelmiş, bu bir vakıa. Ama bütün masalları Hind'e bağlamak yanlış olur. Aynı tabiat, aynı coğrafya toplumları benzer yorumlara götürmüş. Galiba Anatole France haklı: "Aynı manzaralar bütün ilkel kafalarda aynı intibaları uyandırmış. Acıkan, seven, korkan insanlar başlarını kaldırınca gökkubbeyi görmüşler. Hepsi de tabiat ve kaderi izah için aynı küçük dramları hayallemiş.. Kabileler birbirinden ayrılmış. Kimi beyaz sahillere göçmüş, kimi kuzeyin sislerine gömülmüş. Bozkırlarda çadır kuranlar olmuş. Kimi, başının üstünde elmas gibi bir gök, taşlaşan karlara uzanmış. Granit bir topraktan altın çiçekler toplamaya gitmiş bir kabile. Hind'in çocukları Avrupa'nın bütün ırmaklarından içmişler. Büyükanne her yerde masal söylemiş torunlarına. Hep aynı kahramanlar, hep aynı macera. Değişen yalnız göğün pırıltısı, kucağında yaşanan toprağın renkleri. Anlatan ölmüş, ama hikâyeler kelebekler gibi ülkeden ülkeye uçmuş".[68]

Hind'in özelliği ne? Yarı aylak bir hayat, hayali enginleştiren bir iklim. Köyden köye dolaşıp hikâyeler anlatan dervişlerin, dilencilerin gördüğü büyük rağbet... Sonra ruhların göçü

68 Bkz. France Anatole, Le Livre de mon Ami (Dostumun Kitabı), Calmann-Lévy, Paris, tarihsiz, s. 296-297.

inancı; hayvan dün bir insandı, yarın Tanrılaşacak, neden dile gelmesin, neden tecrübeleri ile yolumuzu aydınlatmasın? Bu inanç, masalı kanatlandırmış ve hayal felsefeleşmiş.

Hintliler düşünceyi birçok bölümlere ayırıp incelemişler. İnsan hayatının dört amacı var, onlara göre: Bütün bilgiler bu dört amaç etrafında toplanabilir.

İlk amaç servet (arta), ikincisi aşk (kama), üçüncüsü fazilet (darma), dördüncüsü de ruhun kurtuluşu (moksa). Bu dört amaca uygun olarak hayatımız da dört devreye (aşram) ayrılır: önce öğrencilik devresi, sonra evlilik, dünya nimetlerinden kâm alınır, çoluk çocuk sahibi olunur, sosyal görevler yerine getirilir. İhtiraslar dinip saçlar ağardıktan sonra yeni bir devre başlar, içe kapanış. Ve yıllarca ormanda yaşanır. Sonra da yollara düşülür. Hayatımızın son devresi ise dervişlik çağıdır.

Hayatımızın ilk amacı olan arta, dirlik düzenlik içinde yaşamak. Arta'nın gerçekleşmesini sağlayan bilgiler: iktisat, idare, politika... Hint çok ilgilenmiş politika ile. Onun da Hobbes'ları, Machiavel'leri var. Ama politika sanatını bütün yönleri ile öğreten, ilmî eserlerden çok, masallar. Hayvanların insana yaşama dersi verdiği bu hikâyelerde heyecanın, hassasiyetin, ahlâkın yeri yok. Her an, yavuz bir kendini koruma içgüdüsü, azgın bir başarı hırsıyla karşılaşmaktayız. Kavga tekniği, ahretle, dinle ilgisiz. Hayvanlar dünyasındaki insafsız boğazlaşmayı insan planına aksettiren bir teknik bu. Birbirini parçalayan, birbirini yiyerek yaşayan mahlûklar... Sanki okyanusun derinliklerindeyiz. Zaten bu edebiyat türünün adı "Matsya-nyaya" (balıkların kanunu). Yani büyük balıkların küçükleri yuttuğu bir dünya.

Hintli bilge Pilpay'ın hikâyelerini yüzyıllardan beri zevkle okuyan Avrupa, onlardaki derin ve gerçekçi hayat felsefesini anlayabilmiş midir? Zimmer, hayır diyor bu soruya... Ve milletlerarası politikanın birçok girift problemlerini Hint masallarının ışığı altında kavrayabileceğimizi ileri sürüyor.

"PANÇA-TANTRA": DÜNYAYI FETHEDEN KİTAP

Bugün tanıdığımız masalların ana kaynağı, Pança-Tantra (Politika ve İdare Sanatı üzerine Beş Kitap). Eserin ilk şekli kayıp. İsa'dan sonraki yüzyıllarda yazılmış olmalı. Elimizdeki küçük hikâyeler, Guptalar devrinde (4. yüzyıl) Keşmir'de yazılmışa benziyor. Yazar (büyük ihtimalle Vişnuşarman) belli ki usta bir şair. İşlediği malzeme eski, kısmen halkın malı. Ama onları kişiliği ile damgalayabilmiş.

Hikâyeler, Binbir Gece'de olduğu gibi, içiçe. Konuşanlardan biri ortaya bir lakırdı atar: "böyle yaparsan arpa tarlasındaki eşeğe dönersin". Nasıl diye sorarlar. Hikâye anlatılır. Derken bir başkası karışır lafa, o da konuyla ilgili bir hikâye söyler.. yavaş yavaş ilk hikâyeye dönülür.

Pança-Tantra, beş bölüm, bir giriş. Her bölümde bir çerçeve hikâye, onun içinde de hikâyecikler, manzum hikmetler var. Önsözden öğrendiğimiz şu: Mehapur hükümdarının üç şehzadesi tembel mi, tembel. Müşavirlerden biri, ancak Vişnu-Sarma onları adam edebilir, diyor. Huzura çağırılan bilge, şehzadelere altı ayda Niti-Şastra'yı (Hükümet İdaresi ve Ahlâk) öğreteceğini söylüyor. Onlar için yazıyor Pança-Tantra'yı.

Birinci bölümün adı Mitra-Bheda (Dostluğun Bozuluşu). Hükümdarları nifakçıların şerrinden kurtarmak için yazılmış. Kahramanlar: Kral arslan, müşaviri boğa ve nedimleri iki çakal: Karataka ve Damanaka. Doğu dillerine çevrilirken, esere çakalların adı verilmiş: "Kelile ve Dimne".

İkinci bölüm Nasıl Dost Kazanılacağı Hakkında (Mitra-Brapti). (Arapça tercümede yedinci, Farsça tercüme ile Hümayunname'de üçüncü mephaslar). La Fontaine, "Karga, Geyik, Kaplumbağa ve Fare" masalını buradan almış. İkinci bölüm birinciden çok daha kısa. Çerçeve hikâyenin sekiz masalı var. Son masal "Farenin Kurtardığı Fil", Aisopos'un

"Aslanla Fare" hikâyesini çok hatırlatır.

Üçüncü bölümün adı: Harp ve Sulh, Kokolukika (Kargalarla Baykuşların Düşmanlığı) (Kelile ve Dimne'nin sekizinci, Hümayunname'ni dördüncü mephası.)

Dördüncü bölüm: Kazandıklarımızın Kaybı (Labdhapranasana). (Kelile ve Dimne'nin dokuzunca mephası; Arapça metinde, orijinalin on iki hikâyesine mukabil iki hikâye.) Bu masallardan birinde, Hint'te kadınların nasıl baştacı edildiğini görüyoruz. Hükümdar Nanda karısını memnun etmek için, kendi ağzına gem taktırıyor, atlar gibi kişniyor ve sırtına bindirip dolaştırıyor nâzenini. Başka bir masal "Aslan Postuna Bürünen Eşek"in tıpkısı. Daha sonraki masal Aisopos'un "Avla Gölgesi"ni hatırlatıyor.

Beşinci bölümün başlığı: Tedbirsizlik (Apariksita-Karitva). (Kelile ve Dimne'nin onuncu mephası. Orijinalde on iki masal, Kelile'de iki.) Bölümün sonunda Vişnu-Sarma öğrencilerinden, memnun olup olmadıklarını sorar, onlar da hükümdarlık makamının bütün vazifelerini anladıklarını söylerler. Kral hocayı ihsana garkeder.

Hind'in bütün dillerine, bütün lehçelerine çevrilmiş Pançа-Tantra. Taklitleri, özetleri çıkmış. Bunların en tanınmışı: "Hitopadesa" (Faydalı Bilgi). Pançа-Tantra'nın kuzeybatı yazmalarına dayanan bu kitap da didaktik gayelerle kaleme alınmış. Yazarı: Narayana. Çerçeve Pançа-Tantra'nınkinin aynı. Kitap dört bölüm: dost kazanmak, dostların bozuşması, savaş ve barış. Yazar, "Hükümdarlar için Ahlâk Kitabı" (Kamandakiya) adlı bir kaynaktan da faydalanmış.

* * *

Edebiyat yazıya geç iltifat eder Hint'te. Şaheserler asırlarca ağızdan ağıza dolaştıktan sonra (İ.Ö. 200 sıralarında) kitaplaşırlar. Ve çok geçmeden Hint düşüncesi bütün Ön-Asya'yı fetheder. Türkistan'a, Tibet'e, Çin'e kolayca yayılan budizm,

İran ve Avrupa'ya yayılamaz. Mani ile İsa'nın kurdukları din budizme ihtiyaç bırakmaz.

6. yüzyıl, Orta İran kültürünün en parlak devri. Bizans'ın yoketmeye çalıştığı Yunan düşüncesi Şehinşahlar ülkesinde başlacı edilir. Grek bilginlerine sarayının kapılarını açan Hüsrev Nuşirivan (531-579), Hint felsefesi ile de ilgilenir. Zerdüşt'ün dini, Sasani İran'ın ahlâk ihtiyacını karşılayamamaktadır. Barzuyeh'in Ganj kıyılarına yollanışı, yeni bir hayat felsefesine karşı duyulan ihtiyacı belirtmektedir. İnsanlık, Pança-Tantra'yı, Hind'in bu harikulade kitabını, hekim Barzuyeh'in tercümesinden "Kelile ve Dimne" adıyla tanıyacaktır.

İran Müslümanlar tarafından fethedilinceye kadar hükümdarın hazinesinde saklanmış Kelile ve Dimne. İkinci Abbasi halifesi El Mansur kitabın methini duymuş, uzun araştırmalardan sonra bir nüsha bulunabilmiş. Arapça'ya İbn El Mukaffa kazandırmış eseri. Ve Barzuyeh'in tercümesi kaybolmuş.

Pança-Tantra Doğu dillerine geçerken çeşitli değişikliklere uğramış. Kelile ve Dimne'nin başında, Behnud'un yazdığı söylenen bir giriş var ki, sonradan eklendiği sanılıyor (Sacy).

Girişten sonra Barzuyeh'in Hind'e gidişini anlatan mephasla üçüncü mephas İbn El Mukaffa'nın ilavesi (Eserin amacı). Barzuyeh'in hayatı dördüncü mehpası oluşturur. Bu kısımlar Pança-Tantra'da yok tabiî. Birinci bölüm de orijinalden farklıca. Ama değişikliği yapan Pehlevi mütercim mi, İbn El Mukaffa mı anlamaya imkân yok. Asıldaki birçok hikâyeler atlanmış, bazıları değiştirilmiş. İlave edilenler de var.

İbn El Mukaffa tercümesi yeniden tercüme edilmiş Farsça'ya. 12. yüzyılda yapılan bu tercüme Nasrullah'ın eseri. Gaznelilerden Behram Şah'ın emriyle yapılmış. 15. yüzyılın sonlarında Nasrullah'ın dilini eskimiş bulan Hüseyin bin Ali Vaız,

Kelile ve Dimne'yi gençleştirmiş. Bazı yeni masallar eklemiş esere, bir önsöz yazmış ve "Envar-ı Süheyli" adıyla yayımlamış. Ekber Şah beğenmemiş bu tercümeyi; çok süslü, çok tantanalı bulmuş. Ebul Fazl yeniden kaleme almış Envar-ı Süheyli'yi; 1590'da tamamladığı esere "Eyyar-i Daniş" adını vermiş.

Edirneli Ali Çelebi, Hüseyin bin Ali Vaız'ın tercümesi üzerinde yirmi yıl uğraşmış ve "Hümayunname"sini Kanuni Süleyman'a ithaf etmiş.

İbn El Mukaffa tercümesi 11. yüzyılın sonlarına doğru Yunanca'ya çevrilmiş. İlk İbranice tercümenin tarihi meçhul, kendisi de kayıp. Yahudi Hanna, 1262-1278 arasında Latince'ye çevirmiş bu İbranice tercümeyi. Kelile ve Dimne Avrupa'nın birçok dillerine (İspanyolca, Almanca, İtalyanca, Fransızca) bu Latince tercümeden geçmiş.

Kelile ve Dimne'nin Doğu dillerinden yapılan ilk Fransızca tercümesi 1644'te yayımlanmıştır. David Sahid imzasını taşıyan bu tercüme Envar-ı Süheyli'nin ilk dört kitabıdır ve La Fontaine'in belli başlı kaynaklarındandır. 1700'de Galland'ın başladığı Hümayunname tercümesini Cardonne tamamlar.

Arapça'dan yapılan ilk Fransızca tercüme Sacy'nindir (1816), ilk İngilizce tercüme 1819'da yayımlanır.

Kitap 18. yüzyılın sonlarına kadar altmış dile çevrilir; İzlanda'dan Moğolistan'a ve Cava'ya kadar yayılır. Bir kitabın bu kadar uzaklara yayılabilmesi tesadüfi değildir.

Ortaçağ Avrupası'nın Kelile ve Dimne'ye karşı gösterdiği büyük ilgiyi şehir burjuvazisinin gelişmesi ile açıklayanlar var. Daha yeni, daha hür bir hayat felsefesine susayan burjuvazi, kiliseye karşı açtığı savaşta aradığı müttefiki Hind'in masal kitabında bulur. Hıristiyan akidelerinden usanan Batı "Hindistan'ın serbest fikirlerini çeken kuru bir sünger gibidir" (Walter Ruben). Reineke Fuchs, Gesta Romanarum ve Fabliau'lardan, La Fontaine'in, Grimm'in, Andersen'in masallarına kadar birçok meşhur eser bu Sanskritçe kaynaktan

geniş ölçüde faydalanmış (L. Renou).

Eserin Türkçe tercümelerine gelince... Hümayunname dünya ölçüsünde şöhret kazanan bir şaheser. Galland Fransızca'ya (1724); Rubens İsveççe'ye (1762) çevirmiş bu eseri. 1654-59'da İspanyolca'ya, 1903'te Almanca'ya kazandırılmış Hümayunname. Galland'ın tercümesi Grek, Alman, Felemenk, Macar ve Malay dillerine aktarılmış.

Divan nesrinin en parlak örneklerinden biri sayılan Hümayunname Şeyhülislâm Yahya Efendi tarafından kısaltılmış: "Mulahhas-ı Hümayun". Eser defalarca nazma da çekilmiş. Nihayet II. Abdülhamid'in fermanı ile yeniden yorumlanmış ve özetlenmiş (Ahmet Mithat Efendi, 1888). Kelile ve Dimne'nin Türkçe'de en az on bir tercümesi daha var. İlki 1260'da yapılmış (Horasanlı Ahmet). Sonuncusu Ömer Rıza Doğrul'un (1945).

"HİKÂYE IRMAKLARI OKYANUSU"

Eski Hint'te edebî hikâyelerin tek kaynağı: "Brihatkata" (Büyük Roman). Gunadya yazmış eseri, aslı asırlardır kayıp. Ne zaman yazılmış, Gunadya kim? Bilen yok. Ama çeşitli yazmaları karşılaştırarak Brihatkata hakkında aydınlığa varılabiliyor.

Somadeva çok faydalanmış bu kitaptan. Eserinin adı: "Hikâye Irmakları Okyanusu" (Kathasaritsagara), İsa'dan sonra 1063'le 1081 arasında kaleme alınmış. Kocaman bir kitap bu. Üstelik baştanbaşa manzum. Bu yüzden başka hiçbir dile çevrilememiş. Bir peri masalı dekoru içinde geçen bir aşk macerası ve bu hikâyeye bağlanan üç yüz elli hikâye. Hint cemiyetinin âdetleri, folkloru bakımından eşsiz bir maden damarı. Denizcilerin, hırsızların, haydutların maceraları, cinler, periler. Tam bir pikaresk roman havası. Üslup harikulade. "Halk edebiyatının işlenmemiş taşlarından, neşe pırıltıları

saçan birer mücevher yapmasını bilmiş Somadeva" (Grabovska).

En hoş fıkralar kadının sadakatsizliği üzerine. Bir padişahın fili yaralanmış, gökten bir ses gelmiş: "günahsız bir kadın dokunmadıkça iyileşemez bu fil". Seksen bin kadın geçmiş önünden, fil iyileşememiş. Nihayet çirkin, pasaklı bir hizmetçi kız bulmuşlar da fil kurtulmuş. Umumiyetle kadınla zahit birer hiciv konusu. Somadeva, Şiva'ya tapmakta belli ki. Kitapta Durga için yapılan kanlı ayinler anlatılır. Yarı vahşi Bhil'ler avladıkları insanları Tanrıçaları'na kurban ederler. Kanla yapılan büyüler, fallüs mabedinde duaya varan genç kızlar görürüz.

"Yirmi beş Hortlak Hikâyesi" de "Kathasaritsagara"ya sıkıştırılmış. Bir Hint hükümdarı, bir yogiyi memnun etmek için gece mezarlığa gidip sırtına bir ceset yüklenir. Cesedin içinde bir hortlağın ruhu var. Hortlak hükümdarı eğlendirmek için hikâye anlatır, her hikâyenin sonunda bir bilmece sorar. Hükümdar çözer bilmeceleri. Keyiflenen hortlak cinlere hükmetmek gücünü verir hükümdara.

"Otuz iki Taht Hikâyesi" de hoş: Hükümdar Boca, üzerinde otuz iki resim bulunan tahtına oturacak. Gelgelelim her defasında, resimlerden biri canlanıp hikâye anlatıyor. Hepsinin kahramanı tahtın ilk sahibi Vikrama.

"Papağan'ın Yetmiş Hikâyesi" Doğu'da en çok okunan kitaplardan biri (Tutiname). Kocası sefere çıkan bir genç kadın âşığına koşacak, ama bir kere de papağanıma danışayım diyor. Papağan başlıyor hikâye anlatmaya. Hikâyeler öylesine meraklı ki nazenin bir türlü ayrılamıyor evinden, yetmiş gece onları dinliyor. Nihayet kocası da dönüyor yuvaya.

Binbir Gece Masalları'nın büyülü dünyasmdayız. Belli ki o harikulade kitabın ilk vatanı da Hint. "Sindbad Kitabı", "Yedi Vezirler"... hep "Hikâye Irmakları Okyanusu"ndan alınmış.

"Purusapariksa" da hoş bir hikâye: ölüme mahkûm edilen

bir hırsız, altın eker biçerim, diyor. Bunu duyan hükümdar çağırtıyor hırsızı. Tarla sürülüyor. Altın zerreleri toprağa saçılacak. Ama bu işi yapacak adamın hiç hırsızlık etmemiş olması şart. Ne yazık ki böyle bir fani bulmak nasip olmaz. Hükümdar bile günahsız değildir... hırsız affedilir.

"ON ŞEHZADENİN MACERALARI"

Hikâye alabildiğine bol Hint'te, roman pek yok. Daha doğrusu roman dedikleri şişirilmiş hikâye. Kavyalardan tek farkı mensur olması. Hünerli, yapmacıklı, seci'li bir nesir.

En eski roman "On Şehzadenin Maceraları". Hind'in Gil Blas'ı bu kitap. Yazarın adı Danden. Galiba 7. yüzyılın sonlarında yaşamış. Bu roman da çekmeceli hikâye nevinden. On şehzade Doğu ülkelerini fethe çıkar, sonunda buluşup başlarından geçeni anlatırlar birbirlerine. Hicve yaklaşan bir realizmle hayalî kucak kucağa: Pikaresk ağır basar. Romancı bizi kâh hükümdar saraylarında dolaştırır, kâh kenar mahallelerde. Hırsızlarla, yankesicilerle birlikte yaşarız. Mürailikten hiç hoşlanmaz Danden. Kahramanları oldukça hayâsızdırlar. Şehzadelerden biri, bir şehri yağma ettirecek: "İhtiyar cimrilerle dolu bu şehir, der, hepsi altın canlısı, dünya malının ebedî olmadığını onlara öğretmek gerek". Üstelik kazanacağı ganimet sayesinde, bir orospunun soyup soğana çevirdiği talihsiz bir vatandaşı da ihya eder.

Başka bir kahraman zina'yı göklere çıkarır. Aşk sahnelerine bayılır Danden, ballandırdıkça ballandırır.

Eser "soluk" adı verilen bölümlere ayrılmış. Romanını tamamlamak nasip olmamış yazara.

Subandu (7. yüzyıl) imzasını taşıyan roman ("Vasavadatta"), daha yapmacıklı.

"Fecrin aslanı gecenin filini parçaladı, güneş onun için kan renginde..." gibi acaip tasvirlerle dolu.

Danden'den sonra anılmaya değer tek romancı Bana. Harşa'nın sarayında yaşamış. Harşa 7. yüzyılda Güney Hint'te saltanat süren son büyük hükümdar. Bana'nın meşhur eseri "Harşa Karita" (Harşa'nın Hayatı). Roman şeklinde yazılmış bir biyografi bu. Dinî törenlere büyük yer verilmiş. Bana, zaman zaman kendinden de bahsediyor, 7. yüzyılda, bir saray şairinin nasıl yaşadığını bu sayede öğrenebiliyoruz.

"Kadambari" adlı eseri de Hint edebiyatının şaheserlerinden sayılır.

Ama kitap yabancıların zevkine varamayacağı kelime cambazlıklarıyla örülü. Bir buçuk sayfa süren cümleler... "Balta görmemiş bir orman bu 'Kadambari'. Anlaşılmaz kelimeler, okuyucuya pusu kuran birer canavar" (A. Veber).

11. yüzyılda yazılmaya başlanan "sampu"lar da nazım nesir karışımı romanlar.

Günümüzde Sanskrit Edebiyatı[69]

Yaklaşık dokuz yüz yıldan beri , yeni Hint dilleri giderek praktritçe ve apabramşaca'nın yerine geçmeye ve Sanskritçe'nin yanı sıra edebiyat alanında kullanılmaya başlar. Tabiî bu, Sanskritçe'nin sadece adak törenlerinde kullanılan ve rahiplerden başka kimsenin anlamadığı ölü bir dil haline dönüştüğü anlamına gelmez. Modern Avrupa dillerinin yanında Latince'nin durumu neyse, yeni Hint dilleri yanında da Sanskritçe'nin durumu biraz odur.

Evet, bu kutsal dili anlayanların ve kullananların sayısında önemli bir azalma olur, ama Sanskritçe hâlâ yüksek tabakanın dili olarak itibarını muhafaza etmekte, ulema bugün de Sanskritçe konuşmakta ve ancak o dilde yazılan eserleri ciddiye almaktadır.

Onun için, mesela Tulsidas'ın Hindî dilinde yazmış olduğu "Ramayana" veya çağdaş Avrupa eserleri bugün hâlâ Sanskritçe'ye çevrilmektedir.

---

69 Bu bölüm, Glasenapp'ın kitabından yararlanılarak hazırlanıp buraya eklenmiştir. Glasenapp, a.g.e., s. 193 v.d.

Hindî edebiyatı şairleri, mesela bir Vidyapati, piyeslerini Sanskritçe kaleme almakta, sadece içindeki şarkıları Hindîce yazmaktadırlar.

Ne var ki günümüz edebiyat tarihlerinin son dönem Sanskrit edebiyatına pek önem verdikleri söylenemez. Oysa hem Sanskritçe, hem de yeni Hint dillerinden biriyle yazılan, hatta bu iki dili yanyana kullanan eserlerin (İnci ile Mercan deniyor bunlara) meydana getirdiği, oldukça zengin bir edebiyat var. Ayrıca, Sanskritçe, teolojik ve felsefî tartışmalara imkân sağlayan ve yeni hint dillerinde bulamadığımız bir özelliğe sahip olduğundan, bu konudaki incelemelerin ve yayınların da tercih ettikleri bir dil.

Sanskritçe bir "İsa'nın Hayatı" yazılmış, Kuran'dan birçok bölüm Sanskritçe'ye çevrilmiş. Bazı Avrupalı düşünürlerin kitapları da bu dile kazandırılmış: Bacon'un "Novum Organum"u, Locke'un "Essay Concerning Human Understanding"i, Berkeley'in "Treatise Concerning the Principles of Human Knowledge"i gibi.

Hint edebiyatının hiçbir zaman terk edemeyeceği bir dil Sanskritçe, dinî şiirler, Vişnu ve Şiva'yı konu alan ilahiler, büyük Hint bilgelerinin hayat hikâyeleri Sanskrit edebiyatının bir parçası.

Dindışı eserler arasında da, İngiliz sömürgeciliğini, millî kurtuluş savaşını ele alan Sanskritçe birçok tarihî çalışma var. Gandi'nin doktrinleri bu dilde basılmış, tarihteki olaylardan esinlenen tiyatro oyunları bu dilde yazılmış.

Shakespeare'in birçok eseri, Lessing'den "Emilia Galotti", Goethe'den "Faust"... Sanskritçe'ye çevirileri yapılmış dünya klasikleri arasında.

Tabiat güzelliklerini, kadın ve aşk temalarını, yaşama sevincini işleyen çok sayıda eski usul lirik şiirin yanısıra, çağdaş konuları ele alan şiirlerde, öykü, deneme ve seyahatnamelerde de Sanskritçe kullanılıyor. Sanskritçe'nin sunduğu bu imkân

ve yeni kelimeler türetmeye elverişli olması, bu dilin ölü bir dil kabul edilemeyeceğini açıkça ortaya koyuyor.

Tabiî Sanskritçe'ye eski itibarını kazandırmak, onu bugünün Hindistanı'na üst düzeyde bir kültür dili olarak kabul ettirmek ümidi bir hayal. Bir "temel Sanskritçe" eğitimi bile, insanların birbirini anlamasını sağlayacak gündelik bir konuşma dili yaratmaya kâfi değil.

Sanskritçe kapalı bir çevrenin anlayabileceği bir dil olarak kalmaya mahkûm, yine de unutulmaması, tersine yaygınlaşabilmesi için bugün, bu dilde elliden fazla dergi çıkmakta.

Hindistan bağımsızlığına kavuştuğundan beri Hint hükümetleri de Sanskritçe'nin öğrenilmesi ve incelenmesi için gayret harcıyor. Bu amaçla 1951'de bir "Sanskritçe Derneği" kurulmuş, hem birçok Hint aliminin, hem de dünyadaki çeşitli araştırıcıların üye olduğu bir dernek.

Ama, "Sanskrit edebiyatı daha çok tarihte ve hafızalarda yaşıyor. Ufuktaki pırıltı, batan bir güneşin pırıltısı. Müjde değil, veda.

İstikbal halk edebiyatlarının".

İKİNCİ BÖLÜM
ÖTEKİ EDEBİYATLAR

"Hint boğazına kadar dünya tarihine gömülmemiş. Kültüründeki bütünlük bu nisbi uzaklıktan geliyor. Himalayanın karlarından alev alev yanan cangıllara, Terayi veya Assam'ın bataklıklarından Sind'in çöllerine kadar binbir renk gösterir coğrafyası. Uzun kafalı Dravidler'den Mongolumsular'a, sarışın Hint-Aryalar'dan ilkel Avustralyalımsılar'a kadar nice ırkların, nice dillerin vatanı burası. Her çağda yeni bir anlaşmazlık parçalamış bu ülkeyi: Siyasî anlaşmazlık, dinî anlaşmazlık. Oysa Hint bir bütün ve bu bütünlüğün farkında. Ne var ki, Hint kapalı bir dünya da değil, hem almış, hem vermiş: Akatlar ve Sümerler Mezopotamyası'ndan almış, klasik Yunan'dan, Roma'dan, Yunanlaşmış Doğu'dan, sonra İslâm'dan, nihayet modern Avrupa'dan almış. Ama Hint öylesine geniş ki, dış tesirler İndus adlı büyük dehlizden geçinceye kadar tanınmaz hale gelir adeta, gerçek Hind'e, musonlar ve pirinç ülkesi Hind'e, Ganj ve Dekkan Hindî'ne ulaşmadan önce Hintlileşir".

Jean Naudou

YENİ HİNT DİLLERİ EDEBİYATI

Genç bir edebiyat bu, dokuz asrı kucaklayan bir gençlik, Sanskrit edebiyatına göre genç.

Halk dillerine değer kazandıran, kelimelerdeki musiki. Nazım 19. yüzyıla kadar Hint edebiyatının rakipsiz tacidarıdır. Aruz, Hint-Arya dillerinin ortak vezni. Kafiye, Apabramşaca ile başlar, halk dilleriyle gelişir. Yeni Hint dilleri edebiyatı, aşağı tabakaların yüksek sınıflara armağanı.

Yeni Hint-Arya dilleri yirmi yedi tane, hepsi de Sanskritçe'den türemiş. Gramerleri daha sade, daha tahlilci. Bu dilleri geliştiren İslâm akınları, parçalanan Hint, kendini korumak için konuştuğu dili bayraklaştırmış.

Bu yirmi yedi dilin hepsi de büyük bir edebiyat yaratmamış. Ön planda şu beş heybetli bütünü zikretmeliyiz: Hindîce,

Bengalce, Maratca, Pencapca ve Gücaratca.[70]

Yeni Hint-Arya edebiyatları ne zaman başlamış, nerede başlamış? Tesadüfler cevaplandırıyor bu soruları. Nepal kütüphanesindeki eski Bengalce yazmalar 1907'de bulunmuş, en eskileri 1101 tarihini taşıyor. İlham kaynakları budizm. Terennüm için yazılmışlar. Bir kısmı da Apabraşamca kaleme alınmış.

"Sanskritçe de etkilemiş Hint dillerini, bu edebiyatlara, kendi işlediği konuları, az çok suni bir kelime haznesini kabul ettirmiş, şiiri hâkim kılmış. 19. yüzyılın başından itibaren İngilizceyle temasa geçen bölgelerde ise bu durum hızla değişmiş, diller eski yazış tarzlarını terk etmemişler, ama edebiyatlar modernleşmiş, diller de sadeleşmiş. Artık düşünce yeni bir kalıba girmektedir, İngilizceyle nesir gelmiştir yeni edebiyatlara ve Bengalli bir şairin dediği gibi kafiyenin yerine akıl geçmiştir".[71]

Şiire, aşka bağlanan bir ülke Hint. İki mısra yazan herkes Hintli'nin kadirşinas hafızasında ölümsüzleşmiş. Hind'in edebiyat tarihi, yazısı silik mezar taşlarıyla dolu, mezar taşı bir hatıra olarak kutsal, ama biz türbelerde dolaşmak zorundayız.[72]

---

70 Glasenapp Hindistan, Pakistan, Nepal ve Seylan'da bu dilleri konuşan insanların, 1951 yılı itibariyle yaklaşık sayısının dökümünü yapıyor. Bu rakamlara göre, Hindîce ve Orduca yüz elli milyon, Bengalce altmış yedi milyon, Maratca yirmi yedi milyon, Pencapca yirmi milyon, Güceratca on altı buçuk milyon Hintli tarafından konuşuluyor. 1951'den bu yana, hele Hindistan'daki hızlı nüfus artışı gözönüne alındığında, bu rakamların bugün çok daha artmış olduğu ortada, yine de bu bilgiler sözü edilen yeni Hint dillerini konuşan insanların sayısı ve bu dillerin kendi aralarında sıralanışı hakkında bir fikir vermeye yetiyor (Glasenapp, a.g.e., s. 11).

71 Renou (Louis), Les Littératures de l'Inde (Hint Edebiyatları), PUF, Paris, 1951, s. 86.

72 Glasenapp'a göre yeni Hint edebiyatları yeterince incelenmiş değil henüz, Batı dillerinde bu konuyla ilgili çalışma az, çeviriler yeterli olmaktan uzak. Glasenapp bu edebiyatlara eğilirken, konuya biraz daha aydınlık getirebilmek amacıyla,

HİNDÎ EDEBİYATI

Hindistan deyince, batıda Gücerat, Sind ve Pencap, kuzeyde Himalayalar, doğuda Bengal, güneyde de Orissa ve Marat bölgeleriyle çevrilmiş olan Hint yarımadasının kuzeyi gelir akla. Bu geniş bölgede Hint nüfusunun yarısı yaşar ve başlıca dört dil konuşulur: Racastanca, Batı Hindîce, Doğu Hindîce ve Biharca. Hintliler'in bu dört dilde yazdığı eserler birçok bakımdan birbirine benzer ve hepsi de Hindî edebiyatına dahil edilir. Bu dillerden herhangi birinde yazan şair, ötekilerini

---

her edebiyatı, doğduğu bölgeye ve kültür temeline yerleştirerek ele almış, bunu yaparken de sadece her edebiyatı damgalamış olan en önemli kişilere ve olaylara değinmekle yetinmiş. Cemil Meriç gibi. Meriç de, eksik olma pahasına da olsa, sadece önemli bulduğu olay ve kişilerin şekillendirdiği edebiyatları almış eserine, kendi deyimiyle, mezar taşlarına değil, türbelere açmış sayfalarını. Bazen bu edebiyatların doğduğu coğrafî bölgeden hareket etmiş, bazen başka mülahazalardan. Mesela Pencap edebiyatı ile Ordu edebiyatına "Hint ve İslam" başlığı altında yer vermiş, Bengal edebiyatını "Cayadeva'nın Vatanında" başlığı altında özetlerken, Bengal nesrinin yaratıcısı olarak vasıflandırdığı Roy'u, yine Bengalli Tagor'u, Bengalli Vivekananda'yı "Roy'dan Gandi'ye" başlığı ile ayrı bir bölümde tanıtmış okuyucusuna, eserlerinin çoğunu Güceratca yazdığı için Gücerat edebiyatında yeralması düşünülebilecek olan Gandi'yi de bu bölüme dahil etmiş. Biz, zaman ve mekân içinde büyük bir çeşitlilik arzeden yeni Hint edebiyatlarını biraz daha sistemli bir biçimde okuyucuya sunabilmek düşüncesiyle Glasenapp'ın benimsediği çatıyı esas alarak, Cemil Meriç'in üzerinde durduğu edebiyat ve kişileri bu sınıflamanın içine yerleştirdik. Glasenapp'a göre, bu edebiyatlar beş ana bölge etrafında kümelenebilir: 1) Hindistan, Hindî ve Ordu edebiyatlarının, 2) Kuzey Hindistan, Sind, Pencap, Keşmir ve Pahari edebiyatlarının, 3) Batı Hindistan Gücerati ve Marat edebiyatlarının, 4) Doğu Hindistan Orissa, Bengal ve Assam edebiyatlarının, 5) Seylan Singal edebiyatının gelişip yayıldığı bölgeler. Görüleceği gibi Cemil Meriç bu tabloda yeralan Sind, Pahari, Güceratî, Orissa, Assam ve Singal edebiyatlarını eserine almamış, Pencap edebiyatının da son dönemine yer vermemiş. Biz Pencap edebiyatının son dönemini ve Ordu edebiyatını, Meriç'in "fasıl başlıkları"nı Glasenapp'taki bilgilerle bütünleştirerek sunduk. Gandi'nin de yeraldığı Güceratî edebiyatını Glasenapp'tan özetleyerek metne dahil ettik. Gandi ile ilgili bölümü Cemil Meriç'in başka çalışmalarıyla tamamladık, Bengal edebiyatına ve Roy'la ilgili bölüme bazı ilaveler yaptık, Bengal edebiyatının temsilcilerinden Tagor'la ilgili kısmı Meriç'in aynı konudaki başka çalışmalarıyla birleştirdik.

konuşanlar tarafından kolayca anlaşılır. Zaten şairler de kâh bir lehçeyi, kâh ötekini kullanmışlar.

Çand'dan Tulsidas'a

Hindî edebiyatında kişiliği olan ilk şair Çand Bardai. Kaçıncı asırda yaşamış belli değil.

12. yüzyılın sonlarında geçen bir cengi destanlaştırmış. Eserinin adı, "Pritiraç". Çand Racastanlı. Racastan Hind'in racalar bölgesi, bu bölgede yaşayanların başlıca meşgalesi cenk. Kâh yağma ihtiyacı, kâh kan gütme, kâh üstünlük davası, kâh kız kaçırma yüzünden Raçput beyleri boyuna dövüşmüşler. İslâm istilasına karşı da en çok direnen onlar olmuş.

Raçput beyleri Çand'ın şiirlerinde ecdatlarının zafer ve maceralarını buldukları için o eski destanı bugün de zevkle okurlar.

Emir Hüsrev de Hindî edebiyatının kurucuları arasında. 1300 yıllarında yaşayan bu değerli şair, kâh Farsça yazmış, kâh Hindîce.

Derviş Gorahmat ise bir tarikat kurucusu, Kebir'in çağdaşı.

İnançlarını halka yaymak isteyen büyük din adamları şiirlerini halk diliyle yazmışlar, vaazlarını halk diliyle vermişler. Bu şairlerin hepsi için Vişnu, Tanrılar Tanrısı, yalnız kimi Krişna tecellisine âşık, kimi Rama tecellisine.

Umapati de Krişna âşıklarından, şiirlerinin konusu Krişna'nın karıları arasındaki kıskançlık. Krişna, karılarından Satyabhama'yı teskin etmek için ona:

Yüzün lotüse benzer, gözlerin lotüse,
Şahane bir meyve dudakların,
Vücudun taze bir çiçek...
Kalbin neden taştan

der.

Krişna sevgisi Batı Hint'te çok gelişmiş, Codpurlu prenses Mirabai (15. yüzyıl), kocası öldükten sonra kayınbiraderinden kötü muamele görmüş, ibadete vermiş kendini, o kadar sevmiş ki Krişna'yı, Krişna'nın heykeli ikiye bölünüp kucaklamış prensesi!

Valabha 15. yüzyılın sonlarında yeni bir tarikat kurmuş, çömezlerinden sekizine "sekiz mühür" denmiş. Surdas bu sekiz mühürden biri, 1483'le 1563 arasında Agra'da yaşamış. Körmüş. En güzel şiirleri Krişna-Rada'nın aşklarını terennüm eden lirik parçalar. Haberci kadın, Rada'yı Krişna'yı hoşgörmeye teşvik ediyor:

Artık naz etmenin zamanı değil,
Toprağı serinleten şu bulut
Sevgilinin de kalbine su serpiyor.
Sarmaşıklar nasıl kucaklamış ağacı bak,
Aşktan başları dönen sular denize koşuyor,
Mutluluk günleri geldi, aklını başına topla.

Ramanand, Vişnu'yu, Rama olarak kutsallaştıran bir ermiş. Kurduğu tarikat hâlâ yaşıyor. Ramanand'ı ölümsüzleştiren eserleri değil, şakirtleri. Kebir onların en büyüğü.

15. yüzyılın ortalarındayız. Benares, Sofiler'le Brahmanlar'ın serbestçe tartıştıkları mutlu bir ülke. Ramanand, kastlara aldırış etmeyen bir Vişnu rahibi. Derslerine hem Hindular koşuyor, hem Müslümanlar: "gerçek bakti, Tanrı sevgisidir, diyor Ramanand... Tanrı âşıklarının hepsi kardeştir".

Benaresli bir dokumacının on beş on altı yaşlarındaki çocuğu da üstadın vaazlarına koşanlar arasındadır. Şiirlerinde iki büyük inancı kaynaştıracak olan bu delikanlıyı lakabıyla tanıyoruz: Kebir (1440-1518). Şirazlı gemicilerin Hind'e getirdikleri ilk tarikat: Kazeruniye. Kazeruniye'nin piri Kebir adlı bir evliya. Kebir Tanrı'nın da adlarından. Benaresli dokumacı, müritlerinin kendisine layık gördükleri bu adı bütün

Hind'e tanıtacaktır. Halkla kucak kucağa yaşayan, hayatını alnının teri ile kazanan bir mürşitti o. Aziz Paulos çadırcı idi. Böhme köşker, Kebir dokumacı. Keşişlerle dervişlerin mantar gibi fışkırdığı bir ülkede "Tanrı ne kilisededir, ne mescitte, O'nun tek mihrabı sevenlerin gönlü" diyen adam elbetteki sayısız düşmanlar kazanacaktı.

Kebir'in hayatı efsanelerle örülü. Brahmanlar bu yavuz Tanrı âşıkını doğru yoldan çıkarmak için bir yosma yollamışlar. Yosma niçin geldiğini unutmuş, dizlerine kapanmış Kebir'in, müridi olmuş.

Müslümanlar'la Hindular tabutu başında kavgaya tutuşmuş. Birinciler cenazeyi gömmek, ikinciler yakmak istemiş: Tabutu açınca bir de ne görsünler, naaş yerine bir kucak gül.

"İster Hindu olun, ister Müslüman, ikinizin de Tanrısı bir. Rama'dır adı kimine göre, kimine göre Rahim'dir" diyen şair beş yüz yıldan beri Hind'in en çok sevdiği ermişlerden. (Bkz. Seçmeler, Yeni Hint Dilleri, Hindî Edebiyatı: Kebir'den, s. 401).

Beyazıd-ı Bistami, "yılan derisini nasıl atarsa, ben de öyle sıyrıldım benliğimden, sonra kendime baktım, ben, o olmuşum" diyordu. Kebir de "Sen, Sen diye haykırırken, bir de ne göreyim, Sen olmuşum, Ben kaybolmuşum aradan, Sen varsın nereye baksam" diyor.

Baba Nanak (1469-1538), Kebir'in en büyük şakirdi. Lahor civarında bir köyde doğmuş. Babası zengince bir Hindu. İyi bir tahsil görmüş, sonra el etek çekmiş dünyadan, derviş olmuş. Arkadaşı Mardana ile köy köy dolaşıp yazdığı şiirleri okumuş; "Tanrı tektir, ne Hindu var, ne Müslüman". Tanrı ile kul arasında bir mürşide ihtiyaç var, bu mürşit: guru. "Gemi olmadıkça denize açılınmaz, gemi gurudur".

Nanak Şah, sihizmin kurucusu ve bu tarikatın on büyük guru'sundan ilki. Sihizm, Müslümanlık'la bazı Hint inançlarını kaynaştırır. Tanrı'ya kâh Allah diye hitap eder, kâh Hari...

Nanak ile şakirtlerinin yazıları Sihler'in kutsal kitabında biraraya toplanmış. Bu kitabın adı "Adi-Granth" (Temel Kitap). Kitap Pencap'ta Pencap alfabesi ile yazılmış, ama kısa bir bölüm dışında, kullanılan dil Pencapca değil, Hindî'ce.

16. yüzyıl Hindî edebiyatının en büyük eserlerinden biri "Padumavati".

"Padumavati" hem bir destan, hem bir aşk hikâyesi, hem de dinî hikmetlerle dolu bir kitap. Yazarı bir Müslüman: Caizli Malik Muhammet. Padumavati Hint geleneğine uygun olarak kaleme alınmış. Fonda 16. yüzyıldaki bir savaş: Alaatin Hilci'nin Çitor'u zaptedişi. Konu ise şöyle: Padumavati Seylan'lı bir prenses, papağanı, Çitor hükümdarı Ratnasena'nın eline geçiyor, hanımını öyle övüyor öyle övüyor ki papağan, hükümdar âşık oluyor Padumavati'ye, yollara düşüp Seylan'a varıyor. Padumavati de krala âşık. Muhteşem bir törenle evleniyor iki sevgili, bir süre sonra da Çitor'a dönüyorlar. Bu arada Ratnasena'nın saraydan kovduğu bir dalkavuk efendisinden intikam almak için Delhi imparatoru Alaattin'i Çitor'u istila etmesi konusunda kandırıyor: böylece hem güzel Padumavati hem de Çitor hazineleri Alaattin'in olacaktır. 8 yıl süren bir kuşatmadan sonra Alaattin Ratnasena'yı ele geçirip hapsediyor. Ratnasena zindandayken bir raca Padumavati'ye musallat oluyor, bunu duyan Ratnasena hapisten kaçarak racayı öldürüyor, ama ağır yaralanıp hayatını kaybediyor. Padumavati de kocasıyla birlikte kendini ateşe atıyor. Bu arada Alaattin Çitor'u zaptetmektedir, erkekler öldürülürken kadınlar da düşmana teslim olmamak için kendilerini yakarlar.

Câizli şaire göre bu uzun hikâye bir mecazlar bütününden ibaret. Hükümdar: ruh, Çitor: beden, Seylan: gönül, Padumavati: hikmet, papağan: guru, Alaattin: hayal.

Tulsidas (1532-1623) modern Hindî'nin yaratıcısı. Benares'te yaşamış, Benares'te ölmüş. Arada şehir şehir dolaşmış Hind'i. Vişnu inancını yaymış. Hintli'yi Rama sevgisi etrafında toplamak istemiş.

Rama, Vişnu'nun en insan avatarı. Valmiki'nin destanı asırlarca coşturmuş Hind'i. Ramayana, 14. yüzyılın sonlarında Bengalce'ye aktarılmış.

Tulsidas'ın yeniden yarattığı "Ramayana", yüz milyon insanın kutsal kitabı: 10.000 mısra, 7 bölüm ("Ramkaritmanas"). Tulsi bir sanatçı olduğu kadar, belki ondan da fazla veli. Valmiki'nin destanında, Rama zaafları ve heyecanlarıyla insan, Tulsidas da Tanrı'nın ta kendisi. Tulsi hem kahramanları, hem kalabalıkları büyük bir ustalıkla canlandırır. O da Kalidasa gibi derin bir psikolog. Ve ondan daha büyük bir dram şairi. Tulsidas bir tarikat kurmamış. Müritleri yok. Daha doğrusu bütün Hint müridi. Üç yüz yıldan beri Kuzey Hint'te her gün Ramayan okunur. Birçok kulübelere tek kitap girmiştir: Ramayan.

Bihari Lal (1603-1663) usta bir saray şairi. Şaheseri: "Sat Tasai". Konu, yine Rada ile Krişna'nın aşkları.

Devdat'la (1673-1745) Hindî edebiyatının büyük klasikleri sona erer.

Modern Hindî Edebiyatı

Bu edebiyatın modern çağı 18. yüzyılın ikinci yarısı ile başlar. Dinî şiir yine ön saftadır, ama konular da, kalıplar da değişir.

Lallu Lal, modern Hindîce'nin kurucusu. 19. asrın başlarında yaşamış, Güceratlı bir Brahman. Usta bir nesirle Sanskritçe'nin belli başlı eserlerini taklit etmiş. Eseri "Premsagar" (Aşk Ummanı) çok okunan bir kitap. Siyasî ve ahlâkî vecizeler de yazmış Lallu Dal.

1875'de "Arya-Samaç"ı[73] kuran Dayananda Sarasvati (1824-1883) ile şakirtleri de usta birer nasir.

---

73 Arya-Samaç bir "Aryalılar Topluluğu", Avrupa kültürünün ve Hıristiyanlığın Hint düşüncesi üzerindeki yozlaştırıcı etkisini reddederek, Vedalar'a dönüşü savunan Hintliler'i bir araya toplar bu hareket. Bir Brahman olan Dayanada Sarasvati brahmanizmde reform arayışı içindedir: kastların aşılmazlığına, çocuklar arası evliliklere karşı çıkar, alt tabaka insanlarının sosyal seviyesini yükseltmeye, halkın eğitimini düzeltmeye, kız çocuklarının da okula gitmesine, kadın-erkek

Premçand (1880-1936) çağdaş Hint edebiyatının rakipsiz üstadı. En tanınmış romanı "Rangabhumi". Premçand, romana köy hayatını sokan adam, son romanı "Godan"da da şehirle köyü karşılaştırır. Premçand Hind'in Gorkisi, ama idealist bir Gorki.

1935'ten sonra Hindî edebiyatında yeni eğilimler belirir. Kendilerine "ilerici" (pragativada) adını veren Marksistler ve "deneyciler" (prayogavada) çıkar ortaya.

Pant ile Nirala birinci akımdan yanadırlar, deneyciler Benedetto Croce'den, Freud'la Jung'un psikanalizinden, egzistansiyalizmden, Japon şiirinden ilham alan yeni bir edebiyat yaratırlar.

Ceynandra'nın psikolojik romanları, yeni kuşakları Premçand'ınkilerden daha fazla etkilemektedir. Yaşafal Marksist hikâyeciler arasında yeralır.

Birçok modern dilde olduğu gibi Hindîce'de de dram çok geç gelişmiştir. İlk dram "Nahuş-Natak" (1857), yazarı: Giridhardas.

Filozof-şair olarak tanınan Cayasankar Prasad tarihî dramlar da yazmış.

Hint bağımsızlığına kavuşalı beri, Hindîce bütün Hind'in millî dili olarak kabul edilir. Devletin teşvik ve yardımı ile büyük bir kültür dili olmak üzere olan Hindîce'de birçok da ilim kitabı yayımlanmaktadır.

HİNT VE İSLAM

Pencap Edebiyatı

Kuzey Hint edebiyatları içinde en önemlisi Pencap'ta kullanılan dillerin İslâm unsuruyla kaynaşarak şekillendirdiği geniş edebiyat.

---

eşitliğini sağlamaya çalışır. Arya-Samaç, hem "Brahma-Samaç" anlayışına bir tepki, hem de reformcu yanıyla bu hareketin bir devamıdır. (Bkz. dipnotu 81)

Hintliler İslâm dünyası hakkmdaki ilk bilgilerini 8. yüzyılda Malabar kıyılarına kadar uzanan Arap bezirgânlarına borçlu. Muhammet İbn Kasım, 712'de Sind'i ele geçirir. Fakat İslâm'ın bu zaferi Hindistan'ın diğer bölgelerinde yankı uyandırmaz. Müslümanlar da Hind'e dair pek az şey bilmektedirler. Bununla beraber, 8. yüzyıldan 13. yüzyıla kadar İran'da gelişen İslâm tasavvufunun, Hint düşüncesiyle Yeni-Eflatunculuktan ilham aldığı su götürmez bir hakikat. Yünden entarileriyle bir Buda tarikatının müritlerini andıran sofiler de, yogin gibi benliklerinden sıyrılıp Fena'ya koşmuyorlar mıydı?

İslâm'ın Anquetil'i

Araplar 9. yüzyılda Hind'e vâizler gönderirler, Hallac Gücerat'a, Malik bin Dinar'ın müritleri Maldiv'e gider. Ama iki dünyayı birbirine tanıtan Gazneli Mahmut'un fütuhatıdır. Sebük Tekin'in oğlu Ganj vadisini ele geçirirken, El Biruni de Hint düşüncesini fetheder. "Tahkik ma lil Hind", Hint hakkında yazılan en değerli eserlerden biridir. Biruni kitabında, İslâm mutasavvıflarıyla Hint bilgelerini karşılaştırır, benzerliklere dikkati çeker, Sofiler'in Hüve'siyle Hindular'ın Atman ve Puruşa'sını mukayese eder. Ama üstat bu kadarla da yetinmez, Gita ve Patancali doktrinleriyle Hıristiyan ve Yunan akideleri arasındaki yakınlıkları gösterir. Hindular'ın moksa'sı üstada göre, marifet yolu ile hâlas'ın ta kendisi. Hareketsizlik bir atâlet değil, ruhun hiçbir mükâfat beklemeden mutlak varlığa yönelişidir. Vasudeva: "İnsanların en iyisi bilgedir, Tanrı onun sevgilisidir, o Tanrı'nın" diyor. Kuran da "Allah onları sever, onlar da Allah'ı" buyurmuyor mu?

Hint'te Müslümanlık Sofiler'in belâgati sayesinde kök salabilmiş, Dermenghem öyle diyor. 13. yüzyıldan itibaren Kuzey Hint'te türbeler, zâviyeler çoğalmaya başlar. Kast rejiminin ezdiği aşağı tabakalar kurtuluşu Nakşibendîlik, Şattarîlik, Şistîlik, Kâdirîlik gibi tarikatlarda ararlar. 14. yüzyılda, şair

Nizamettin Evliyâ, Emir Hüsrev'e Hint musikisini incelemesini ve halkın konuştuğu dille yazmasını tavsiye eder. 16. yüzyılda büyük Türk hükümdarı Ekber'in kurmak istediği dini Şistî mezhebine bağlayanlar var.

Örnek bir Hükümdar: Ekber

Ebul Feth Celalettin Ekber Şah (1542-1605), Hint-Türk devletinin üçüncü hükümdarı, Hümayun'un oğlu, Babür'ün torunu, 13 yaşında imparator. Maddî ve manevî fetihlerle geçen elli saltanat yılı. Nehru, Babür Şah'ın torununu Hint milliyetçiliğinin babası sayar.

Çağının en geniş ufuklu tacidarıdır Ekber, İslâmiyet'le Hint inançlarını meczeden bir mezhep kurmak, ülkesinin iman keşmekeşini ortadan kaldırmak emelindedir. Hind'in sünnî bir Müslüman terbiyesi gören bu yavuz hükümdarı, ülkesindeki bütün dinlere eşit haklar tanır, her inançla yakından ilgilenir, Brahmanları, Persileri, Cizvit papazlarını sarayına çağırtıp münazaralar tertipler. Bu tartışmalardan şu sonuca varır: bütün inançlar aynı saygıya layıktır. Ve zıt inançları ahenkleştiren cihanşümûl bir din kurar.

Ne yazık ki o büyük Türk hükümdarının yarattığı din, hayatı ile birlikte sona erer, "din-i hak" veya "din-i ilâhî" adını taşıyan bu garip terkip, semavî olmayan bütün inançlar gibi unutulup gider.[74]

Ama o güzel rüya Fevzi'nin kaleminde ebedîleşir. Ekber Şah tarafından "şairler şahı" ünvanı verilmiş olan ve Fevzi Hindî diye anılan Fevzi Şeyh, asıl adıyla Ebul Feyz (1547-1595), vezir ve vakanüvis Ebul Fazl'ın kardeşidir. Sanskrit klasiklerinin Farsça'ya aktarılmasında bu iki kardeşin büyük himmeti var. Fevzi, Ekber'in ikinci oğlu Murat'a hocalık eder,

74 Ekber'le ilgili olarak bkz. Cemil Meriç, Jurnal Cilt 1, "Grousset'ye Devam" (30.3.1963), s. 154 v.d.

"Ekbername" de onun. Yüzbir eser yazdığı rivayet edilir. Vücuda getirdiği zengin kütüphane Ekber'e kalmıştır.

"Ben bütün mezheplerdenim" diyen Fevzi yarı Hindu, yarı Müslüman'dır: "Kâbe'yi yıkma ey aşk, orası yorgun yolcuların bir an dinlendikleri yer. Görünmeyen âlemden dönen dost yok, ses vermiyor adem kervanı, gök konuşmuyor bizimle".

Orucunu şarapla bozan şair ilahî mağfiretten ümidini kesmemiştir: "Ellerin boş Fevzi, aşk yolu arkanda kaldı, tek hazinen şiirlerin".

Sonra ilahî neşveyi terennüm eder: "Hem şarabım, hem köpük, cennet de benim, cehennem de ben. Ben hem umman, hem inci, hem kuyumcu... Kaderin elinde yalın bir kılıcım ben, Hıdır ölümsüzlük pınarından içmiş, ama Fevzi'nin kadehindeki ilahî şarap bin kat daha sarhoş edici, mutluluğa eriştirici". Ona göre, insan gökten yüce, topraktan aşağıdır:

Kendini yokluğa bağlamışsan Topraksın,
Gönlünde ilahî nur pırıldıyorsa Arş.

Pencap dili Müslümanlar sayesinde ebedîleşir. "Adi Granth"da, Nanak Şah'ın çağdaşı Şeyh İbrahim Farid'in (Baba Ferit) Pencapca şiirlerine rastlıyoruz.[75]

Mukbil'in 1871'de yazdığı ilk Cenkname'den sonra, Hüseyin'le Yezit'in savaşlarını konu alan birçok "Cenkname" yazılıyor Pencap dilinde, birçok da "Miraçname" kaleme alınmış, en sevileni Kadir Yas'ınki (1869).

Pencap yazarlarının en tanınmışı Bulha Şah (ölümü hicrî 1171), Lahor'da yaşamış olan İnayet Şah'ın şakirdi. Bulha Şah mutasavvıfların "aşk-ı ilahî"sini Hint geleneğine uydurur: Zahid, Rada gibi kadındır; Tanrı, Krişna gibi, erkek.

---

75 Pencap edebiyatının izleyen satırlarda yeralan bu son dönemi, Glasennap'tan özetlenmiştir, a.g.e., s. 229 v.d.

Sofiler'den biri de hicrî 1191'de ölmüş olan, bugün de şiirleri çok aranan, çok okunan Ali Haydar. Eserinin adı "Siharfi".

Pencap dilini kullanan yazarlar arasında Sihler'in de önemli bir yeri var.

"Adi Granth" Pencap edebiyatının en eski anıtı, bir kısmı Pencap dilinde, büyük bölümü ise Hindîce yazılmış kolektif bir eser, Müslüman yazarlara da yer vermiş.

Gurdas daha çok Hindîce yazmış, ama Pencap dilinde de şiirleri var, ahlâkî konuları işleyen kısa şiirleri, "Adi Granth"dakilerle büyük benzerlikler arzeder.

Sih yazarlar Nanak Şah'ın ve guruların çeşitli hayat hikâyelerini ("canamsakhi") Pencap dilinde işlemişler.

Sihizmin el kitabı diyebileceğimiz "Kalsa Daram Şastar" (1900 civarı) Lahor ve çevresinde kullanılan Maçhi lehçesinde yazılmış.

Sihler'le Müslümanlar arasındaki çatışmaları konu alan Jodh Singh'in 1916'da ve Kartar Singh'in 1917'de yayımlanan eserleri de Pencap edebiyatının Maçhi lehçesinde yazılmış ürünleri arasında.

Pencap edebiyatı dindışı konuları ele alan şairler de yetiştirmiş. Bunlar arasında sihizmi savunan Vir Singh ile 20. yüzyılın ortalarına kadar yaşamış olan Puran Singh ve Dani Ram Catrik'in isimlerini sayabiliriz.

Nesir geç kullanılmış Pencap'ta, Vir Singh Pencap tarihiyle ilgili romanlar yazmış. Hikâye Sant Singh Sekhon'la girmiş bu edebiyata.

Nanak Singh sermaye ile emek, üst kast ile alt kast ilişkilerini ele almış. Tiyatro pek fazla gelişmemiş, buna karşılık, Pencap birçok efsanenin kaynağı. Nazım olarak halk şairleri tarafından yazılan bu efsaneler edebiyatın yüzakı. Hemen hemen bütün efsanelerde Hir ile Ranca'nın maceraları işlenmiş. Yalnız Pencap efsanelerinde değil, bütün Kuzey Hint şiirinde en gözde konu bu iki gencin çaresiz aşkı ve birbirlerine kavuşabilmek

için başlarından geçen olaylar.

16. yüzyılda Damodar'ın, 18'de Vari Şah'ın yazdığı efsaneler Pencap dilinin en saf örnekleri arasında. Sonraki dönemlerde yaklaşık yirmi beş defa daha kaleme alınmış bu efsaneler, ama hiçbiri, kendilerine model teşkil eden, Vari Şah'ınkinin değerini aşamamış.

Ordu Edebiyatı

İslâm Hind'e yalnız saraylar, yalnız camiler sunmamış, yeni bir dil, yeni bir edebiyat da kazandırmıştır. Bu dil, Avrupa'da uzun zaman "Hindustanî" diye adlandırılan Orduca'dır.

Bizi çok yakından ilgilendiren Ordu edebiyatını bir iki sayfaya sıkıştırmaya gönlümüz razı olmuyor. Aşağıdaki satırlar o edebiyatın fasıl başlıkları bile değil.[76]

Kullandığı kelime ve harflerden, gazel, kaside, rübai, mesnevi gibi şiir kalıplarına kadar Farsça'ya çok şey borçlu Ordu edebiyatı. Bu edebiyatın terennüm ettiği kahramanlar, Rüstem, Leyla ile Mecnun, Yusuf'la Züleyha. Nehir denince Fırat'la Dicle gelir akla, en yüce dağ Kafkaslardır. Lotüsten, kokila kuşundan bahsedilmez, gül, selvi ve bülbül süsler şiirleri.

Önceleri, Dekkan'da oturan İslâm hükümdarları önayak olur Ordu dilinin kullanılmasına.

Nusrati (ölümü 1683) "Aliname"sinde efendisi Ali Adil Şah'ın kahramanlıklarını över, "Aşk Bahçesi" içli bir aşk hikâyesidir. Ama Orduca'nın ilk büyük şairi, gelecek nesillere de örnek olan Veli'dir.

Veli (1668-1744) Ahmedabad ve Orengabad'da yaşamış. Dekkan'a sıkışan Orduca'yı Delhi'ye kabul ettirmek şerefi

76 Batı Hint Edebiyatları'na kadar olan bölümde Cemil Meriç'in Ordu ve Keşmir edebiyatlarıyla ilgili yazdıklarını, Glasenapp'ın eserinden aldığımız bilgilerle bütünleştirerek sunuyoruz, a.g.e., s. 220 v.d., s. 232 v.d.

O'nun. Ordu dilinde bir "Divan"ı, mersiyeleri var. Lirizm dolu bir aşkla tasavvuf içiçe şiirlerinde.

Veli'nin Delhi'ye gelmesiyle Ordu edebiyatında yeni bir dönem başlar. "Orduca'nın dört büyük sütunu" kabul edilen Delhili Mazhar (1699-1781), Delhili Sauda (1713-1780), Delhi Nakşibendî tarikatının piri Dard (1719-1785), Agralı Mir Taki (1793-1810) bu dilin klasikleri sayılır.

Sauda ile Taki coşkun birer şair ve değerli birer hicivci.

Delhi okuluna bağlı bir şair de Delhi hanedanının son Moğol hükümdarı II. Bahadır (1775-1862). "Zafer" mahlasıyla çok ince, çok zarif şiirler yazmış.

Bahadır'ın himayesinde yaşamış bir başka şair de Galip (1796-1869). Dili mükemmel. Şiirlerinin ve mensur eserlerinin bir bölümü Farsça. Galip aynı zamanda bir ermiş, mistik bir filozof.

19. yüzyılın ilk yarısında Delhi büyük karışıklıklara sahne olur. Ordu edebiyatı da merkezini Lakno şehrine nakleder. Şairler yine çok revaçtadır, hükümdarların himayesinde verirler eserlerini. Şair hükümdarlara da rastlanır, Vacid Ali Şah "Yıldız" mahlasıyla şiirler yazar, Ordu edebiyatının Bengal'de tanınması ve benimsenmesi için elinden geleni yapar.

Lakno, şair Emanet'in (1816-1858) de vatanı. İlk Orduca dramın yaratıcısı Emanet'in eserlerinde Hindu felsefesi ile İslâmiyet içiçe.

1857 ayaklanmasından sonra yazarlar dağılmış. İrfan merkezi Haydarabad olmuş. Mali, Galib'in şakirdi ve millî şair. Azad, tabiatın, Sarur his dünyasının şairi.

Ordu nesri ile yazılmış önemli bir eser yok başlangıçta. Ama "Doğu Hint Kumpanyası", çalıştırdığı İngiliz memurların Ordu dilini öğrenip anlayabilmesi için bu nesre ilgi duyunca, dilde de, edebiyatta da yeni bir gelişmeye şahit oluruz.

Mir Amman "Binbir Gece"den basit Orduca'ya hikâyeler çevirir. "Bağ ve Bahar" (Bagh o Bahar) 1801'de yayımlandığı

tarihten itibaren, nesiller boyu İngiliz subay ve memurlarının başucu kitabı olur. Kusursuz üslubuyla klasik bir eserdir Bağ ve Bahar.

"Kumpanya"da çalışan Hintli memurların Avrupa ilimlerini öğrenebilmeleri için de Batı'nın temel eserlerinin Orduca'ya çevrilmesi, nesrin gelişmesine bir başka açıdan yardımcı olur.

Matbaa ile beraber Orduca gazete ve dergiler çıkmaya başlar. Müslümanlar'ın reformcu hareketleri, siyasî kıpırdanmalar... Ordu diline yeni boyutlar kazandırır.

Orduca'nın en büyük kalemi, şüphe yok ki, Muhammet İkbal (1873-1938). İkbal, İngiltere'de felsefe okumuş, tasavvufla ilgili doktorasını Münih'te vermiş, avukat olarak Lahor'a yerleşmiş bir aydın. İslâm'ın Batı düşüncesinden faydalanarak çok daha dinamik bir din olabileceğine inanır. Gençliğinde Hindu ve Müslümanlar'ın sulh içinde birarada yaşamalarını savunurken, 1930'lardan itibaren tersini düşünmeye başlar. Hindular ve Müslümanlar bağımsız ayrı birer millet teşkil etmelidirler. Pencap, Sind ve Bulucistan'ı içine alan bir İslâm devletinin kurulması, böyle bir gayenin gerçekleşmesine hizmet edebilir İkbal'e göre. 1947 yılında Pakistan'da bir İslâm devletinin ortaya çıkması İkbal'in düşüncelerini doğrular, İkbal Pakistan'da millî kahraman ilan edilir.

Muhammet İkbal, şiirlerinde hem Farsça'yı kullanmış, hem Orduca'yı. Eserlerinde ele aldığı başlıca konu İslâmiyet.

İkbal, Hindu ve Müslümanlar'ın ayrılmasını arzu ederken, karşısında tersini savunan Hindu yazarlar bulur. Bunlardan en önemlisi Ebul Kalam Azad, 1889 Mekke doğumlu, meşhur bir Kuran yorumu var. Müslümanlar'ın Hint Meclisi'nde yeralmaları için savaşır Azad, altı yıl hapis yatar, Gandi'nin ateşli taraftarlarından biridir, önemli siyasî görevler üstlenir, dinî hoşgörüyü savunan Hindistan Eğitim Bakanlığı'nda bakan olur.

"Gubare Hatır" isimli bir kitapta toplanmış olan Mektuplar'ı, Ordu dilinin en mükemmel, en kusursuz örneklerinden biridir.

Keşmir Edebiyatı

14. yüzyılda Müslümanlar'ın eline geçer Keşmir. Yalnız toprağı değil, gönlü de İslâm'ın olur.

Keşmirli Müslümanlar'ın kullandıkları yazı Arapça ve Farsça alfabeyi esas alır. Edebiyatları çok verimli değil.

Bu dildeki en eski eser "Mahanaya Prakaşa" (Büyük Işık). Yazarı Şitikanta 13. yüzyılda yaşamış.

14. yüzyılda, sofiliğin etkisini göstermeye başladığı bir dönemde, Lâl Ded çıkıyor karşımıza.

Lâl Ded, atalarının inancını terennüm eden tek değerli şair. Lâl Ded kadın. Lâl Ded, Şiva'ya âşık bir "meczub-u ilahî". Üryanlığını tan edenlere, "kimden utanayım" dermiş, "insan kalmadı ki, insan, Tanrı'dan korkandır".

Canla canan aynı Lâl Ded'e göre. Tanrı içimizde. Buz da su, kar da su. Görünüşe bakma sen.

Erenler indinde Tanrı, evrenin ta kendisi:

Gök de sensin, yer de sensin!
Hem alansın, hem verensin.
Hem çiçeksin, hem derensin!
Ne ben var, ne sen var, ne o.

Lâl Ded okyanusta yüzen bir sandal. Üryan, yollara düşmüş:

Bir taze çamur testinin
İçinde bulanık suyum

diyor.

Piri, içine dön demiş ona, Lâl Ded coşmuş, raks ediyor.

Ortaçağ Keşmir şairleri, İslâm hükümdarlarının teşvikiyle

Farsça eserleri dillerine çevirmişler, çeşitli hayat hikâyeleri kaleme almışlar.

Sonraki dönemlerde yine kadın şairlere rastlıyoruz. Habba Hatun, 16. yüzyılda yaşamış, kocası Yusuf Şah'ın Ekber'le Hind'e gidip geri dönmemesi üzerine, lirik şiirin Keşmir dilindeki en güzel örneklerini kâğıda dökmüş.

18. yüzyılda yaşayan Aranimal de kendisini terk eden kocasının hasretini çok duygulu şiirlerde dile getirmiş.

Keşmir'in en önemli şairi Mahmut Gami (1885'te ölmüş). Daha çok İran edebiyatında rastlanan konuları ele almış: Yusuf ile Züleyha gibi, Leyla ile Mecnun gibi, Şirin ve Hüsrev gibi.

Ahmet Mahcur (1885-1952), hükümetin Keşmir'de sürdürmek istediği feodal düzene karşı çıkan çağdaş bir yazar. Milliyetçi duyguların tercümanı ve savunucusu.

Keşmir edebiyatında halk hikâyeleri ile atasözleri de çok sevilir.

BATI HİNT EDEBİYATLARI

Marat Şairleri

Maratca, Maharaşstra bölgesinde konuşulan dil. Maharaşstra, Bombay ve güneyi, yani Hind'in batısı. Maratca Prakritçe'den türemiş.

Cnandev, Maratca'yı edebiyat dili yapan adam. İlhamındaki derinlik, dilindeki haşin güzellikle "Maratlar diyarının Dante'si".

En tanınmış eseri "Cnaneşvari", Bhagavad-Gita'nın tefsiri (1290). Bhagavad yedi yüz beyit, tefsiri on bin dörtlük.

Cnandev kalabalıklara seslenen bir şair. Eserindeki teşbih bolluğu, düşüncenin sisli zirvelerini aydınlatmak ihtiyacından.

Bhagavad-Gita'nın, "amellere bağlı değilim, seyircisiyim

olup bitenlerin, kayıtsız bir seyirci" mısraını şöyle yorumlar Cnandev:

Kudurmuş denizin dalgalarını bir avuç tuz durdurabilir mi?
Kafes, uğuldayan rüzgâra karşı durabilir mi?
Karanlık, güneş ışıklarını boğabilir mi?
Irmaklar delebilir mi dağı?

Hem dostunu aydınlatır bilge, hem düşmanını,

Karanlık bir odadaki lambaya benzer bilgeler...

Şair bir başka eserinde Şakti inancını ele almış. Şiva'yla Şakti evrenin bir bütün teşkil eden iki kozmik maddesidir, Şiva'nın kendisi de Şakti'den başkası değildir.

Namdev (1270-1350) terzi. Kimine göre 13. yüzyılda yaşamış, yani Cnandev'in çağdaşı, kimine göre 15.'de. Pandarpur tapınağındaki Vişnu'ya âşık. Nice çömezler yetiştirmiş, ailesinin birçok ferdi de katılmış kendisine. Hizmetçisi bile "abhang"lar yazmış. Abhang, Vithoba'yı öven neşideler, Vithona Pandarpur tapınağındaki Vişnu.

Maratca'nın mezamiri bu "abhang"lar.

Banudas (1448-1513) da abhang'larmda Pandarpur'daki Tanrı'yı terennüm edenlerden.

Tukaram (1607-1649), Marat şairlerinin en büyüğü. Zahire alım satımı ile geçinen bir şudra. Hayat güldürmemiş yüzünü. İlk karısı açlıktan ölmüş, ikincisi... Ama bu acılar yaratmış şairi. Binlerce abhang yazmış.

Tukaram, Batı Hint'te Bakti inancının en yüce zirvesi:

Taş hem Tanrı, hem basamak.
İman, taşı Tanrı yapan.
Ganj kutsalmış. Neden kutsal?
Suyu mu şekerli? Hayır.
İman, Ganj'ı kutsal yapan.

Tukaram, halkın dilini konuşan bir halk çocuğu. Şiirlerinde özenti yok, yaralarını saklamıyor. Çektiği acılar buldurmuş Tanrı'yı ona. Mezelletlere şükredişi bundan:

Tan ettiler, ar etmedim
Sığındım hak-i payine!

Zaten yüzü gülen var mı bu dünyada?

Zevk pazarına gidenler
Bakarlar kimsecikler yok.

Her gün yeni bir hayal kırıklığı:

Yüzü akken kara olur
Yiğit kocamaya görsün,
Ellere maskara olur...
Eli titrer, gözü akar.
Güzeller yanından kaçar,
Karısı, "ah ölse" diye
Dua eder biteviye.

Tukaram'ın abhang'ları: "kuyuların dibindeki hakikat sularını çıkaran iple kova", müritleri öyle diyor.

Kırk iki yıl kalmış bu misafirhanede Tukaram, ırmak kıyısında neşideler okurken, müritlerinin gözleri önünde sır olmuş.

(Bkz. Seçmeler: Marat Şairleri: Tukaram'dan, s. 403).

Güceratî Edebiyatı[77]

Gücarlar Hind'e yabancı bir kavim. Hunlar'la beraber 6. yüzyılda gelmişler bu ülkeye, o kadar kuvvetlenmişler ki,

---

77 Güceratî edebiyatının en önemli temsilcisi Gandi'ye geçmeden önce, Cemil Meriç'in eserinde yer vermediği Gücerati edebiyatı ile ilgili kısa bir bilgiyi, yine Glasenapp'tan özetledik. a.g.e., s. 237 v.d.

birçok bölgenin adını dahi onlar koymuş, Gücerat, Gücraval, Pencap gibi.

Gücarlar, Hind'in dilini, dinini, geleneklerini benimsemişler. İçlerinden Brahmanlar, Kşatriyalar yetişmiş, bunlar sosyal hayatın en üst sınıflarında yeralmışlar. Ama asıl Gücarlar, çobanlık ve hayvancılık olan ilk meşgalelerine bugüne kadar bağlı kalmış olanlar.

Güceratî dilinde ilk eserler, bu bölgede yaşayan Cainistler tarafından kaleme alınmış. Cainistler, Praktritçe'nin, Sanskritçe'nin, Apabramşaca'nın yanısıra, bu dili de kullanmışlar. Eserlerinin büyük çoğunluğu dinî mahiyette.

Bu dinî metinlerden başka "rasa"lar yazmış Cainistler. "Rasa", yazıldığı dönemin sosyal hayatını yansıtan, öğretici ilginç hikâye. 14. yüzyıldan itibaren, nesirle nazmın yanyana kullanıldığı "rasa"lara rastlamak mümkün.

Güceratî dilinde Cainistler'in geliştirdiği edebiyat, bugün de bir kopukluk olmaksızın ve bütün parlaklığını koruyarak devam ediyor.

Klasik şiirde Güceratca'yı kullanan ilk şair Maheta (1415-1481), şiirlerinde Krişna'yı terennüm ediyor.

Bu edebiyatın en parlak devri 17. yüzyıldan sonra başlıyor. Premanand (1636-1734) eserlerinde destan konularını işlemiş, birçok da dram yazmış, on bir kadar tiyatro eseri var. Şamal (1640-1730) Premanand'a rakip bir şair, romantik şiirlerde usta. Hikâyeleri hem eğlendirici, hem eğitici. Kimi şiirlerinde Kaderle İnsan arasında bir diyalog'a şahit olursunuz, kiminde "kıymetli taşlardan yapılmış bir zincirin halkaları" gibi sıralanmış özdeyişler bulursunuz.

18. yüzyılın sonlarıyla 19'un başlarındaki en önemli isim Dayaram (1767-1852). Bir Brahman olan Dayaram, Premanand'dan sonra rastladığımız Güceratî edebiyatının en büyük üstadı. Velut bir yazar, şiirlerinin büyük bir kısmı dinî konuları işliyor, diğerlerinde ise lirizm hâkim. Kullandığı dilin ve şi-

irinin ritmik özellikleri sayesinde eserlerinin çoğu bugün hâlâ şarkı olarak dudaktan dudağa dolaşıyor.

Günümüz Güceratî edebiyatında dram, roman ve hikâye de revaçta.

Tarihî ve sosyal konuları işleyen birçok romanın içinde en sevileni, Tripathi'nin (1855-1907) "Sarasvatikandra"sı. Eser Maratca, Hindîce ve Bengalce'ye de çevrilmiş. Romanın kahramanı modern tarzda yetişmiş bir delikanlı, bütün gayesi, sosyal şartların düzelmesi. Bu arada felsefî konulara da geniş ölçüde yer verilmiş kitapta. Eser bir bakıma modern bir Mahabharata.

Güceratî dili siyasî bir edebiyat da yaratır, Hindistan'ın doğusunda, özellikle Kalküta'daki demokratik ve milliyetçi hareketin bir benzeri, Batı Hindistan'da, özellikle Avrupa düşüncesiyle temas halinde olan Bombay'da da ortaya çıkar. Bu hareketin öncüleri Naoaji ve Meheta, asıl temsilcisi ise Gandi.

Gandi önce Güney Afrika'dayken, sonra da Hindistan'da Güceratî dilinde sayısız makaleler yayımlar. Bunların bir kısmı sonradan biraraya getirilerek basılır. Siyasî yazılarının yanısıra, bir de kendi hayat hikâyesini kaleme almıştır Gandi. Üslubundaki sadelik ve yazılarındaki ahlâkî ideal Güceratî edebiyatını da, Hint düşüncesini de damgalar.

Mahatma Gandi

Mohandas Karamcand Gandi (1869-1948) kuzey doğu Hind'in Umman Denizi kıyısındaki bir şehrinde dünyaya gelir. Zengin ve münevver bir ailenin çocuğu, ama Brahman kastından değil. Babası Cainist mezhebinden. Cainistler için, Tanrı'ya zekâdan çok gönülle varılır. Cainizmin ana prensiplerinden biri: ahimsa.

Hindistan'da, sonra da İngiltere'de hukuk tahsili yapar Gandi, 1893'le 1914 arasında Güney Afrika'da avukat olarak çalışır. Buraya göç etmiş bulunan 150.000 Hintli, feci mua-

melelere uğramaktadır, Gandi de otellere kabul edilmez, tartaklanır, tekmelenir... Ve kendine hâkim olmayı öğrenir. İş mukavelesi bittikten sonra avukatlıktan vazgeçer, fakirlerin yaşayış tarzını benimser.

1904'te Tolstoy'dan ilham alarak Durban yakınlarında bir ziraat kolonisi kurar, Hintliler'i toplar, onlara toprak dağıtır. Şehirlerden çekilen köylüler, bu zıraî kolonilerde hükümete kafa tutarlar, memleketin sınaî hayatı felce uğrar. Dinî bir grevdir bu, hiçbir zor kâr etmez. Kavga yirmi yıl sürer. Bütün Asyalılar "medenî direniş" (satya-graha) bayrağı etrafında birleşirler. Gandi'nin sebatı sayesinde, kuvvet, kahramanca yumuşaklık karşısında diz çöker.

Gandi, muzaffer bir lider olarak ülkesine döner. Asrın başlarından beri orada da bağımsızlık hareketleri başlamıştır. Mahatma henüz Hind'i tanımamaktadır. Gerçi, Güney Afrika'da büyük bir tecrübeden geçmiş, Hint ruhunu tanımış, "ahimsa" silahının zaferine şahit olmuş. Ama ne de olsa memleketinden yirmi üç yıl uzakta kalmıştır. İmparatorluk aleyhinde herhangi bir ayaklanma aklından bile geçmemektedir.

1914'de savaş patlak verdiği zaman, Hindistan İngiltere'nin tuzağına düşmüş, haklı bir savaş sandığı bu boğazlaşmaya bir milyona yakın evladını yollamakta tereddüt etmemiştir. Sözde İngiltere, savaş sonunda Hindistan'a bağımsızlığını verecektir. Tehlike geçince vaat unutulur, savaş öncesi hürriyetler dahi kısılır. Ayaklanma başlar, Gandi bu hareketi örgütler ve Hint milleti ile ilk temasta anlaşır.

Ama Gandi, "tercih etmek zorunda kalsam, hürriyeti hakikate feda ederim," diyen adam. İnancı, vatanından daha azizdir, inancının coğrafî sınırları yok. Bunun içindir ki "Mahatma'nın mücadelesi hepimizin kavgasıdır" diyor Romain Rolland.

Mahatma mizaç itibariyle din adamı, hadiselerin zoru ile politikacı. Ama gelenekleri vicdanının ve aklının daimi

kontrolünden geçiren bir dindar. İman onun için bir put değil. Kuran da, İncil de, Avesta da, Vedalar kadar tanrısal.

Gandi, Tolstoy'un ve İncil'in hayranıdır. Ruskin'le Eflatun'u tercüme etmiştir. Yazılarında Thoreau'ya dayanır. Bir kelimeyle Avrupa ve Amerikan düşüncesine âşinadır.

Gandi, insan okyanuslarının orkestra şefi. "En güç iş, halk tezahüratını zaptü rapt altına almak". Gandi'ye göre, Bhagavad-Gita savaşı emretmez, vazife uğrunda hayatını tehlikeye atmayı emreder. "Yaratma gücüne sahip olmayan, yıkma hakkına da sahip değildir".

Fenalık yapanı bile sevecek, ama fenalığı hoşgörmeyeceksin: "General Dyer hasta ise ona bakarım, ama oğlum hayâsız bir ömür sürüyorsa yardım edemem ona, bu yüzden ölse bile yardım edemem. Kötüyü zorlamaya hakkımız yok, ama suçuna iştirak etmemek, ne pahasına olursa olsun ona kafa tutmak, hakkımızdır. Düşman pişmanlık gösterince, ona kucağımızı açmalıyız".

"Mukavemetin pasifi olmaz, doğrudan doğruya harekete geçeceksin. İsa ile Buda'nın gerçekleştirdiği en büyük sentez, tatlılıkla kuvveti birleştirmeleri. Buda, düşman kampla mücadele etmiş, küstah bir rahibeye diz çöktürmüş. İsa, bezirgânları mabetten kovmuş. İkisi de hem yumuşak, hem kuvvetli".

Gandi şiddet taraftarlarını hoşgörmez, onların hata ettiğine kânidir. Şiddete inananlar silah kullanmasını öğrenmelidirler, ama şiddet, sadece şiddet olduğu için değil, hedefe götürmediği için de terk edilmelidir.

Jeriko'nun duvarlarını, üflediği boru ile deviren Gandi, eski rişilerin tecrübesini yenilemektedir: "onlar da silaha başvurmuşlardı, ama faydasızlığını anladılar silahın.. Yaman birer savaşçı olan rişiler "ahimsa"yı keşfettiler ve dünyaya yayıldılar".[78]

---

78 "Mahatma Gandi" başlığından itibaren bu bölüm, Cemil Meriç'in Romain Rolland'dan yapmış olduğu ve "Gandi Dosyası"nda yeralan çevirilerden özetlenmiştir (Rolland Romain, Gandhi, Paris, 1924 ve Gandhi, La Jeune Inde, Rolland'ın Önsözü, Paris, 1924).

Hint, zulmün süngüsünü kanının alevinde eriten millet, Gandi, ona benliğindeki azameti keşfettiren yol gösterici. İlyada, Şehname, Mahabharata... Gandi'nin yarattığı dasitan yanında ne kadar zavallı!

İsimlerin gökten indiğini söylerler, Mahatma da bir milletin gökler kadar yüce gönlünden fışkırdı, Mahatma, yani büyük ruh, aşk yoluyla, marifet yoluyla Tanrı'ya erişen.

Tagor güzel söylüyor: "nihayet Gandi göründü, binlerce bedbahtın kulübesi önünde durdu, onlar gibi giyinmişti, onların dilini konuşuyordu. Söylediklerini kitaplardan öğrenmemişti, hakikat dile geliyordu dudaklarında. Gandi'ye bunun için "Mahatma" dediler, Mahatma, Gandi'nin gerçek adı, Hind'in bütün insanları o büyük ruhun birer parçası... Gerçek aşk Hintli'nin kapısını çalar çalmaz, o kapı ardına kadar açıldı".

Bu son mücahidin silahı feragat. Hayat ölümden doğar, diyor, tohum çatlayacak ki başak fışkırsın. Hürriyet bir bağış değil, bir mükâfat, fedakârlığın mükâfatı. Zafer acıya katlananındır, zora başvuranın değil, şiddet uçuruma açılan bir yol, sabır hakikate.[79]

DOĞU HİNT EDEBİYATLARI

Klasik Bengal Edebiyatı[80]

Bengal aşkın vatanı. Kurtuluş canla cananın vuslatında. Canan: Tanrı. Yanacaksın ona kavuşmak için. Rada: Tanrı'ya adanan ruh, sonsuza hasret çeken insan. Krişna: mutlak güzellik. Cismanî aşk, bulanık ve çamurlu bir su. Cismanî aşk, sisli bir ışık.

---

79 Bkz. Cemil Meriç, Kültürden İrfana, "Gandhi'yi Dinlerken", İnsan Yayınları, İstanbul, 1986, s. 333 v.d.

80 Cemil Meriç önceki baskılarda Klasik Bengal Edebiyatı'nı "Cayadeva'nın Vatanı" başlığı altında ele alıyor.

Cayadeva Bengalli bir saray şairiydi. Beşikte dinlediği efsanelerden bir neşideler neşidesi yarattı. Ölçülü ve saltanatlı bir şair. İlhamının mahfazası: Sanskritçe. Rada ile Krişna'nın aşklarını halkın diliyle ebedîleştirecek yeni bir Cayadeva'ya ihtiyaç vardı.

Halk Dillerinin İlk Büyük Şairi

15. yüzyıldayız. Bengal saraylarında İslâm'ın rayeti dalgalanıyor. Sanskrit kültürünün son sığınağı: Mitila. Vidyapati orada doğdu. Önce Sanskritçe yazdı şiirlerini, okundu, beğenildi. Ama "Üstad"ı ölümsüzleştiren halkın diliyle, yani Bengalce yazdıkları.

Vidyapati daha çok aşk sahneleri terennüm etmiş:

Bir gün sevgiliyi gördüm hamamda
Güzel saçlarından su damlıyordu
Birer inci gibi, birer şebnem gibi...
Altın bir aynaya benziyordu yüzü,
Birden memelerine kaydı bakışları,
Saf altından iki testiye benziyorlardı,
Kemeri düştü belinden...

Bu yeni Cayadeva'nın işlediği bir konu da Rada ile Krişna'nın aşkı.

"Krişna Madura'ya göçmüş, göklere dönmüş Gokula. Kuş kafesinde ağlıyor, ineklerin boynu bükük. Tüm bakışlar Madura'ya çevrili, Yamuna kıyılarında sevgililer dolaşmıyor artık..."

Cananın aşkı ölüm kadar zalim,
Hazlar ummanında yüzmeyi kurdum.
Zehirliymiş suyu, içtim boğuldum.
Şad olurum diye bir ocak kurdum
Ateş, yakıp kül eyledi ocağı.

Canan âşıkın hayal kırıklıklarından hoşlanıyor sanki:

Birden uçurumda buldum kendimi,
Doruklarken hayalimin otağı.

Vidyapati, Rada'nın acılarını bütün derinliği ile duyuyor: "Zambak kış mehtabının soğuk busesiyle donmuş bir kere, bahar gelecekmiş... bahardan ona ne? Tohumu kavurmuş yazın güneşi, yağmur yağacakmış ona ne? Susuzdum, denize koştum; denizler kurudu dostum. Dedim: mehtap serinletir tenimi, mehtap benliğimi kavurdu dostum".

Rada haykırıyordu sultanına: "Yine ağaçların başı dumanlı, yakında dereler taşacak yine. Arılar ümitten sarhoş, çiçeklerin kadehi balla dolacak diye. Rüzgâr gönlümü dile getiriyor, güneş gönlümü. Nerdesin canım benim, neşideler taşıyor dudaklarımdan, nerdesin?"

Aşağıdaki mısralar Amaru'yu ne kadar hatırlatıyor:

Karanlıkta yapayalnız
Gidiş nereye güzel kız?
Aşık olmuşsun öyle mi?
Bu yollar çok tehlikeli!
Ne umurunda tehlike,
Karanlık ne umurunda?
İçi alev alev ışık,
Aşk hem kılıç, hem meşale
Yoldan korkulur mu artık?

Çandidas ve Sonrakiler

Çandidas, Vidyapati ile çağdaş. Kast dışı edilen bir Brahman. Ailesinden ayrılıp bir bulaşıkçı kadınla yollara düşmüş. O da Krişna'yı terennüm etmiş ömür boyu. Rada'yı terennüm etmiş. Halka, hem hayatı, hem de eserleriyle Vidyapati'den daha yakın. Vidyapati'de mecaz bolluğu, üslup

inceliği... Çandidas'ta duygu derinliği ve ahenk. Kendini cananın ayakları dibine seren bir teslimiyet. Rüsvalığı takdis eden bir bağlanış:

Hem bedenim senin, hem canım senin.
Uğrunda rüsva olmuşum, ne güzel!
Günahım da sensin, faziletim de
Dövülmüşüm, kovulmuşum, ne güzel!
Güneşimsin, göğümsün, denizimsin
O denizde boğulmuşum, ne güzel!

Şair aşk için yaşıyor:

Aşk ülkesinde oturmak isterim,
Sarayımı aşktan kurmak isterim.
Aşk, kalbimin kafesinde,
Bülbüllerin en güzeli.
Aşk ateşiyle yananlar
Çandidas'ın can yoldaşı.

Tenin dışında bir aşk bu, saf ve ilahî. İnsiyakların karanlık gecesini yanarak aydınlatan bir aşk.

Çeytanya (1485-1533) tek mısra yazmamış. Ama Bengal edebiyatına nice eserler armağan etmiş. Karısını yılan sokmuş Çeytanya'nın. Yirmi yaşında derviş olup yollara düşmüş hazret. Çömezler toplamış etrafına. Hep beraber raksedip Krişna'ya ilahiler söylemişler. Bu meczub-i ilahîye göre din demek, aşk demek... Aşk önce meyl, sonra naz, bağlılık, ihtiras, tek varlık oluş... Aşk demek, cezbe demek. Aşık halk gözünde delidir. Aşk rüsvâlıktır.

Çeytanya'nın biyografisi şakirtlerinin Sanskritçe eserlerinde ele alınmış. 1575'te hakkında, bu defa Bengalce, dört eser yazılmış. Bunlardan Krishnadasa'nın kitabında üstadın felsefî ve dinî görüşlerine de geniş yer verilmiş.

Vişnucular'ın Bengal edebiyatına en büyük armağanı:

Antolojiler. 18. yüzyıldan beri toplanmaya başlayan bu eserlerde Krişna'ya ait ilahiler yeralır. Ama aşk ve tabiat tasvirleriyle, bir halk edebiyatı hazinesi bu antolojiler.

Narottam Das'ın ilahileri (16. yüzyıl), bugün bile dini bütün Vişnucular'ın her akşam okudukları birer dua.

Mukundaram, "şairlerin mücevheri". Şaheseri: "Kandikavya" (1589). Kandi: Tanrıça Durga, Şiva'nın karısı ve gücü. Azgın ve demonyak, ama koruyucu da. Kandikavya kâh güldüren, kâh düşündüren bir roman. Çağdaş okuyucuyu ilgilendiren, gündelik hayattan alınmış sahneler.

Şakti inancı daha birçok şairlere ilham kaynağı olmuş. Bunlardan biri Bharata-Çandra (1712-1760). Başlıca eseri: "Anndamagala". Çandra kuvvetli bir şair. Ama zaman zaman dekolte.

Ramprasad Sen (1718-1775), Kali tarikatının tanınmış şairi:

Kendini gurura kaptırma ey can!
Bu tören, bu âyin, bu ibadet boş!
Tenhada dua et, kutsal Anne'ye...
Gösteriş, debdebe, binbir ziynet boş.
Evren baştanbaşa onun aynası,
Yalvardığın put, koştuğun mabet boş.
Neden bu mumları yakmışsın, deli?
Hidayetin nuru, içinde doğsun!
Dünyayı nimete garkeden, Kali...
Sen tutmuş, Kali'ye buğday sunmuşsun!

Ramanidhi Gupta (1738-1825), ilhamını dinden almayan tek şair. Tanrı'ya karşı değil, insanlara karşı beslediği duyguları dile getirmiş "şarkılar"ında.

İsvaracandra Gupta (1809-1825), klasik şiirle modern şiir arasındaki geçişi temsil eder.

Modern Bengal Edebiyatı[81]

Britanya İmparatorluğu'nun Hindistan'a yerleşmesi, o ülkenin düşünce hayatında yepyeni bir sayfa açar, Batı ile Doğu, birbirinden çok farklı bu iki medeniyet, ilk defa olarak Kalküta'da karşı karşıya gelirler, devamlı bir temastır bu, doğrudan doğruya bir temas. Memurları, idarecileri, misyonerleri, hocalarıyla bütün bir Batı dünyası, en büyük temsilcileriyle bu şehirde toplanır. Mekteplerde İngilizce okutulur, İngiliz edebiyatı öğrenilir, Avrupa'nın bütün şaheserleriyle temasa geçilir. İngilizler de Bengalce'yi öğrenmeye gayret ederler, Sanskrit edebiyatının şaheserlerini kendi dillerine çevirirler. İngiltere'nin ilk yerleştiği eyalet olan Bengal, bugün de diğer eyaletlerden ilerde, en önemli fikir hareketleri orada sahneye çıkmış, Bengalli yazarlar diğerlerine örnek olmuşlar. Onun için de yeni Hint edebiyatları arasında modern Bengal edebiyatının önemli bir yeri var.

Diğer yeni Hint dillerinde olduğu gibi, Bengalce'de de nesir pek revaçta değildir önceleri, ama okul kitaplarında ve Batı dillerinden yapılan çevirilerde giderek kullanılmaya başlanır, "Fort William"ın Hintli hocaları, Bengalce'nin öğrenilmesinde faydalı olur düşüncesiyle, çeşitli mensur eserler kaleme alırlar.

Rammohan Roy

Anavatana Hind'in hazinelerini taşıyan İngiliz gemileri Hind'e Avrupa'yı getirirler. Kalküta, 1784'den beri bir parça Avrupa'dır, Kalküta iki kıtanın kucaklaştığı belde, Roy iki kültürü kaynaştıran adam, dünyaya Hint'ten seslenen ilk insan. Her konuya eğilmiş Roy, her kitabı okumuş, her insanı sevmiş,

---

81 Modern Bengal Edebiyatı'nın en ünlü temsilcileri olan Roy, Tagor ve Vivekananda'ya geçmeden önce, bu edebiyatın son dönem gelişmeleriyle ilgili kısa bir bilgi vermek için konuyu Glasenapp'tan özetledik, a.g.e., s. 263 v.d.

Hıristiyanlık'tan ahlâkı almış, İslâm'dan vahdaniyeti, yarasaları kovmuş mabetten... Rammohan Roy'un adını anmadan 19. asır Hindistanı'ndaki herhangi bir fikir hareketinden bahsetmek imkânsız.

Bengal'in asil bir ailesinden Roy (1774-1833). Moğol sarayında yetişir, Farsça, Arapça öğrenir, İslâm kültürü ile beslenir. Hind'in dinî kaynaklarını ise ancak on dört yaşından sonra, Sanskritçe öğrenirken keşfedecektir.

Roy'u tek Tanrı'ya bağlayan Vedenta'dan çok, aldığı İslâmî terbiye.

Genç bir savaş atı gibi şahlanan kavgacı ruhu, on altı yaşından itibaren çetin bir mücadeleye sürükler onu. Yirmi dört yaşında İngilizce'ye başlar, İbranice'yi, Grekçe'yi, Latince'yi de öğrenir. Batı hukukunu inceler. Hind'in kalkınması için Avrupa'ya dayanması gerektiğine inandığı için, İngilizler'le dost olur, onların reform hamlelerini destekler: dulların yakılmasını önleyen, yeniden evlenmelerini sağlayan, kadınlara miras hakkı tanıyan, poligamiyi yasaklayan reformlardır bunlar. Yüksek tahsilin İngilizce olmasını, Hintliler'in mahkemelerde daha fazla hak sahibi olmalarını talep eder. Putperestliğe, batıl inançlara, barbarca geleneklere savaş açar. Roy, bütün taarruzlarında kibar ve mütevazi, Gandi gibi, dürüst ve çok kuvvetli bir mantığı var.

Vedalar'ı Bengalce'ye ve İngilizce'ye çevirir. Upanişadlar'ı, Sutralar'ı, Tevrat'ı, İncil'i okur, Hıristiyanlığı dikkatle inceleyen ilk Hint asilzadesi olduğu söylenir.

1820'de İncil'e dayanarak "Saadet ve Huzur Kılavuzu"nu yazar. Hıristiyanlık'tan aldığı yalnız ahlâk, İsa'nın Tanrılığını kabul etmez, tenasuha inanmaz. Hem Brahmanlar aleyhindedir Roy'un, hem misyonerler.

Bu yavuz iman ihtilâlcisinin karşısında bütün mabetler kapılarını kaparlar, Roy bütün inançları, bütün insanları, bütün mabetleri bağrına basan bir mabet açar 1828'de:

"Brahma-Samaç". Bu bir mabet değil, mücahitler yetiştiren bir mektep. Dede, baba, oğul Tagorlar, Çandra-Sen, Vivekananda o kutsal ocaktan yetişirler.[82]

Roy'un kurmak istediği cihanşümûl dinin amentüsü: her inanca saygı, her insana sevgi... Vedenta'nın, bir bakıma Müslümanlığın, Tanrısı ile 18. yüzyılın rasyonalizmini kaynaştıran bir teizm, 19. yüzyılın romantik Hıristiyanlığını andıran bir terkip.[83]

Hind'in düşünce tarihinde yepyeni bir sayfa açan Roy, Bengal nesrinin de yaratıcısı, ama şair değil, kavga adamı.

* * *

Rammohan Roy'un buruk ve katı nesrini kendisinden sonrakiler kanatlandırdılar. Bengal nesri 19. yüzyılın ikinci yarısında Sanskritçe'nin baskısından kurtuldu. İngiliz edebiyatı ile temasa geçen yerli yazarlar önce tiyatroyu geliştirdiler, dram, cemiyetin dertlerine eğildi. "İndigo'nun Aynası" (1860) büyük yankılar uyandıran tezli bir sahne eseri, yazarı Dinabundu Mitra (1829-1873). Bu realist şahesere Bengal'in "Tom Amca'nın Kulübesi" adını verirler.

Aynı yıl edebiyat göklerinde yeni bir yıldız pırıldar: Ma-

---

82 Brahma-Samaç, Rammohan Roy'un kurduğu ıslahatçı mektep. "Tanrı'ya inananların birliği", renk, kast, millet farkı gözetmeksizin herkese açık. Roy'dan sonra hareketin başına Rabindranat Tagor'un büyükbabası, arkasından da babası geçer. Dede Dvarkanat 1846'da ölür, baba Dvendranat (1817-1905) Brahma-Samaç'ı yeni bir din haline getirir, bir teoloji okulu kurar, 1862'de Birliğe Çandra-Sen'i davet eder, ama Çandra-Sen Hıristiyanlığın etkisi altındadır, Hint geleneklerine çok daha fazla bağlı olan Dvendranat'la anlaşamaz ve ayrılır, Brahma-Samaç da ikiye bölünür. Brahmanizmi yenilemek isteyen, reformcu, akılcı, kültür düzeyi yüksek, ama az sayıda insandan oluşan bu topluluğa, Hıristiyanlık'la kaynaştırdığı kişisel dünya görüşüyle Rabindranat Tagor da, Ramakrişna'nın manevî rehberliğini kabul eden Vivekananda da bir süre dahil olurlar. Ama topluluk giderek zayıflar, 1921'de derneğin 6.400 üyesi vardır, oysa aynı tarihte "Arya-Samaç"ın üye sayısı 468.000'dir.

83 Rolland (Romain), La Vie de Ramakrishna, s. 108 v.d.

dusudan Datta (1824-1873). Önce komediler yazar Datta, hem yenicileri iğneler, hem gericileri. "Krişna Kumari" ilk Bengalce trajedi. 1843'de Hıristiyan olan bu Hindu'nun "Captive Lady" adlı İngilizce şiiri büyük bir ilgi toplar. "Meghanada-Badha" kafiyesiz yazılan epik bir şiir, konu Rama'nın Seylan seferi. Bengal epik şiirinin üstadı kabul edilen Madusudan hem Valmiki'den faydalanır, hem Homeros'tan.

Madusudan Datta'dan sonraki epik ve lirik şairlerin eserlerinde, yavaş yavaş Bengal edebiyatında giderek önem kazanacak, yeni bir unsur belirir: vatan aşkı, hürriyet hasreti, siyasî bir reform arayışı.

Bengal edebiyatında da milliyetçi fikirler ön plandadır. Bankim Çandra Şaterci (1838-1894), Bengal'in Walter Scott'u, "Bengal romanının babası", milliyetçi hareketleri çok etkilemiş bir yazar. İlk kitabı "Kale Kumandanının Kızı" (1864), "Mutluluk Manastırı" (Anàndadamat) en tanınmış romanı, Bengal vatanseverlerinin millî marşı "Anavatana Selam" (Bande Mataram), bu romandan alınmış bir ilahi.

Hemaçandra Banerci (1838-1938) daha geniş tabakalara seslenen bir romancı, romanlarının konusu küçük burjuvazi. Kâh bir talebenin hayatını anlatır, kâh bir fahişenin. Bununla beraber natüralist olmaktan çok, romantik. Sarat, Bengal'in Dickens'i.

Nabina Çandra Sen (1846-1909) bazen Byron'u hatırlatır, bazen Hugo'yu. 1875 bozgununu bahtiyar bir çağın şafağı olarak selâmlar, felâket Hindular'la Müslümanlar'ı kaynaştıracaktır. "Krişna Üçlemesi" Hint rönesansının destanı.

Krişna "Arcun, der, savaş her zaman bir cinayet değildir, ihtiras bürümeyecek gözlerini, çıkarını düşünmeyeceksin, böyle olunca, savaş faziletlerin en büyüğü olur. Şimşekler gökleri aydınlatır, sağanak yıkar, ateş temizler dikenleri, başaklar fışkırır küllerden".

Sen, lirik şiirlerinin yanısıra, birçok destan yazmış, hepsi de brahmanizmin manevî ve ahlâkî açıdan doğuşunu işliyor.. Sen'in hikâyeleri de var, "Bhanumati"si bu alanda bir şaheser olarak kabul ediliyor.

20. yüzyılın başlarında Civandralal Ray (1864-1913) bürokrasinin zayıf noktalarını, İngilizleşmiş Hintliler'le yobaz Hintlileri ele alan alaycı şiirler ve tiyatro eserleri yazar.

Hind'in en tanınmış ve en sevilen yazarlarından biri olmasını ise, tarihî ve sosyal dramları ile kusursuz bir şekil mükemmeliyeti arzeden ve vatan aşkını dile getirdiği "şarkılar"ına borçlu.

Rabindranat Tagor (Takur)

20. yüzyılın ilk yarısında yaşayan en ünlü Bengalli şair Tagor (1861-1941). Nobel ödülü sahibi. Şiirlerini Bengal dilinde yazmış, sonra da çoğunu İngilizce'ye çevirmiş, ama Bengal dilindeki ritmlerin ve kafiyelerin tadı yok bu tercümelerde.

İlk şiirleri on üç yaşındayken yayımlanıyor: "Orman Çiçekleri". O ana kadar en çok Shelley ve Bengal şairlerinin etkisi altında. On yedi yaşında İngiltere, hukuk tahsili, başarısızlık. İngiliz edebiyatına merak. Şahsiyetinin ilk müjdesi, Hind'e dönünce yazdığı: "Akşam Şarkıları". Kırk yaşında kendini başkalarına vakfetmek istiyor, Santineketan'a çekiliyor.

Politikayla uğraşması da o yaşlarda, ama Hint milliyetçiliği ile pek uyuşamıyor. Tagor, Doğu ile Batı'nın kaynaşmasına taraftar, bütün milletler elele vermeli. Vatan aşkını şiirleriyle, şarkılarıyla, eserleriyle köklendiriyor, o, "Victor Hugo'nun dehasına sahip Béranger" Challeye'e göre.

Tagor'un Avrupa karşısındaki ilk isyanı 1905'te. Lord Curzon Bengal'i ikiye bölmüş, Hind'in kafasıyla gönlünü birbirinden ayırmıştı. Bengal ayaklandı. Etrafındakileri fazla çekingen buluyordu Tagor, siyasî muhtariyet istiyor, her tarafta nutuklar veriyor, Hind'i uyandırmaya çalışıyordu. Şiirleri ağızdan ağıza

dolaşıyordu. Varını yoğunu harcıyordu bu uğurda. Ama ufukta tehlike belirdi: yanlış bir parola, şahlanan kalabalıkları kanlı maceralara sürükleyebilirdi. Şair korktu ve Huzur Evi'ne, Santiniketan'a çekildi, Santiniketan, Tagor'un "Aşiyan"ıdır. Etrafındakiler için kaybedilmiş bir dost, ama insanlık için kazanılmış.

Tagor, Vigny ve Shelley gibi bir filozof-şair. Tagor'da felsefe, her şeyden önce varlık üzerine eğilen, sokaktaki adamın aklından geçenlere cevap vermeye çalışan bir düşünce. Bu düşünce, "Gitancali"de, "İnsanın Dini"nde, "Sadhana"da hep çıkar karşımıza. O da, birçok Hint bilgeleri gibi çokluğun arkasında birliği, biten'in sonunda sonsuz'u görür. Upanişadlar'ın bu konudaki düsturunu benimser ve sık sık tekrarlar.

Upanişadlar, "bütün kâinat sevinçten doğdu, sevinçle beslendi, sevince doğru yürüyor ve sevinç içinde eriyor" demiyor mu? Oluş kemalden mahrum, ama varlık, kâmil. Her yanda sevinç, sonu olan'da sonsuz'u bulmanın sevinci. Tagor'un bütün yazılarına hâkim olan tema bu.

Bu kadar geniş bir hayat ve ölüm anlayışı yanında, çağdaşlarının milliyetçilik ideali şaire çok dar geliyordu. "İnsanın ruhu tek, tecellisi binbir. Güzellik biteviyelikte değil, ahenkte. Kişiliğimizi kaybetmeyelim, ama her millete de saygı gösterelim".

Dar bir milliyetçilik yerine bütün ırkların elele verdiği bir işbirliği istemektedir Tagor. "Dünyanın bütün kültürleri kaynaşmalı, birbirlerinden feyz almalı. Hepimizin baş kaygısı, milletlerin kültür alış verişi ve gönül birliği yapacağı meydanı hazırlamak. Dünyanın problemi bizim problemimiz artık. Kendi medeniyetimizle dünyanın bütün millî tarihleri arasında bir ahenk kurmak zamanı gelmiştir". Tagor bütün kültürlere dost, "kültürün yabancısı olmaz". Doğu ile Batı'nın yakınlaşması en büyük emeli.

Ama mevcut şartlar içinde bu yakınlaşmanın Asya için ve özellikle Hint için zararlı olmasından korkuyor. Vatandaşlarını, bütün Asyalıları, bu arada Japonları Batı medeniyetinin bazı gelişmelerine bağlı tehlikelere karşı uyanık olmaya davet edişi bundan.

"İnsan ruhu maddenin karanlık zindanına mahpus. Onu zincirlerinden Batı'nın ilmi kurtaracak. Sefaleti ve hastalıkları yokedecek olan, Avrupa'nın ilimci zekâsı. Doğu, sonsuz'u kucaklayan düşüncesini armağan edecek insanlığa. Hind'in misyonu, insan ruhu ile kâinatı kaynaştırmak.

Harbin kaynağı, bazı milletlerin siyasî ve ticarî egoizmi. Ancak, insanlığı birliğe kavuşturabilirsek barış rüyası gerçekleşebilir. İki medeniyetin kucaklaşması, kaynaşması muhteşem bir ümit".[84]

Tagor da iki kültürü kaynaştıran adam, Rammohan Roy gibi, iki kültürü ve iki medeniyeti. Binlerce yılın ötesinden gelen bir ses bu, binlerce yankısı olan bir ses, Hind'in sesi, şiirin sesi, ezelî'nin sesi, göklerden boşanıyor bu ses, Himalayalar'dan boşanıyor, Ganj gibi, kâh coşkun ve bulanık, kâh durgun ve berrak, ama daima dilber, daima heybetli.

Avrupa hümanist Tagor'un vatanıdır, şair Tagor ilhamını Vedalar'dan alır, mistik Tagor Upanişadlar'dan. André Gide doğru söylüyor: "Gitancali"nin ışığı, ihtiyar rişilerin "roda sipram agnim"i. "Gitancali" Tagor'un Bengal dilinde yazdığı lirik poem.

"Bir sabah verandadan bakıyordum, güneş ağaçların yapraktan taçları üzerinde yükseliyordu, gönlümün kapısı açıldı birden, içine dünyalar doldu, itişen, kucaklaşan dünyalar. Sevinç, her yanda sevinç. Vuslat, sonlu'da sonsuz'u bulmanın sevinci. Dünya denen bu bayrama beni de çağırdılar, rebabımı

---

84 Rabindranat Tagor (Takur) başlığından itibaren bu bölüm, Cemil Meriç'in Challeye'den yapmış olduğu ve "Tagor Dosyası"nda yeralan bir çevirisinden özetlenmiştir. Challeye Félicien, Les Philosophes de l'Inde, Paris, PUF, 1956, s. 230 v.d.

alıp koştum" diyor Tagor, "Acıların anahtarı ile açmalıyız sevincin kapılarını, kendimizi başkalarına adamalıyız, bir şiir yaratmalıyız hayatımızdan, bu şiir sonsuz'u dile getirmeli, sonsuz'u, yani ruhumuzu. Bir neye benzesin ömrün, onu nağmelerle doldur".

Adem kaygısı yok Tagor'un dininde. Sevgililer kendisinden şarkı bekliyor. Öbür dünyayı neden düşünsün? Biliyor ki şarkılar ebedî, biliyor ki ezel kıyılarında ne bir ümit kaybolur, ne de bir mutluluk. Varlıkların son durağı burası. Sen de karış dalgalara ve sonsuzlukta kaybol.

Din bir susuzluk, şaire göre, sonsuza karşı duyulan bir susuzluk. Bilgi değil, aşk. Aşk öğretilebilir mi? Eski Hint bilgeleri ormanda otağ kurmuşlardı, kâinatın ruhuyla insan gönlü sessizlikte kaynaşıyordu, kuşlarla, çiçeklerle kardeştiler, duayla başlıyordu günleri, duayla sona eriyordu. "Şair" de insanla tabiatı kaynaştırmak için "Huzur Evi"ni kurdu. Kapısında şu cümleler okunuyordu Huzur Evi'nin: "Burada hiçbir puta tapılmaz, her inanca saygı gösterilir".

Dünyanın bu en dindar şairi batıl inançların kökünü kazımak için maddeciliğe el uzatacak kadar anlayışlıdır: "bir ateizm dalgası Hint için çok hayırlı olurdu, diyor, bu dalga ormana zarar veren çalıları siler süpürür, büyük ağaçlara dokunmaz".

Tagor bir filozof. Ama bu filozof evvela şair. "Şiir melodiye benzer. Neyi anlayacaksınız? Şiir sestir. Çocuğun ilk çığlığı ne ifade eder? Benim şiirim de böyle bir çığlık işte".[85]

Vivekananda

Ramakrişna (1836-1886) tek satır bırakmamış bir peygamber, mürşidi Vivekananda, asıl adı Narendranat Datt

---

85 Bkz. Cemil Meriç, Bu Ülke, 6. baskı "Tagor", s. 241 v.d. ve Cemil Meriç, Jurnal Cilt 1, "Zamana Dair, Tagor" 8.5.1963, s. 170-171.

(1862-1902), ikisi de Bengalli. Vivekananda daha çok İngilizce yazmış.

Çağdaş Hind'i uyuşukluğun vatanı sananlar Vivekananda'yı okusun: "Varlığını başkalarına adayabiliyor musun? Tanrı'ya inanmamış, secdeye kapanmamış, ömür boyu felsefeyle ilgilenmemiş de olsan, müminin ibadet, filozofun bilgi yoluyla erişebildiği kemale varmışsın" diyen adam, elbette ki çağımızın ve bütün çağların en büyük mürşitlerinden biri.

Vivekananda'nın ilk İncili: Karma yoga, çalışma yolu. "Köleleştiren vazifeden kaç, içinden gelmeyen işi yapma... Çalışmanın tek amacı: çalışmak. İş bir sevinç olmalı bizim için, başka mükâfat beklememeliyiz. Evren uçsuz bucaksız bir çalışma yeri.

Değerimizin gerçek ölçüsü: her günkü hayatımız. Her sersem ömründe birkaç defa kahraman olabilir. Her gün kahraman olabiliyor musun? Büyük şöhretler gözlerimizi kamaştırmamalı. İnsanların en yüceleri tanınmadan göçmüşler. Onlardan yüzlercesi yaşamış her ülkede. Sessiz çalışmış, sessiz yaşamış, sessiz ölmüşler. Sonra düşünceleri bir İsa'da, bir Buda'da dile gelmiş. Biz tercümanları tanımışız".[86]

Hakikata götüren ikinci bir yol Bakti yoga, gönül yolu. Kıldan ince, kılıçtan keskin bir yol bu. Tanrı'yı seviyorum demek kolay. Nasıl ve niçin seviyorum? Bu aşkın kaynağı korku mu, teslimiyet mi? Vahiy diyorsun, vahiy akılla çatışamaz. Keşif yolu akıldan geçer.

Raca yoga üçüncü yol; Yogaların racası, şahı. Amaç: düşünceyi dağıtmamak, tek fikre bağlanmak, hep onu düşünmek, hep onu yaşamak. Bu çetin yolculukta ilk durak: nefse hâkimiyet.

Cnana yoga, tenkit ve tecrübe yolu. Din de bir ilim, Vivekananda'ya göre. O da diğer ilimlerin araştırma metotlarını

86 Rolland (Romain), La Vie de Vivakananda, cilt 2, s. 41-42.

kullanmalı. "İlmin tenkidine dayanmayan her inanç batıldır... Tanrı'nın en büyük nimeti: akıl... Düşünmemek, küfürdür. Her bilgi dinin bir parçasıdır, din, bilgilerimizin bütünü. Gezegenleri tanımak zekânın parlak bir zaferi. Ama asıl zafer iç dünyamızı tanımak, tutkuları dizginlemek, ruhun hoyrat güçlerini ahenkleştirmek". Cnana yoga bir çeşit ruh kimyası Rolland'a göre. "İlmin nereye gittiğini görmüyor musunuz? Hint ruhla uğraştı şimdiye kadar. Mantıktan, metafizikten hareket etti. Avrupa'nın çıkış noktası, dış dünyanın müşahadesi. Ama vardıkları neticeler birbirlerine çok benziyor. Biz ruhçular araştırmalarımız sonunda Birlik'i keşfettik. Birliği, yani Tek'i, gerçeği. Madde ilmi de karşısında aynı birliği buldu. Bütün ilimlerin amacı Bir'e varış".[87]

"Din de çağlarla gelişir, insan gibi. Tek düşmanı vardır, yobazlık. Yarının dini her güzeli, her iyiyi bağrına basan bir ideal olmalı, yaşayan bir ideal... Din ölüyor diyenler var, bence yeni yeni gelişiyor... Dinle ilim tarla yüzünden kavgaya tutuşan iki kardeş. Tarlanın ekilip biçilmesi elele vermelerine bağlı. Batı'yı ancak akılcı bir din kurtarabilir. Aydınların benimseyebileceği tek inanç: Advaita (vahdet-i vücut). Buda'nın aşk dolu gönlüyle Çankra'nın zekâsı neden kaynaşmasın?.. Değişiklik olmayan yerde hayat yoktur. Keşke düşünceler de insanlar kadar çoğalabilseler...

Her din büyük hakikatin bir parçası. Zavallı bizler, kâinatı elimizdeki kafese hapsetmeye çalışan birer çılgınız. Hakikata binbir yoldan varılır. Her yol hak. Hepimiz düşe kalka hakikatı arayan birer yolcuyuz, hoşgörmek ne kelime, kim kimi hoşgörecek? Hind'in son peygamberi Ramakrişna, sefil bir paryanın kulübesini saçlarıyla süpürecek kadar insandı. Müslüman oldu, Hıristiyan oldu, nihayet anladı ki Tanrı ne camidedir, ne kilisede, Tanrı kalbimizdedir.

---

87 Rolland (Romain), a.g.e., cilt 2, s. 82-83.

Mazinin bütün dinlerini kabul ediyorum, Tanrılarınız benim de Tanrılarım, gönlümü geleceğin bütün inançlarına açıyorum. Her kutsal kitap ezelî vahyin birkaç sayfası, daha çevrilecek sayısız yapraklar var" diyor Vivekananda.[88]

* * *

Muhammet Gori'nin komutanlarından Bahtiyar'ın 1193'de Bihar'ı fethetmesi sonucu, Bengal'in büyük bir kısmı Müslümanlar'ın eline geçer ve Hindular'ın çoğu Müslümanlığı kabul eder. Bu olay Bengal'in edebiyatına da yansır. Şairler, hem Arap-Fars edebiyatının gözde konularını, hem de Hint mitolojisini işlerler şiirlerinde, Tanrı Krişna'ya ilahi yazanlar bile çıkar.

17. yüzyılın en tanınmış Müslüman şairleri arasında Alaol, Kazi, Nasir Mahmut, Seyit Sultan ve Ali Raca sayılabilir. 18. yüzyılın en önemli ismi Hayal Mahmut.

I. Dünya Savaşı sonrasında Kazı Nasrul İslâm, yazdığı kahramanlık menkıbeleriyle ve "İsyankâr" (Vidroki) adlı şiiriyle dindaşlarını peşinden sürükler.

88 Rolland (Romain), a.g.e., cilt I, s. 101 v.d.: "La Science, Religion Universelle" (Evrensel Din: Bilim).

Dravit Edebiyatı

Dravit dillerini konuşanların sayısı yetmiş milyonu aşar. Dekkan'ın büyük bir kısmında bu diller konuşulur. Seylan'a da taşar Dravit dilleri, izlerine Bulucistan'da bile rastlanır. Belli ki Aryalar Hind'i istila etmeden önce bu diller çok daha geniş bir bölgede kullanılmaktaymış, gerilememişler, altlarda kalmışlar. Hint-Arya dilleri geliştikçe Dravit tipine yaklaşmışlar. Hindîce'de, özellikle Maratça'da, Hint-Avrupa kökünden gelme kelimeler, Dravit dillerinde düşünülen cümlelere giydirilen birer elbise. Gramer bakımından Türkçe'ye benzer Dravit dilleri, fonetik bakımdan daha çok Malgaşça'yı, Malezyaca'yı andırırlar. Kelime hazinesinin başka herhangi bir dille ilgisi yok. Hülasa Dravit dillerini dünyanın hiçbir dil ailesine bağlayamayız.

Bir Dravit ırkından sözedilebilir mi? Hayır. Bununla beraber Dravit dillerini konuşanların ortak birtakım vasıfları da vardır. Gerçekçi ve iyimserdirler. Plastik kabiliyetleri, ölçü zevkleri, alaycılıkları ile eski Atinalıları hatırlatırlar.

Dravit edebiyatı balta görmemiş bir orman. Eserlerden pek azı Avrupa dillerine çevrilmiş. Bazıları basılmamış bile, ba-

sılanların da çoğunun hangi asırda basıldığı bile meçhul.[89]

Dravit dilleri içinde edebiyat bakımından en zengin olanı Tamulca, sonra Kannara ve Telugu dilleri. Malayalam edebiyatı Tamul edebiyatının bir kolu adeta.

TAMUL EDEBİYATI

Yirmi milyon insan konuşur Tamulca'yı, edebiyatı aşağı yukarı yirmi asrı kucaklar. Tamulcacılara sorarsanız dilleri Sanskritçe'den bile eski. Agastya kurmuş edebiyatlarını, adı Rig-Veda'da geçen bilge Agastya. Tamulca ilk grameri de o yazmış. Ne var ki tarih 7. yüzyıla kadar götürüyor bizi sadece, daha eski çağlar için geleneğin kılavuzluğuna terk ediyor.

Sangam Edebiyatı

Anlatıldığına göre güneyli hükümdarlar Tamul edebiyatını geliştirmek için üç akademi (sangam) kurmuşlar. Birincisi 4.400 yıl yaşamış, 4.400 şaire, 4.400 ödül dağıtmış. Madura şehrindeymiş bu akademi, Comorin burnunun güneyinde yeralan bu şehri de, akademiyi de dalgalar alıp götürmüş. İkincisi 3.700 yıl yaşamış, 3.700 şaire armağanlar sunmuş. Kurulduğu şehir: Kapadapuram, bu şehir de sular altında kalmış. Üçüncüsü bugünkü Madura'da kurulmuş akademilerin, 1.850 yıl muammer olmuş, 449 şairi taçlandırmış.

Elimizde yalnız üçüncü akademiden kalma eserler var. Bu eserlerin hepsi de dinle ilgisiz. Hind'in o çağlardaki başka hiçbir

---

89 Glasenapp, kitabında Sanskritçe, orta hint dilleri ve yeni hint dillerine ve bu dillere bağlı edebiyatlara yaklaşık 280 sayfa ayırırken, dravit edebiyatlarına 59 sayfa ayırıyor. Cemil Meriç'in eserinde bu oran yaklaşık onda bir. Glasenapp dravit edebiyatlarının yazılmasını bir meslektaşına, Schomerus'a bırakmış. Schomerus'a göre dravit edebiyatlarıyla ilgili çok az bilimsel arastırma yapılmış, batı dillerine çevrilen eser sayısı az. Ayrıca bu edebiyatların incelenmesinde kronolojik bir sıra izleyebilmek de pek mümkün değil (Glasenapp, a.g.e., s. 283 v.d.).

edebiyatında rastlanmayan bir özellik bu: ne ilahi, ne mistik lirizm, ne Tanrı isimleri. Ahiret endişesi de yok Sangam şairlerinde, önemli olan dünyadaki hayat. Mersiye yalnız Tamul edebiyatında karşımıza çıkıyor.

Tamulca'nın en eski abidesi bir gramer: "Tolkappiyam".

Akademiler çağının şairi ne bir keşiş, ne bir derviş, kentten kente, saraydan saraya dolaşan bir ozan, rint ve çelebi. Caizeyle yaşar bu şair, sık sık tertiplenen yarışmalara katılır. Elimizdeki metinler de bu müsabakalarda derece alan şairlerin. Hepsi de çok eski çağlardan kalma örnekleri taklit ederler, klişeler dilden dile dolaşır: çiçekler iç gıcıklayıcıdır, yarin alnı küçüktür, kollarında parlak bilezikler vardır. Ama bu daracık çerçeve içinde bile has şairler, istedikleri gibi kanat açabilmektedirler, kurallar ilhamı zincirleyememektedir. Şiirlerin çoğu kıvrak, zarif. Hint edebiyatında başka bir benzeri yok bu şiirlerin.

Tamul edebiyatına ait en eski şiirler sekiz antolojide toplanmış: "Edduttogai". Ne zaman yazılmışlar, bilen yok. Kimler yazmış, meçhul. Konuları ya aşk, ya savaş. Daha doğrusu aşkla savaş kaynaşır çok defa. Genç evliler sonsuz bir mutluluk içinde sevişirken, güveyin savaşa gitmesi gerekir. Gün geçtikçe hasret yakar gelini, nihayet kocası yuvaya döner. Genç kadın nazlanır ve yeniden sevişme sahneleri başlar. Ahlâk, zaman ve zemine uygundur. Savaş şiirleriyle aşk şiirleri arasında yakınlıklar vardır. İkisi de aynı coğrafî çerçeve içindedir, teşbihler de hemen hemen aynı: kuşatılan şehir, kendini, iffetine düşkün bir genç kız gibi korur.

Sanskrit edebiyatındaki "Haberci Bulut" teması burada da sık sık karşımıza çıkar. Şehir tasvirleri büyük yer tutar bu şiirlerde: yedi katlı evler, geniş caddeler... Ve feodal bir düzen. Coğrafyaya ve o çağın medeniyet tarihine ait çok değerli bilgiler de var şiirlerde.

"Kalittogai"yi tek şair yazmış. İçinde yüz elli türkü var. Kahramanları genç bir kadın, aşk aracılığı yapan bir nedime,

ve sevgilisi. Çorak bir ülkede ayrılan, dağ başında kavuşan, ovada bozuşan, ormanda barışan, sahilde yeniden ayrılan sevgililer. Eserin amacı genç evlilere mutluluk yollarını göstermek. Genç kadın akşamı şu mısralarla selâmlar:

Işığını sulara sakladı güneş,
Tepelerin arkasında kayboldu.
Başka dünyaları aydınlatacak.
Karanlık bastı, Vişnu gibi siyah,
Karanlık koyulaşırken,
Muhteşem bir ay belirdi, şen.
Nasıl yumulursa kendiliğinden,
Yorgun genç kızların göz kapakları,
Öyle kapanıyor mahmur lotüslerin,
Taç yaprakları.
Ağaçlar uyuyor sanki
Övülen bilgeler gibi başları önlerinde.
Fundalar gülüyor gibi kahkahayla,
Beyaz tomurcuklar, dişleri.
Bambudan neyleri var sanki arıların,
Şarkıları öylesine cana yakın.
Kuşların derdi yuvaları,
Kuşlar yuvaya dönüyor, inekler köye,
Onlar da özlemiş buzağılarını.
Buluşmaya koşuyor eşleriyle
Yabanî hayvanlar bile.
Lambalar yandı birer birer,
Benim için mi geliyorsun akşam?
Sevgilim neden gelmedi,
Yaşayamam ben onsuz, biliyorsun ki.
Daha ne kadar kanayacak yaram?
Beni öldürmek mi istiyorsun akşam,
Yaramı deşmek mi istiyorsun?

Eddutogai'deki türkülerin her birini başka bir şair yazmış, Kalittogai'dekileri tek bir şair.

Oysa "Pattupadu"daki on uzun şiirin hepsinin on ayrı şairi var, Pattupadu da on türkü demek. Bunlar birer romans. Bazı uzun şiirler tek konuyu işler, yedi yüz seksen iki mısra hakikatte tek cümledir, mecazlar, teşbihler, istiareler hep onun etrafında kümelenir. Konu belirli kurallara göre gelişir, dal budak salar. Uzun şiirlerde önce gökten, dünyadan bahsedilir, sonra bitkilere, hayvanlara gelir sıra, nihayet insanda karar kılınır.

Vecizeler (Gnomik Şiir)

Tamulca konuşanlar bütün hayat tecrübelerini birkaç satırlık vecizelerde billurlaştırmışlar, o vecizeler hem biçim, hem öz bakımından birer şaheser. On sekiz büyük vecize kitabı var, en önemlilerinden biri "Tirukkural". Kutsal bir kitap bu ve bütün kutsal kitaplar gibi doğuşu efsane ile haleli. Tirikkural'ı yazanın annesi parya imiş, Sangam eseri taçlandırmak istememiş, Şiva karışmış işe, Akademinin dağılışını bu anlayışsızlığa bağlayanlar bile var. Kitabın konusu Hint geleneğinin insan hayatına çizdiği üç amaç: fazilet, para, aşk.

Tirukkural Hind'in büyük kitaplarından biri, aşıladığı ahlâk pratik ve laik, eser, dinler arasında taraf tutmaz.

Dokumacı Tiruvalluar'm dilden dile dolaşan bu eserinden birkaç örnek verelim:

"Uyurken kucağımdadır, uyanınca gönlümde".

"Naz tuza benzer, çoğu zarar, azı karar".

"Hanımın hanımsa neyin eksik, değilse neyin eksik değil".

"Başkasının kusuru kadar kendimizinkini de görsek, dünyada kusur kalır mıydı?"

"Göz bilginde olur, cahilinki budak deliği".

(Bkz. Seçmeler, Dravit Dilleri, Tamul Edebiyatı, Trivalluar'dan, s. 405)

Bir başka vecize kitabı da Vilambiyakanar'ınki. Eseri hoş vecizelerle dolu. Yüz doksan bir dörtlük, her dörtlükte dört ayrı şeyden bahsedilir, her dörtlük kıymetli bir taş, kitabın adına bunun için "Kıymetli Taşlar" denmiş:

Tatlı hurma şarabının acısını ayyaş bilir,
Martıya sor denizdeki fırtınayı.
Yokluğun ne olduğunu, çok karısı olan bilir,
Çaldığını saklamanın zorluğunu, hırsız.

On sekiz büyük vecize kitabının dışında da vecize kitapları yazılmış. Mesela Kapilar'ınki. Kapilar devrimci bir şair, kastların baş düşmanı, felsefî problemlere de aşina.

Yağmur birkaç mutlu için mi yağar,
Yalnız birkaç mutluyu mu serinletir rüzgâr?
Hangi evladına seni taşımak istemem der toprak,
Güneş hangimizi ısıtmaz?
Tek kast var dünyada, tek aile var.
Ölüm tek, doğum tek, Tanrı tek.

Kapilar Trivalluar'ın kardeşi imiş, gelenek böyle diyor. Tirukkural yazarının bir de kız kardeşi var: Ovaiyar, vecizeleri ilk mekteplerde ezberletilen bir şair bu:

"Bilge sefalete düşse de bilge. Sefalet nadanı sefilleştirir".

"Altın bir vazo kırılsa da altın. Toprak saksı kırılınca ne kalır?"

Romanesk Edebiyat

Bu başlık etrafında toplanan beş büyük, beş küçük manzum roman var. Gelenek bunları da Sangam edebiyatına bağlar. Ama hem dilleri yukarda adı geçen eserlerinkinden çok daha

yenidir, hem de cainizm ve budizm gibi dinî inançları yaymaya çalışırlar. Bu bakımdan Sangam'a bağlanamazlar.

"Silappatigaram" beş büyük romanın ikincisi. Yani "Manimekhale"den sonra yazılmış. Ama Manimekhale konu bakımından onun devamı. Cainist bir keşiş olduğunu söyleyen şair, Kola kralının ikinci oğlu, adı Ilan Kovadigal. Manimekhale'yi dinleyince öylesine coşmuş, öylesine coşmuş ki, kaleme sarılıp Silappatigaram'ı yazmış. Üslup zarif ve konuya uygun. Aşk şarkılarında başka vezin kullanıyor şair, dinî ilahilerde başka vezin. Kahramanlar canlı...

Eserin özeti şöyle: Kovalan zengin bir tüccar, karısı Kannage hem güzel, hem kibar. Ama gönül bu, Kovalan genç bir rakkaseye tutuluyor. Onun uğrunda varını yoğunu harcadıktan sonra, karısına dönüyor. Başka bir şehre göçüp hayata yeniden başlamak istiyorlar. Kannage'nin tek mücevheri kalmış. Kovalan bu değerli bileziği Maduradaki bir kuyumcuya satmak istiyor. Kuyumcu birkaç gün önce saraydan bir bilezik çalmış. Bu bileziğin tıpkısı. Suçu Kovalan'a yüklüyor. Bezirgânı zindana attırıyorlar, sonra da öldürüyorlar. Kannage, üzüntüden çılgına dönüyor. Lanetler okuyor Madura'ya. Kovalan'ın masum olduğunu anlayan hükümdar vicdan azabı ile düşüp ölüyor. Kannage bütün şehri yakıp kül etmesi için yalvarıyor Agni'ye. Şehir alevler içindedir. Madura kentinin Tanrıçası görünüyor dertli kadına: "Çektiğin kendi işlediğin suçların cezası. Dünyaya ilk defa gelmiyorsun. Ama merak etme on beş gün sonra kocana kavuşacaksın" diyor. Tanrıça oluyor Kannage de.

"Manimekhale"nin yazarı Sattanar, Madura Akademisinden, geniş ufuklu bir tenkitçi. Kitap 30 bölüm. Manimekhale, Kovalan ile sevgilisi dansöz Matavi'nin kızı. Kovalan ile karısı öldükten sonra Matavi bir manastıra çekiliyor. Hayranları bunu işitince küplere biniyorlar. Demek İndra şenliklerinde dilber rakkaseyi de, kızını da seyredemeyecekler. Manimekhale'yi hayranlarının elinden kurtarmak için şehir dışındaki bir bahçeye

yolluyor rahibeler. Bu defa da şehzade düşüyor kızın peşine. Rakkasenin yanındaki rahibe genç âşığa öğütler veriyor: "vücut bir libas, altı leş. Bütün günahların, bütün hastalıkların, bütün çirkinliklerin barınağı. Kafan oraya takıldı mı kaygıdan kurtulamazsın. Vücut bütün dertlerin kaynağı". Sonra macera üzerine macera. Başı sonu olmayan bir binbir gece masalı, ve bol bol budizm propagandası.

Üçüncü ve dördüncü romanın asılları kaybolmuş. Elde yalnız özetler var. Onlar da birbirini tutmuyor.

Beşinci büyük romanın adı: "Civakaçintamani". Yazarı: Tiruttakkadevar. Hem Tamullar, hem de birçok Batılılar için Dravit edebiyatının şaheserlerinden biri. Kazandığı şöhret konusundan gelmiyor. Eserin ününü yapan: dildeki ahenk, nefis tasvirler, iyi işlenmiş detaylar, kahramanların canlılığı...

Katledilen bir hükümdar, ormana kovulan bir kraliçe ve tabiatın bağrında doğan bir şehzade: Civaka. Zengin bir tüccar büyütüyor Civaka'yı. Delikanlının başından birçok serüvenler geçiyor. Bir, iki, üç... boyuna evleniyor. Sonunda ecdadının tahtına kuruluyor. Ama dünyanın boşluğunu anladığı için derviş oluyor. Hanımları da onunla beraber el etek çekiyor dünyadan.

Dinî Edebiyat

Sangam edebiyatında ne cainizmin izine rastlıyoruz, ne budizmin. Din ancak uzaktan uzağa ve bir dekor olarak kendini belli ediyor. Dravitler'in savaş Tanrısı Murugan ile korkunç Tanrıça Korrave arada bir boy gösterip kayboluyorlar. Romantizm ağır basıyor bu edebiyatta, erotizmle halelenen bir saray ve şövalye edebiyatı.

Vecize kitaplarında ve manzum romanlarda ise önce cainizmin, sonraları budizmin sesini yükseltmeye başladığını görüyoruz. Şimdi 7. yüzyılın başlarındayız, kuzeyde hükümdar Harşa saltanat sürmektedir, güneyde Pallava hanedanı. Budizm gurub etmektedir Hint'te, cainizm cazibesini kaybetmiştir.

Güney yeni bir coşkunluğun içindedir, gönüllerde ya Şiva yaşıyor, ya Vişnu.

Bu yeni inançları zafere ulaştıran: şairler. Nayanar deniyor Şivacı şairlere, Vişnucuların lâkâbı: alvar (derin).

Şivacı Şairler

Nayanar'lar eserlerini "Tamul Vedası" da denilen, "Trumurai" isimli kutsal bir kitapta toplamışlar. 7. yüzyılla 11. yüzyıl arasında yazılmış ilahiler bunlar.

Tamul ülkesinin bütün Şiva tapınaklarında ilahileri istiğrakla okunan birer veli nayanar'lar. Edebiyat tarihçisi için üçü önemli: Appar, Sambandamurti, Sundaramurti.

Appar ateşli bir şair, bütün varlığı ile âşık Şiva'ya:

Ne arzunun pençesinden kurtulabildim,
Ne hazzın zincirlerinden,
Yarı uykudayım, yarı uyanık,
Sen açtın gözlerimi,
Bağlarım kırıldı artık.

Sambandamurti de Şiva müritlerinden, Appar'dan daha usta bir şair:

Hem günahsın, hem sevapsın,
Sen Alavay tacidarı.
Akrabamsın,
Tende cansın,
Sen, ey hiç sönmeyen ışık,
Varlıksın, neşesin.

Sundaramurti daha sonra yaşamış. Bu üç ünlü şairin ilahileri "Trimurai"nin ilk yedi kitabında yer alıyor, bu bölüme "Devaram" adı verilmiş.

Trimurai'nin sekizinci kitabında Manikkavaşaga'nın iki eseri var. Manikkavaşaga 8. yüzyılda yaşamış, ötekilerden daha

olgun, daha derli toplu. Şaheseri "Tiruvaşaga". İngilizce'de, Almanca'da birçok tercümeleri var bu kitabın:

Ayaklarına kapanmak ne haddime,
Benim gibi bir köpeğe bir taht sundun.
Bedenime girdin, soluğuma karıştın,
Ruhumla kaynaştın.
Ben kimim bilmiyorum artık,
Gündüz müyüm, gece mi, bilmiyorum.

Şiva inancı bir aşk, bir cezbe:

Ürperen bir tomurcuk, vücudum,
Güzel kokulu ayaklarının karşısında,
Şakaklarım avuçlarımda,
Ağlıyorum,
Başım yanıyor.
Tecelliler âleminden el etek çektim,
Cai, cai.
Beni vuslatından mahrum etme!

Şafak sökmek üzeredir.. Müminler Tanrı'yı selamlamaya geliyorlar. Ellerinde çiçek demetleri, dudaklarında Tiruvaşaga'dan dualar:

Selam, ey canımın canı efendim!
Gece uzaklaştı, şafak söküyor.
Ve kutsal çehrenden güneş doğuyor,
Çiçekler açıyor gözlerinde..
Ey ulu Şiva
Ey inayet hazinelerini dağıtan neşe dağı!
Fırtınalı umman!
Kalk artık yatağından,
Parlak tüylü kuşlar cıvıldadı,
Horozlar öttü,

Borular çınladı..
Söndü yıldızların pırıltısı,
Doğuda ışık,
Kalk artık.

(Bkz. Seçmeler, 1) Tamul Edebiyatı, b- Manikkavaşaga'dan).

Tanrı Şiva'ya ilahilerin yeraldığı Trimurai'nin dışında, başka ilahi derlemeleri de var, 1700 yılları civarında yaşamış Tayumanavar'ınkiler zikre değer.

Vişnucu Şairler

Tamul lirizminin ikinci ilham kaynağı: Vişnu. Vişnu'ya bağlanan o devir şairlerinin ilahileri dört bin kıtalık bir kitapta toplanmış, ilahiler on iki şairin eseri, bu şairlere alvar deniyor, hepsi de 7. ile 8. yüzyıl arasında yaşamışlar. Alvar'lar aşk şiirlerindeki mecazları ilahî aşkın tasvirinde kullanırlar: ruh, güzel bir çoban kızıdır, kuşlara açar derdini, bulutlara döker.

Alvar'lar içinde bir de kadın şair var, ismi Andal. O da Krişna'nın âşığı. Görüyoruz ki bu yeni devir şairleri için ibadet bir vecittir, gaye, Tanrı ile vuslat, yani Bakti.

***

Şivacı ve Vişnucu şairlerden sonra Tamul edebiyatı parlaklığını kaybediyor ve giderek Sanskrit edebiyatının tesiri altında kalmaya başlıyor. Kamban 12. yüzyılda "Ramayana"yı çeviriyor Tamulca'ya, 24.000 beyitlik destan, bugün de halkın en çok sevdiği kitaplardan biri.[90]

Kamban'ın Ramayana'sı tam bir tercüme değil, yazar bazı bölümleri genişletmiş, bazılarını kısaltmış, esere ahlakî vecizeler serpiştirmiş.

---

90 Kamban'ın Ramayanası'ndan Kannara Edebiyatı'na kadarki bilgiler Glasenapp'ın kitabından özetlenerek buraya eklenmiştir, a.g.e., s. 312.

Mahabharata'nın da üç ayrı manzum versiyonu var tamulcada. Bazı yazarlarsa sadece Nala ve Damayanti'yi işlemişler eserlerinde.

Sanskkrit edebiyatındaki Puranalar Tamul Edebiyatında manzum olarak karşımıza çıkıyor. Tamulca Puranalarda Hindistan'ın güneyindeki Tanrılar, evliyalar, kutsal yerler, mabetler ele alınıyor. Şivacı şairlerin en ünlülerine yer veriliyor.

Bu dönemde dravit düşüncesinin nasıl brahmanizmin etkisi altında kaldığını, tamulca Puranaların meydana getirdiği zengin edebiyatta görmek mümkün.

Tamul edebiyatında felsefî yazılara da raslanıyor. Ne var ki bunların büyük bir kısmı Sanskritçe yazılmış. Şiva inancına bağlı bazı yazarlar tamulcayı, bazıları da Kannara dilini kullanmışlar. Vişnucuların felsefî eserleri ise hep Sanskritçe.

1850'lerden itibaren Tamul edebiyatına sahne olan güney doğu Hint yarımadasının Batı'yla teması artıyor, yeni bir nesil çıkıyor sahneye, bir araştırıcı nesli, Tamul edebiyatının tarihi inceleniyor, eski yazmalar basılıyor, antolojiler tertipleniyor, gramerler yayımlanıyor. Arumuga Navalar bu çalışkan neslin ,Pierre Larousse'u. Şaminadiyar ise bu edebiyatın Erasmus'u. Bharati Batı'yı tanıyan bir şair, ama mazisiyle övünen bir milliyetçi de, onun için çok seviliyor.

Modern Tamul romancıları Avrupa'ya bütün diğer Hint romancılarından daha yakın, kadın kahramanlar daha gerçek, daha canlı. Tamul tiyatrosundan lirik bir sinema doğmuş. Henüz büyük bir temsilci yaratamayan devrimci bir edebiyat dev adımlarıyla gelişmekte.

Batı kıyılarında, Malabar'da konuşulan Malayalam, Tamulca'nın bir kolu, 10. yüzyılda ayrılmış Tamulca'dan. Malayalam lehçesi Sanskritçe'den bol bol kelime almış, orijinal bir edebiyatı yok.

Tiyatrosu da dikkate değer, müziği ve kostümü ile Batı'nın operasını hatırlatan bir tiyatro. Ötesi taklit ve tercüme...

KANNARA EDEBİYATI

Zengin bir edebiyat bu. Bize kadar gelen en eski eser 9. yüzyılda yazılmış, adı: "Şiir Sanatı" (Kaviracamarja), yazarı: Şirivicaya.

Yazıtlar çok daha yaşlı, ilki on beş asırlık. Önceleri daha çok cainizmden ilham alıyor bu edebiyat, Mahabharata cainizmin amaçlarına uyduruluyor Pampa tarafından.

10. yüzyılda yaşayan Pampa, Kannara edebiyatının en büyük şairi sayılır. İkinci büyük şair, Ponna. Aynı çağlarda yaşayan bu iki şairin başlıca konusu: Cainizmin peygamberleri. Üçüncü büyük şair, Ranna. Başka bir Pampa da, 12. yüzyılın başında Ramayana'dan parçalar çevirmiş. Bu dilin gramerleri, sözlükleri yazılmış.

12. yüzyıldan itibaren Kannara Cainist edebiyatının yanısıra, Şivacılığın da ağır bastığını görüyoruz. Basava sade bir dille Şiva evliyalarının hayatını anlatıyor, Bassava'nın çömezleri de yazılarında aynı inançları aşılıyorlar, Purana üstüne Purana yayımlanıyor. Kannara edebiyatının Vişnucuları eserlerini Sanskritçe yazıyorlar. Kannara dili 16. yüzyılda onların da ifade vasıtası oluyor. Tercümeler, taklitler birbirini kovalıyor.

Öteki Dravit edebiyatlarının zevale yüz tuttuğu 17. yüzyıl Kannara edebiyatının parlak devirlerinden biri. Lakşmişa, Krişna hakkındaki uzun şiirini bu devirde yazıyor.

Cikkadevaraya (1672-1704) Bhagavata'nın ve Mahabharata'nm bir bölümünün Kannara dilinde tefsirlerini yapıyor, Krişna'ya ilahiler yazıyor.[91] Bu Vişnucu kralın vezirlerinden biri de birçok Sanskritçe eseri, bu arada Vişnu-Purana'yı kendi diline kazandırıyor, Tamulca'dan, on iki alvarın hayatlarıyla ilgili tercümeler yapıyor.

---

91 Cikkadevaraya'dan Telugu Edebiyatı'na kadarki bölüm Glasenapp'ın kitabından özetlenerek buraya eklenmiştir, a.g.e., s. 324 v.d.

Kannara edebiyatında "Dasa" için yazılan ilahiler de önemli yer tutar. Dasa, Tanrı Vişnu'nun hizmetkârı demek. Binlercesi yazılmış bu ilahilerin asırlar boyu. Dasa'ya ilahi yazan en tanınmış şairlerden biri, 1550 yılı civarında yaşamış olan Purandara Dasa.

(Bkz. Seçmeler: Kannara Edebiyatından, s. 407)

Kannara edebiyatı yaşayan ve gelişen bir edebiyat. Madhura Şenne Kannara ülkesinin William Blake'i. Kailasam'ı İbsen'e benzetirler.

Kannara edebiyatının Batı'yla teması yine İngilizler aracılığıyla olur, modern problemler bu edebiyatın da çehresini değiştirir, nesir birden önem kazanır.

Lirik şiirde, hikâye ve tiyatroda da ifadesini bulan çeşitli düşünceler, bazen de, geçmişin dinî değerlerine ağırlık verir. Bu değerler, kâh Orobindo gibi reformcu bilgelerin etkisiyle değişikliklere tâbi tutulur, kâh şüpheci ve Marksist bir yaklaşımla sigaya çekilir.

Efsaneleri konu edinen eserlerden trajik operaya, komedilerden bir sahnelik hicivlere kadar dram da ön plana çıkar.

TELUGU EDEBİYATI

Teluguce konuşanların sayısı yirmi altı milyon. Teluguce, kelime hazinesi bakımından, Tamulca'ya en uzak, Hint-Arya dillerine en yakın olan Dravit lehçesi. İlk yazıt 633 tarihli. Telugu edebiyatının Sanskritçe'deki adı Andra Edebiyatı.

Bu edebiyat 11. yüzyılda parlamaya başlar, Şivacılık büyük bir itibar kazanır, cainizmin yıldızı söner. İlk önemli eser, en büyük Telugu yazar Nannaya Batta'nın (1022-1063) kaleme aldığı kısaltılmış Mahabharata. Teluguce'nin ilk grameri de aynı yazarın. Nannaya hem bu edebiyatın kurucusu, hem de Teluguce yazmış en büyük şair, ama bir yandan Kannara modelini taklit etmiş, bir yandan da çok sayıda Sanskritçe

kelime kullanmış eserinde.

Mahabharata tercümesini tamamlamak, 13. yüzyılın ortalarında yaşayan, Tikkana'ya nasip olmuş. Tikkana Ramayana'dan da çeviriler yapmış Teluguce'ye. Yerrapragada bir sonraki asrın en tanınmış şairi. Batta, Tikkana ve Yerrapragada Telugu şiirinin kurucuları.

13. yüzyılda Tanrı Vişnu bu edebiyatın da ilham kaynaklarından biri oluyor. Dindışı edebiyatın doğuşu da13. asırda: romanlar, gramerler, sözlükler... Sanskritçe'nin ana metinleri millî zevke uyduruluyor. Potana 15. asırda Bhagavata'nın çok sevilen bir tercümesini yapmış: Bhagavatam.

Telugu edebiyatının en büyük üstadı Vemana. 15. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış olması muhtemel. Aşağı kastlardan gelen Vemana yeni bir ses getirmiş şiire. Bu devrimci şair için gerçek din, bir gönül işidir, putlarla alay eder şair:

Bu cansız heykellerde mi otağ kuracak Tanrı?
Adamı şaşırtıyor gafletin bu kadarı.
Bir çekiçle yontulan bu kör, bu sağır taşlar
Sorarım size sonsuzluğu nasıl kucaklar?
Toprağı yoğurdun mu put oldu, putları dik mabede,
Sonra karşısına geç, dualar et, Tanrım de!
Kendi yaptığı puta secde eder mi insan?
İçindeki Tanrı'yı takdis et, akıllıysan,

Türbe türbe dolaşmak neye yarar?

Köpek Konkan'a gitmiş
Aslan olur mu söyle.
Kaşi'yi gördü diye
Fil mi olacak domuz?

Vamena halka seslenen bir şair, dili onun için sade, tok, külfetsiz.

(Bkz. Seçmeler: Telugu Edebiyatından, s. 409)

Halkın çok sevdiği bir başka devrimci şair de Virabhadrakavi (1450 civarı). Sanskrit edebiyatı onun da ilham kaynağı, ama bu bağlılık şairin yeni düşünce iklimlerini fethe koşmasına engel olmuyor.

Krişnaraya (1509-1525) taçlı bir şair, hem kılıcıyla, hem kalemiyle fatih. Sarayı Hint kültürünün mihrakı oluyor, Sanskrit şairlerinin de koruyucusu, Kannara ve Telugu şairlerinin de. O çağa şeref veren sekiz Telugu şairi var, hepsi de ya Vişnu'yu terennüm etmiş, ya Şiva'yı, yani eserleri birer yankı, Sanskrit edebiyatının yankısı, başlarında Allasani Peddana var, eseri "Manukaritram", konu Markandeya-Purana'dan alınma.

O çağın şairleri arasında en ünlü hikâyeci Pingali Surana. Kahramanları Tanrılar, periler ve insanlar olan garip bir eseri var: "Kalapurnodaya". Şleşa denen bir nevi nazmın da üstadı Surana, kelimeleri ayrı ayrı okursanız başka mana çıkıyor, birleştirerek okursanız başka mana. Yani aynı parça hem Rama'nın serüvenini anlatıyor, hem Arcuna'nın.

1565'de, bir Hindu krallığı olan Vicayanagara Müslümanlar'ın eline geçiyor ve Telugu edebiyatının ihtişamı tarihe karışıyor, şairler erotik konulara iltifat ediyorlar, edebiyat da oyun oluyor.

Telugu çok âhenkli, Dravit dilleri içinde en melodik olanı, bunun için de güney Hint bestecilerinin en sevdikleri dil. Halk türküleri hep Teluguce.

Bir alay da melodram yazılmış bu dilde. Tiyagaraca, melodram şairlerinin en tanınmışı.

17. yüzyılın sonlarına doğru nesir çıkıyor sahneye, Hıristiyanlık'tan ilham alan, kişiliği olmayan ama şairane bir dille yazılmış eserler.

19. yüzyılın ikinci yarısı Telugu edebiyatının şahlanış devri. Batı düşüncesinin de etkisi altında kalan Viresalingam, kucağında yaşadığı topluma yeni bir düzen vermek için bütün

kabiliyetlerini seferber eden fikir adamlarının ilki, romancı, şair, dram yazarı.

Ve sonra, onun açtığı çığırdan istikbale doğru ilerleyen kafile kafile şair.

Kökü mâzide olan bir istikbal, hem Doğu, hem Batı. Milliyetçilik de, sosyalizm de yeni edebiyatın ilham perileri arasında.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
SEÇMELER

Sanskrit Edebiyatı ve Orta Hint Dilleri

KUTSAL KİTAPLAR

VEDALAR'DAN BİR DEMET

ŞAFAK'A İLAHİ

1
Tan yeri ağarıyor bak,
Işıkların en güzeli,
En gönül açanı: Şafak.
Güneş ufku terk edince
Tahtına kurulur Gece,
Sonra saltanat şafağın...

Işıl ışıl beyaz kadın,
Yanında parlak danası,
Siyah kadın uzaklaşır,
Yaklaşınca arabası...
Durma dinlenme bilmezler,
Yollarını yitirmezler,
Beyaz siler karanlığı,
Gece başlayınca erir
Karanlıklar.

Renklerine bakmayın siz
Bunlar iki hemşiredir,
Kalpleri bir, yolları bir.
Biri gider, biri gelir
Senelerdir, senelerdir..

Yol göstericimiz selâm!
Bin bir kapı açtın bize,
Canlıları uyandırdın.
Beyazlar giyinen kadın,
Hazineler saçtın bize.

Kimi işine koşacak,
Didinecek çalışacak,
Kiminin amacı şöhret,
Kimi zafer kazanacak,
Kiminin derdi dünyalık,
Kiminin işi zorbalık.
Kötüler uyuyakalsın.

Sen, geçen şafakların sonuncusu
Sen ilki gelecek şafakların
Bizi aydınlatmalısın.
Eski şafakları seyredenler
Toprak oldu birer birer,
Şimdi bize gülümsüyorlar.
Bizler de kocayacağız,
Bizim de sonumuz toprak,
O hep böyle genç kalacak,
Göklerin dilber kızını
Torunlarımız selamlayacak.

Tanrıça elinde fener,
Sıyırdı siyah şalını,
Tüm doruklar nur içinde.

Dünyalar huzur içinde.
Çoban davarını salar vadiye,
Şafak ışığını,
Canlılar uyansın diye.

Sonu geldi karanlıkların,
Uyanın dostlarım! Uyanın!
Yeniden doğuyoruz hayata,
Tanrılara adak sunalım.

2
Karanlıklardan doğar Uşas,
Tüle bürünür.
Işıklar sürünür
Koku yerine.
Saatini hiç şaşırmaz,
Koşar buluşma yerine.
Bir nazlı gelin gibisin.
Alımlısın, cilvelisin.
Seni ne kadar özlemiş âşıkın,
Görünmelisin,
Şalını at omuzundan
Karanlıklar sona ersin.
Yolunu gözleyen Tanrı
Memelerini seyretsin.
Biz de hayranınız Uşas.
Hayat verir buselerin.
Ey ışıklar Tanrıçası,
Mutluluğumuz eserin.

RÜZGÂRA İLAHİ

Rüzgârın arabası heybetli mi heybetli!
Uluyor, gürlüyor, ıslık çalıyor.

Rüzgârın arabası heybetli mi heybetli...
Alevler fışkırır tekerleklerinden
Gökkubbeye şöyle bir dokunsa.
Tozu dumana katar
Toprağa değecek olsa.
Bir gün bile dinlenmez Vata,*
Nereden gelir, nereye gider bilinmez,
Uğultusu duyulur sadece,
Kendi görünmez.

Rig-Veda

FIRTINA'YA İLAHİ

Parcanya:** böğüren bir boğa,
Tohum saçıyor toprağa,
Gözleri kor kor..
Kamçısı rüzgâr Parcanya'nın,
Arabası sular.
İfritleri önüne katar Parcanya...
Böğür, gürle, tohumunu serp,
Ufuklardan ufuklara kanatlan,
Vadiler dağlaşsın, dağlar vadileşsin,
Boşan!

Rig-Veda

ATEŞE İLAHİ

Bazan sularda dinlenir Agni,
Kuğular gibi ıslık çalar.
Onunla kanatlanır arşa, dualar.

(*) Vata: Rüzgâr Tanrısı

(**) Parcanya: Fırtına Tanrısı

Bazan otağ kurar fundalıklara,
Bayılır kuru dallara...
Gökler gibi gürler Agni.

Rüzgârla kabarır yeleleri.
Yayıldıkça yayılır ormanda..
Kişner, horuldar, kükrer.

Yutar ağaçları, alevden dili birer birer.
Azgın bir boğa gibi saldırmaya görsün
Ormana.

Duman aleve karışır, alev dumana.
Kuşlar uzaklaşır çığlık çığlığa...

Rig-Veda

SÖZE İLAHİ'DEN

Bilgeler buğday eler gibi elediler sözleri..
Dost o zaman öğrendi dostluğun ne olduğunu
Varlıklar sisteydiler,
Bilen yoktu güzelliklerini
Adları konuncaya kadar.
Herkese vermez kendini Söz,
Bir kadın gibi nazlıdır,
Şair ister, bilge ister.

Dostlar havuza benzer,
Kiminin suyu çok, kiminin az.
Kiminde ruhunuz yıkanır boydan boya,
Kiminde elleriniz ıslanır.
Kimi paçavra dokur kelimelerle
Kimi şal.
Kiminin dudaklarında zehirdir söz,
Kiminin dudaklarında bal.

Rig-Veda

SOMA'YA İLAHİ

1

Soma içmişiz bu akşam
Ölüm yok bize artık,
İnsanlar dostumuz olmuş,
Düşmanımız olmuş ne gam.
Tanrılaştık.
Ölümsüz hey!

Canımıza can kat Soma!
Sen babasın bizler evlat.
Kusurumuza aldırma.
Hem bilgesin, hem babacan
Sen ey sesi uzaklardan
Duyulan dost, iksirinle
Uzat ömrümüzü, uzat!
Dualarımızı dinle
Ölümsüz hey!

Sensin benim kurtarıcım,
Seninle diner her acım
Sen kayışsın, ben araba,
Düşürme beni türaba.
Ölümsüz hey!

Damarımda kıvılcımlaş,
Aydınlat karanlıkları.
Seni içince olurum
Üç dünyanın hükümdarı,
Dostların en vefakârı!
Ölümsüz hey!

Bizler senin kullarınız,
Sen hepimizin sultanı.

Hileyi, şerri, yalanı
Uzaklaştır bizden Soma,
Sana candan yalvaranı
Zalimler eline koma,
Ölümsüz hey!

2

Sönmeyen ışıkların yandığı ülkelere,
Götür beni, Yama'nın* hüküm sürdüğü yere
Götür. İndra için ak, boşan, çağla ey iksir!

Ezel ırmaklarının aktığı ülkelere
Götür beni, Yama'nın hüküm sürdüğü yere
Götür. İndra için ak, boşan, çağla ey iksir!

İnsanın rüzgâr kadar hür olduğu göklere
Götür beni, insanın tanrılaştığı yere
Götür. İndra için ak, boşan, çağla ey iksir!

Rüyaların gerçekleştiği o ülkelere
Götür beni, ölümsüzleştir, tanrılaştır,
Hazların çiçek açtığı yere
Götür. İndra için ak, boşan, çağla ey iksir!

BÜTÜN TANRILARA

Agni'nin iki kızı var: biri beyaz, biri siyah. Beyazın süsü güneş, siyahınki yıldızlar. Gündüzleri Mitra dinler ilahilerimizi, geceleri Varuna.

Mitra, Varuna... muzaffer süvariler! Düşünce kadar hızlı atlar çeker arabanızı. Işığa kavuşturun beni. Siz de, cömert bulutlar! Sularınızla serinletin. Saf soluklarıyla varlıkları canlandıran rüzgârlar! Esin de uyuşukluktan kurtulayım!

(*) Yama: Ölülerin Tanrısı

Dünyayı üçe bölen Vişnu! Koru bizi. Nerdesin altın parmaklı Savitri? Evreni güzelleştiren, sensin. Bizi karanlıkta bırakma!

Tanrılar, yüce Tanrılar! Çimenleri sizin için düzenledim! Çiçeklerin arasına tereyağ tabakları, soma testileri koydum. Güzel kokulu ateşler yaktım. Yiyin, için, eğlenin! Siz de armağanlarınızı esirgemeyin benden.

Rig-Veda

İNDUS'A İLAHİ

Gökte ve yerde akan yedi kutsal ırmaktan en heybetlisi İndus... Şimşek çaktı, yıldırım gökleri çatırdattı.. Bu gelen İndus'tur. Rüzgârın sürüklediği yağmurlar nasıl korkunç bir gümbürtüyle gökten toprağa boşanır, vadide boğalar nasıl böğürürse, İndus da dağlardan öyle boşanır, ovalarda öyle böğürür.

Yavrularına süt veren inekler gibi, sularını sana boşaltır öteki ırmaklar. Şahlanan dalgaların ortasında, ordusu ile cenge çıkan bir racaya benziyorsun. Yedi kutsal ırmağı peşinden sürüklüyor, boyuna genişliyorsun. Coşkun İndus! Dizgin tanımayan bir küheylansın. Kıyılarında rüzgâr yeleli atlar, ipek yünlü sürüler otlar. Akşamın alaca karanlığında yaldız yaldızdır suların.

Rig-Veda

DÜŞÜNCE

Uyanınca kanatlanır,
Ummanlar boyunca, gökler boyunca.
Düşer yaralı bir kuş gibi
Toprağa,
Uyuyunca.

Işıkların en parlağı düşünce..
Bilgi o, irade o, şuur o.
Gözlerimizdeki nur o.
İnsanlar araba, o arabacı...
Bütün zamanları kucaklar.
Yacur-Veda

TOPRAK'A İLAHİ'DEN

Ulu gerçek, Yüce kanun,
Adak, çile, aşk, ibadet
Sütunlarıdır acunun.
Dünleri oydu yaratan,
Yarınlar ondan doğacak,
Bizi de kucakla Toprak!

Suları var: Irmak ırmak..
Suları var: deniz deniz..
Bağrında ölümsüzleşti
Tanrısal rişilerimiz.
Soluk alan, kıpırdayan,
Bütün yaratıklara can
Veren sensin. Sularından
İlkin biz içelim Toprak.

Dört bir ufku kucaklamış
Çiçek, bayır, ağaç, başak
Onun bağrında boyatar.
Soluk alan, kıpırdayan
Onun kucağında yaşar.
Bize davarlar sun Toprak.
Bize bolluk, bereket ver.

Varlıkları taşıyan o,

Göğsü hazineyle dolu,
Ateş onun armağanı.
Yaldız yaldız kaburgası.
İndra onun boğası.
Bize şan kazandır Toprak.

Uyumayan bekçilerin
Tanrılar. Ucun bucağın
Yok. Süt dolu memelerin,
Onları sağalım Toprak.
Önceleri dalgaydın
Ummanların kucağında,
Bilgeler büyü yaptılar,
Aradılar, taradılar
Kalbin hakikatle dolu
Göğün yedinci katında
Bizlere ebediyyet ver!

Atharva-Veda

KURBAĞALARA İLAHİ

Bütün yıl yuvada kaldı brahmanlar
- Şey... kurbağalar diyecektim -.
Yağmurlar düşünce toprağa,
Kuru bir barsağa benzeyen kurbağa
Başladı bağırmaya,
Bir curcuna, bir kıyamet, bir vakvaka
Akhakhaya, Akhakhaya!
Bütün kurbağalar çıkar ortaya,
Zıplar, koklaşır, haykırışırlar
Bir hengâmedir başlar.
Bayılırlar sağanağa,
Yeşil kurbağa, sarı kurbağa, kara kurbağa.
- Bataklığın brahmanı bunlar...-

Biri söyler öteki tekrarlar,
Uslu öğrenciler gibi.
Biri inekler gibi böğürür,
Biri bağırır keçiler gibi...
Kimi meler gibi, kimi çiler gibi.
Soma mı içtiniz, ey brahmanlar,
Nasıl da coşmuşsunuz.
Belli ki yağmurlar mevsimini kutlamak için
Göle koşmuşsunuz.
Bu her yılki töreniniz.
Bize uzun ömürler veriniz kurbağa amcalar,
Bize semiz davarlar veriniz!

Atharva-Veda

KUMARBAZIN SERENCAMI

Büyük ağacın cevizleri*
Çılgına döndürür beni, çılgına...
Ezelden beri
Nasıl da yan gelirler masaya,
Ne kadar cilvelidirler!

Mujarat'tan gelir Soma,
Baştan çıkarır elleri...
Beni rüsva eden dosta düşmana,
Viphidaka'nm cevizleri.

Hakikatlıydı, uysaldı karıcığım,
Öfke bilmezdi, azar bilmezdi,
Ah bu kör olası zar!
Onu da elimden aldı.

(*) Zarlar kastediliyor.

Kaynanası düşman, karısı dargın...
Acıyan yok ona, acıyan yok,
Ha eski bir kumarbaz, ha kocamış bir at...
İkisinin hali birbirinden berbat
Kancaları vardır zarların.

Gönül yakar, ciğer deler, ev yıkar.
Masaya atılan o bir çift kömür,
Buzdan soğuk ama,
Ècel terleri döktürür adama

ORMAN PERİSİNE İLAHİ

Uzakta kaybolan şu gölge
Belli ki orman perisi.
Neden köylere hiç uğramazsın, söyle?
Sen hiç korkmaz mısın orman perisi?
Çekirge sesleri, cırcır sesleri
Zilleri orman perisinin.
İnekler mi otluyor hatur hutur.
Uzaktaki bir kulübe mi?
Görünmeyen bir arabanın tekerlekleri
Gıcırdıyor galiba.
Hayır, dolaşan orman perisi.
İneğini çağırıyor biri,
Bir başkası odun kesiyor..
Bu inleyen de kim acaba?
Deniz olmasın uğuldayan...
Böyle garip sesler duyar geceleri,
Orman perisinin ülkesinde kalan.
Orman perisine sataşmazsanız,
Size kötülüğü dokunmaz.
Bahçesinde salkım salkım meyve,
Tadlarına doyum olmaz.

Yan gelin çimenlere yorgunsanız.
Ne tatlı kokular sürünmüş orman perisi
Tarla sürmez, ekin ekmez.
Ama ambarlar dolusu yiyecek var bahçesinde
Canım orman perisi!

Atharva-Veda

AŞK İÇİN BÜYÜ

Sarmaşık nasıl kucaklarsa ağacı,
Sen de öyle sarıl bana.
Uzaklaşma benden, uzaklaşma
Cananım ol...

Nasıl kanat çırparsa toprakta,
Göklere süzülmeden önce kartal,
Ben de öyle kanat çırpıyorum kalbinde.
Uzaklaşma benden, uzaklaşma!
Yanımda kal!

Güneş nasıl kucaklarsa ufukları
Kalbini öyle kuşattı varlığım.
Uzaklaşma benden, uzaklaşma!
Cananım ol.

Atharva-Veda

BİR KADININ GÖNLÜNÜ ÇELMEK İÇİN

Vücudum gözünde tütsün!
Gözünde tütsün kollarım bacaklarım.
Dudaklarım gözünde tütsün.
Saçların tutuşsun arzudan,
Gözlerinde şehvet kıvılcımlaşsın,
Yan.

Koluma astırdım seni
Kalbime bastırdım seni,
Arzuma ram ol,
Gayre haram ol!
Atharva-Veda

SEVDA BÜYÜSÜ

Üvendireci üvendirelesin seni!
Rahat yüzü görmeyesin yatakta!
Aşkın okuyla deliyorum sineni...
Azap yeleği, arzu iğnesi, hayal mızrağı elimde..
Geliyorum, kalbini delmeye geliyorum.
Dudakların çatlayacak arzudan,
Susayacaksın bana, susayacaksın.
Kapımı çalacaksın, bir akşam, yalvararak...
Şrakk, şrakk... şrakk...
Seni kamçılıyorum,
Karşı durmak ne haddine!
Ne babana güven, ne de annene.
Kırılsın iraden dal gibi,
Benim ol şu ipek şal gibi.
Atharva-Veda

HOVARDANIN BÜYÜSÜ

Benekli köpek, benekli köpek!
Dişlerin mızrak, dişlerin mızrak!
Uğursuza havla, hırsıza havla!
Beni rahat bırak, beni rahat bırak!

Benekli köpek, benekli köpek!
Uyuman gerek, uyuman gerek!

Babası da uyusun, anası da.
İneği de uyusun, danası da.
Uşaklar uyusun, itler uyusun!
Korkaklar uyusun, yiğitler uyusun!
Oturan uyusun, yürüyen uyusun!
Görmeyen uyusun, gören uyusun!
Gözünüzü kapadık, uyuyun artık.

Atharva-Veda

ŞERRİ DEF İÇİN

Işık ol, git,
Duman ol, uç.
Sis ol, dağıl.

Pus ol, dağıl.
Irmak boylarında köpükleş kaybol.

BEDDUAYA KARŞI BÜYÜ

Binbir gözlü beddua,
Cenk arabasına kurulmuş,
İlerliyor, bana doğru ilerliyor.
Nasıl dört dönerse bir kurt,
Ağılların etrafında,
Dört dönüyor yakınlarımda beddua.
Dört dönüyor...

Ateş nasıl dokunamazsa göle,
Sen de bana ilişemezsin.
Bir ağacı çarpan yıldırım gibi,
Düşmanlarımı kül etmelisin.
Biz onlara beddua etmemiştik,
Onlar bize beddua etti.

Köpeklere atılan bir kemik gibi,
Ölüme atıyorum onları,
Kemlik düşünenlere, kemlik.
Atharva-Veda

BRAHMANALAR'DAN BİRKAÇ ÖRNEK

TUFAN

Bir sabah Manu'ya yıkanması için su getirdiler. Şimdi de elimizi yıkayalım diye su getirmiyorlar mı? Sudan küçük bir balık sıçradı avucuna. Ve insanların ilki'ne "Beni koru, dedi, bir gün ben de seni kurtarırım. -Neden kurtaracaksın beni? -Tufandan... Bütün varlıkları bir tufan silip süpürecek. -Seni nasıl koruyabilirim?"

Balık: "Biz küçükler, dedi, binbir tehlike içindeyiz. Malum ya: büyük balık küçük balığı yutar. Önce beni bir kavanoza koy. Kavanoza sığmayacak kadar büyüdüğüm zaman bir havuz yaptır. Daha da büyüyünce denize bırak. O zaman tehlike kalmaz benim için".

Gün geçtikçe balık büyümüş, bir chasa olmuş, chasa, yani en büyük balık. Seslenmiş Manu'ya: "Falan yıl tufan kopacak, büyük bir gemi yaptır ve beni bekle".

Balığın söyledikleri bir bir çıkmış. Bardaktan boşanırcasına yağmurlar yağmış, dünya sular altında kalmış. Yalnız balığın yedeğine aldığı gemi kurtulmuş. Kuzey dağında karaya çıkmış Manu. Koca dünyada ondan başka canlı kalmamış.

İlahiler söylemiş Manu. Dövünmüş. Zürriyet istemiş Tanrı'dan. Ateş yakmış, tereyağı serpmiş ateşe, süt, yoğurt,

kaymak serpmiş. Aradan bir yıl geçince bir kadın çıkmış ateşten. İlkin Mitra ile Varuna görmüş onu, "sen kimsin?" demişler. "Ben Manu'nun kızıyım," demiş. Ve onların iltifatlarına aldırış etmeden Manu'ya koşmuş.

İlahiler söylemişler birlikte, çileye girmişler ve biz insanlar dünyaya gelmişiz.

Şatapata-Brahmana'dan

DÜNYANIN YARATILIŞI

Önceleri kâinat suydu. Su, "nasıl çoğalabilirim?" dedi. Ve çileye girdi. Altın bir yumurta çıktı ortaya. Altın yumurta bir yıl sularda çalkandı. Sonra bir oğlan geldi dünyaya. Bu Pracapati'ydi: "varlıkların efendisi". Pracapati bir yılda doğduğu için kadınlar, inekler ve kısraklar bir yılda doğurur. Bir yıl sonra Pracapati konuşmak istedi: "buh" dedi, dünya oldu, "buvar" dedi, hava oldu, "suvar" dedi gök oldu. Çocukların bir yaşına girdikten sonra konuşmaları bundandır. Pracapati bir yaşında iken ya tek heceli kelimeler söylüyordu, ya çift. Çocukların bir yaşında iken tek veya çift heceli kelimeler söylemesi bundandır. Pracapati'nin ağzından Agni doğdu. Agni ağızdan doğduğu içindir ki adağı yutar. Ama neyi yutacaktı Agni? Pracapati yutulmamak için bitkileri, sütü, tereyağını yarattı. Ve Adağı emretti. Demek ki adak tanrısaldır.

Şatapata-Brahmana'dan

TANRILAR'IN SIĞINAĞI

Tanrılar yaratıldıktan sonra, Atman'a: "bize bir sığınak bul da barınalım" dediler. Atman onlara bir boğa getirdi. "Bu bize göre değil" dediler. At getirdi, "yaramaz" dediler. Atman onlara bir insan getirdi.. "İşte bu tam bize göre" dediler. Ateş söz oldu, ağıza yerleşti. Rüzgâr nefes oldu, buruna yerleşti. Güneş

bakış oldu, gözlerde otağ kurdu. Ay düşünce oldu, gönüle yerleşti.

ERKEKLE KADIN

Başlangıçta kâinat Atman'dı. İnsana benziyordu Atman. Etrafına bakındı, kendinden başka bir şey göremedi. Söylediği ilk söz şu oldu: Yalnız Ben varım. Böylece Ben kelimesi doğdu. Bunun içindir ki birine "kim o?" diye seslendiğimiz zaman "Ben'im" der, sonra adını söyler. Atman korktu, yalnız kalınca korkmamız bundandır. Atman: "madem ki yalnız Ben varım, kimden, neden korkacağım?" diye düşündü. Öyle ya! niçin korkacaktı. Ama keyifli değildi Atman. Bunun içindir ki yalnızlıktan hoşlanmayız.

Atman ikileşmek istedi.. hem kadındı, hem erkek. İkiye bölündü. İlk karı-koca çıktı meydana. Kendimizi yarım hissetmemiz, erkeğin kadına, kadının erkeğe ihtiyaç duyması bundandır. Erkek Atman'la dişi Atman'ın birleşmesinden biz insanlar dünyaya geldik. Sonra binbir kalıba girdi Atman: hayvan oldu, bitki oldu. Agni de ondan fışkırdı, Soma da.

KADIN VE MUSİKİ

Gandarvalar Tanrılar'ın Soma'sını aşırmışlar. Vur patlasın çal oynasın yaşıyorlarmış. Tanrılar o yarı at, yarı insan mahlûkların ne kadar hovarda olduklarını bildikleri için, Gandarvalar'a şuh bir kadın yollamışlar. Nâzenin Soma'yı ele geçirdiği gibi sırra kadem basmış. Gandarvalar müthiş içerlemiş buna. "Bu kadarı olmaz, demişler. Soma'yı aldınız, bari kadını bize verin." Tanrılar şikâyeti haklı bulmuşlar, demişler ki: "Siz ne marifetiniz varsa gösterin, biz de hünerlerimizi ortaya dökelim. Kadın hangimizi beğenirse, onun olsun." Gandarvalar bilgiçlik satmaya kalkmış. Başlamışlar kadıncağıza

Veda okumaya: "Bak, demişler, biz ne bilge, ne derin kişileriz". Tanrılar'sa rübap çalmışlar, şarkı söylemişler.. yosma kendinden geçmiş ve onların yanında kalmış.

DAĞLARIN KANADI

Eskiden kanatlıydı dağlar. İstedikleri zaman uçar, diledikleri yere konarlardı. Toprak, onların gidiş gelişlerinden öylesine sarsılıyor, öylesine inliyordu ki, Tanrı Sudra onun haline acıdı ve dağların kanatlarını kesti; kanatlar bulut oldu. Bulutların dağlara koşması bundandır.

GECELER NEDEN YARATILDI?

Sevgilisinin ölümü Yami'yi pek üzmüş. Tanrılar bile avutamamış kızcağızı. Nihayet ona dertlerini unutturmak için geceyi yaratmışlar. Karanlıklar içine su serpmiş, ertesi sabah neşeyle uyanmış.

UPANİŞADLAR'DAN BİRKAÇ DAMLA

YACNAVALKYA'NIN KARISINA ÖĞRETTİKLERİ

Yacnavalkya "Maitreyi, dedi, yolcu yolunda gerek. Ben gidiyorum, ama önce seninle Katyani arasında varımı yoğumu pay etmeliyim".

Maitreyi sordu: "Bütün bu topraklar benim olunca ölümsüzlüğe kavuşacak mıyım?" Yacnavalkya, "Hayır," dedi, "yalnız varlık içinde yaşar, sıkıntı çekmezsin, zenginlik insanı ölümsüzleştirmez".

"Beni ölümsüzleştirmedikten sonra servet neye yarar?"

"Seni çok severim Maitreyi, otur da söyleyeceklerimi cankulağıyla dinle. İnsan kocasını kocası olduğu için sevmez, O'nu Atman için sever. İnsan karısını karısı olduğu için sevmez, O'nun için sever. İnsan serveti servet olduğu için sevmez, O'nun için sever. İnsan Brahman'ı Brahman olduğu için sevmez, O'nun için sever. İnsan iktidarı iktidar olduğu için sevmez, O'nun için sever. İnsan dünyayı dünya olduğu için sevmez, O'nun için sever. İnsan Tanrıları Tanrı olduğu için sevmez, O'nun için sever. İnsan şunu veya bunu şu veya bu olduğu için sevmez, O'nun için sever.

Gözlerimizi O'ndan ayırmamalıyız. O'ndan başkasını dinlememeliyiz, tek düşüncemiz O olmalı. O'na dikkat kesilen, O'nu cankulağı ile dinleyen, O'nu düşünen, O'nu gerçekleştiren kişi bütün sırlara agâh olur.

Brahman'ı O'nun dışında gören, Brahman'ın inayetinden mahrum kalır. Ululuğu O'nun dışında gören, ululuktan yoksun kalmıştır. Dünyaları O'nun dışında göreni dünyalar terk etmiştir. Varlıkları O'nun dışında göreni varlıklar terk etmiştir. Şunu veya bunu O'nun dışında göreni her şey terk etmiştir. Brahman da, Ululuk da, Dünyalar da, Tanrılar da, Varlıklar da Sen'sin, ne varsa Sen'sin.

Davuldan çıkan sesi yakalayabilir misin? Davulun tokmağını veya davulu yakalarsan, sesi de yakalamış olursun. Zurnadan çıkan sesi yakalayamazsın, zurnayı veya zurnacıyı yakalarsan zurnanın sesini de yakalamış olursun. Udu veya ud çalanı yakalayamazsan udun sesini nasıl yakalayabilirsin?

Yaş odundan duman çıkar ya, o büyük varlıktan da bir soluk yükselir. Bu soluğun adı Rig-Veda'dır, efsanedir, tarihtir, ilimdir, tarikattır, ayettir, hikmettir, tefsirdir.

Bütün ırmaklar denize dökülür, bütün Vedalar Kelâm'a.

Tuz nasıl denizin suyuna karışmışsa bütün bilgeler de o büyük, o sonsuz varlığın içinde öylece erimiştir. Açıkçası ölümden sonra şuur yoktur, Maitreyi".

"Beni korkutuyorsunuz efendim, demek ölümden sonra şuur yok?"

"Bunda korkacak ne var, Maitreyi, iki varlık olacak ki biri ötekini fark etsin, görsün, işitsin, seslensin ona, onu idrak etsin. Can ile canan kaynaşınca ikilik kalkar ortadan. Kim neyi hissedecek, kim kimi görecek, kim kime seslenecek, bütün varlıkları sayesinde idrak ettiğini nasıl idrak edecek? İdrak edeni idrak etmek mümkün mü?"

Brihadarankaya-Upanişad'dan

BRAHMAN

Zekâyı kanatlandıran kim? Soluk kimin armağanı? Fısıldadığımız cümleleri söyleyen kim? Gözlerimizle gören, kulaklarımızla duyan hangi Tanrı?

O bakışın bakışı, düşüncenin düşüncesi, sözün sözü, soluğun soluğu. Bu sırra eren bilgeler ölümsüzlüğe kavuşur, dünyadan ayrılınca..

Bakış erişemez O'na, söz erişemez, düşünce erişemez. Anlatmaktan aciziz. O'nu, tasavvur edebilmekten aciziz. O: ne bilinen, ne bilinmeyen.

Malumun ola ki sözün söylediği O değil, söz'ü söyleten O. O'nu düşünemeyiz, ama, bizi düşündüren O... O'nu göremeyiz, ama onun sayesinde gözümüz görür.

Brahman'ı biliyor muyum? Bilmem... Kavramayan kavramıştır, O'nu, kavradığını sanan kavramamıştır. Ancak gönlünle erişebilirsin O'na... Ölümsüzleşirsin.

Kena-Upanişad'dan

VARLIĞIN KAYNAĞI

Brahman'ı kim yarattı? Biz nereden geldik? Nasıl yaşıyoruz? Nerdeyiz? Her birimizin kaygısı ayrı, işi gücü ayrı.. Söyleyin

Brahman'ı tanıyanlar, Rabbimiz kim? Zaman mı, tabiat mı, zaruret mi, tesadüf mü, ana rahmi mi, ruh mu? Yoksa hepsinin biraraya gelmesi mi bunların: Atman mı? Hayır, hazzı ve acıyı yaratan Atman değil. Fanilerin yaratıcısı da Rab, ölümsüzlerin yaratıcısı da. Tecelli eden de O, etmeyen de. Rabbini tanıyan ruh, bütün engelleri aşar.

Madde fani. Şiva ölümsüz. Rab hem Atman'ın efendisi, hem varlıkların... Tanrı'yı idrak edince zincirler kırılır. Kaygılar dağılınca ne ölüm kalır, ne yeniden doğuş.. Bütün varlıkları kucaklayan O... Karanlıkların ötesinde. Onu tanıyan ölümsüzleşir. O yücelerin yücesi, yakınların yakını, iyiliklerin iyisi. Göklerde tek başına. Ve bir ağaç gibi dimdik.

Şvetaşvatara-Upanişad'dan

ÖLÜM İLE GENÇ BRAHMAN'IN KONUŞMASI

Nasiketas:

Kimi ölüm yokluktur diyor... Öldükten sonra da yaşıyoruz kimine göre. Senden öğrenmek istediğim bu sır!

Yama:

En eski çağlardan beri Tanrılar bile şüphe içinde. Dile kolay bunu sormak. Başka ne muradın varsa söyle Nasiketas..

Nasiketas:

Ya! Demek Tanrılar bile aydınlığa varmamış. Demek bu sorunun cevabı pek zor. Ama, ey Ölüm! beni senden başka kim aydınlatabilir? Hayır, hayır, senden tek dileğim bu!

Yama:

Yüz yıllık ömür iste, oğul iste, torun iste. Semiz davarlar, filler, atlar iste. Altın iste. Kaç bahar yaşamak istiyorsan söyle. Sana ülkeler bağışlayayım. İstersen han ol, istersen hakan. Altın arabalarda rebap çalan dilberler senin olsun! Ama ölüm hakkında sual sorma.

Nasiketas:

Arabalar, şarkılar, rakslar senin olsun Yama. Onların hepsi geçici. Hayat kısa. İnsan seni gördükten sonra düşünür mü serveti? Muradımı söyledim Yama, bana ölüm'ü anlat.

Yama:

Kimi zevk peşinde insanların, kimi kurtuluş. Boşa harcar hayatını fani hazlara gönül veren. Sen doğru yoldasın Nasiketas. Bilge hoş'u değil, iyi'yi seçer. Hazlar delilerin oyuncağı. Refah geçer, debdebe geçer. Sen doğru yoldasın Nasiketas. Bilgiyle cehalet taban tabana zıt birbirine. Sen bilgi peşindesin, arzuların pençesinde değil. Körler kılavuzluk eder körlere. Sanırlar ki sonu yok dünyanın. Metin olan için ne keder var, ne haz. Sen kapıları Brahma'ya açık bir evsin. Bütün Vedalar'ın övdüğü, bütün zahitlerin zikrettiği kutsal kelime, Om. Bu hece Brahman'ın ta kendisi. Yüceler yücesi bu hece.

Ermiş ne doğar, ne ölür. Başlangıcı yok ki sonu olsun. Aşınan bedeni öldürdüğünü sanan da aldanır, öldüğünü vehmeden de. Ne öldüren var ortada, ne ölen. Atman inceden ince, Atman uludan ulu. Atman varlıkların özünde. Arzulardan sıyrılınca ona erilir... nerdedir, bilinmez.

Brahman'ı tanıyanlar hem ışık, hem gölge derler ona. Atman arabanın sahibi, vücut araba, akıl arabacı. Atlar, duyularımız. Gözle görülen eşya: yol. Atman sezilir, görülmez.

Katha-Upanişad

SUTRALAR'DAN BİRKAÇ PARILTI

EVRENİN YARATILIŞI

Karanlıklar vardı yalnız: Seçilemeyen, sınırlandırılamayan, kavranamayan, bilinemeyen.. Dünya derin bir uykuya dalmış gibiydi.

Kendinden varolan varlık, karanlıkları dağıtarak tecelli etti: vücut vermek istedi mevcudata, suyu halketti. Sonra tohum bıraktı suya.

Altın bir yumurta oldu tohum, binbir pırıltı saçan bir güneş gibi muhteşem... Ve bu yumurtadan Kendisi doğdu. Kendisi: Brahma, bütün Kâinat'ın atası.

Suya narah dendi: Nara'nm çocuğu olduğundan. Ve sular varlığın beşiği olduğundan Narayana denildi varlığa.

Bir yıl yumurtada kaldı Brahma.. Sonra onu ikiye böldü, düşüncenin gücü ile.

Kabuğun yarısından Göğü yarattı, yarısından Toprağı. Araya uzayı yerleştirdi. Ufukları, okyanusu yerleştirdi.

Varlığından zekâyı çıkardı: hem gerçek, hem değil. Zekâdan Ben'i.

Nesneleri kavrayan beş duyuyu halketti, beş duyu ile zekâdan bütün cevherleri üretti.

Ve Ölümsüzden ölümlüler doğdu.

Brahma, adını koydu nesnelerin, faaliyet sınırlarını çizdi.

Tanrıları yarattı, Adağı yarattı. Ateşten, rüzgârdan, güneşten üç Brahma'yı çıkardı. Üç Brahma'yı, yani üç Veda'yı.

Zamanı yarattı sonra. Yıldızları, ırmakları, denizleri, dağları, vadileri yarattı.

....

İyi ile kötüyü ayırdı birbirinden. Ağzından Brahman'ı, kollarından Kşatriya'yı, bacaklarından Vaişya'yı, ayaklarından Şudra'yı.. yarattı.

İkiye böldü vücudunu. Yarısı kadındı şimdi, yarısı erkek. Kadından Virac'ı, yani "parlak"ı, "uzaktan hüküm süren"i yarattı.

Ey Brahmanlar'ın en ululari! Malumunuz ola ki dünyayı yaratan "Ben"im. Ben insanların ilki: Manu. Ne çilelere katlandım, on büyük bilgeyi yaratıncaya kadar.

Onlar da yedi Manu'yu halkettiler. Tanrıları, Tanrılar'ın

barınaklarını halkettiler, bilgeler halkettiler.

....

Kudreti sınırsız olan Varlık, kâinatı ve beni yarattıktan sonra çekildi.

Brahma uyanıkken kâinat ayaktadır. Brahma uyuyunca, dünya uykuya dalar.

Brahman'ın bir günü bizim dört milyar yılımız. Brahma'nın bir günü on dört devir. Bu devirlerden her birinde yedi Manu'dan biri hüküm sürer. Her devir sonunda bir tufan kopar, dünyanın sonu gelir. Brahman'ın günü biter, gecesi başlar. Her şey yeniden karanlıklara gömülür. Bir Brahma günü ile bir Brahma gecesi bir "kalpa" eder. 360 kalpa Tanrı'nın bir yılı. Her yüz yılda kâinat yıkılır. Mutlak Varlığın yokluğu içinde erir Brahma. Sonra Mutlak Varlık yeniden bir Brahma yaratır ve hilkat yeniden başlar. Birbirini kovalayan bu yıkılış ve yeniden yaratılışlar, tufanlar... adeta bir soluktan uçup giden milyarlarca yıl Hint mabetlerini hatırlatıyor insana. Yerin altında elele vermiş gibi uzanan odalar ve yılların akışını kayıtsız bakışlarıyla seyreden taştan Tanrılar. Dharma Şastra'nın ilk amacı kastları perçinlemek, her birinin vazifelerini çizmek: Brahman Veda okuyacak, adakla uğraşacak; Kşatriya halkı koruyacak; Vaişya toprağı sürecek, hayvan yetiştirecek; Şudra'nın vazifesi: hizmet.

Manu

CEZA

Ceza handır, hakandır, hükümrandır.. kanunun dayandığı kaledir O.

O ferman dinletir insanlara. Hepimizin koruyucusu odur. Bütün varlıklar uyurken ayaktadır o. Ceza, adaletin bir başka adı.

Haklısı bahtiyar eder halkı, haksızı perişan.

Ceza korkusu olmasa kuvvetliler zayıfları ızgarada kızartırdı,

balıklar gibi. Köpek yalardı kurbanları, adakları karga yutardı. Malına sahip olamazdı kimse. Dünya batardı.

....

Yağız çehreli, kızıl gözlü Ceza'nın dolaştığı yollarda ne şer kalır, ne şerir.

DOĞRULUK

Ruhumuzu temizlemenin tek yolu: doğruluk. Doğruluk: göklere uzanan merdiven... Doğruluk: necat'a götüren kayık.

Tanrılar'a her gün bir at kurban etsen, doğruluk kadar makbule geçmez.

Bir havuz yüz kuyuya bedel, bir adak yüz havuza... Erkek evlat yüz havuzdan daha muteber. Bir doğru söz, yüz evlattan daha hayırlı.

Dünyayı ayakta tutan doğruluk... Güneş doğruluk sayesinde doğar; rüzgârı estiren: doğruluk; sular onun yüzü suyu hürmetine akar.

Doğru söz en yüce fazilet, bilesin.. İbadetler ibadeti: doğru söz. Doğruluk karşısında eğilesin. Doğru söz: şeriat.

Tanrılar: hakikat, insanlar: yalan.. Tanrılaşır doğru sözden şaşmayan.

Yalan, bir bukağı; doğru söz: kanat... Kır zincirlerini arşa yüksel. Eğrilik insanı Tamu'ya sürükler.

Naradasmirti

KADIN

Kolay söylenmeli bir kadının adı, anlaşılır olmalı, tatlı olmalı; uzun hecelerle bitmeli bu ad ve bir duaya benzemeli.

Çocuk doğurmak, çocuk yetiştirmek, ev işlerine bakmak.. işte kadının vazifeleri.

Kendi başına buyruk olmamalı kadın: küçükken babasının sözünden çıkmamalı, evlenince kocasının. Dul kalınca oğluna itaat etmeli.

Hep güler yüzlü olmalı kadın. Evini akıllıca idare etmeli. Hem çok az para harcamalı, hem kocasını rahat ettirebilmeli.

Erkek bu, ayağı sürçebilir, başkalarına kaptırabilir gönlünü. Kadın anlayışlı olmalı. Kocasının hiçbir meziyeti olmasa bile, Tanrılar gibi saymalı onu.

Manu

KUTSAL KİTAPLAR

....

Gece rüzgâr esiyorsa, kutsal kitaplar okunmaz.

Gündüz toz yükseliyorsa, kutsal kitaplar okunmaz.

Şimşek çakar, gök gürler, yağmur yağarken kutsal kitaplar okunmaz.

Brahman yatağa uzanmamalı okurken, sandalyeye oturmamalı. Bağdaş kurmamalı. Şölenlerden sonra kutsal kitaplar ele alınmamalı.

Siste, savaşta okunmamalı, Rebap çalınırken okunmamalı. Gün batarken, gün doğarken okunmamalı.

....

Mürit kutsal heceyle başlamalı Vedaları okumaya, kutsal heceyle tamamlamalı son ilahiyi: Aum (Om); mısralar kafamızdan silinir Om'la başlamamışsak okumaya, okumayı Om'la bitirmemişsek.

A, U, M. Brahma bu üç harfi üç kutsal kitaptan almış.

....

Rig-Veda'yı bir baştan bir başa bilen Brahman üç dünyanın ahalisini öldürse günah sayılmaz, namerde avuç açsa günah sayılmaz.

Manu

SON DURAK

(Saçların ağarıp yüzün kırıştı mı, karını çocuklarına emanet edip ormana çekileceksin).

Kurtuluşa yaklaşan Brahman'ın tek kabı vardır: topraktan. Barınağı ağaç kovuklarıdır, libası ağaç kabuklarından.

Ne ölümü arzular, ne hayatı. Suyu bir tülbentle süzer içmeden, hayvancıklar ölmesin diye. Sözlerini hakikat süzgecinden geçirir. Sükunetle karşılar hakareti.

Tek arkadaşı kendisidir. Mutlak Varlığı düşünmek: tek saadeti...

Brahman'ın asası vilva veya plasa ağacından olmalı. Bir ucu yere değmeli, bir ucu saçlarını aşmalı... Kşatriya'nın asası alnına kadar gelmeli... Vaişya'nınki ağzına kadar.

Asalar düz olmalı, güzel olmalı, kabuğu soyulmamış olmalı.

Manu

MAHABHARATA'DAN

KUMAR SAHNESİ

(Duryodhana, Pandavaları mahvetmek için hileye başvurmaya karar vermiştir. Yaman bir kumarbazdır dayısı Çakuni. Yudhisthira ile zar atacaklardır. Yudhisthira varını yoğunu kaybedecektir bu oyunda.

Mahabharata'nın en eski parçalarından biri ile karşı karşıyayız.)

Aldı hikâyeci:

Oyun başlayacaktı. Önde hükümdar Dhirtarastra, beyler divanhaneye girdiler. Aslan postu serili tahtlara yan geldi,

birer ikişer, aslan yeleli, aslan yürekli beyler. Tanrılar otağı göğe dönmüştü divanhane. Öylesine pırıl pırıldı, öylesine şahane. Hepsi de yiğitti beylerin, hepsi de bilgili.

Oyun dostça başladı.

Aldı Yudhisthira:

İşte bir inci gerdanlık ki ummandan doğdu, çalkalanan ummandan: muhteşem ve emsalsiz. Siz ne koyuyorsunuz buna karşılık?

Duryodhana:

Ne mücevherlerim var ona karşılık, beğen beğendiğini. At zarları.

Hikâyeciyi dinleyelim:

Kumarda üstüne yoktu Çakuni'nin. Zarları şöyle bir fırlatıp Yudhisthira'ya: kazandık, dedi.

Aldı Yudhisthira:

Zar tuttun Çakuni, sallayıp atacağız zarları. Mücevher dolu çekmecelerimi koyuyorum oyuna. Var mısın?

Hikâyeciyi dinleyelim:

Çakuni zarları attı ve: kazandık, dedi.

Aldı Yudhisthira:

İşte saltanat arabam! Bin hükümdar arabasına bedel. Kaplan postları ile süslü, cana can katan bir kucak. Nice zaferler kazanmış. Fırtına gibi gürler, okyanus gibi uğuldar. Kumara basıyorum onu, rüzgâr yeleli sekiz atıyla beraber. Var mısın?

Hikâyeciyi dinleyelim:

Henüz sözünü bitirmemişti ki, hilebaz Çakuni tek kelime ile cevap verdi: kazandık.

Aldı Yudhisthira:

Yüz bin cariyem var. Hepsi de terütaze. Kollarında dizi dizi altın bilezikler hepsinin, boyunlarında mücevher gerdanlıklar. Altmış dört hüneri var her birinin. Dans onlarda, şarkı onlarda. Kumara basıyorum onları. Var mısın?

Hikâyeciyi dinleyelim:

Henüz sözünü bitirmemişti ki, hilebaz Çakuni tek kelime ile cevap verdi: kazandık.

Aldı Yudhisthira:

Bir o kadar da kölem var. Hepsi de becerikli, söz dinler, gözü açık, tedbirli. İpekler içinde hepsi de. Terbiyelerine söz yok. Sabahtan akşama kadar ellerinde tabak misafirlerimi ağırlarlar. Kumara basıyorum onları. Kabul mü?

Hikâyeciyi dinleyelim:

Henüz sözünü bitirmemişti ki, hilebaz Çakuni tek kelime ile cevap verdi: kazandık.

Aldı Yudhisthira:

Binlerce yavuz filim var. Kolanları yaldızlı, iklilleri altından. Cenge alışkındırlar, hükümdarlara layık hepsi de. Dingil kadar uzundur hortumları, kaleler dayanamaz önlerinde, bulut gibi heybetlidirler, her birinin sekiz dişisi var. Kumara basıyorum onları. Kabul mü?

Hikâyeciyi dinleyelim:

Henüz sözünü bitirmemişti ki, Çakuni tek kelime ile cevap verdi: kazandık.

Aldı Yudhisthira:

Binlerce arabam var, sancak direkleri altın. Sancakları ipek. Atlarıyla savaşçılarıyla kumara basıyorum onları. Kabul mü?

Hikâyeciyi dinleyelim:

Henüz sözünü bitirmemişti ki, hain Çakuni tek kelime ile cevap verdi: kazandık.

Aldı Yudhisthira:

Altın sandıklarda dört yüz mücevher, her biri bir hazine değer. Kumara basıyorum onları. Kabul mü?

Hikâyeciyi dinleyelim:

Henüz sözünü bitirmemişti ki, hilebaz Çakuni tek kelime ile cevap verdi: kazandık.

Aldı Çakuni:

Pandavalar'ın varını yoğunu kaybettin. Neyin kaldı söyle,

ey Kunti'nin oğlu!

Aldı Yudhisthira:

Denizde kum bizde servet Çakuni. Yüz bin, bir milyon, on milyon, bir milyar, on milyar, bir trilyon hepsini kumara basıyorum. Var mısın?

Hikâyeciyi dinleyelim:

Henüz sözünü bitirmemişti ki, hain Çakuni tek kelime ile cevap verdi: kazandık.

Aldı Yudhisthira:

Parnasa'dan İndus'un doğusuna kadar bütün otlaklarım, sağmal ineklerle, atlarla, keçilerle, koyunlarla dolu. Onları basıyorum kumara. Kabul mü?

Hikâyeciyi dinleyelim:

Henüz sözünü bitirmemişti ki, hilebaz Çakuni tek kelime ile cevap verdi: kazandık.

Aldı Yudhisthira:

Kentlerim ve köylerim kaldı. Brahmanlar bir yana, bütün ahalisi ile onları basıyorum kumara. Kabul mü?

Hikâyeciyi dinleyelim:

Henüz sözünü bitirmemişti ki, hilebaz Çakuni tek kelime ile cevap verdi: Kazandık.

Aldı Yudhisthira:

Mücevherler var: kardeşlerimin mücevherleri.. Küpeler, gerdanlıklar, madalyonlar, onları basıyorum kumara. Kabul mü?

Hikâyeciyi dinleyelim:

Henüz sözünü bitirmemişti ki, hilebaz Çakuni tek kelime ile cevap verdi: kazandık.

Aldı Yudhisthira:

Gözlerinden alev saçılan, arslanlar kadar güçlü; yiğit ve yağız kardeşim Nakula için tek zar atacağız.

Hikâyeciyi dinleyelim:

Çakuni zarları attı ve kazandık, dedi.

Aldı Çakuni:

Hükümdar Yudhisthira! Kıymetli şehzaden bizim oldu, şimdi kimi basacaksın kumara?

Aldı Yudhisthira:

İşte doğruluk öğreten kardeşim Sahadeva! Bilgi onda, erdem onda. Onu canım kadar severim ama, yine de kumara basıyorum.

Hikâyeciyi dinleyelim:

Sözünü henüz bitirmişti ki, hilebaz Çakuni tek kelime ile cevap verdi: kazandık.

Aldı Yudhisthira:

İşte yiğitler yiğidi Arcuna. Savaş bir ırmak, Arcuna bir gemi, onunla çıkarız zafer kıyılarına. Kaderi çok daha parlak olmalıydı ama, neylersin. Onu basıyorum kumara.

Hikâyeciyi dinleyelim:

Henüz sözünü bitirmişti ki, hilebaz Çakuni tek kelime ile cevap verdi: kazandık.

Aldı Çakuni:

Pandavalar'm okunu taşıyan yiğit Arcuna da bizim oldu. Ortada tek kardeşin Bima kaldı. Hadi onu da bas!

Aldı Yudhisthira:

İşte şehzade Bimasena. İndra kadar güçlü, İndra kadar yiğit. Ne insan dayanır karşısında, ne ifrit. Kaderi çok daha parlak olmalıydı ama, neylersin. Onu basıyorum kumara.

Hikâyeciyi dinleyelim:

Henüz sözünü bitirmişti ki, hilebaz Çakuni tek kelime ile cevap verdi: kazandık.

Aldı Çakuni:

Koca bir servet yitirdin Yudhisthira, kardeşlerin de gitti elden. Ne atların kaldı, ne arabaların. Şimdi ne basacaksın kumara?

Aldı Yudhisthira:

Kendimi.

Hikâyeciyi dinleyelim:

Sözünü henüz bitirmişti ki, hilebaz Çakuni tek kelime ile cevap verdi: kazandık.

Aldı Çakuni:

Doğru yapmadın Yudhisthira. Kumara basacak bir başkası varken, neden kendini tehlikeye atmak. Pankala hükümdarının kızı, sevgilin Dropadi için bir zar atalım. Kazanırsan kurtarmış olursun kendini.

Aldı Yudhisthira:

Fidan boylu bir dilberdir Dropadi. Saçları büklüm büklüm. Sonbahar lotüsünün yapraklarına benzer kirpikleri, teni sonbahar lotüsü kokar. Tanrısaldır Dropadi'nin güzelliği, sonbahar lotüslerinin sevgilisi Tanrıça Lakşmi'ninki kadar. Her erkeğin, rüyasını gördüğü kadındır o. Cana can katar sohbeti. Bütün muratlarımız onda gerçekleşir. Zevk kaynağı, şan kaynağı, servet kaynağı. En geç yatan odur, en erken kalkan o. Elinden gelmeyecek iş yoktur. İsterse sığırtmaçlık yapar, isterse koyun güder. Terler incileşir gül çehresinde. Mihraba benzer endamı. Saçları topuklarını döver, kalçaları şahane. Onu basıyorum kumara.

Hikâyeciyi dinleyelim:

Bilge Yudhisthira'nın bu sözlerini duyan ihtiyar beyler: Yazık! Yazık! diye bağırdılar. Divanhane çalkandı. Beylerin suratı asıldı; Pandavalar'ın alnından terler boşandı. Korovalar'm akıl hocası Vidura başı elleri arasında, çılgın gibi yere kapandı. Yılan gibi soluyordu. Dhirtarastra kabına sığamıyor, kazandık mı? diye soruyor, sevincini saklamıyordu. Korovalı başbuğların payan yoktu keyfine ama, onlardan başka herkes ağlıyordu. Subala'nın oğlu Çakuni, zafer sarhoşluğu içinde, zarları fırlatıp çığlığı bastı: kazandık!

Aldı Duryodhana:

Saki hey! Git bize Pandavalar'ın sevgili karısı Dropadi'yi getir. Ortalığı temizlesin, sonra da hizmetçilerle beraber çekilip gitsin.

Hikâyeciyi dinleyelim:

Saki yerinden kıpırdamıyordu. Duryodhana ona lanetler okuyarak, münadiye döndü.

Aldı Duryodhana:

Çavuş, git Dropadi'yi getir. Pandavalar'dan çekinme. Korkudan ne halt ettiğini bilmeyen yalnız Saki. Zaten o hoşlanmaz zaferimizden.

Hikâyeciyi dinleyelim:

Çavuş divanhaneden ayrıldı, arslanların yuvasına bir it gibi sokulup Pandavalar kraliçesine yaklaştı.

Aldı Çavuş:

Kumar hırsı deliye döndürdü Yudhisthira'yı. Seni Duryodhana kazandı. Benimle gel Yajnasena'nın kızı, seni Dhirtarastralar'a götüreceğim.

Aldı Dropadi:

Bu ne biçim lakırdı? Bir hükümdar hiç karısını kumara basar mı? Sahiden çıldırmış olmalı ki, bunu yapabilsin.

Aldı Çavuş:

Seni oynadığı zaman, nesi var nesi yoksa kaybetmişti. Önce kardeşlerini kumara bastı, sonra kendini, nihayet sıra sana geldi.

Aldı Dropadi:

Varlıkları düzenleyen böyle ferman etmiş, saadet de bizim için, felaket de. Şeriatın kestiği parmak acımaz. Ona boyuneğersek dirlik düzenlik sağlanır. Dilerim ki Korovalar şeriat dışına çıkmasınlar.

Hikâyeciyi dinleyelim:

Divanhane kapısına vardılar. Duryodhana gelenleri görünce, dışarı fırladı. Dropadi'yi saçlarından yakalayıp sürüklemeye başladı. Dalgalar gibiydi bu saçlar, kutsal sularla yıkanmışlardı. Divanhaneye girdiler. Rüzgâr bir muz ağacını nasıl sarsarsa, Duryodhana da uzun saçlı Dropadi'yi öyle tartaklıyordu. Vücudu kamış gibi bükülmüş, saçları çözülmüş, elbisesi yarı

kaymıştı Dropadi'nin. Bakışları yüreğini dağlıyordu Pandavalar'ın, kaybettikleri saltanat bile onları, bu utanç ve öfke dolu bakışlar kadar üzmemişti.

Dropadi'nin bedbaht kocasına baktığını gören Duryodhana, onu öylesine itip kaktı ki, kendini kaybetti zavallı kadın. Sonra kahkahalarla gülerek; cariye! diye bağırdı. Korovalı başbuğlar pek keyiflendiler bu söze. Ama keyiflenen yalnız onlardı. Duryodhana Dropadi'nin elbiselerini yırtmaya başladı. Dropadi Vişnu'yu imdadına çağırdı. Üç dünyanın hâkimi Krişna, elbiseler yırtıldıkça, yeni elbiselerle örtüyordu vücudunu. Bu mucizeyi gören beyler Dropadi'yi takdis ettiler. Divanhane uğuldamaya başladı. Öfkeden dudakları titreyen Bima parmakları birbirine kenetli, beylerin önünde şöyle ant içti: "Baratalı başbuğların en murdar, en aşağılığı! Savaşta ellerimle bağrını yarıp kanını içmezsem lanet olsun bana!"

TANRI'NIN ZULMÜ

(Mahabharata nutuklarla, tartışmalarla dolu. Aşağıdaki parçada Dropadi, Yudhisthira ve Bima başlarına gelen felaketin sebeplerini araştırmakta ve bundan kendilerine göre birer ibret dersi çıkarmaya çalışmaktadırlar..)

Dropadi dedi ki:

Ülkeni, varını yoğunu, ordularını, kardeşlerini, beni kaybettin. Sen ki dürüst, barışsever, civanmert, alçakgönüllü, özü sözü doğru bir insandın. Nasıl oldu da kendini kumara kaptırdın. Başına gelenleri düşündükçe çılgına dönüyorum. "İnsanları güden Tanrı'dır, irade laf" demiş atalar. Daha önceki hayatlarımızda ne yapmışsak onu buluyoruz. Yaratıklar, ipleri çekildikçe kolu bacağı oynayan tahta bebeklere benzer. Hayır da Tanrı'dan, şer de. Bağlı bir kuş gibidir insan, kendi başına buyruk değildir. Rabbin emir kuludur. Ne kendine hükmü geçer, ne başkalarına. İpliğe dizilmiş inciler gibi, burunlarına

halka geçirilmiş boğalar gibi, kıyıdan yuvarlanıp akıntıya kapılan ağaçlar gibidir insan, hürriyeti yoktur. Tanrı sürükler onu.

Cahildir, ne saadeti kendi elindedir, ne felaketi. Onu cennete götüren de Tanrı, cehenneme yuvarlayan da. Rüzgâr nasıl başakları eğip bükerse, Tanrı da öyle eğip büker bizleri. İçimizde o var ama, farkında değiliz. Adına tarla dediğimiz bu vücut, Tanrı'nın elinde değersiz bir alet. Aleti kıran da o, kullanan da.

Vehim içinde bocalayıp dururuz. İnsanı insana kırdıran: Tanrı. Gerçeğin sırrına eren bilgeler, fark eder bu incelikleri. Dünya Tanrı'ya göre başkadır, bize göre başka. Nasıl tahta tahtayla, taş taşla, demir demirle parçalanırsa, nasıl o cansız ve hareketsiz eşyayı birbirine çarparak kıran bizsek, Tanrı da kendini gizleyerek birbirimize kırdırtır bizi. Birleştirir, ayırır. Birer oyuncağız onun elinde, çok hor kullandığı birer oyuncak. Babaya, anaya benzemez Tanrı. Kabadır, haşindir, kızar, köpürür. İyiler bedbaht, kötüler haz içinde.. Havsalama sığmıyor bu. Dünyanın düzenleyicisi bu haksızlıklara nasıl katlanıyor. Sen felaket içinde yüzüyorsun, Duryodhana'nın keyfi yerinde. Bütün ruhum isyan ediyor buna. Kutsal kanunları ayak altına alan bu edepsizi zenginliğe gark etmenin Tanrı'ya ne faydası var? Kötülüğün sorumlusu kim? İşleyen mi? O halde bütün kötülüklerden sorumlu olan Tanrı'nın kendisi. Şu var ki, ona hiçbir zarar geldiği yok. Acıyı çeken, insan. Demek dünyaya hükmeden kuvvet, sadece kuvvet. Veyl kuvveti olmayanlara.

FAZİLETE ÖVGÜ

Yudhisthira dedi ki:

Yacnasena'nın kızı! Söylediklerin güzel, üslubun süslü, fikirlerin ince. Cankulağı ile dinledik ama, şüpheciler gibi konuştun. Ben hiçbir işi, karşılığında mükâfat umarak yapmam.

Vermek gerektiği için veririm. Adak adamak gerek diye adak adarım. Ödevlerimi gücüm yettiği kadar yerine getiririm. Mükâfat falan düşünmem, güzel kalçalı kadın! Erdeme bağlanışım sevap kazanmak için değildir, esmer güzeli! Vedalar'ın çizdiği yoldan ayrılmamak içindir. İyiler ne yapmışsa, ben de onu yapmak isterim. Ruhum kendiliğinden yönelir iyiliğe. Fazileti sağmal bir inek sanan sefil, bir fazilet bezirgânı. Yaptığı işten hayır gelmez. İyilik yaparken, imansızlığından ötürü şüpheye düşen de faziletten hayır görmez. Atalar söylemiş: "İmanını sağlam tutacaksın. Şüphe hayvandan aşağıdır. Erdemden, bilgelerin sözünden şüphe eden imanı zayıf kişi cennete giremez."

Erdem biricik gemi. Cennete ancak onunla varılır. Eğer işlenen hayır mükâfatsız kalacak olsaydı, dünya karanlığa gömülürdü ey güzel kadın! Hayvan gibi yaşardı herkes. Kimse kendini bilgiye vermez, servete bile aldırış etmezdi. Çile, perhiz, adak, Vedalar okuma, bağış, doğruluk mükâfatsız olsaydı, ne bizden öncekiler hayır işlerdi, ne onlardan öncekiler. Bilgeler ve Tanrılar, Gandarvalar, Asuralar, Rakşasalar, hep kendi başlarına buyruk ama, yine de hayır işlemekten geri kalmazlar. Neden? Tanrı'nın mükâfatından emindirler de ondan. İyilik yaptıkça, daha iyi olurlar. Daha iyi: ezelî kanundur, esmer güzeli!

Ne kötülük cezasız kalır, ne iyilik mükâfatsız. Kötü binlerce defa dünyaya gelse, yine muradına eremez, yine erişemez mutluluğa. Yaptığın iyiliğin karşılığını hemen bekleme. Şüphen bir sis gibi dağılsın. Tanrı'yı kötüleme! Tanrı inananları ölümsüzlüğe ulaştırır.

KUVVETE ÖVGÜ

Bimasena dedi ki:

İyiler erdem yolundan ayrılmaz. Yolun açık olsun Yudhisthirata. Biz varımızı yoğumuzu yitirdik, çilekeşlik neyimize?

Ormanda mesken tutacağız da ne olacak? Duryodhana fazileti, dürüstlüğü, yiğitliği sayesinde mi ülkemize kondu? Yooo. Kumarda hile yapmasa ne kazanırdı? Hiç! Aslanların avını aşıran cılız bir çakal bu Duryodhana.

Sen tut da fazilet libasına bürün! Varını yoğunu terk et! Dert içinde eri: odsuz ocaksız adamın fazileti olur mu? Koca ülke göz göre göre elimizden gitti. Senin kayıtsızlığın olmasa İndra bile bir karış toprak alamazdı bizden: Arcuna'nın oklarından korkardı. Kötürüm bir çobanın ineklerini alıp götürür gibi, bir çolağın bahçesinden meyve çalarcasına elimizden aldılar saltanatımızı.

Bu felakete sırf senin için katlandık. Senin emirlerine boyun eğmek için dostlarımızın kalbini parçaladık, düşmanlarımızı kahkaha ile güldürdük kendimize. Töre'ne saygı gösterdik de Duryodhana'yı sağ bıraktık. Düşündükçe hafakanlar basıyor beni. Ancak azizler senin gibi davranır. Yaptığını beğendik mi sanıyorsun. Bir fazilettir tutturmuşsun. Nedir bu fazilet? Anlayamadık. Harem ağaları gibi yaşamak mı fazilet? Tevekkülden zevk alanlar, kaybettikleri saadeti ele geçirmekten âciz korkaklardır. Gözün var, kafan var, bizim ne yiğit kişiler olduğumuzu bilirsin. Kimsenin burnu kanamamalı diyorsun, ama bizim içimiz kan ağlıyor. Duryodhana'ya rezil olduk. Edepsizliğine ses çıkarmadık diye ödlek, tabansız sanıyor bizi. Çektiğimiz acı yanında ölüm nedir ki? Erkekçe dövüşsek ya şehit olup cennete gider, ya ülkemizi ele geçirirdik. Biz savaşçıyız, savaşçıya yakışan ün kazanmak ve öç almaktır. Bu uğurda kan dökmek görevimiz, zafere ulaşamasak da adımız dillerde dolaşır.

Kendini de, dostlarını da kahredeceksin, bunun adı fazilet öyle mi? Hayır, hayır! Bu düpedüz çılgınlık. Daima fazilet, ne olursa olsun fazilet, herkese karşı fazilet! Olmaz öyle şey! İnsanı felce uğratır böyle bir davranış. Fazilet için fazilet sevdasına düşenin başı dertten kurtulmaz. Amaçsız fazilet

ne demek? Savaşçı için en büyük fazilet: kuvvet ve cesaret. Unutma ki sen de bir savaşçısın. Töre'ye uy.. düşmanlarını yoket. Arcuna ile ben, senden bir işaret beklemekteyiz.

Fazilet: yükselmektir, bilgelere göre. Sen de yükselmelisin Yudhisthirata. Alçaklık yakışmaz sana. Uyan ey hükümdarların hükümdarı. Sen, cenk etmek, dehşet saçmak için doğdun. Dünyayı düzenleyen böyle buyurmuş. Ezelî kanunlara yan çizersen gülünç olursun. Savaşçı doğan savaşta ölmeli, ormanda değil. Silkin ey Kuru'nun oğlu! Erkekleş! Hükümdara fazilet değil, yavuzluk yaraşır. Faziletle ne ülke fethedilir, ne şan kazanılır. Avcı nasıl kuşlara yem serperse, hükümdar da ele geçirmek istediği ülkenin ayak takımına davarlar dağıtmalı.

Asuralar, Tanrılar'dan daha az güçlü değildiler. Ama Tanrılar'a yenildiler. Neden? Tanrılar hile yaptı da ondan. Hak kuvvetlinindir. Bu gerçek kafana dank etsin, ey hükümdarların boğası! Her çeşit hileye başvurup düşmanlarını mahvetmeye bak.

Düşmanlarımız kalabalıkmış, ne çıkar bundan? Yiğit, yiğit olduğu için cenk eder, sayıya aldırmaz. Ötesi lakırdı. Servet kazanmak istiyorsan servet harcayacaksın, tohum serpmeden ürün alınmaz. Faziletten fedakârlık edeceksin ki, daha büyük fazilet kazanasın. Bilgelik budur işte! Güneş varlıklara can verir ama, onları yakar da. Sen de güneş gibi olmalısın Yudhisthirata! Savaşçı, çile ile cennete gitmez, ya zafer kazanmalı, yahut ölmeli. Duryodhana kim, hükümdarlık kim? İt barsağında süt, Şudra'nın dilinde Veda, hırsızda doğru sözlülük, kadında güç, Duryodhana'nın elinde hükümdar asası. Dünya âlem böyle söylüyor. Güneş nasıl karanlığa gömülür diyorlar. Atla arabana, cenge çıkalım. Brahmanlar'a bağışta bulunalım. Bu günden tezi yok bize dua etsinler.

CENKTEN BİR SAHNE

Ne korkunç bir velveleydi o... Cenk çığlıkları yükseliyordu göğe, davullar gümbürdüyor, borular ötüyordu... Nasıl da uğulduyordu arabalar.. Atlar durmadan kişniyordu, fillerin kükreyişinden ürperiyordu dağ taş. Tanyeri ağarırken uyanmıştı ordular. Koşumlar, zırhlar, oklar, mızraklar şakıyordu. Şimşek saçan bulutlara benziyordu altın koşumlarıyla filler. Sayısız cenk arabaları birer küçük şehir gibiydiler. Ayın on dördü derdiniz başbuğlara. Altın direkli sancaklar dalgalanıyordu havada, ışıktan alev alevdiler...

İki deniz gibi dalgalıydı ordular.. Ay batmış, yıldızlar sönmüştü birer birer.. Pırıl pırıl yükseliyordu güneş, birden karaya boyandı doğu.. Uzakta çakallar uluyordu, ceset istiyordu akbabalar, çığlık çığlık.

Yiğitler göğe baktılar. Kanlı bir kefene benziyordu gökkubbe... Toprak titredi, tozu dumana kattı rüzgâr, göz gözü göremiyordu. Sancaklar bir palmiye ormanı gibi uğulduyordu rüzgârın kamçısıyla.

Atalar seyre gelmişti boğazlaşmayı, Tanrılar da oradaydılar.. Yüz binlerce piyade haykırarak saldırdı birbirine, ne oğul babasını tanıyordu artık, ne baba oğlunu. Yanaklarından kan boşanıyordu fillerin, bir ok yağmuru altındaydılar. Gürzler kesiyordu yollarını, kılıçlar kesiyordu. Bir dağ gibi devriliyordu filler, çevrelerinde ne varsa eziliyordu. Oklar yağıyordu dört bir yandan, yılanlar gibi ıslık çalan oklar. Havada şimşek şimşek kılıç pırıltısı, toprakta dereler gibi kan. Atlılar doludizgindi, birbirine çarpıyordu zırhlar. Kelleler uçuyordu cenk arabalarından.

Fillerin gözü dönmüştü kandan, bir ölüm mengenesiydi hortumları, filler atlıları havaya fırlatıyordu. Ne oklara aldırdıkları vardı, ne mızraklara. Boyuna insan eziyor, at çiğ-

niyorlardı. Arabaları deviriyordu filler, azdıkça azmışlardı.

Yaralılardan kimi babasını çağırıyordu, kimi oğlunu. Kimi dişlerini gıcırdatıyordu, küfürler, beddualar yükseliyordu göğe. Mağrur bir sükût içindeydi kimi.

CENKTEN SONRA

... Cesetlerin etrafında fildişi kabzalı kılıçlar vardı; altın yaldızlı kalkanlar, parlak zırhlar, gürzler, yelpazeler vardı. Ceset, nereye baksanız ceset.. Parçalanan kafatasları, kopuk bacaklar, ezilen kollar ve bu kanlı yığınların üstünde paramparça cenk arabaları. Fil hortumlarına benziyordu bileziklerle süslü kolları. Kesik kellelerde sorguçlar ışıldıyordu. Altın zırhlar kana bulanmıştı, alevleri sönmüş bir ocağa benziyordu toprak. Dilleri dışarı fırlamıştı atların, bakışları donmuştu, kan içinde yatıyorlardı. En süslü elbiselerini giyinmiş bir kadına benziyordu toprak. Yırtıcı hayvanlar koşup geldiler. Keyiflerine pâyan yoktu. İtler kendilerinden geçmişlerdi, çakallar düğün ediyordu. Gagaları kıpkızıldı akbabaların. Maymunlar da koşmuştu şölene, sürükledikleri cesetlerin derilerini yüzüyor, kanlarını içiyor, kemiklerini kırıp iliklerini emiyorlardı.

Fil dağlarının arasından bir ırmak akıyordu ki korkunç; suyu kan, kayığı parçalanmış arabalar, lotüsü insan kelleleriydi bu ırmağın, çamuru cesetler...

Ay doğdu, beyaz, soğuk bir ay... Kadınlar geldi cenk meydanına. Eşleri vurulan ceylanlar mağaralarından nasıl fırlarlarsa, onlar da evlerinden öyle fırlamışlardı. Bir çiftliğin avlusundaki yabani kısraklar gibi koşuyorlardı dört bir yana. Kıyamet kopmuştu sanki, ne yapacaklarını bilemiyorlardı. Kiminin kocası yatıyordu kanlar içinde, kiminin evlâdı...

Bütün çocuklarını kaybeden kraliçe Gandhari feryada başladı: "Daha dün kuştüyü şiltelerde yatıyorlardı, şimdi kuru

topraktalar. Çakallar didikliyor elbiselerini, akbabalar didikliyor". Saçları darmadağınık kadınların, çehreleri tunç rengi bağlamış. Fırtınaların devirdiği bir ağaç gibi yığılıyor kimi.. Kimi çığlıklar koparıp döğünüyor. Kiminin gözleri yaş içinde, kiminin gözleri kor kor... Bedensiz başlar, başsız bedenler... İnleyenler, dövünenler, hıçkıra hıçkıra ağlarken katıla katıla gülenler... İşte Duryodhana'nın karısı, kocasının cesedine kapanmış... Kimi çakalları kovalıyor, kimi akbabaları, ama hayvanlar geri dönüyor... Beyazlar giymiş bir taze, taştan bir heykele benziyor. Elinde kanlı bir baş, önünde başsız bir cenaze. İşte Duşhasena. İşte Vikarnas. Kara bulutlarla çevrili aya benziyorlar, fil leşleri arasında. Durmukha'nın çakallar parçalamış çehresini... Kadınların hıçkırıkları, hayvanların çığlığı içinde eriyor.

SAVAŞÇILAR UYURKEN

(Büyük savaşın sonunda Koravalı başbuğlardan yalnız üçü sağ kalmıştır. Onlar da can çekişen Duryodhana ile helâllaşıp cenk meydanından uzaklaşırlar).

... Korkunçtu orman, boy boy ağaçlarla, cins cins sarmaşıklarla doluydu. Asil atlarını sulamak için mola verdiler, sonra uçsuz bucaksız ormana daldılar. Güneş batıyordu. Soy soy hayvanlar vardı orda: kimi dost, kimi düşman. Rengârenk kuşlar vardı: kimi yırtıcı, kimi uysal. Dereler, göller vardı: kimi coşkun, kimi durgun. Çiçeklerle bezenmişti toprak: kimi al, kimi mavi. Yüzlerce havuz vardı, lotüslerle donanmış.

Binbir dallı bir banyan çıktı karşılarına. Yiğitler banyana yaklaştılar. Onlar Aryalar'ın en güzeliydi; banyan, ağaçların. Atlar çayıra salındı, beyler abdest alıp duaya durdular. Dağlar, erguvan erguvandı. Gökler perde perde kararadı. Ve gece bir deniz gibi kapladı ormanı. Muhteşem bir sırmaya benziyordu gökyüzü. Yıldızlar pırıl pırıldılar.

Keyifli keyifli dolaşmaya başladı gece hayvanları. Gündüz gezinenler uykuya daldılar. Meşum bir uğultu yükseldi ormandan, gece korkunçlaştı.

Yiğitler toprağa çöktüler. Pandavalar da mahvolmuştu. Kurular da. Yiğitler keder içindeydiler, konuşmuyorlardı. Ağladılar, uzun uzun ağladılar. Günlerden beri cenk etmişlerdi. Binlerce ok çarpmıştı zırhlarına. Yiğitler uykuya dayanamadılar. Onlar ki saraylarda yaşamaya alışıktılar, şimdi kuru toprağa uzanmışlardı. Felek oyun etmişti onlara, yiğitlerden ikisi uyuyakaldı. Hınçtan deliye dönmüştü üçüncü yiğit, gözlerine uyku girmiyordu. Soğuk bir ter boşanıyordu şakaklarından, yılanlar gibi soluyordu.

Gittikçe korkunçlaşıyordu orman; gece uğulduyor, uğulduyordu. Banyanın dallarında kuzgunlar uyuyordu. Yiğit kıskandı kuzgunları, nasıl da huzur içindeydiler. Birden kanat sesleri duydu. Bir baykuş yaklaşıyordu banyana: korkunç ve tehditkâr. Sarı gözbebekleri şimşek şimşek, gövdesi geniş ve gagası uzundu. Sürünerek banyan'ın dalına kondu. Pençeleri çeliktendi baykuşun, tüyleri koyu kızıl. Bir kartal kadar atikti baykuş. Kuzgunlar hâlâ uyuyordu. Bir yılan gibi sürünen baykuş bir anda şahlanıverdi. Saldırdı kuzgunlara: kiminin kanatlarını koparıyor, kiminin kafasını eziyordu. Kuzgun pençelerini biçiyordu pençeleri. Göz açıp kapayıncaya kadar paramparça olmuştu, huzur içinde uyuyan kuzgunlar. Banyanın dört bir yanı kuzgun leşleriyle doldu. Baykuş kabına sığamıyordu keyfinden. Düşmanlarını gönlünce haklamıştı. Düşünmeye başladı üçüncü yiğit. Nasıl sinsice yaklaşmıştı baykuş, düşmanlarını nasıl gafil avlamıştı, ümitle mırıldandı: "Bu kuş ders veriyor bana, ben de onun gibi çullanmalıyım karanlıkta uyuyan düşmanlarıma."

CEHENNEM

Korkunç bir yuvarlanıştı bu... Karanlıklar karanlıkları kovalıyordu. Kan ve ceset kokuyordu her taraf. Dört bir yanda insan kemikleri, saç kümeleri vardı. Böcekler üşüşmüştü cesetlere, kahramanımızın tüyleri diken diken oldu. Üzerine canavarlar saldırdı. Yorgunluktan ve korkudan yere yığıldı yiğit... Kulaklarına iniltiler geliyordu:

"Ne olur bizimle kal, varlığın acılarımızı dindiriyor".

(Yiğit yalvarışlara dayanamadı, kalbinden bir parçaydı ordakiler. Cennet onlarsız neye yarardı? Kardeşlerinin, karısının yanında kaldı Yudhisthira).

... Tanrılar ziyarete geldiler yiğidi. Başlarında İndra vardı. Ölümsüzlerden fışkıran ışık, karanlıkları bir anda dağıttı ve günahkâr ruhların çilesi sona erdi. Artık o dehşetler girdabında ateşten ırmaklar akmıyordu. Keskin kılıçlar sarkmıyordu o karanlık ormanın ağaçlarından... Alev alev yanan göller kaybolmuştu, ne ceset kalmıştı, ne böcek... Bir bahar rüzgârı esiyordu Tanrılar'ın geçtiği yollarda... Pandular cennete döndüler, her biri bir Tanrı oldu. Dünyaya gelmeden önce de öyleydiler.

HİNT SFENKS'İ

Sordu Yaksa:

Kimin buyruğu ile doğar güneş? Yoldaşları kimler? Güneş kimin buyruğu ile batar?

Yudhisthira cevap verdi:

Brahman'ın buyruğu ile doğar güneş. Yoldaşı: Tanrılar. Düzen'in buyruğu ile batar.

Sordu Yaksa:

Uyurken gözlerini yummayan ne?.. Nedir doğunca kıpır-

damaz olan? Kalbi olmadan yaşayan kim?.. Kendiliğinden kabaran ne?

Yudhisthira cevap verdi:

Balık, gözlerini yummaz uyurken. Yumurta kıpırdamaz doğduktan sonra. Taş, kalbi olmadan yaşar. Irmak kendiliğinden kabarır.

Sordu Yaksa:

Topraktan daha değerli ne? Gökten daha yüce olan ne? Rüzgârdan daha hızlı olan ne? Nedir çimenden daha bol olan?

Yudhisthira cevap verdi:

Topraktan daha değerli: anne. Gökten daha yüce: baba, rüzgârdan daha hızlı olan: zekâ. Çimenden daha bol olan: düşünce.

Sordu Yaksa:

Yolcunun dostu kim? Kimdir yuvada kalanın dostu? Hastanın dostu kim? Ölenin dostu kim?

Yudhisthira cevap verdi:

Yolcunun dostu : kervan. Yuvada kalanın dostu: karısı. Hastanın dostu: hekim. Ölenin dostu: bağış.

Sordu Yaksa:

Bütün varlıkların konuğu kim? Ezelî kanun ne? İksir nedir? Kâinat dediğin ne?

Yudhisthira cevap verdi:

Bütün varlıkların konuğu Agni. Ezelî kanun: Tanrı. İksir: inek sütü. Kâinat dediğin: yel.

Sordu Yaksa:

Tek başına dolaşan kim? Tekrar tekrar doğan ne?

Yudhisthira cevap verdi:

Tek başına dolaşan: güneş. Tekrar tekrar doğan: ay.

Sordu Yaksa:

Vazifenin özü ne? Ün nasıl kazanılır? Saadet'in sırrını söyle.

Yudhisthira cevap verdi:

Vazifenin özü: cömertlik. Ün, bağışla kazanılır. Saadetin sırrı: fazilet.

Sordu Yaksa:

Neden vazgeçersek sevimli oluruz? Neden vazgeçersek üzülmeyiz? Neden vazgeçersek zenginleşiriz? Neden vazgeçersek mesut oluruz?

Yudhisthira cevap verdi:

Kibirden vazgeçersek sevimli oluruz. Öfkeden vazgeçersek üzülmeyiz. Arzudan vazgeçersek zenginleşiriz. Cimrilikten vazgeçersek mesut oluruz.

Sordu Yaksa:

Bilgi dediğimiz ne? Barış barış diye övündüğümüz ne? Gerçek merhamet ne?

Yudhisthira cevap verdi:

Bilgi gerçeği anlamaktır. Barış, ruhun sükûna ermesi. Gerçek merhamet başkalarını mesut etmeye çalışmaktır.

Sordu Yaksa:

İnsanların amansız düşmanı ne? Şifası olmayan hastalık hangisi? Kime doğru deriz?

Yudhisthira cevap verdi:

Yenilmez düşman: öfke. Şifası olmayan hastalık: hırs. Herkese karşı iyi olan: doğru.

Sordu Yaksa:

Bilgelik nedir? En iyi temizlik hangisi? Üzüntü ne? Şefkat ne?

Yudhisthira cevap verdi:

Bilgelik: hislerine hâkim olmak. En iyi temizlik: ruh temizliği. Üzüntü: cehalet. Şefkat: bütün varlıklara kanat germek.

Sordu Yaksa:

Hayatın üç gayesi var: fazilet, kazanç, haz. Ama bunlar birbirinin zıddı. Nasıl birleşebilirler?

Yudhisthira cevap verdi:

Kadınla fazilet kaynaştı mı; her üç gaye de birleşiverir.

Sordu Yaksa:

Kimler gider cehenneme?

Yudhisthira cevap verdi:

Fakir bir Brahmanı bağışta bulunacağız vaadiyle oyalayıp da eli boş döndüren; Vedalar'a, Brahmanlar'a, Tanrılar'a inanmayan; parası pulu varken yoksulmuş gibi davranıp kendine de, başkasına da hayrı dokunmayan cehenneme gider.

Sordu Yaksa:

Brahmanı Brahman yapan ne? Soy mu, bilgi mi, ahlâk mı?

Yudhisthira cevap verdi:

Ne soy, ne sop, ne bilgi. Brahmanı Brahman yapan ahlâk. Günaha bulandıktan sonra Vedaları ezbere bilmişsin kaç para eder. Bilge: ödevini yapan adamdır.

TALİHSİZ BRAHMAN

(Brahmanın oturduğu ülke zalim bir başbuğun çizmesi altındadır. Bahas adındaki bu canavar her yıl bir aileden kurban istemektedir. Esirler efendilerinin, çocuklar babalarının yerine kendilerini feda edebilmektedirler. Şimdi sıra Brahman'ın ailesindedir. Konuşmalarına kulak verelim).

Brahman: Ah bu hayat! Bütün acıların kaynağı o. Sana kaç defa bu ellerden göçelim dedim. Burada doğduğunu, burada büyüdüğünü söyleyerek beni dinlemek istemedin. Ne ricalarım kâr etti, ne ısrarlarım. Başımıza geleni beğeniyor musun? Canavara kurban edileceğim. Canımı kurtarmak için hiçbirinizi feda edemem. Ölümüne nasıl katlanırım can yoldaşım. Anan seni benim için doğurmuş, bir tanem. Çocuklarımdan mı vazgeçeyim? Oğlum yeni yürüyor, kızım gelinlik çağında, arslanlar gibi döller doğuracak, onu nasıl ölüme gönderebilirim? Ama benim de gözlerim arkada kalacak. Ben olmazsam

onlar nasıl yaşarlar? Acıdan çıldıracağım. Nereye kaçsak, nereye sığınsak?

Karısı: Yanıp yakınmak sana yakışmıyor. Nasıl olsa bir gün ölecek değil miyiz? Boşuna feryat etmenin ne manası var? Fedakârlık kadının vazifesi, ölüm bana yaraşır. Adım dillerde dolaşır; kendim cennete giderim, siz huzur içinde yaşarsınız. Dünyada ne vazifem varsa yaptım. Sana neşe verdim, çocuklar verdim. Sen gidersen, bizler nice oluruz. Sen yokluğumu duyurmaz, çocuklarıma bakarsın.

(Kocası onu bağrına bastı, gözyaşları gözyaşlarına karıştı, ağladı, ağladılar...)

Sözü kızları aldı: Ben varken siz niçin ölesiniz. Büyüklerine destek olmak evlatların vazifesi değil mi? Kardeşim henüz küçücük, annesini kaybederse hali nice olur. Bir çiçek gibi donar, kurur yavrucak. Zamansız öbür dünyaya göçerse, atalarımıza kim adak adayacak, soyumuzu kim devam ettirecek? Ben yaşamışım yaşamamışım ne çıkar? İzin verin de sizin için ben öleyim. Düşün babacığım, seni kaybedersek el kapılarına düşer, perişan oluruz.

(Üçü birden ağlaşmaya başladılar. Küçük oğlan üzülerek bakıyordu onlara. Peltek peltek konuşmaya başladı).

Küçük oğlan: Ağlama babacığım, ağlama anneciğim, ağlama ablacığım. (Az önce kopardığı incecik dalı sallayarak haykırdı). Öldüreceğim o canavarı! İnsanları parçalayan o canavarı bu sopa ile öldüreceğim.

ORMANIN YANIŞI

Agni, ormanı yakacağım, dedi. Yedi alevle kuşattı Kandava'yı. Kasırga gibi uğulduyordu yüce Agni. Ormanı kucaklamıştı çepçevre. Bütün canlılar titriyordu dehşetten. Dağlar padişahı Meru, gün ışığında nasıl pırıl pırıl yanarsa, Kandava öyle yanıyordu.

Her biri ormanın bir başında, cenk arabasına kurulmuş iki yiğit, Kandava'dan kaçanları haklıyordu. Sanki orman yoktu aralarında.

Alevler içinde kıvranırken orman, kovuklardan, inlerden, yuvalardan yaratıklar boşanıyordu. Çığlık çığlıktılar. Kimi kül oluyordu tutuşup, kiminin gözbebekleri patlıyordu sıcaktan. Kiminin kucağında yavrusu vardı, kiminin kardeşi... Dudaklarını ısırıp ileri atılanlar alevlerin arasında kayboluyordu...

Göller kaynamaya başlamıştı... Korkunç bir kazandı göller, balıklar haşlanıyordu, kaplumbağalar haşlanıyordu.

Sanki ateş ceset kılığına girmişti, öylesine alev alevdi vücutlar. Arcuna'nın okları kuş uçurtmuyordu ormandan. Alevler yükseliyordu dört bir yandan. Alev ve çığlık.

Tanrılar telaşlandılar. Tanrılar yalvardılar İndra'ya: "Agni neden varlıkları yoketmek istiyor. Kıyamet mi var?"

İndra acıdı Kandava'ya. Bulutlarla kapandı gökyüzü. Yağmurlar boşandı toprağa, bardaktan dökülürcesine. Ama yere inmeden, sağanak buhar oluyordu. Orman yanıyor, yanıyordu.

İndra kızdı Agni'ye. Seller boşandırdı bulutlardan. Gök, gürlüyordu biteviye. Kucaklaşıyordu şimşekle duman. Orman çatırdıyordu. Bir ok yağmuru fışkırdı göğe Arcuna'nın yayından. Yağmur durdu. Arcuna'nın attığı oklardan gök kubbe görünmüyordu, orman görünmüyordu.

Rüzgârlar uğuldadı, ummanları kucaklayıp birer birer Kandava'ya döktüler. Bulutlar yıldırım kusuyordu. Arcuna'ya kâr eder mi yıldırım? Bir ok attı gök kubbeye, fırtına dindi. Mavileşti gök. Agni sevindi. Kimse karşı koyamamıştı ona.

KUYUDAKİ ADAM

(Mahabharata hikâye ile, masalla, meselle dolu. Kuyudaki adam bir mecaz, ama sanıldığı gibi budizmden alınma değil.

Bütün Hind'in tanıdığı bir mesel bu, dünyanın edebiyatlarına Hint'ten geçmiş).

Koca ormanda tek başına idi Brahman. Önünde ağaçlardan bir duvar vardı. Bulutlarla öpüşen ağaçlar. İlerleyemiyordu artık. Canavarlar kuşatmıştı dört bir yanını... uluyan, çığlık atan, kükreyen canavarlar. Yama bile görse korkardı onları, Ölüm Tanrısı Yama. Soğuk terler boşandı vücudundan Brahmancığın; belki bir sığınak bulurum diye sağa sola koştu. Bir ölüm çemberi içindeydi Brahman. Orman tuzaklarla doluydu. Korkunç bir acuze onu kucaklamaya çalışıyor, beş başlı yılanlar etrafında şaha kalkıyordu.

Kör bir kuyu vardı ormanda, sarmaşıklarla çepçevre. Hazretin ayağı takıldı sarmaşıklara, kapaklandı. Dalından sarkan olgun bir meyve gibi başaşağı asılı kaldı. Zavallı Brahman bir de ne görsün: kuyunun dibinde bir ejder yok mu? Felaket tek başına gelmez ki. Beyazlı siyahlı koca bir fil kuyuyu gölgeleyen ağacı kucaklıyordu. Altı yüzlü, on iki ayaklı idi fil. Ağacın dallarında bir kovan. Arılar rengârenk, arılar korkunç. Uçuşan, vızıldayan, bal yapan. Dallarda süzülen balları iştahla yalamaya başladı Brahman. Gözleri ne fili görüyordu artık, ne ejderi.

Ağacı beyaz ve siyah fareler kemiriyordu. Keyfi yerinde idi Brahman'ın. Ne kocakarıyı düşünüyordu, ne canavarları. Ağaç üstüne devrilecekmiş... umurunda değildi.

Kurtuluş sırrına erenlerin anlattığı bir mesel bu. Cangıl: bizi kuşatan yeniden-doğuş'lar. Aşılmaz duvar: hayat. Canavarlar: hastalık. Kocakarı: ihtiyarlık. Kuyu: bedenimiz. Dipteki ejder: varlıkları yutan zaman. Sarmaşık: ümit. Altı yüzlü, on iki ayaklı fil: sene, yüzleri: mevsimler, ayakları: aylar. Ağacı kemiren beyaz fareler: günler, siyah fareler: geceler. Arılar: arzularımız. Bal: hayattan aldığımız haz.

İşte yaşama çemberini kıramayanların hali.

SAVİTRİ ile SATYAVAN

Tahtı kuru yapraklardı Satyavan'ın,
Tacı: yıldızlar.
Savitri bir padişah kızıydı
Ve dilberdi Tanrılar kadar...
Ne şahları beğendi Savitri,
Ne şehzadeleri.
Boşuna dil döktüler...
Savitri Satyavan'a gönül verdi.
Satyavan bir yıl sonra ölecek, dediler.
Savitri kâhinleri dinlemedi.
Padişahın sarayı kocamandı,
Satyavan'ın kulübesi dar.
Savitri'nin gözünde bu kulübe
İhtişamlıydı gökler kadar.
Cıvıl cıvıl geçiyordu günler...
Zaman ağacının dallarından
Haz yağıyordu.
Ne yazık ki güller
O çağlarda bile
Dikenliydiler.
Savitri'nin kalbi kanıyordu,
Ne adaklar kâr ediyordu Tanrılara,
Ne dualar.
Satyavan'ın öleceği gün yaklaşıyordu...
Satyavan ölecekti o bahar.

Orman pırıl pırıldı o gün, Savitri'nin içi kapkaranlık. Genç evliler ormana çıktılar. Dallardan çiçekler boşanıyordu. Tavuslar dolaşıyordu yollarda. Dereler köpük köpüktü, kuşlar sarhoş... Çiçekler boşuna gülümsüyordu, boşuna şarkı söylüyordu dereler. Savitri ne kuşları görüyordu, ne çiçekleri.

Kulaklarında kâhinin sesi uğulduyordu: "Satyavan bir yıl sonra ölecek".

Meyveler devşirdi sevgilisine, çiçekler topladı. Sanki uykudaydı, Savitri.

Adak için dallar kesti Satyavan. Ama birden şakakları zonkladı: "Yorgunum sevgilim, dedi... pek mecalsizim." Başını Savitri'nin dizlerine dayadı, daldı. Yaşlar incileşti Savitri'nin gözlerinde. Birarada yaşadıkları günleri saydı. "Evet, dedi, bir yıl geçmiş aradan". O anda bir heyula belirdi karşısında; başında taç vardı, sırtında kaftan. Ve kızıl gözleri alev alevdi. Satyavan'a dikmişti bakışlarını. Savitri titredi. "Belli ki bir Tanrısın", dedi, adama. "Kimsin? Nedir bizden dileğin?"

- Benim adım Yama, güzel kadın! Kocanın ömrü sona erdi. Onun canını almaya geldim.

Aldı Savitri, bakalım ne söyledi:

- Yalvarırım yüce Tanrı! Benim canımı al da, sevgilime dokunma.

Kaşları çatıldı Yama'nın, gök gibi gürledi.

Aldı Yama, bakalım ne söyledi:

- Tanrı buyruğudur bu, karşı gelmek olur mu?

- Ben kimim ki sana karşı geleyim? Niyazım var, kerem et, söyleyeyim. Satyavan'a dokunma, ben öleyim.

Yama, "olmaz" dedi. Genç kadın ağladı, inledi... Yama, acıdı:

- Gözyaşlarını kurut Savitri, dedi, bilirsin ki kader değişmez. Başka bir muradın varsa söyle!

- Satyavan'ı ellerinden alırsan, nice olur annesi ile babası. Gözleri kör, Satyavan tek ışıkları... Kurda kuşa yem olmasın zavallılar.

- Sen üzülme güzel hatun, dilediğin gibi olsun! İkisi de aydınlığa kavuşacak. Haydi, artık beni bırak.

- Bir manastıra sığınmış kaynatam. Odsuz, ocaksız.. Ülkesinde eller hüküm sürüyor. Bu haksızlık Tanrılar'a yakışmaz.

- Yakında tahtına kavuşacak, üzülme! Neredeyse gün batacak, evine dön.

- Senin gibi bir Tanrı ile sohbet etmek, tek tesellim. Varlıkların gemisi senin elinde. Kimseyi incitmez, doğrular. Mürüvvettir şeriatın temeli. Yakınlarımızı hoş tutmak yetmez. İnsan, düşmanını memnun etmeli. Kendisine sığınanı reddetmez Tanrı.

- Güzel konuşursun! Sözlerin hikmet dolu. Başka ne muradın varsa söyle!

- Padişah babamın erkek dölü yok! Asil soyu kurumasın, kerem et!

- Yüz erkek kardeşin olacak. Hadi, ormanı karanlıklar basıyor, yuvana dön.

- Benim yuvam kocamın yanıbaşı. Onun bakışları ışığım. Sen Tanrılar'ın en zorlusu. Sen şeriatın sultanı... İyilerle görüşmeye doyulmaz, varlıkları su serper gönlümüze. Kendimizden çok güveniriz onlara. İsteriz ki beğensinler bizi. Sen Vivasvan'ın oğlusun. Ulu ve bilge. Neden güveniriz bilgelere? Bütün varlıklara karşı fedakârdırlar.

- Dinledikçe dinleyesim geliyor. Ne kadar tatlı konuşuyorsun. Ne muradın varsa söyle. Ama artık sonuncusu olsun...

- Kuru bir dal gibiyim, Yama! Meyvem yok. Ne kadar isterdim Satyavan'dan çocuklarım olsun. Tanrılar'a adaklar adasınlar, fazilet yolundan ayrılmasınlar.

- Yüz yiğit doğuracaksın! Hepsi birbirinden güzel! Hadi bilge hatun! Yuvana dön, yolun uzun.

- İyiler doğru yoldan şaşmaz. Bir kötülük gelmez onlardan. Saadet saçarlar dört bir yanlarına. Güneş onların yüzü suyu hürmetine doğar. Dünya onların yüzü suyu hürmetine var. Karşılık beklemez iyiler, teşekkür beklemez.

- Şeriata uygun söylediklerin. Kalbin temiz, dinin bütün, bilgin derin. Muradını kabul etmek bir zevk senin gibilerin.

Dile benden ne dilersen!

- Satyavan'dan başka bir dileğim yok. Onsuz güzelliği neyleyim. Cenneti bile istemem Satyavan'sız. Tanrılar sözlerinden dönmez. Nasıl yüz çocuğum olur kocamsız?

Seven kadın ölümü yenmişti.

- Peki Savitri, dedi Yama. Ve gülümseyerek güneye yollandı.

Satyavan bir kâbustan uyanır gibi silkindi az sonra. Yavaş yavaş gözkapakları aralandı. Yarı korku, yarı şaşkınlık içinde etrafına bakındı. Savitri yambaşında idi hep. Ormanın bağrından uğultular yükselmeye başlamıştı.

- Ne kadar da çok uyumuşum, dedi. Yardım et de kalkayım. Annemle babam meraka düşmüşlerdir.

Savitri'nin elinde meyve sepeti, Satyavan'ın kuru dallar... yola koyuldular. Uzakta çakallar uluyordu. Orman düşmanlaşmıştı, ama, Savitri'nin içinde kuşlar cıvıldıyordu. Satyavan'ı yeni bir mutluluk bekliyordu evde. Babası ile annesi yiğit çocukları ile vefakâr gelinlerini, yıllardan sonra, ilk defa bakışları ile kucakladılar.

Yıllar zaman ağacının dallarında çiçek oldu, meyve oldu, döküldü. Tam dört yüz yıl yaşadılar. Ve yüz çocukları oldu.

NALA İLE DAMAYANTİ'DEN

Himalaya eteklerinde, neftî çamlarla taçlı bir belde.. Yüz yaşında bir şah, on dokuzunda bir şehzade. Nişada, beldenin adı. Şehzadeninki: Nala. Altın yeleli, lotüs bakışlıydı şehzademiz.. Altında küheylanlar kanatlanırdı. Oklarına ne zırh dayanırdı, ne kalkan. Güzellikte eşi yoktu Nala'nın. Zarifti, kibardı, dilnuvazdı. Sohbetine doyum olmazdı.

Meftunuydu Nişadalı dilberler, Nala aşka aldırmazdı. Ya cenkle geçerdi günleri, ya avla. Dem olur kitaplardan baş kaldırmazdı.

Himalaya eteklerinde, neftî çamlarla taçlı bir belde. Yüz yaşında bir şah ve bir gözleri ahu ki henüz on yedisinde. Beldenin adı: Vidarba, kızınki Damayanti.

Şöyle rivayet ve böyle hikâyet ederler ki: İnci dişli, ceylan bakışlı, fidan boyluymuş Damayanti. Apsaralar su dökemezmiş eline. Öyle bir âfet-i rûzigâr imiş. Dilbermiş, sadıkmış, vefakâr imiş. Ya gergef işlermiş, ya ud çalarmış. Yeni açmış bir nilüfer kadar temizmiş, Vidarba hanının kızı aşktan habersizmiş.

Bir akşam sarayın has bahçesinde, ozanlarla konuşurken şehzade, güzellerden sözaçılmış. Öyle övmüşler ki Damayanti'yi... Nala'nın gönlünde korlaşmış bu ad. Dinlemez görünmüş, ama dinlemiş. Söylenenler yüreğine işlemiş. Mevsim baharmış, dallarda kuşlar cıvıldarmış. O akşam gözüne uyku girmemiş. Yemekten içmekten kesilmiş Nala... Elveda cenk, elveda av, elveda.

Bir akşam sarayın has bahçesinde şarkılar söylenmiş, sazlar çalınmış, yiğitlerden sözaçılmış bir ara.

Bütün dudaklarda tek isim: Nala. Damayanti uyumamış o gece.

Gün doğarken Nala düşmüş yollara. Az gitmiş, uz gitmiş, bir göle varmış. Gözleri hülyayla dalmış ufuklara. Ağlamış. Nasıl haber salsın sevgilisine? Derdini kimlere anlatsın Nala. Rüzgâr dilsiz, gökler sağır, göl soğuk.

Az gitmiş, uz gitmiş, kuğular görmüş. Koşup yakalamış bir tanesini. Meğer bu kuğu bir periymiş. Kucağında dile gelmiş. "Beni azad eyle, demiş, sana büyük iyiliğim dokunur. Vidarbalar ülkesine uçarım, sevgiline aşkından sözaçarım. Öyle diller dökerim ki, büyülenir Damayanti."

Vidarbalar sarayının has bahçesi.. Şadırvanlar, havuzlar... Geceleri yıldızlar yıkanır sularında, seher vakti genç kızlar. Has bahçede nilüferler, lotüsler, vecd içinde selamlıyor Uşas'ı. Damayanti pencereden bakıyor, dağların ardında yiğit Nala'sı... Kanatları yok ki dağları aşsın, Nişadalar sarayına ulaşsın.

Damayanti has bahçeye iniyor, dudaklarında bir sabah duası.. Etrafını nedimeler almış.. Damayanti has bahçenin en şahane goncası. Sularda seherin altın telleri, alev tenli, sırma saçlı genç kızlar. Sanki Damayanti ayın on dördü, nedimeleri: yıldızlar. Billur kahkahalar yükseldi göğe, şadırvanlar coştu. Derin bir şehvetle ürperdi rüzgâr. Yalnız Damayanti konuşmuyordu. Boşuna çağladı dereler. Şakrak kahkahalar, çılgın rakslar Damayanti'yi eğlendirmiyordu. Boşuna hikâye anlattı kızlar... Damayanti dinlemiyordu. Oyunları, şarkıları neylesin? Nala'sı yok, nasıl gönül eğlesin? Bulut olup karlı dağları aşsa, Turna olup uçsa uzak ellere. Damayanti kanat sesleri duydu, kuğular süzüldü çimenlere. Kuğular ki kanatlarında huzur, kuğular ki, bulutlar kadar temiz. Canlı bir çiçekti her kuğu, birer kelebekti nedimelerimiz... Kuğuların arkasından koştular. Damayanti de onlara uydu. Has bahçeden uzaklaştılar. Bir su kenarında durdu Damayanti'nin kuğusu. Kuşu kucakladı Damayanti, oturdu. Sanki göğsü bir kafesti, kalbi güvercin, heyecanla çırpınıyor, çırpınıyordu.

Nazlı kuğu dile gelip dedi ki:

Vidarbalı, Vidarbalı...
Has bahçelerin meralı...
Nala adlı bir yiğit var,
Sana gönülden sevdalı.
Tanrı desem değil, kul desem yalan...
Nala gibi yiğit görmemiş devran.
Onun zaferleri efsane olmuş,
Senin güzelliğin dillere destan.
O şahin bakışlı, arslan yeleli,
Seni rüyasında gördü göreli,
Yüreğinden yaralanmış bir ceylan.
Vidarbalı, Vidarbalı...
Sen dilberler sultanısın,

O, cengâverler kralı.
Sen kızların incisisin,
Nala erkeklerin tacı.
Ne olursun ona acı!
Vidarbalı, Vidarbalı...
Nala ile Damayanti,
Bir yastıkta kocamalı.

Ve bir rüya gibi kayboldu kuğu. Nedimeler su başında buldular hanımlarını, ağzını bıçak açmıyordu.

Güneşin soldurduğu bir gece lotüsüne benziyordu Damayanti. Gün geçtikçe eriyordu. Hekimler çare bulamadılar derdine. Bemba meyvesine benzeyen dudakları hâlâ kıpkızıldı, hâlâ yıldızlı geceler gibi aydınlıktı gözleri. Ama Bima'nın kızı uyumuyor, yemiyor, içmiyordu. Bilgeler Damayanti evlenmeli dediler. Dört bucağa haberler uçuruldu. Hanlar sevinçle titrediler: Damayanti'nin güzelliğini duymayan yoktu.

Eşini seçecekti Bima'nın kızı. Kuşlar bu haberi birbirine tekrarlıyordu.

O sabah Uşas, Nala'yı yolda buldu. Dört beyaz fil koşmuştu arabasına, bir Tanrı'ya benziyordu.

İndra'nın misafirleri vardı o akşam. Irmaklar gibi soma içmiştiler. Neden Damayanti bizim olmasın buyurdu, Tanrılar Tanrısı. Sağında Varuna, solunda Agni cenk arabasına kuruldular. Arabayı Yama sürüyordu. Tanrılar yanından geçerken Nala filleri durdurdu. Ölümsüzler de arabalarını durdurdular. İndra: Nala, diye seslendi delikanlıya, senden bir dileğimiz var... Nişadalı "Ferman sizin" diye başeğdi. -Biz de Swayamvara'ya gidiyoruz. Biz de tutkunuz Damayanti'ye. Sen elçimiz olacaksın. Bima'nın kızı birimizden birini beğensin. "Ama" diye, kekeleyecek olmuş Nala. İndra kaşlarını çatmış. Ve gürlemiş gök gibi: "Tanrılar'a verilen söz tutulur". Ve Nala gözünü açıp kapayıncaya kadar kendini Bima'nın sarayında,

Damayanti'nin odasında bulmuş. Nedimelerin ellerinde yelpazeler, lambalar yakılmamış. Açık pencerelerden süzülen ay ışığı genç kızın siyah saçlarını okşuyor. Çiçek kokularıyla dolu ince bir rüzgâr. Damayanti bir sonbahar yağmurundan sonraki bulutlara benziyor. Solgun bir lotüsün tüveycinde uyuyan bir çift arı gibi gözleri. Ve kuğu tüylerini andıran yatakta nar çiçeği dudaklarının alevi. Şakaklarında incileşen terler. Gelecek günlerin rüyası ile inip kalkan göğsü.

Nala istemeyerek bir günah işlemiş gibi ürperdi. Koklanmamış bir çiçek vardı karşısında, tadı bilinmeyen bir meyveydi bu. Rüyaları hep onunla doluydu, gecelerdir. Nedimeler yanlarında bir erkek görünce çığlığı bastılar. Bir anda bütün lambalar yakıldı. Bir hayranlık uğultusu yükseldi hepsinin dudaklarından. Damayanti gözlerini açtı. Bir an rüya devam ediyor sandı. Sonra haykırdı telaşla: "Nasıl geldin buraya? Seni görmediler mi? Ne istiyorsun?" Nala, "sultanım, diye kekeledi, beni Tanrılar yolladı sana. Onun için sarayına görünmeden girebildim, aralarından birini eş seçmeliymişsin". Damayanti Nala'nın sözünü kesti. "Tanrılar'a saygım büyük, efendim, ama ben eşimi çoktan seçtim, hanları, beyleri çağırtışım hep senin içindi. Kuğunun sözleri bir alev gibi yaktı beni".

- Ben ölümsüzlerin yanında kimim? İndra yerin göğün efendisi. Agni yıldızlar kadar parlak. Varuna, Tanrılar Tanrısı; Yama...

Bima'nın kızı onu dinlemiyordu bile. -Seni seviyorum Nala, diye inledi, senin olamazsam, ya zehir içerim, ya ateşe atarım kendimi.

- Aylardır aksini görüyorum sularda. Yıldızlarda seni seyrediyorum. Ceylanları sana benziyor diye seviyorum, Damayanti. Ama söz verdim Tanrılar'a, ölümsüzleri kızdırmaya gelmez. Hışımlarına uğrarız sonra.

Bima'nın kızı: Sen vazifeni yaptın, dedi. Yarın Swayamvara'ya gel. Sevmek bir günahsa Tanrılar beni cezalandırsın. Hadi,

canım! Burada görmesinler seni.

Sarayın geniş bahçesindeyiz.. Altın sütunlar üstünde yükselen peykelere Hind'in dört bucağından gelen yiğitler kurulmuş. Kiminin eli kılıcında, kimi yüzüğü ile oynuyor. Çıplak kolları balyoz gibi. Gözleri küpelerinden daha ışıltılı.

Akşam serinliği... Ay, gümüş bir gölde yüzen kuğu. Sarayın revakından ihtişamla süzülen rakkaseler eski bir destanı heykelleştiriyorlar. Adımları birer mısra, bakışları birer dua. İpek bir tüle bürünmüşler. Başlarında taç. Ama beyler kâh bir çelenk gibi kaynaşan, kâh inci bir gerdanlık gibi dağılan bu dilber rakkaselere bakmıyor bile. Hepsinin beklediği: Damayanti.

Birden rakkaseler durdu. Davullar bir fatihi karşılar gibi hızla çalınmaya başladı. Damayanti merdivenlerden iniyordu. Arkasında, beyaz entarileriyle ayın on dördünü kuşatan bahar bulutları gibi nedimeler. Altın sütunlar üzerinde yükselen tahtına kuruldu, Padişahın kızı. Hanlar önünden geçtiler. İhtiyar bir ozan bu yiğitlerin soyunu sopunu övüyor, menkıbelerini anlatıyordu. Tanrılar, Nala ile birlikte geçtiler tahtın önünden. Dördü de Nala'nın tıpkısıydı. Ama aşk aldanmaz. Genç kız biliyordu ki Tanrılar'ın ayağı toprağa dokunmaz, terler incileşmez alınlarında. Damayanti elindeki çelengi Nala'nın omuzlarına attı. Bir alkış tufanıdır koptu.

Kırk gün kırk gece düğün yapıldı. Adaklar sunuldu Tanrılar'a. Nihayet genç evliler Nişada'ya döndüler. Günler has bahçede geçiyordu, geceler has bahçede. Sevilen bir şarkı kadar güzeldi hayat. Ama her şarkı çabuk biter. Gök bulutsuz, deniz dalgasız, insan kaygısız olmaz. Bir busede bir asrı yaşamak, bir kucaklaşmada ölümsüzleşmek... Tanrılar o çağlarda da insafsızdılar. Kali genç çiftin mutluluğunu çekemedi. Kılıç işlemeyen zırh olur mu? Fazilet, zırhı idi Nala'nın. Kali bu zırhın kılıç işleyen yerini buldu. Ah bu kör olası zar! Veyl sevginin dışında saadet arayanlara...

Zarlar masaya yuvarlandıkça bir uçurum açılıyordu Nala'nın önünde, bir mezar açılıyordu. Ülkesi öylesine geniş, serveti öylesine hudutsuzdu ki, üç gün üç gece dayandı bu yangına. Karısının son yüzüğünü, son entarisini de kumara bastı. İnsanın ayağı kaymaya görsün. Uçurumun dibinde bulur kendini. Kumar arkadaşı Puşala suratına tükürür gibi homurdandı: "Damayanti'ye bir zar atalım".

Uşas gözlerini oğuşturdu, rüya görüyordu belli ki. Nala olamazdı bu.. Orman henüz uyanıyordu. Uşas bir daha dikkatle baktı. Heyhat bu başı önünde, bu sendeleyerek yürüyen adam Nişada hükümdarının ta kendisiydi. Ama ne başında taç vardı, ne sırtında kaftan. Ve gölge gibi arkasından, Damayanti geliyordu.

Nereye gidiyorlardı? Meçhule. Yürüdüler, yürüdüler. Yol ikiye ayrılıyordu. Nala, Damayanti'ye yalvardı:

- Beni yalnız bırak, sevgilim. Sen şu kuzeye kıvrılan yola sap, babanın sarayına dön.

- Olur, Nala, ama seninle beraber. Babam bizi görünce ne kadar sevinir.

- Hayır, hükümdar olarak gittiğim Vidarba'ya dilenci gibi sığınamam. Baban bir yabancı benim için.

- O halde ormanda kalırız. Başın her zamanki gibi göğsümde dinlenir, dudaklarım acılarını unutturur sana. Beraber güler, beraber ağlarız, kocam benim.

Nala cevap vermedi. Yeniden yürümeye başladılar. Yollarını kâh yıldızlar aydınlattı, kâh güneş. Nihayet bir kulübe çıktı karşılarına. Yorgunluktan bitkin, toprağa serildiler. Nala uyuyamadı. "Sandalları bile toprağa basmayan dilber, kuru toprağa uzanmış, senin yüzünden. Saçları toz içinde, entarisi paramparça. Sen karşısına çıkmasan Tanrılar otağında saltanat sürecekti..." Gözlerinden yaşlar boşanıyordu Nala'nın. Kulübede bir aşağı bir yukarı dolaşıyordu: "Hayır, diye mırıldandı, bu böyle devam edemez. Onu kendi kaderine terk etmeliyim.

Hayatını benimle birleştirdi de ne oldu... Evet, evet. Yarın uyanıp da beni yanında görmeyince mutlaka baba ocağına döner". Ve Nala karanlıklara karıştı.

Güneşin ılık busesi ile uyanan Damayanti, yarı rüya içinde, "Nala, diye seslendi, uyuyor musun?" Cevap alamayınca gözlerini açtı. Saz tavanında örümceklerin yuva kurduğu viran bir kulübede idi. Nala yoktu yanında. Korkarak yerinden fırladı: "Nala, Nala... Kocası uzaklarda olamazdı. Belli, meyve devşirmeye gitmişti..." Dakikalar yıllar gibi yavaş geçiyor, Nala bir türlü görünmüyordu. Genç kadın hakikate inanmak istemiyordu: "Nala beni nasıl bırakabilir! Dikenler ayaklarımı yırttı, ona göstermedim bile. Dudaklarım çatladı susuzluktan, su istemedim. Nala beni nasıl bırakabilir! O benim sığınağım, evim, efendim." Sonra yollara düştü. Her ağaçtan sevgilisini soruyordu. Çoktan unutmuştu tehlikeleri. Yalnız Nala'yı düşünüyordu. Damayanti onsuz nasıl yaşayacaktı ormanda? Gözyaşlarını kim kurutacaktı? Kimin göğsüne dayayacaktı yanan başını? Etrafta yaprak kıpırdamıyordu. Garip bir sarmaşık gördü genç kadın. Sarmaşık sallanıyordu, ucunda da donuk bir mücevher pırıldıyordu. Korkunç bir yılandı bu, Damayanti'yi sokmaya hazırlanan bir yılan; "Ayyy," çığlığına bir avcı koştu, bir ok cansız yere serdi boayı. Ama avcının bakışları boanınkinden daha korkunçtu. Entarisinin yırtıklarından teni gülümsüyordu genç kadının. Avcı sessizce ilerliyordu. Birden silkindi Damayanti. Gözlerinde iffet şimşeklendi, avcı yıldırım çarpmış bir ağaç gibi yuvarlandı yere.

Genç kadın tekrar yollara düştü. Kâh kaplanlar çıktı karşısına, kâh panterler. Ama o, hayvanlardan korkmuyordu. Cinler daha tehlikeli idiler, hele erkekler... Damayanti ölümden değil, erkeklerden kaçıyordu. Kaç defa mağaralara sığındı, kaç defa yolunu kaybetti. Sellerin köpürdüğü kayalıklardan tırmandı, girdaplaşan çağlayanlara baktı. Bataklıklar dolaştı, dereler aştı. Bambular kanattı güzel yüzünü, ellerini

dikenler parçaladı, ayaklarını dikenler. Açtı, yorgundu, ama rahattı. Hiçbir erkek eli dokunmamıştı saçlarına... Ağaçlara yalvardı, dağlara yalvardı, rüzgârlara döktü derdini. Bulutlardan haber sordu, boşuna.

Nihayet bir kervana katıldı. Kervan bir göl kenarında konakladı, altın lotüslerle hareli bir göl. Hayvanları otlaklara saldılar, meyveler toplandı, yemekler yendi, şarkılar söylendi bir ağızdan. Sonra uykuya daldılar.

....

BHAGAVAD-GİTA'DAN

Ölümsüzlük üzerine:

Yokolmak diyorsun... kim yokolacak? Her canlı ezelden ebede akan bir ırmak. Ömrümüz zaman kadar uzun.

Çocuktuk bir vakitler, genç olduk... yarın ihtiyarlayacağız. Partal bir libas gibi atacağız aşınan bedeni, yeni bir bedenle doğacağız.

Mevsimler gelip geçer Bharata, renkler, kalıplar değişir. Beyaz bir perdeye vuran gölgeler gibi, sevinçle keder.

Yokluktan varlığa geçilemez Bharata, varlıktan yokluğa geçilemez. Aşılmaz bir duvar var vücutla adem arasında.

Evrenin dokusu ölümsüz. Ölümsüzü kim yokedebilir? Ruh kalıptan kalıba girer, aşınmaz.

Başlangıcı yok ki hayatın sonu olsun. Ne ezelle başlayan yokolur, ne ezelde olmayan var. Öldüreceğim diyorsun.. kimi?

Ruha vızgelir fırtınalar, seller vızgelir. Ne kılıç yaralayabilir onu, ne ateş yakabilir.

Yakalayamazsın ruhu duyularınla, hayalinde kavrayamazsın. O, bütün değişmelerin dışında.

Ölüm bir gerçek de olsa:

Hoş, ölüm bir gerçek de olsa, acımak neye yarar? Madem ki her doğan göçecek, madem ki bu bir alınyazısı... ağlamakla ne değişecek?

Varlıklar nereden geliyor, biliyor musun? Nereye gittiklerinden haberin var mı? Neden üzülüyorsun?

Sen vazifeni düşün Bharata! Kşatriya dövüşür, ah etmez. Kan dökmeni haykırıyor gelenek.

Kavga savaşçının kutsal vazifesi. Düşmana sırtını çeviren yiğit, kendine güldürür herkesi. Adı lanetle anılır.

Günahtan kurtulmanın yolu tek: bütün varlığı ile koşmak vazifeye, ötesini düşünmemek...

Vedaları kapa demiyorum:

Vedaları kapa demiyorum. Sarmıca dört yandan su gelmeli. Bilge her ışıktan faydalanır. Tek kaygın olmalı: yapacağın.

Yoga, bütün kaygılardan soyunuş. Ve kopmak dış dünyadan. Tanrı ile kaynaşan için ne utanç var, ne şan.

Bilge bütün arzulardan soyunan:

Bilge, bütün arzulardan soyunan. Zafere dudak büken, bozguna gülen: bilge. Sevmeyen, korkmayan, kızmayan, kendine yeten: bilge.

Güzele kaymamalı bakışın. Beni düşünmelisin yalnız. İçinde arzular kanatlanmamalı. Azgın bir ihtiras olur arzu.

İki yol:

İki yol var önünde Arcuna!.. ya Bilgiye vereceksin kendini, ya amele. Kaçış yok bu kanundan, nafile.

Ne yapsan içindesin oyunun. Amelsiz yaşayamazsın. Hüner arzulara dizgin vurmak, elini kolunu bağlamak değil.

Herkesin bir işi var, evren buna göre kurulmuş. Yaşamak sonu gelmeyen bir çaba. Sükûn bir vehim.

Bütün günahların kaynağı: arzu. Cenini nasıl kucaklarsa döl yatağı, varlıkları öyle kuşatır ihtiras ağı.

Azgın bir aleve benzer Kama, kalıptan kalıba girer. Duyular: kemendi. Kopar bu bağları.

Kalbin arzu ile çalkalanmıyorsa, mükâfat ummuyorsan yaptığın işten, kıskanmıyor, imrenmiyorsan sükûn içindesin. Çırpınan yalnız beden.

Bilgi:

Bilgi, bütün günahları arıtan su. Bilgi, bütün günahları yokeden ateş. Bilgi, huzur limanına götüren kayık.

Bilgiyi gönlünde bulur, vahdet sırrına eren, bütün şüphelerden kurtulur. Şüphe, bilgisizliğin çocuğu.

Başkaları için sevinçle acı. Bilge için ikbal de, idbar da baştacı. Vatanı benim bilgenin, dostu ben.

Lotüs yaprağına benzer bilge, dalgalar akıp geçer üzerinden. Rüzgârdan uzak bir lambanın ışığına benzer.

Bütün fani varlıklarda ezelîyi görür o. Binbir şekil altında Tek'i görür. Ve Tanrılaşır.

Sudaki tat ben'im:

Varlıklar ipliğe dizili inciler gibi asılı bana. Sudaki tat ben'im Arcuna. Aydaki gümüş ben. Güneş bir pırıltı alevimden.

Tohumdaki bereketin kaynağı benim. Nemli topraktan yükselen koku: ben. Yogide imsakim, âlimde bilgi. Yiğitte cesaret, uluda fazilet ben.

Canlıların benden gelir büyüsü. İhtiras benim, karanlık benim, hakikat ben. Ben zafer, ben bozgun.

Başlangıcım yok, özüm değişmez. Bütün varlıkların Rabbiyim. Maddeye bürünürüm zaman zaman. Ve faniyim.

Azgınlaşmaya görsün insanlar. Sükûndan soyunurum. Ben de karışırım kavgaya. Sizler gibi insan olurum.

Bana ister bir çiçek sun, ister bir yaprak. Yeter ki gönlünden kopsun bu adak. Kendini bana bırak Arcuna.

Katil beni seviyorsa, günahsızlaşır. Şudra: beni tanımayan. Seven, varlığımla kaynaşır.

RAMAYANA'DAN

RAMA SÜRGÜNE GİDERKEN SİTA

- Ormana gideceksin demek... Uçsuz bucaksız ormana. Ben de seninle geleceğim. Kuşa dikenlerini çiğneyerek, yol açacağım sana.

Bir duman gibi dağılsın öfken. Kuşku: bardağın dibinde kalan su, dök gitsin. Bana güvenebilirsin sevgilim, bana güvenebilirsin.

Yalnız sarayda mı efendimsin? Yalnız cenge giderken mi? Koca her yerde koca... her zaman efendisi kadının.

Yabani hayvanlar varmış ormanda, kaplan sürüleri dolaşırmış... hasret kalınırmış insan yüzüne... Umurumda mı? Sarayım sensin, barınağım sen. Orman has bahçem olur, sen varken.

Meyvelerle, köklerle beslenirim... Sana yük olmam. Bayılırım ırmaklara, göllere. Kimbilir ne kadar güzeldir orman. Yaban ördekleri yüzer havuzlarında, turnalar uçuşur, çiçekler yağar ağaçlardan... Kimbilir ne kadar güzeldir orman. Göllerde yıkanırız sabahları, dua ederiz.

Sensiz yaşayamam kaplanım benim... sensiz cenneti bile istemem... Dakikalar gibi geçer yanında yıllar.

Neden korkacakmışım ormandan? Kılavuzum aşk. Ceylanlar, filler, arslanlar seni görmemişler ki. Hepsi kaçacak yer arar karşılarına çıksan.

CEYLAN

... Bunun üzerine ceylan oldu Rakşasa, tekkenin kapısı önünde dolaşmaya başladı.

Bir içim suydu bu ceylan, boynuzları altından. Benek benekti başı. Kâh kızıl bir lotüse benziyordu ağzı, kâh mavi bir lotüse. Kulakları lacivert bir nilüferi andırıyordu. Böğrü Madhuka gibi pırıl pırıldı. Zümrüttendi tırnakları. Fidan bacaklıydı. Sağrısında gökkuşağının bütün renkleri vardı.

Orman aydınlanıyordu o dolaştıkça, tekke aydınlanıyordu. Nazlı nazlı dolaşıyordu çiçekler arasında, arada bir otluyordu. Bir muz ağaçlarına koşuyordu, bir karnikalara. Arada çimenlere uzanıyordu.

Ceylanlar sardı etrafını, aldırmadı. Muradı, Sita'yı baştan çıkarmaktı. Çiçek topluyordu, Sita. Birden ceylanı gördü, büyülenmiş gibi baktı ona. Bakıştılar. Ceylan Sita'ya hayrandı. Sita ceylana...

YACNADATA'NIN ÖLÜMÜ

(Hükümdar Daşaratha oğlu'nun sürgüne gidişinden üzgündür. Birden hatırlar: gençliğinde istemeyerek bir suç işlemiştir, çektiği acı belki de onun cezası. Hikâyeyi Kosalya'ya şöyle anlatır...)

Sen gelinlik çağında bir kızdın kraliçem, ben henüz bir veliaht. Yağmurlar mevsimi başlamıştı. İçimde arzular tutuşturan bir mevsim. Toprağı yakıp kavuran güneş uzaklara göçmüştü, çok uzaklara. Bulutlar yağmurla yüklüydüler. Gün doğmuştu kurbağalara. Tavuslar sevinçliydiler... Seller boşanıyordu kayalardan. Sanki dağlar eriyordu. Seller ki kırmızımtırak, sarı, berrak... dökülüyordu vadiye yılanlar gibi kıvrılarak.

Tam ava çıkılacak zamandı. Bir elimde ok, bir elimde yay arabama atladım. Sarayu ırmağına filler gelirdi geceleri, mandalar gelirdi. Kan dökmek arzusuyla tutuşuyordum. Karanlıklardan bir ses geldi kulağıma... homurdanan bir fil sesi. Fili göremiyordum. Yılan zehiri kadar öldürücüydü oklarım, yılan zehiri kadar amansız. Sesin geldiği tarafa yöneldim. Ve okum ıslık çaldı karanlıklarda. Suya bir cisim yuvarlandı. Bir insan iniltisi duydum. "Yandım, diyordu inilti, benim gibi bir çilekeşe ok atılır mı? Su doldurmak için gelmiştim ırmağa. Ömür boyu kan bulaşmadı ellerime. Ağaç kabuğundandı elbiselerim. Kim vurdu beni, kim? Ben ki hiç kimseyi incitmedim? Ölümüme ağlamıyorum, yaşamışım yaşamamışım ne çıkar? Anam ihtiyar, babam ihtiyar. Eli böğründe kalacak zavallıların. Üçümüzün birden kalbine saplandı bu ok". Yay elimden düştü. Dizlerim titreyerek ırmağa yaklaştım. Çilekeş can çekişiyordu. Testi yuvarlanmıştı. Sönen bakışlarını bana dikti. Bir bıçak gibi saplandı beynime söyledikleri: "Sana ne kötülüğüm dokundu ki! Anamla babama su götürecektim. Boğazları kuruyacak zavallıların... Gözleri kör, bacakları dermansız... Demek çile de bir işe yaramıyor, artık... Demek fazilet mükâfatsız... Babama koş, Raghu'nun oğlu. Seni bir alev gibi, yakmasın öfkesi... Ama önce oku çıkar yaramdan... Beni öldürdün diye üzülme".

Testiyi doldurup manastıra yollandım. Kanadı kırılmış kuşlara benziyordu ihtiyarlar. Konuşmalarına kulak verdim. Çocuklarını merak ediyorlardı... Bir daha dönmeyecek olan çocuklarını. Ayak sesimi duyan baba: "neden geciktin oğlum, dedi. Çok merak ettik. Annen haraboldu üzüntüden. Sen elimiz ayağımız, sen gözümüzün nuru. Sayende nefes alıyoruz. Neden konuşmuyorsun bizimle". Ne söyleyeceğimi şaşırmışım... "Ben savaşçı Daşaratha'yım, dedim, oğlunuz değilim. Elimden bir kaza çıktı. Fil sanarak vurdum oğlunuzu".

İhtiyar çilekeşin yüzü karıştı. Yaşlar boşandı gözlerinden: "Olmuş bir kere diye inledi. Bilmeyerek işlemişsin bu cinayeti.

Yoksa kafan bir cam gibi parçalanırdı".

İhtiyarları cenazenin bulunduğu yere götürdüm. Çocuklarının üzerine kapandılar. Baba: "Artık bana selam vermiyorsun, dedi, bizimle konuşmuyorsun. Dargın mısın? Geceleri kim Veda okuyacak bize? Sabahları kim ateş yakacak? Kim kök toplayacak, meyve devşirecek. Anacığına babacığına kim bakacak? Birlikte gitmeliydik Yama'nın ülkesine".

Sonra bana dönerek: "Sen de benim gibi evlat acısı çekeceksin. Senin de yüreğin yanacak," dedi.

KADER

Tüm saraylar çökecek Bharata,
Her yükselişin sonu yuvarlanış.
Ayrılık vuslatın gölgesi, baharın kış.
Hepimiz toprağa karışacağız,
Dallardan dökülen meyveler gibi.
Ve zaman, mermeri kemiren ağız.
Neden başkaları için yas tutmak...
Talihine ağla ağlayacaksan.
Hayat bir su gibi akıp gidecek
Korkuyla yumulan avuçlarından.
Güneş doğar sevinirsin,
Sevinirsin güneş battı diye
Şaşkın!
Doğan güneş değil, acılar.
Batan güneş değil, hayatın.
Kar yağar, içine su serpilir.
Kanında aşk tomurcuklaşır her bahar.
Her yaz ümitle ürperir için.
Senden bir parçadır her geçen mevsim.
Düşünmezsin...
Dallar gibiyiz,

Okyanusta yüzen dallar gibi.
Dalgalar kaynaştırır bizi, dalgalar ayırır.
Ağlamak neye yarar Bharata?
Dalgalar kör, dalgalar sağır...
Hayat bir ırmağa benzer kardeşim,
Meçhul ülkelere akan bir ırmağa.
Nerede kahramanlar, nerede bilginler.
Bütün kervanların geçtiği yol tek.
Biz de aynı yolun yolcularıyız.
Neden babam öldü diye dövünmek?

RAVANA'NIN AŞKI

Fil hortumuna benziyor bacakların,
Tam gönlümce.
Neden bu kadar ürküyorsun beni görünce
Güzel kadın!
Göğsünü öyle bir kapayışın var ki,
Gözden nihan olmak istiyorsun sanki.
Seni seviyorum ahu gözlü dilber.
Öyle muhteşem ki vücudun,
Şaheser.
Evliymişsin ne çıkar?
Biz Rakşasa'yız güzelim.
Rakşasa ezelden beri
Başkasının karıları ile yatar
Para etmez direnmek.
Ama ben soyumun töresine uymayacağım.
Tenin arzu ile ürperinceye kadar,
Dokunmayacağım sana.
Kıyma kendine kraliçem!
Sen aşk için yaratılmışsın.
Çileyi bırak.

Göğsünde mücevherler pırıldamalı,
Saçlarında santal...
Atlas yataklarda yatmalısın.
Hayat senin için bir düğün olmalı.
Şarkı söylemelisin, raksetmelisin, saz çalmalısın.
Sarayımda hazineler bekliyor seni,
İpekler, inciler bekliyor.
Güzelsin, gençsin ama
Güzellik de, gençlik de geçici.
Hayat ırmaklar gibi akar.
Nasıl yorulmuştur kimbilir Brahma,
Seni yaratmcaya kadar.
Sonra nasıl doyasıya seyretmiştir.
Karılarım var, sayısız...
Her birini bir ülkeden kaçırmışım.
Her biri bir içim su..:.

Hepsi atlaslar içinde. Senin entarin soluk.
Ama öylesine parlak ki gözlerin
Yalnız sen yaşıyorsun kalbimde.
Sarayıma gel siyah saçlı dilber!
Dünya güzeli karılarım
Sana hizmet etsinler,
Lakşmi'yi eğlendiren Apsaralar gibi.
Kimse karşı koyamaz bana.
Ben! Rakşasalar hakanı Ravana.
Ne kentler almışım, ne kaleler yıkmışım!
Kaç kez altetmişim Asuraları!
Tanrılarla giriştiğim cenklerden,
Kaç kez zaferle çıkmışım.
İpekler yaraşır güzel tenine.
Bırak da süslesin seni cariyelerim,
Kıyma kendine.

Dudakların gülümsemek için yaratılmış,
Somurtmak yakışmıyor sana hiç.
Gül, eğlen, oyna.
Hazinelerim, ülkelerim emrinde.
Fermanın ferman.
Karşında binlerce bende elpençe divan.
Tanrıları imrendirir debdeben,
Haşmetin gözler kamaştırır.
Ne kadar sevinecek babanla annen.
Rama'nın nesi var bilmem?
Zengin mi? Hayır.
Kuvvetli mi? Hayır.

Libası ağaç kabukları, meskeni toprak.
Ne tahtı kalmış, ne tacı.
Bütün kaygısı çile.
Benim olacaksın, benim.
Rama'n ne yapsa nafile.
Seni bir daha göremeyecek.
Sen bir yıldızsın kraliçem,
Rama bir bulut.
Unut, o bedbahtı unut!
Sana bütün dünyayı oyuncak diye sunuyorum.
Tahtlarla oyna, taçlarla oyna.
Eğlenmene bak.
Annenle baban da sarayıma gelsin.
Ne bahçelerim var, bir görmelisin.
Deniz kenarında.
Kumrular ötüşür, arılar uçar.
Nereye baksan çiçek..
Boynunda inci gerdanlıkların,
Oynaşırız sabahlara kadar.

RAVANA'NIN ŞEHRİ

Lanka'nın dört kapısı var,
Geniş, yüksek,
Kapıların üstünde ölüm saçan mancınıklar.
Surları altındadır Lanka'nın.
Duvarların içi mücevher kakmalı,
Mercan kakmalı, inci kakmalı.
Hendeklerle çevrili dört bir yanı.
Hendekler geniş, hendekler derin..
Timsahlar yüzer sularında hendeklerin.
Kulelerinde nöbetçiler bekler.
Sütunları altındandır saraylarının.
Lanka'ya yaklaşılmaz,
Yaklaşılsa da, surları yalçındır,
Aşılmaz.
Tanrıların kalesidir Lanka,
Bir dağ üstüne kurulmuş..
Belinde üç katlı bir kemer:
Ormanlar, surlar, nehirler.
Derya ortasında dimdik ve korkunç.

HAKANIN ŞEHRİ

Ayodya ismini duymayan var mı?
Bir şehir ki kadim ve muhteşem.
Mübarek elleriyle Manu kurmuş onu,
Ayodya şehirlerin ilki.
Eni üç yocana, boyu on iki.
Halılar dokur yollarına,
Neftî gölgeleriyle ağaçlar.
Sokaklarında dereler akar.

Kemerli revakları var Ayodya'nın,
Kapalı çarşıları var.
Kimi kumaş satar, kimi silah.
Ozanlar saz çalar, tellallar bağırır,
Yüzlerce sancak dalgalanır kulelerinde.
Mancınıklar surlarında bekçilik eder.
Oyuncu kızlar dolaşır sokaklarında,
Havası burcu burcu kokar.
Fil desen orada, at desen orada.
Otlaklarında inekten geçilmez.
Hanlar armağan taşır hakan'ın sarayına.
Sokakları bezirgânlarla dolup taşar.
Dağlara benzer konakları.
Kadınları dilber mi, dilber!
Nereye baksan çiçek, nereye baksan mücevher.
Ambarları ağzına kadar pirinç dolu.
Derelerinden şeker akar.
Bahçelerinde sazlar çalınır
Sabahlara kadar.
Evleri saray, insanları melek..
Ayodya bütün dünyada tek.

GANJ'IN TOPRAĞA İNİŞİ

Ganga Himavat'ın kızı,
Himavat dağların şahı:
"Ganga'yı başımda taşıyacağım" dedi
Çilekeşler ilahı Şiva.
"Beni taşımak kimin haddine?
Dalga dalga bir boşanayım da görsün.
Nasıl sürüklerim onu
Cehennemin derinliklerine".
Şiva'nın ağrına gitti bu meydan okuyuş.

Ganga'yı hapsetti gür saçlarına.
Yıllarca boşuna çırpındı Ganga
Toprağa akmak için.
Zorlu bir çilekeşti Bhagirata,
Yüce bir handı.
Yalvardı üç gözlü Tanrı'ya,
Toprağa kapandı.
Adaklar adadı sonsuz..
Şiva'nın gönlü yumuşadı.
Bindusara gölüne boşalttı Ganga'yı.
Yedi ırmak fışkırdı bu gölden,
Üçü doğuya aktı, üçü batı'ya.
Han'a yoldaş oldu yedinci ırmak.
Han önden gidiyordu,
Cenk arabasına kurulmuş.
Ganga coşuyor, köpürüyordu.
Sevinç çığlıkları atıyor gâh,
Gâh gürlüyordu.
Timsahlar oynaşıyordu sularında,
Balıklar yüzüyordu.
Tanrılar seyrediyordu Ganga'yı,
Ermişler, gandarvalar seyrediyordu.
Nasıl da şahlanıyordu ırmaklar ırmağı.
Beyaz kanatlı turnalar gibiydi dalgalar.
Gâh gürül gürül akıyordu Ganga,
Gâh dinlenir gibi yavaşlıyordu.

SİTA'NIN ANDI

Sarılar giymişti Sita. Başı avuçlarının arasındaydı, bakışları yerde... Dikkat kesildi kalabalık. Sita and içti:

"Yalnız Rama yaşıyorsa gönlümde, Tanrıça toprak açılsın önümde...

Yalnız Rama'yı sevmiş, yalnız Rama'nın olmuş, yalnız Rama'yı düşünmüşsem, Tanrıça toprak açılsın önümde..."

Genç kadın sözlerini henüz bitirmişti ki, toprak açılıverdi. Muhteşem bir taht çıktı bağrından. Nagalar taşıyordu tahtı. Taht kutsaldı. Tahtı taşıyanlar tanrısaldı, tahtın mücevherleri tanrısal.

Tanrıça toprak Sita'yı kollarına aldı, ona hoşgeldin dedi. Sita tahta kuruldu... Sonra taht arzın derinliklerine daldı. Gökten bir çiçek yağmuru yağıyordu Sita'nın üstüne. Sita'yı Tanrılar alkışlıyordu. Göklerde bir tarraka koptu: "Ne kadar faziletlisin Sita!" Tanrılar sevinç içinde göğe döndüler. Racalar hayran hayran Sita'ya bakıyorlardı. Rama ağlıyordu, yalnız. Topraktan bir ışık gibi fışkıran Sita, annesi toprağa dönmüştü yine. Sınır yoktu Rama'nın matemine. Birden çılgın gibi gürledi:

"Beni de kucağına al toprak. Yahut Sita'mı ver!.. Tuzla buz ederim yoksa dağlarını. Ne ormanların kalır, ne vadilerin. Bir avuç toprak bırakmam, karaları deniz ederim".

PURANALAR'DAN

ŞİVA KAMA'YI KÜL EDİYOR

(Şiva çileye girmiş. İndra Aşk Tanrısı Kama'yı yolluyor hazrete. İstiyor ki Parvati'nin sevgisi Tanrı'nın kalbinde yankılar uyandırsın. Heyhat...)

Şiva, Şiva'yla başbaşaydı Amaravatide. Gözü görmüyordu Parvati'yi. Kama yayını gerdi, bir ok attı Şiva'nın kalbine: çiçekten. Şiva'yı yaralamadı ok, öfkelendirdi.

Bir yaprak gibi titremeye başladı Kama. Tanrıları imdadına çağırdı. Tanrılar Şiva'ya yalvardılar. Hazret duymuyordu söylenenleri. Gözünden alevler fışkırıyordu.

Göğü tarıyordu bu alev sorguçlar, sonra toprağı yalıyordu. Nihayet kül etti Aşk'ı, Şiva'nın ateşi. Rati kocasının başı ucunda hıçkırıyordu. Tanrılar perişandılar. Parvati başını eğmişti, utançtan.

Brahmavaivarta-Purana

KRİŞNA'NIN DOĞUŞU

(Bhagavata, Purana'nın onuncu kitabı, eserin en çok sevilen bölümü, Krişna'nın biyografisi. Çoban kızlarıyla oynaşması... bu bölümdedir. Daha sonra gelişecek olan Krişna mitinin kaynağı bu kitap.)

Gökkubbe sayısız yıldızlarla donanmıştı, sayısız ve görülmemiş. Şehirler gülüyordu, köyler gülüyordu. Ne kadar da berraktı ırmakların suyu. Havuzlar muhteşemdi lotüsleriyle... Ormanda kuşlar cıvıldıyordu. Çiçekten çiçeğe konuyordu arılar, uğuldayarak. Saf bir rüzgâr esiyordu, buhur kokularıyla yüklü bir rüzgâr, sönen ocakları alevlendiriyordu. Huzur doluyordu gönüllere. Krişna doğacak diye davullar çalınıyordu gökte. Kimnaralar şarkı söylüyordu, Gandarvalar şarkı söylüyordu. Münacat okuyordu Siddhalar. Karanalar ilahi okuyordu. Apsaralar raksediyordu. Çiçek serpiyordu toprağa, Tanrılar'la ermişler. Umman uğulduyordu derinden, bulutlar uğulduyordu...

Bhagavata-Purana

BRAHMA İLE VİŞNU'NUN KAVGASI VE LİNGA

Sonsuz karanlıklarda Narayana belirdi. Binbir gözlü Narayana, evrenin ruhu, varlık ve yokluk. Sulara eğilmişti. Sonsuzluğun bin başlı ejderine dayanıyordu sular. Gözlerim kamaştı heybetinden. Sordum: "kimsin" diye. Gözlerinden uyku akıyordu henüz. Başını kaldırdı, gülümseyerek cevap

verdi: "Hoşgeldin yavrum". Bu hitaba çok içerledim. "Bana nasıl yavrum diyebilirsin? Ben dünyayı yaratıp yıkan Brahman... Ben: binbir dünyanın yoktan varedicisi"...

Vişnu cevap verdi: "Bilmiyor musun? Ben Narayana'yım. Dünyaların yaratıcısı, koruyucusu ve yıkıcısı; ezelî erkek, ölümsüz kaynak. Sen de benim varlığımdan fışkırmadın mı?" Tartışmaya başladık. Birden bir Linga belirdi önümüzde, pırıl pırıl bir Linga. Bir sütun ki ne başlangıcı var, ne sonu. Bir değil, bin güneş doğmuşcasına ışığa boğuldu evren. Neye uğradığımızı şaşırmıştık. Vişnu: "Bu ateş nereden geliyor, dedi, ben aşağı ineyim, sen yukarı çık". Vişnu yaban domuzu olup derinlere daldı, bin yıl geçti, Linga'nın kökünü bulamadı. Ben de kuğu olup göğe süzüldüm, rüzgârdan, düşünceden daha hızlıydı uçuşum, bin yıl geçti sütunun doruğuna varamadım... Dönerken Vişnu'yla karşılaştık. O da hayretler içindeydi... Birden Şiva'yı gördük. Başeğdik azameti önünde. Her taraftan bir uğultu yükseldi: Om... "Tanrılar Tanrısı, dedim, tartışmamız tecellin sayesinde sona erdi". Şiva cevap verdi: "Sen gerçekte dünyanın yaratıcısı, koruyucusu, yıkıcısısın. Hareket de senin eserin, hareketsizlik de. Ben hem Brahma'yım, hem Vişnu, hem Şiva. Ben bölünmeyen, Ben: Hepiniz."

Linga-Purana

KALİDASA'DAN

("Haberci Bulut" (Mega-Duta), bulutlarla yollanan ilk aşk mektubu)

Altın lotüslerle taçlı bir göl... Bu kutsal gölü bekleyen bir Yaksa... Gece... Rüzgârların dudağında aşk türküleri. Damarlarda alevleşen kan ve kutsal gölü bırakıp sevgilisine koşan Yaksa. Altın lotüsleri çiğneyen filler. Ve kirlenen kutsal göl... Gazaba gelen Tanrı, Yaksa'yı sürgüne yollar... Ramagiri manastırı: sularında Sita'nın yıkandığı dere... Yağmur mevsimi başlamak üzeredir. Bir tepeden ağır ağır süzülen bulut Yaksa'ya yurdunu hatırlatır... Aylardır sevgilisinden uzak, ona nasıl haber salsın?.. Kuş uçmaz, kervan geçmez bir dağ başında. Bulut dediğin duman, şimşek, su ve yel. Ama âşık bunu düşünür mü! Dağa da döker derdini, taşa da. Yaksa bir dost karşısında imiş gibi heyecanlanır, yalvarır yakarır buluta.

Seninle döner sılaya
Gurbettekiler,

Gönüllerde ümit tomurcuklaşır
Hasretler diner,
Toprak çiçek çiçek güler yağmurlarınla.
Sevgilim uzaklarda haber bekler.
Onun da gönlüne sular serp bulut.
Telli turnaların sesinde neşe,
Gözlerinde umut.
Sen de kanatlısın turnalar gibi,
Dereler aşarsın, dağlar aşarsın.
Çiçeğe benzer kadınların kalbi
Kocaları uzaklaşınca kurur,
Yalvarırım sana Alaka'ya git!
Ahu gözlüm o beldede oturur.
İşte rüzgâr da çıktı bak!
Bir buhurdan gibi tütüyor toprak.
Mala ovasında genç kızlar
Seni türkülerle karşılayacak.
Yanan ormanlardan kaçan ahular
Kılavuzun olsun Sida'ya kadar.
Yan gel, Nikai doruklarına
Şehvetle ürpersin Kadambalar.
Turnalar Bambu dallarında dinlensin.
Mağaralardan aşk çığlıkları yükseldikçe
Gürlersin.
Dalgacıkları ile oynaşan kuşlar
Belinde bir kemer Nirvindiya'nın.
Aylar var ki hasret sana.
Nirvindiya şuhtur bir yosma kadar.
Nasıl süzülmüş baksana.
Göğsü yağmurlarınla kabarsın
Kucakla onu, kucakla.
İşvesine ne bakarsın
Naz bir davettir anlayana.

Yeni açmış lotüslerle oynaşan rüzgâr
Sıcaktan gevşeyen genç kadınlara
Aşk şarkıları fısıldar,
Bir buse gibi kamçılar arzularını.
Yeni açmış lotüslerle oynaşan rüzgâr
Yoldaşın olsun Ucayini'ye kadar.
O beldenin camekânlarına boşaltmış umman
Bütün incilerini.
Mada akar fillerin şakaklarından,
Çayırlarında yeşil küheylanlar dolaşır,
On başlı ejderle dövüşmüş yiğitleri...
Saray pencerelerinden kokular yükselir.
Kadın kokusu, çiçek kokusu...
Ucayini kızları bir içim su.
Gün batarken Mahalaka'ya uğra
Rakstan yorulan kutsal fahişeler
Serinlesin yağmurlarınla.
Güvercinlerin uyuduğu taraçalarda dinlen,
Sonra şafakla yola çık.
Göğsünde telli turnalar
Siyah inciden bir gerdanlık,
Sırtında çin gülleri kadar kızıl elbisen...
Batıya süzül
Uzun saçlı çamlar tutuşmuşlarsa
Sağnak ol dökül.
Gambira bir şirin ırmak,
Balıkları gümüş gümüş,
Suları saf bir gönül kadar berrak
Sisten entarisini sıyır Gambira'nın,
Kucaklaşın.
Bambu dallarında türkü söyleyen rüzgâr
Kılavuzun olsun Kailasa'ya kadar.
O dağın fildişi omuzlarına

Siyah bir pelerin gibi sarıl.
Aşağıda Yaksalar diyarı Alaka
Pırıl pırıl...
Kailasa'nın göğsüne dayamış başını...
Mehtapta çırılçıplak,
Bembeyaz bir duvak gibi ayaklarının ucunda
Ganj...
Sana benzer o beldenin sarayları,
Senin gürleyişin tok ve âhenkli.
Sen yücesin, onlar yüce...
Dümbelek sesleri ile uğuldar divanhaneleri, her gece,
Mavi lotüslerle oynar güzelleri
Kâküllerinde taze yaseminler
Kulaklarında akasya.
Ağaçları yaz kış çiçekli...
İnsanların tek kaygısı: Aşk.
Divanhanelerde dümbeleklerin aheste namesi,
Kristal taraçalarda çiçek çiçek yıldız,
Altın testilerde kalpa usaresi
Her Yaksa'nın kucağında bir genç kız...
Dudakları bemba kadar kızıl hepsinin de
İpek kemerler çözülmüş...
Aşıkların sabırsız elleri
Düğmelerinde.
Elmas lambalardan süzülen ışık,
Tenlerinde alevden bir sarmaşık.
Utangaçtır Alakalı güzeller,
Sevmezler aydınlıkta sevişmeyi.
Lambaları şalları ile örterler.
Alaka'dan seher vakti geçersen
Mandara çiçekleri göreceksin yollarda
Dağılmış gerdanlıklar göreceksin.
Çiçekler saçlarından dökülmüş

İnciler göğüslerinden,
Gece, aşka koşan nâzeninlerin.

....

Kalpa yalnız Alaka'da yetişir.
O rengârenk entariler kalpa lifinden.
Bakışları süzgünleştiren iksir
Kalpadan çıkarılır,
Boyası ayaklarını kınalar,
Çiçekleri saçlarını süsler yosmaların.
İşte Servet Tanrısı'nın sarayı.
Onun kuzeyinde benim evim var...

....

Zümrüt basamaklardan bir havuza inilir.
Havuzun karşısında bir höyük,
Doruğu gök yakuttan,
Muz ağaçları ile çevrili dört bir yanı.

....

Burası da çiçek bahçem,
Tomurcuklar açmamışsa anla ki
Çoktan uğramamış kraliçem...
Kesaralar da hasret dudaklarına.
Benim gibi.
Bir yavru fil gibi yan gel höyüğe,
Bakışların şimşek olup süzülsün
Pencerelerimden içeriye.
Karımı göreceksin
Olgun bembalar gibi kızıl dudakları,
Fidan boylu, inci dişli, ahu bakışlı...
Lotüse benzer ayakları.
Onun da belini bükmüştür ayrılık,
İki gözü iki çeşme...
Şimdi ne yapıyor dersin:
Adaklar mı adıyor Tanrılar'a

Kavuşmamız için?
Hayalden resmimi mi çiziyor?
Kanarya ile mi dertleşiyor yoksa?
Sevdiğim bir şarkıyı söylüyorsa,
Gözyaşları ile ıslanmıştır
Rebabının telleri...
Rebap inler, o inler...
Unutur bestelediği şarkıyı...
Gündüzleri oyalanmak daha kolay
Çiçek toplar, has bahçede dolaşır.
Geceleri,
Ateşten bir gömlek gibi giyer
Kederi.
Serin bir rüzgâr eser uzaklardan,
Boşuna...
Uzadıkça uzar zaman.
Hatıralar gözyaşı olup dökülür
Yanaklarından.
Göz kapakları,
Bulutlu günlerdeki lotüsler gibi
Yarı kapalı.
Yüzü hilâl gibi süzgün...
Saçlarını ayrıldığımız gün bağlamıştı,
Kavuşur kavuşmaz ben çözeceğim.
Ağlayacaksın onu görünce.
Uyuyorsa, bekle!
Rüyasında beni görüyordur belki de,
Seher yeli saçlarını okşasın,
Yaseminler gibi açılsın gözleri.
Sonra konuş:
"Ben, hasret kavuşturan Bulut...
Haberler getirdim sana kocandan.
O şimdi Ramagiri'de...

Kalbinde yalnız sen varsın inan.
Ben bir yankıyım bil ki,
Konuşan o:
- Priyangu sarmaşığını görünce
Senin kollarını hatırlıyorum.
Ceylan senin gibi bakıyor.
Ayda pırıldayan senin güzelliğin.
Senin saçlarına benzediği için güzel
Tavusun tüyleri.
Dereler kaşların gibi dalgalı.
Ama sen hepsinden güzelsin onların
Hepsinden manalı.
Kayalara çizdim resmini geçen gün,
Gözlerin şimşek şimşekti arzudan
Kendi resmimi de çizmek istedim yanına
Ne mümkün?
Gözyaşlarım dinmiyordu bir türlü.
Bizi birleştirmedi Felek
Resimde bile...
Himalayalar'dan esen rüzgârı
Hasretle kucaklıyorum
Saçlarını okşamıştır diye.
Günler geçmiyor bir türlü
Geceler geçmiyor.
Ayrılık ölümden zor,
Ama neylersin?
Bir tekerleğe benzer hayat,
Döner döner...
Mutluluk yıldızımız,
Bir parlar, bir söner.
Dört ayımız kaldı şuracıkta
Göz açıp kapayıncaya kadar geçer.
Sonbahar mehtaplarında

Hayatın tadını çıkarırız.
Yine başını göğsüme dayar
Uyursun.
Hıçkırarak uyanırsın arada bir,
Yarı güler, yarı ağlarsın.
Nen var? diye sorunca,
Paylarsın:
Seni bir başka kadının kollarında gördüm
Çapkın!
İnanma dedikodulara, canım benim!
Ayrılık aşkı söndürürmüş,
Yalan, alevlendirir..."

BHARTRİHARİ'DEN

AŞK ÜZERİNE

Kâh çekingenliği hoşumuza gider, kâh işvesi. Cıvıldar biteriz, susar mesut oluruz. Kadında sevdiğimiz nedir? Her şeysi...

Kirpikleri ayrı füsunkâr, gözleri ayrı. Gamzeleri, utangaç gülümseyişleri, nazları, olmaz deyişleri, bükülüşleri, salınarak yürüyüşleri... Gözyaşları, iç çekişleri, ah'ları... İşte kadının silahları.

Kime baksanız güzelim, kalbinden yaralanıyor. Belli ki Aşk Tanrısı emrinizde, baktığınız yere nişan alıyor.

Boşuna yakmayın meşaleleri, mehtap olsa da bir, olmasa da bir. Ceylan bakışlımdan uzakta, ne şafak vardır, ne fecir.

Önce bir düşün taşın, sonra cevap ver. Sen bir dağın yamaçlarına tapıyorsun, biz bir dilbere, hangisi akla yakın?

O ne ihtişamdı gökteki, her zamankinden daha mağrurdu

kamer. Şalını sıyırdı dilber, orman pırıldadı. Gökte tek ay vardı, göğsünde iki.

Uzaktalar mı "ah deriz, gelseler de cemallerini görsek". Gelirler, sarılmak isteriz. Mesut muyuzdur, hayır... Tekrar ayrılacağız diye, vuslatı da kendimize dert ederiz.

Utangaçtırlar, çekingendirler: kibar hanımlarla sevişmenin tadı başka. "Olmaz" derler önce, direnirler. Sonra arzu şimşeklenir gözlerinde, ama nazdan da vazgeçmezler. Ses çıkarmaz olurlar okşayışlara yavaş yavaş. Coşarlar nihayet, sen onları o zaman seyret.

Saçları dağınık, gözleri süzgün, şakaklarında inci inci ter. Sevişmekten yorgun. Ve sen dudaklarının balını emmektesin uzun uzun. Mutluluk budur, bilesin.

İki vücutta tek ruh, tek düşünce. Sevginin mihrabında kalpler birleşmedikçe, ne can kalır, ne canan. Çiftleşen cesetlerdir, sadece.

Ah o bahar akşamları, rüzgâr çiçek çiçek kokar. Tomurcuklar gülümser dallarda. Arılar sarhoş, kumrular sarhoş, genç kızlar oynaşır kumsallarda, gül yüzlerinde terden inciler... Ah o bahar akşamları!

Bahar, mevsimlerin en güzeli. Malaya dağlarından ince bir rüzgâr eser. Yanık şarkılar söyler bir dişi kumru. Bahar mevsimlerin en güzeli, doğru. Ama yardan ayrı düşen, bir kat daha garipleşir baharda. Rüzgâr ağlatır onu, kumrunun şarkısı ağlatır. İnsan dertli olmayagörsün, içtiği kevser ağulaşır.

Sıcaktan sana ne fani? Bahçendeki göller serin. Serin, yelpazenin getirdiği rüzgâr. Geceleri balkonun var. Kollarındaki nazenin baharın ta kendisi. Sıcaktan sana ne fani! Yanında buz gibi şarap testisi.

Aşıkların dostudur kış. Nasıl çıksınlar dışarı? Yolları seller basmış. Alev sarmaşıklar çizer, şimşek. Sevgiliniz kucağınıza koşar, ürpererek. Gök gürler, sevişilir... Uyuşan kanı bir anda coşturur kuzey rüzgârı.

Şu rüzgâr ne kadar da çapkın! Çapkın da söz mü? Azgın. Boyuna güzellerin saçlarında. Dudakları şehvetle ürperir gibi, kucakladığı yosmaların gözleri baygın, göğüsleri dimdik. Şu rüzgâr ne kadar çapkın! Kâh bir buse, kâh bir çimdik.

Dünyada iki din var: ya ormana çekilip çile dolduracaksın ölünceye kadar, ya bir kadın önünde diz çökeceksin, sevmekle geçecek günlerin, gecelerin. Dünyada iki din var: birini seçeceksin.

Zahit kadınları kötüler. Elini eteğini çekmiştir dünya zevklerinden. Bir an önce cennete kavuşmak diler. Neden? Cennette ne var? Alev tenli, ipek saçlı Apsaralar.

Uyuz bir köpek gördüm: salyası akıyordu. Hastaydı, dermansız yatıyordu. Birden ayaklanıverdi, donuk bakışları kor kor. Başladı koşmaya bir dişinin ardından... Yamandır Aşk Tanrısı, yaman, can çekişenleri bile kaldırır yatağından.

Ne ermişler gördük ki, bir ceylan bakışlının gamzeleri önünde secdeye kapandılar. Havayla, suyla, yaprakla yaşıyorlardı... Pilavla, yağla, etle beslenenler ne yapsın? Himalaya, okyanusu yüzerek geçer de, sen o lotüs bakışlıların cilvesine dayanamazsın.

Bütün acıların kaynağı o, aşkın tapınağı o. O bahçede boy atar her delilik. Her zehirli çiçek orda yetişir. Ah gençlik!

Delikanlılık, aşk ağacını sulayan yağmur, güzellik hazinesini saklayan mahfaza.

Yanınızdayken bal, uzaklaşınca zehir. Kadın öyledir.

Bizi dünyaya o zincir bağlar. O kapıdan girilir cehenneme. O sepet yalan dolu ağzına kadar. O kevser: zehir... Hayâsızlık tüter mihrabında, o tapmağın dehlizlerinde kaybolunur. Sen annemiz, sen sevgilimiz: kadın.

Irmağa benzer genç kızlar, ırmağa. Gözleri lotüs lotüs, saçları dalga dalga. Bir çift kuğu oynaşır göğüslerinde. Tenleri nilüfer kadar beyaz. Bu ırmak kolay aşılmaz, ummanlara sürükler bizi, ummanlara.

Biri ile cıvıldaşır, ötekine göz süzer. Düşündüğü başkası... Acaba kimi sever?

Ağızlarında bal. Kalplerinde zehir. Onun için emeriz dudaklarını, göğüslerini hırpalamamız bunun içindir.

Kadın yılanların en tehlikelisi. Zehrinin ilacı bulunmaz.

Aşk Tanrısı bir balıkçı. Oltası: kadın. Cazibesine kapıldın mı, yakalandın. İhtiras ateşinde kavurur seni aşk.

Ey avare gönül! Bir dilberin vücudu karanlık bir ormandır. Göğsü: esrarlı bir geçit. O geçitte pusu kuran bir harami, aşk.

AHLAK ÜZERİNE

Makara balığının ağzındaki inciyi bileğinizin zoru ile söküp almışsınızdır. Fırtınalı bir denizi yüzerek geçtiğinize inanırım. Başınızda çelenk yerine azgın bir yılan taşıyabilirsiniz, amenna. Fakat bir budalayı inatçılıktan vazgeçirdim derseniz, gülerim size.

Ha azgın bir fili körpe lotüs saplarıyla bağlamaya, elması bir akasya yaprağı ile yontmaya, deniz suyunun tuzluluğunu bir damla balla gidermeye kalkışmışsınız; ha kötüleri tatlı dille yola getirmeye.

Bilginler meclisinde sükût, bilgisizlerin en güzel süsü.

İndra'nın sarayında salaklarla düşüp kalkacağınıza, yırtıcı hayvanların dolaştığı dağ başlarında yaşamak daha iyi.

Bilgi'nin önünde taçlı başlar bile saygı ile eğilmeli. Bilgi, bölüşüldükçe artan hazine. Kudret sağlar, mutluluk sağlar, ün sağlar sahibine. Ne çalınabilir, ne yokedilir. Saltanatlar fani, bilgi ebedîdir.

Ay ışığı gibi parlak şu inci gerdanlık. Şu altın bilezikler şahane. Ama onlardan sana ne? Saçlarındaki güzel kokular senin değil, sırma elbiselerin iğreti. Senin tek süsün var ki ebedî: Söz.

Sabır bir zırh, öfke, düşmanların en azılısı.

Çiçeğe benzer bilgeler... Bazen saraylarda baştacıdırlar, bazen solarlar ormanda.

Testiyi ister kuyuya sallandır, ister denize: alacağı su aynı.

Kötü, bilgili de olsa kaç. Yılanın başına bir mücevher taç oturtmuşsun, zehiri azalır mı?

Başa çıkılmaz kötülerle; her meziyete kulp takarlar... Utangaç mısınız, sünepe derler. Dindarlık, yobazlıktır onlara göre. Faziletiniz, bir gösteriştir. Adınız duygusuza çıkar, kahramansanız. Beğenmezler ne yapsanız. Sabrınız miskinliktir. Belagatınız gevezelik.

Fecrin soldurduğu ay, çağı geçen sevgili, lotüssüz göl, konuşmasını bilmeyen güzel dudaklar, para canlısı hükümdar, gün görmeyen iyi, ikbal içinde yüzen kötü... kalbime saplanan yedi zehirli ok.

Bağışlarını kimse duymayacak; güler yüzle ağırlayacaksın her konuğu; iyilik yapınca susacaksın; toplantılarda başkasından gördüğün lütufları sayıp dökeceksin; ikbal seni şımartmayacak, herkesi saygı ile anacaksın... Faziletli olmak, keskin bir kılıca oturmak kadar güç.

Kızgın bir demire dökülen damla, iz bırakmaz, buhar olur. İncileşir bir lotüs yaprağında. İstiridye gerçek bir inci yapar aynı damlayı. Bize biçim veren başkaları. Aynı insan kimine yar olur, kimine bar olur.

Altın meyvelerle yüklü dallar toprağa doğru eğilir. Alçalır rahmet dolu bulutlar. İkbal şımartmaz bilgeleri, yükseldikçe alçakgönüllü olurlar.

Bilge kendini düşünmez. Tek kaygısı, başkalarının mutluluğu. Hem kendini, hem başkalarını düşünene iyi adam diyebiliriz. Kendi çıkarı için herkesin canına okuyan, iblisin biri. Güzel ama, çıkar olmadan ona buna kötülük edene ne isim vermeli?

Güneş ortalığı kavuruyordu. Nereye kaçacağını bilemiyordu kel. Kader kılavuz oldu, sığındı bir vilba'nın gölgesine, yan

geldi güzel güzel... yağmurdan kaçarken doluya tutuldu: koca bir vilba düştü çıplak kellesine, kel sizlere ömür. Felaket düşmeye görsün insanın peşine.

UZLET ÜZERİNE

Bilginler hasetten çatlayacak. Beylerin burnu kaf dağında. Hamakat sırtına binmiş halkın. Kime bel bağlasak?

Hazine hazine diye toprağın bağrını deştin; eritmedik maden bırakmadın dağlarda. Ummanlar aştın. Yıllarca hulus çaktın saraylarda. Ölülerin ruhunu çağırmak için mezarlıklarda geceledin. Büyü, efsun, tılsım... eline ne geçti? Hiç. Ne zaman bu hırstan kurtulacaksın?

Hayat bir lotüs yaprağındaki damlacıklar gibi uçucu. Ama onun uğrunda nelere katlanmadık! Alay ettiler, sineye çektik. Budalalar önünde el pençe divan durduk. Eğlenmedik, bizimle eğlendiler. Biz çileye çekilmedik, ama devran bize çile çektirdi. Zaman geçmedi, biz kocadık.

Saçlarımız ağardı. Alnımız kırış kırış. Dizimizde derman kalmadı. Hâlâ başımızda kavak yelleri esiyor.

Ümit bir ırmak. Suları arzular. Hırsla dalgalanır bu sular. Tutkularımız timsah, düşünceler birer kuş. Ve ırmağın yamacında yalçın kaygu dağları.

Ne yapsan hazlar terk edecek seni. Acı gözyaşları dökeceksin arkalarından. Ruhun huzura kavuşur, isteyerek onlardan uzaklaşırsan.

Pervane bilmeden ateşe atar kendini. Balık oltayı fark etmediği için yeme koşar. Biz arzuların felaketle örülü bir ağ olduğunu biliriz, ama uzaklaşamayız onlardan. Ne korkunç gaflet!

Mide: haysiyet sarmaşığını kesen balta.

Neden bir türedinin kapısında yüz suyu döküyorsun? Mağaralarda kök mü kalmadı? Dağlardaki çağlayanlar kurudu mu? Ağaç meyve vermiyor mu artık?

Hazların kucağında hastalanırsam diye için burkulur. Hükümdarsan düşmanlardan korkarsın. Beysen, hükümdardan. İkbaldekileri idbar korkutur. Bilginler hatadan, doğrular iğrilerden korkar. Yalnız dünyadan el etek çekenler korkudan kurtulur.

Ana rahminde de rahat değildik. Gençliğimiz canan hasreti çekmekle geçti.. Kocadık, ceylan gözlü dilberler bizimle alaya başladı. Söyleyin bana ne zaman gün göreceğiz?

Hayat, çatlak bir testiden sızan su.

Boş bir evde yanan lamba gibi kimseye hayrı dokunmadan geçti ömrümüz.

Yanıbaşında güneyin ünlü ozanları; arkanda bileziklerini ahenkle şakırdatan dilberler. Rebap sesleriyle çınlayan bir saray odasındasın... sözüm yok. Dakikaların mest edici balını doya doya iç! Yoksa, yoksa istiğraka dal, ey gönül! Dünyadan el etek çek.

Düşmanlarının hepsini, hepsini tepeledin, sonra? Alay alay dalkavuk besledin, sonra? Her istediğin oldu, sonra?

O kimseye hür derim ki yatağı toprak, libası ağaç kabukları, dostu ceylanlar, gıdası meyve, içkisi kaynak suyu, sevgilisi ilimdir. Ve hiçbir faninin karşısında el pençe divan durmaz.

Uzlet bir saraydır çilekeş için... Yatağı çimen, yastığı sarmaşıklar, çadırı gökkubbe, lambası ay, yelpazesi rüzgâr.

CAYADEVA'DAN

GİTA-GOVENDA

Tamalalarla loşlaşan orman. Bulutlar zift, bulutlar katran... "Yolunu şaşırmış belki de. Belki korkar çocukcağız. Onu yuvaya çağırsan."

Konuşan zengin bir çoban. Kızı dünya güzeli Radha. Ormanda dolaşan delikanlı Hari (yani Krişna).

Yamuna kıyılarında hangi ağaç var ki, gölgesinde sevişmiş olmasınlar. Çemenlerden her beşik onların aşk yatağı.

Cayadeva ozanların şahı... Kader tanrıçası öyle buyurmuş. Düşüncelerini binbir ilhamla yoğurmuş şiir tanrıçası.

Hari şiir zevki vermişse sana, aşk oyunlarına merakın varsa, Cayadeva'yı dinlemelisin. Her sözünde ayrı bir güzellik, her mısraında başka bir pırıltı. Ozanlık nasıl olur görmelisin.

(Bu başlangıçtan sonra türkü gelir. İlk parça Vişnu'yu över. Tanrı'nın çeşitli avatarlarını sayıp döker. İkinci parça Hari'ye övgü):

Kulaklarında elmas küpeler, başın Kamala'nın göğsünde.
Çelenkler örmekdesin orman çiçeklerinden.
Yaşa Hari!
Güneş başında taç.
Ey bütün varlıkların kurtarıcısı!
Bütün çilekeşlerin gönlündeki turna!
Yaşa!

....

El değmemiş lotüs yaprakları gözlerin.
Ravana'nın on başını birden koparan sen!
Bir sonbahar bulutuna benzer gölgen;
Mehtap keklikleri büyüler, Kamala seni.

(Sonra şair konuya şöyle geçer):

Bir papatyaya benzeyen Radha
Krişna'yı aramakta,
Fundalıklar loş,
Mevsim bahar.
Çılgına dönmüş kıskançlıktan.

Boşuna konuşuyor nedimesi,
Bir gönül gibi çarpıyor lavanga dalı.
Malaya'dan esen rüzgâr
Ona dokunduğu için sevdalı.
Kumrular sarhoş...
Vakula bahçelerinde arılar
Çiçekten çiçeğe konmakta.
Baharın tadını çıkarıyor Hari
Senden uzakta.

Aşk, ormanın kraliçesi.
Kesara çiçekleri değil pırıldayan,
Onun altın şemsiyesi.
Patali demetlerinde gülümseyen dikenler,
Okları...
Bir arzu ürpertisi her yaprakta...
Baharın tadını çıkarıyor Hari,
Senden uzakta.

Can mı dayanır madhavika'ların kokusuna,
Yaseminler kucak kucak...
Ermişler bile baştan çıkar,
Ne yapsın delikanlılar?
Bütün canlılar ayakta.
Baharın keyfini sürüyor Hari,
Senden uzakta.
Mangiyeyi nasıl da kucaklamış
Atimukta sarmaşığı...
Sarmaşık mest, mangiye mest.
Bahçelerde yıldız yıldız çiçek tozu.
Ketakalarla kucaklaşan rüzgâr, yakıcı
Aşk'ın soluğu kadar.

(Uzakta Hari'yi fark eden sırdaş yeni bir türkü söylemeye başlar Radha'ya):

Dudaklarında çılgın bir aşk türküsü,
Memelerini Hari'ye dayamış
Göz süzüyor bir çoban kızı.
Şu yosmaya bak Radhacığım,
Nasıl kendinden geçmiş!
Kulağına bir şeyler fısıldıyor Hari'nin
Bir başka yosma.

Başka biri
Saçlarından yakalıyor Hari'yi,
Tenhaya sürüklüyor.
Çılgınca raks ediyor dördüncü dilber,
Hari'nin kavalında alev alev nağmeler,
Şimdi bir yosmayı kucaklıyor Hari,
Şimdi ötekini.
Kimini elleriyle okşuyor,
Kimini bakışlarıyla.
Peşinden koşuyor kiminin.

Esmer teni bir sevda şehrayini, Hari'nin,
Bir lotüs bahçesi.
Bracalı güzellerin dudakları
Birer arı.
Hari onların baharı.
Mangiye dallarında tomurcuklar açılmış.
Kumrular dem çekiyor sevinçle: kuku...
Keman kaşlı nazeninler rakstan yorgun...

(Radha'yı kudurtuyor bu çılgın aşk sahnesi. Gururundan yaralanan genç kadın sarmaşıktan bir haymeye atıyor kendini. Sırdaşına diyor ki):

Gözlerimden gitmiyor hayali,
Bensiz nasıl eğlenebiliyor?
Sırtında ebem kuşağından harmani,
Halay çekiyor.
Banduçiva çiçeğine benziyor
Bir tomurcuk gibi açılan dudakları.
İçimde alev alev aşk,
Hari hercai.
Karşılaşınca yüzüm kızarır, utanırım.
Ama o çekingenliğimi dağıtır,
Başka bir dünyadayım sanırım.
Önce bülbüller gibi şakır,
Sonra kuşağımı çözer.
Yatağımız taze dallardandır,
Yanına uzanırım.
O dudaklarımı içer,
Ben zevkten kıvranırım.
Yorulunca gözlerim kapanır,
Hari bir anda canlanır,
Ustadır aşk oyununda.
Tırnakları göğsümü didikler,
Onun gözleri de kapanır sonunda,
Ama bu dinleniş uzun sürmez.

(Bracalı dilberler kandıramıyor Hari'yi. Onu dünyaya bağlayan altın zincir Radha, uzaklarda. Kalbine aşk okları saplanıyor, pişman oluyor ihanetlerine. Yamuna kıyısındaki kulübeye çekiliyor):

Etrafımı kadınlar kuşatmıştı,
Onu nasıl çağırabilirdim.
Utançtan yerin dibine girdim,
Kaçtı.
Kızıl bir lotüse benzemiştir yüzü öfkeden.

Hazinelerim var, sevgililerim var,
Ama onsuz hayat neye yarar.
Neden kollarımda değilsin, fidan boylum?
Affet beni Radha'cığım, affet!
Çiçekten oklarını bırak,
Ben zaten yaralıyım Aşk!

....

(Radha'nın habercisi Hari'yi, Yamuna ırmağını gölgelendiren barara ağaçları altında ağlarken buldu. Aldı sözü, bakalım ne söyledi):

Santal kokusundan iğreniyor,
Mehtaptan hoşlanmıyor artık.
Yılan yuvalarından esiyor
Malaya rüzgârı,
Kumru sesleri bir hıçkırık,
Yanıyor Radha'cık yanıyor.
Yüzü bir su zambağı,
Gözyaşları jale.
Gözleri hilale benziyor,
Süzgün hilale.
Gülüyor, iç çekiyor, kıvranıyor,
Yanıyor zavallı Radha'm, yanıyor.
Ne sevinci belli, ne kederi.
Acı ona Hari!
O bir dişi karaca,
Aşk bir kaplan.
Ağır geliyor ona artık,
Göğsünde uyuyan inci gerdanlık.
Öylesine zayıfladı, sensiz,
Saçlarını çözüyor, bağlıyor
Ağlıyor Radha'cık, ağlıyor.

(Hari, hemen gidip Radha'yı getirmesini söylüyor haberci kadına. Kadın Radha'ya varıp diyor ki):

Yamuna kıyılarında seni bekliyor,
Saçlarında orman çiçekleri.
Bir yaprak düşse: "oh", diyor,
"Acaba gelen o mu?"
Ayaklarından halhallarını çıkar,
Lacivert şalını at omuzuna
Koş ona.
Bir bahar bulutunun üstünde uçan
Siyah turnalara benziyor incilerin.
Kanatlan Radha'cığım, kanatlan!
Geceler çabuk geçer,
Hari'nin göğsüne yaslan.

(Radha'nın yürüyecek hali bile kalmamış, düşe kalka yola çıkıyor. Onun yürekler parçalayan feryatlarını tekrara ne lüzum var? Ancak ertesi akşam buluşabiliyorlar. Radha yarı kızgın, yarı mesut... Hari af diliyor):

Konuş canım benim!
Korkularımın gecesini dağıtsın,
Dişlerinin mehtabı.
Susuz bir keklik gibi titreyen dudaklarım
Hasret, dudaklarının iksirine.

Beklettimse affet.
Öfkeyi bırak, bırak sevişelim...
İçim alev alev şehvet...
Neden konuşmuyorsun?
Bana dudaklarının lotüs şarabından sun!

Madem ki kızmışsın bana,
Cilalı tırnaklarını kalbime saplasana!

Kollarının zincirine vur beni,
Memelerinle ez,
Dişlerinle parala.
Hazlara gömülelim.
Bana dudaklarının lotüs şarabından sun!

Kızıl zambaklara dönmüş öfkeden,
Mavi lotüsleri andıran gözlerin.
Aşkın oklarına benziyor gamzen.
Geniş kalçalarında kemerin
Şıkırdasın!
Bana dudaklarının lotüs şarabından sun!

(Ceylan bakışlı dilberi yalvarışları ile yumuşatır Hari. Az ötedeki kulübeye gidip Radha'nın gelmesini bekler. Genç kadın süslenir, nedimelerinden biri şu türküyü söyler ona):

Yürüyemiyorsun memelerinin ağırlığından
Kalçalarının ağırlığından yürüyemiyorsun.
Napuralarında mücevherler
Çın çın öter.
Turnalar gibi yaklaş Hari'ye.
Bir el gibi çimenlerle oynuyor rüzgâr.
Muz fidanına benziyor kalçaların,
Gecikme güzel kadın.
Sanki aşkın dalgasına kapılmış
Yalpa vuruyor memelerin,
Hari'nin hasretiyle sarhoş.
Karanlık, gözlerde sürme,
Mavi lotüslerden birkaç karanlık,
İpek bir gecelik gibi,
Yumuşak ve serin.

....

Göğsünde nasıl titriyor gerdanlığın,
Gözlerinde aşkın coşkunluğu.
Körpe aşokalardan yatağın...
Eylen güzel kadın, eylen.
Aşkın sellerine bırak kendini.
Neden korkacaksın Hari'den?
O şimdi kölen.
Eylen güzel kadın, eylen.

(Radha sevgilisine koşuyor, nedimeleri yalnız bırakıyor bu güzel çifti...):

Güller açtı Radha'nın dudaklarında,
Utançtan, arzudan güller.
Nedimeler çekildiler,
Utanç utandı kaçtı,
Başbaşa kalınca
Sevgililer.

"Yeni açmış bir lotüs, ayacıkların.
Uzat onları yapraklara, uzat.
Fidanları utandırsın güzellikleri,
Konuş n'olursun!
Sözlerin bir deniz, bir haz denizi.
Bana o ummandan birkaç damla bal sun.

Geçen günleri unutalım,
Sevdalım.
Göğsünü hapseden şu kıskanç şalı
Görmesin gözlerim, görmesin.
Sen de ürperti içindesin,
Senin başın da hummalı.
Çılgın memelerin göğsümde dinlensin.
Neden gözlerin yarı kapalı?
Utanıyor musun?

Yalvarırım,
Bana dudaklarının şarabından sun.

• Kumrular ne kadar hazin dem çekiyorlardı
Sen uzaktayken.
Bakışların neden hâlâ süzgün?"

(İki kol, sarmaşık gibi kucakladı Hari'yi, memeler ezdi göğsünü, tırnaklar paraladı...)

YENİ HİNT DİLLERİ

HİNDÎ EDEBİYATI: KEBİR'DEN

Beni nerede arıyorsun?
Mescit tehi, kilise boş,
Ne Hint'teyim, ne Çin'deyim.
Kulum, senin içindeyim.
Güneş de gönlünde, ay da gönlünde,
Gözlerin kör dostum, göremiyorsun.
İçlerinde ezel neyi çalıyor,
Kulakların sağır, duyamıyorsun.
Bu benim, bu senin kavline düştün.
İyi ne, kötü ne, bilemiyorsun.
Benlik davasından sıyrılmadıkça
Ne yapsan boş, Hakka eremiyorsun.
Amel bir çiçektir, bilgi bir meyve
Neden o meyveyi deremiyorsun.
Misk ceylanda, ceylan miskten habersiz,
Cevher sende, akıl edemiyorsun.

O diyar, mevsimler şahı baharın,
Göklerinden nur boşanır o diyarın,
Nağmeler kanatlanır toprağından
Binlerce Krişna el pençe divan
Milyonla Vişnu secdeye kapanmış.
Veda okur sıra sıra Brahman.
İstiğrak içinde binlerce Şiva.
Her köşede rebap çalan bir Sarasvati.
Efendim tecelli eder o diyarda,
Santal, ıtır dalgalanır rüzgârda.
Kaç mutlu varabilir o diyara.

Hangi kıyılara yolculuk, ey dost,
Yolcu yok, yol yok önünde, rehber yok.
Deniz nerde, gemi nerde, gemici nerde?
O ülkelere sefer yok, gönül hey!
Ne sandal var, ne sandalcı, ne halat,
Zaman yok, zemin yok, asuman yok.
Nehir yok, göl yok, umman yok.
Nerden içeceksin, gönül hey.
Evren serap, vaha sensin
Susuzluktan yanıyorsan,
Kendi çeşmenden içersin.

Akşam hem göklerde, hem gönüllerde,
Gölgeler, kıyısı olmayan deniz.
Açılsın guruba pencereleriniz,
Kaybolun aşk denizinde.
Gönül lotüsünün tüveyçlerinden
Süzülen balı içiniz.
Dalgalara bırakın kendinizi,
İçinize dolsun umman.
Şarkılar geliyor uzaklardan,
Şarkılar, ilahiler, çan sesleri,

Coşkun, muhteşem ve ürkek.
Kebir der: kardeşim benim,
Bir saksıdır bu bedenim.
Tanrı, içindeki çiçek.

Aşk şarkılarıyla çınlıyor gece,
Gündüz aşk şarkılarıyla.
Toprak kulak kesilmiş,
Sen de dinle.
Ölüm kendisinden geçmiş, raks ediyor.
Hayat raks ediyor, kendinden geçmiş.
Toprak sarhoş, dağlar sarhoş, ummanlar sarhoş.
Kahkahalar geliyor uzaklardan,
Hıçkırıklar geliyor.
Ağlayarak raks ediyor insanlar.
Gülerek raks ediyor.
Cübbeni fırlat rüzgâra
Sen de karış insanlara.
Zemin sarhoş, zaman sarhoş
Bu şarkılarla sen de coş.

MARAT ŞAİRLERİ: TUKARAM'DAN

Şiirler yazıyormuşum,
Sözcükleri benim değil.
Vecd içinde dinlediğin
Bu türküler benim değil.

Ben Tanrı'nın nadan kulu
Bilemezken sağı solu

Bu yol ulların yolu.
Bu cevherler benim değil.

Konuşan O, söyleyen ben,
Öyle duydum efendimden.
Tuka der ki bu inleyen
Ses benim, söz benim değil.

Erenler köyünde için aşk dolar,
Ne bir kaygın kalır, ne ızdırabın.
Ben o köyde gezer bir garip geda,
Dilendiğim lütuf ayak türabın.

DRAVİT EDEBİYATI

TAMUL EDEBİYATI

Trivalluar'dan

VECİZELER

Yavuz fillerin alnında şalları,
Dilberlerin göğüslerinde.

Ona mücevherler sunsam,
Gerçek mücevher o.

Canla canan öyle kaynaşacak ki,
Meltem geçemeyecek aralarından.

Eller bakıp geçer kayıtsız,
Benim kalbim çarpar görünce,
Çiçekler gözlerine benzer de.

Sen de canan kadar güzel olsaydın,
Sana da taparlardı Ay!

Bir umman var, fırtınalı, ismi: aşk.
Ne salla aşılır, ne de gemiyle.

Kollarımdan parmaklarıma kayan bileziklerim,
Efendin seni terk etti, diyor.

Cananın sevgi ile nemli bakışı,
Çorak bir toprağa boşalan yağmur.

Gururumun kapısını utançla sürgülemiştim,
Aşkın baltası ne kapı bıraktı, ne sürgü.

Ayağı çamura saplanmayagörsün,
Koca bir orduya karşı koyan fili
Uyuz bir çakal öldürür.

Açın döktüğü gözyaşları,
Tokun servetini kemiren eğe.

Karanlık bir mahzende boynuna sarılan leş,
Hayâsız bir kahpenin yalancı nüvazişi...

Manikkavaşaga'dan

VUSLAT

Kâh bir fil karnında otağ kurmuşum,
Kâh hakir bir karıncadan doğmuşum.
Bir gün baktım ben de insan olmuşum.
Birbirine benziyordu sabahlar,
Her gün öğleleri acıkıyordum.
Gecelerim uykuyla geçiyordu.

Bir sabah ufkumda beliriverdin,
Günah kadar cazip bir şaheserdin.
Siyah kehrübardandı gözkapakların,
Dudakların erguvan.
Sen aşk, sen rüya, sen gerçek, sen yalan
Göğsünde güneşler pırıldıyordu.
Sen kıyısı olmayan umman.
Anladım ki deli dünya bir pazar,
O pazarda nice mecnunlar gezer,
Kapıldım onlara, ben de kul oldum.
Mihman oldum sağlık denen zindanda.
Yokluk denen cehennemde yaşadım.
Vahada yaşadım, çölde yaşadım.
Nazlar yalancıydı, ızdıraplar boş,
Kırıldı kolum kanadım.
Nihayet Tanrı'yı buldum içimde,
Sonsuz ve tek.
Dostlar Tanrı yok dediler,
Dost değil, davar sürüsü.
Kurtuluş çilede, dedi Brahman,
Kendini Tanrı'ya ver dedi, kimi.
Bir akşam Vedalar çaldı kapımı,
Bir kasırga gibi uğuldayarak.
Yılan itizalin zehrini sundu
Islık çalarak.
Hatalar kuşattı dört bir yanımı,
Raks ettim, yalvardım, ağladım, Tanrı
Gülümsüyordu.
Dediler ki filin dişi yamandır,
Dediler ki güven olmaz kadına.
Rüzgâr gibi doldun damarlarıma
Gönlümde binlerce çiçek açıldı.

KANNARA EDEBİYATINDAN

PAPAĞAN

Papağan kafesinde yok,
Kafes boş, Hari, ah Hari.
Dinle beni bacım, dinle.
Bir papağancığım vardı,
Evde yokken kedi kapmış,
Kapmış da kaçırmış bacım.
Bir kuşum vardı dünyada,
Özenmiş, yetiştirmiştim,
Boynunda inci gerdanlık,
Kuşum yok artık, yok artık.
Yeşil bir papağandı o,
Yemyeşildi yemyeşildi.
Şirin bir papağandı o.
Minicikti minnacıktı.
Evimi başıma yıktı,
Ram ram diyordu boyuna
Diyecek yoktu huyuna,
Ve tüyleri ipektendi.
Dokuz kapılı saraydan
Duvarları delip kaçtı.
Göklerde şimdi papağan.
Ah bacım, vah bacım.
Verdiğim sütü içerdi,
Ne ikram edersem yerdi.
Yağımın dörtte üçünü
Ona ayırırdım her gün
Yine de uçtu avucumdan.
Papağan kafesinde yok,
Kafes boş, Hari, ah Hari.

Purandharadasa

TELUGU EDEBİYATINDAN

YOGİ'Yİ TAŞLAMA

İt dalaşmaktan hoşlanır,
Turna kuşu dikilmekten.
Eşeksen anır ha anır,
Kurbağa dalmaktan hoşlanır.
Binbir arzu kanatlanır
Gönlümüzden... Yaşamak hoş.
Yogi bunlardan habersiz.
Efendiyi dinlerseniz:
Hazlar yalan, emeller boş.

Vemana

BRAHMANI TAŞLAMA

Çoluktan çocuktan ayrıl,
Demir kuşak sar beline,
Hayvanlar gibi sürün dur,
Ne geçerse ye eline,
Sonsuz mutluluğun yolu
Sorarım size bu mudur?
Küle bular suratını
Ama burnu kıpkırmızı
Belli ki kafayı çekmiş.
Ağzında dua sakızı.
Bak yine kendinden geçmiş.
Boynuna kolye takınca,
Yokolacak her sakınca
Ver elini doğru cennet.
Ayı postu yıkanmakla

Ağarır mı a Brahman.
Tanrı daha mı sevecek
Seni, putları yalarsan...

Vemana

TEMEL TARİHLER

İSA'DAN ÖNCE

9000: Tamul Sangam edebiyatının farazî başlangıç tarihi
4000: Mezor'da neolitik medeniyet
3000-2500: Mohenco Daro medeniyeti
2000: Rig-Veda'nın yazılmaya başlandığı tahminî tarih
1400: Atharva-Veda'nın kaleme alındığı tahminî tarih
1375: İlk Aryalılar'ın İndus'a girmesi
1300: Yacnavalkiya. Yacur-Veda.
1000: En eski Upanişadlar
700-400: Bellibaşlı Upanişadlar
545: Keyhüsrev'in (Kyros) Hind'e girişi
527: Cainizmin kurucusu Mahavira'nın yaklaşık ölüm tarihi
- Dara'nın (Darius) Hind'e girişi
500: İlk Sutra'lar
478 (480 ?): Buda'nın yaklaşık ölüm tarihi
- Panini'nin Sanskritçe grameri tespiti
327-325: İskender'in Hint seferi
322-298 (veya 313-291): Morya hanedanı ve Moryalı I. Çandragupta'nın iktidar yılları
- Mahabharata'nın yazılmaya başlandığı tahminî tarih
302-298: Megasthenes Pataliputra'da
272-232 (veya 261-226): Morya hükümdarı Aşoka
- Aşoka yazıtları
200 civarı: Patancali, yoga'nın kurucusu
- Ramayana'nın yazılmaya başlandığı tahminî tarih
190: Demetrios'un Kuzey Hind'i ve Afganistan'ı ele geçirmesi
185 veya 176: Moryalılar'ın sonu
175: Budizmin Palice Düsturu'nun yazılması
166-145: Menandros'un Pencap'taki hâkimiyeti
100: Manu Kanunları

İSA'DAN SONRA

60: İlk felsefî Sutralar'ın yazılışı
100: İlk Puranalar'ın yazıldığı tahminî tarih
- Mahabharata'nın yazılışının sonu
144: Kuşan hükümdarı Kanişka'nın başa geçmesi
200: Bharata'nın "Natya-Şastra"sı ile klasik Sanskrit tiyatrosunun başlaması
- Ramayana'nın yazılışının sonu
300-350: Pança-Tantra
320: Gupta sülalesi
335: I. Çandragupta'nın ölümü
375-414: II. Çandragupta

375 civarı: Kalidasa'nın yaşadığı dönem
380-413: Vikramaditya
- Kalidasa
450: Kannara edebiyatından ilk örnekler
500: Sonuncu Sutra'lar
510: Guptaların sonu
600 civarı: Şivacılık ve Vişnuculuğun Güney Hindistan'da gelişmesi
606-647: Kanoç hükümdarı Harşa'nın saltanatı ve Kuzey Hindistan'ın birliğinin sağlanması
629-642: Hiuen-tsang'ın Hint yolculukları
633: Teluguce ilk eserler
671-695: Yi-tsing'in Hint yolculuğu
711: Araplar'ın Sint bölgesine yerleşmeye başlamaları
788-820: Şankara, brahmanizmin en önemli filozoflarından, Vedanta'nın temsilcisi.
800-1350: Kamboç'un altın çağı
800-1400: Raçputana'nın altın çağı
850-1330: Kannara edebiyatında cainist dönem
973-1048: El Biruni
986-987: Gazneli hükümdarı Sevüktekin'in Hind'e yaptığı ilk Türk-İslâm akını
993: Delhi'nin kuruluşu
1001-1027: Gazneli Mahmut'un Hind'e düzenlediği on altı seferin başlangıç ve bitiş tarihleri
1101: Bilinen en eski Bengalce el yazmaları
1114: Matematikçi Baskara
1175: Gurlu Muhammet'in Hind'e düzenlediği ilk akınlar
1185: Klasik Bengal edebiyatı şairi Cayadeva
1185-1186: Gurlu Muhammet'in Lahor seferi ve Lahor'u ele geçirmesi
1192: Gurlu Muhammet Delhi'yi de alır ve İslâm hâkimiyeti Hint'te yaygınlaşır
1206-1451: Delhi Türk sultanlıkları
1275 civarı: Ramayana'nın Tamulcaya uyarlanışı
- Maratcanın ünlü şairi Cnandev
1292-1293: Marco Polo Güney Hindistan'da
1296-1316: Delhi Türk sultanlarından Sultan Alaattin dönemi
1303: Alaattin'in Çitor'u zaptı
1306-1310: Güney Hindistan'ın Müslümanlar tarafından istilası
1325-1351: Sultan Muhammet bin Tuğluk
1336: Vicanayagar'ın kuruluşu
1336-1405: Timurlenk'in hayatı
1398: Timurlenk'in Delhi'yi kuşatması
1351-1388: Sultan III. Firuz Şah
1410 civarı: Kannara ve Telugu edebiyatlarının yükselişi
1440-1518: Hindî şair Kebir'in hayatı
1469-1538: Sih mezhebinin kurucusu Nanak Şah, Kebir'in şakirdi
1483-1530: Babürlü İmparatorluğu'nun kurucusu Babür Şah
1498: Vasco da Gama'nın Hind'e varışı
1510: Portekizliler'in Goa'yı işgali

1525: Babür'ün Delhi seferi ve Moğol İmparatorluğu'nun başlangıcı
1526: Babür'ün Delhi'yi ele geçirip kendini Delhi sultanı ilan etmesi
1526-1856: Hint yarımadasındaki en önemli Türk-İslâm devletlerinden Babürlü İmparatorluğu dönemi
1530-1556: Babür'ün oğlu Hümayun'un iktidarı
1532-1624: Tulsidas, modern Hindî'nin yaratıcısı
1556-1605: Hümayun'un oğlu Ekber Şah'ın dönemi
1574: Tulsidas'ın Ramayana'yı Hindîce yazmaya başladığı tarih
1600: "Şarkî Hint Kumpanyası"nın İngilizler tarafından kurulması
1605-1627: Ekber Şah'ın oğlu Cihangir Şah'ın dönemi
1607-1649: Tukaram, en büyük Marat şairi
1615: İngiliz Thomas Roe'nun elçi olarak Delhi'ye gelmesi
1622: Hollandalıların Batı Hint Kumpanyası'nı kurmaları
1628-1659: Cihangir'in oğlu Şah Cihan dönemi
1631: Şah Cihan'ın ölen karısı Mümtaz Mahal için Agra şehri civarında yaptırttığı mozolenin (Taç Mahal) açılışı.
1639: İngilizlerin Madras'ı ele geçirerek St. George kalesini yapmaları
1641: Hollandalıların Malaka'yı zaptı
1657-1658: Şah Cihan'ın oğlu Dara Şükuh dönemi
1658-1707: Şah Cihan'ın oğlu ve Dara Şükuh'un küçük kardeşi Evrengzib'in imparatorluk dönemi
1663: Cochin'i işgal eden Hollandalıların Malabar sahilindeki üstünlüklerinin başlangıcı
- Bengal'de ilk İngiliz kolonisinin kuruluşu
1664: Fransızlar'ın 14. Louis döneminde "Hint Kumpanyası"nı kurmaları
1674: Fransızlar'ın Pondişeri'yi kurmaları. Pondişeri, yüzyıl kadar, Fransa'nın Hindistan'daki kalesi olacaktır
1690: İngilizler'in Kalküta'yı kurmaları
1716: Kalküta'daki William kalesinin yapımı
1746-1748: İngilizlerle Fransızlar arasındaki egemenlik savaşları
1756: İngiliz-Fransız savaşlarının devamı
1757: Plassey savaşı ve İngilizlerin Bengal ordusu karşısında kazandığı zafer. Bu zafer, Hindistan'daki İngiliz-Hint İmparatorluğu'nun da başlangıcıdır
1758-1767: Robert Clive, Bengal valisi
1761: Pondişeri'nin Fransızların elinden çıkarak İngilizlere geçmesi
1763: Paris antlaşması
1772-1774: Warren Hastings, Bengal valisi
1772-1833: Rammohan Roy
1775-1782: İngilizler'le Maratlar arasında savaş
1784: İngilizler'in Kalküta'da "Bengal Asya Cemiyeti"ni (Asiatic Society of Bengal) kurmaları. Başkan: William Jones
1786-1793: Lord Cornwallis, Bengal valisi
1786-1820: İngiliz-Hint İmparatorluğu'nun ilk dönemi
1788: "Asya Araştırmaları veya Çalışma Raporları" (Asiatic Rescherches or Transactions) adlı derginin Kalküta'da yayımlanmaya başlaması
1795: Paris'te "Yaşayan Doğu Dilleri Okulu"nun (Ecole des Langues Orientales

Vivantes) kuruluş yılı
1803: İngilizler'in Delhi'yi işgali. İkinci İngiliz-Marat savaşı
1804: Bombay'da Bengal Asya Cemiyeti'nin (Bombay Branch of the Asiatic Society) bir şubesinin kurulması
1817-1819: İngilizler'le Maratlar arasında üçüncü savaş
1820-1856: İngiliz-Hint İmparatorluğu'nun egemenlik dönemi
1821: "Paris Asya Cemiyeti"nin (Société Asiatique de Paris) kuruluşu. Başkan: Silvestre de Sacy
1823: "Asya Dergisi"nin (Journal Asiatique) yayına başlaması
- Londra'daki "Büyük Britanya ve İrlanda Asya Kraliyet Cemiyeti"nin (Royal As Society of Great Britain and Ireland) kurulması
1814-1823: Lord W. C. Hastings, Hindistan umumî valisi
1823-1835: Lord Bentick Hindistan umumî valisi
1829: "Sati"nin kaldırılması
1836-1886: Şiri Ramakrişna
1839: "Asiatic Rescherches or Transactions" dergisinin son sayısı ve onun yerine "Journal of the Asiatic Society of Bengal"in çıkmaya başlaması
1839-1842: Birinci İngiltere-Afganistan savaşı
1845-1849: İngilizler'le Sihler arasında savaş
1857: Sipahiler'in isyanı ve İngiliz egemenliğinin sarsılması
1858: İngilizler'in yeniden idareyi ele geçirmeleri
1858-1898: İngilizler için barış ve yükselme dönemi veya "Pax Britannica"
1861-1941: Rabindranat Tagor
1863-1902: Svami Vivekananda
1868: Paris'te "Yüksek Öğretim Okulu"nun (Ecole des Hautes Etudes) kurulması ve Sanskritçe kürsüsüne Bergaigne'in başkan seçilmesi
1869-1948: Mahatma Gandi
1870-1950: Şiri Orobindo
1873-1938: Orducanın büyük şairi İkbal
1877: Viktorya'nın Hint kraliçesi ilan edilmesi
1878-1880: İkinci İngiltere-Afganistan savaşı
1885: Hint Millî Kongresi'nin kuruluşu
1889-1905: Lord Curzon, Hindistan hidivi
1916-1921: Lord Chelmsford'un hidivliği ve Hindistan'ın bağımsızlığını öngören yeni bir anayasanın kabulü ile İngiliz Hindistan'ında değişiklik
1913: Tagor'un Nobel barış ödülünü kazanması
1919: Gandi'nin Hindistan bağımsızlık savaşına katılması
- Amristar faciası
1920: Hint Millî Kongresi'nin başına Gandi'nin geçmesi
1921-1926: Lord Reading'in hidivliği
1926-1931: Lord Irwin'in hidivliği
1929: Millî Kongre'nin başına Nehru'nun geçmesi
1931: Lord Willington'un hidivliği
1947: Hindistan'ın bağımsızlığı ve Pakistan devletinin kuruluşu
1948: Gandi'nin öldürülüşü
1950: Hindistan'da cumhuriyetin ilanı

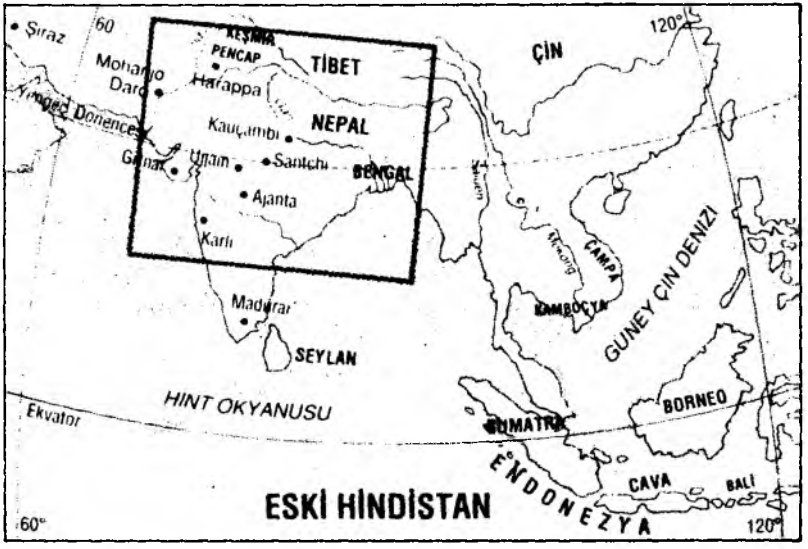
Şiraz
60
KEŞMİR
PENCAP
TİBET
ÇİN
120°
Mohenjo Daro
Harappa
Kaveri Donguncesi
Kauçambi
NEPAL
Gamar
Ujjain
Santchi
BENGAL
Ajanta
Karli
Mekong
CAMPA
KAMBOÇYA
GUNEY ÇIN DENIZI
Madurai
SEYLAN
HINT OKYANUSU
Ekvator
SUMATRA
BORNEO
ENDONEZYA
CAVA
BALI
ESKİ HİNDİSTAN
60°
120°

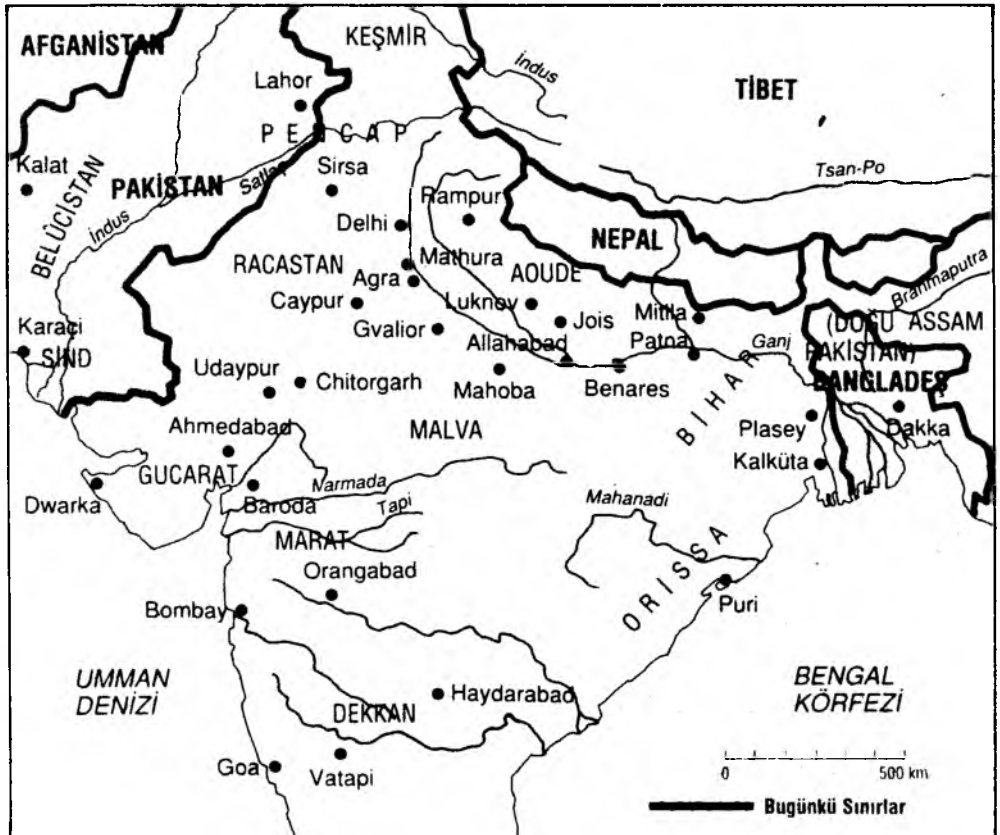
AFGANİSTAN
KEŞMİR
İndus
TİBET
Lahor
P E N C A P
Kalat
PAKİSTAN
Satlej
Sirsa
Tsan-Po
Rampur
BELÜCİSTAN
İndus
Delhi
NEPAL
Mathura
RACASTAN
AOUDE
Agra
Brahmaputra
Caypur
Lukney
Jois
Mitila
(DOĞU ASSAM
Karaçi
Gvalior
Allahabad
Patna
Ganj
PAKİSTAN)
SİND
Udaypur
Chitorgarh
Mahoba
Benares
BİHAR
BANGLADEŞ
Ahmedabad
MALVA
Plasey
Dakka
Kalküta
GUCARAT
Narmada
Dwarka
Baroda
Tapi
Mahanadi
MARAT
Orangabad
ORİSSA
Puri
Bombay
UMMAN
DENİZİ
Haydarabad
BENGAL
KÖRFEZİ
DEKKAN
0
500 km
Goa
Vatapi
Bugünkü Sınırlar

SÖZLÜK

A

Advaita: Vahdet-i vücut. Ruhla madde ikiliğini kabul etmeyen görüş.

Agama: Tanrı ilhamı olan kutsal kitaplar. Bilhassa Tanrı Şiva ile Şakti'yi öven "tantra" nevinden eserler. Budistler'in kutsal kitaplarından dördü.

Agni: Vedalar dininin en büyük Tanrılarından biri. Ateş Tanrısı.

Ahimsa: Hint ahlâkının ana ilkelerinden biri: kötülüğe sevgi ile mukabele etmek. "Zor-yok" anlayışı.

Alamkara Şastra: Şiir sanatı.

Apsara: Gökle toprak arasında bir çeşit aracı, su perileri. Candarva'nın karısı.

Aranyakalar: Ormanda verilen gizli dersler, Upanişadlar.

Arcuna: Mahabharata'nın kahramanı, Krişna'nın müridi beş Pandava kardeşten biri.

Arta: Zenginlik.

Arta Şastra: Kâr ilmi.

Arya-Samaç: Dayananda Sarvati'nin 1875'de kurduğu ıslahatçı bir dernek.

Aşoka: İsa'dan 272 yıl önce tahta çıkan filozof-hükümdar. Morya hanedanının en tanınmış temsilcilerinden. Budizmin Konstantinos'u. Ahimsa'nın kurucularından biri.

Asuralar: Önceleri "tanrısal" anlamına kullanılmış. Varuna ile Mitra'nın sıfatı. Sonra tamamen ters bir anlam kazanmış: kâfir. Asura, ifritlerin sıfatı olmuş. Asuralar'ın en büyüklerinden biri Raghu, Güneşin azılı düşmanı.

Aşram: Ömrün dört çağı: öğrencilik, evlilik, ormanda içe kapanış, dervişlik.

Aşvameda: At kurban etme.

Aşverenler: Sabahla akşam'ı canlandıran ikiz Tanrılar.

Atharva: Vedalar'ın dördüncüsü ve sonuncusu.

Atman: Gerçek ben, "öz", "O". Ruh.

Avadana: Buda'nın yarı mensur yarı manzum hayat hikâyeleri.

Avatar: Tanrı'nın yeryüzüne inişi.

Avesta: İran'ın en eski dinî yazılarının bütünü.

B

Bakti: Aşk. Aşk yolu ile Tanrı'ya varmak. Bodisatva olabilmenin yolu.

Bakti-Yoga: Aşk yolu ile Tanrı'ya varmayı sağlayan Yoga dalı.

Bhagavad-Gita: Mahabharata'nın içinde yeralan büyük felsefî destan.

Bhagavan: Mutlu. Krişna'nın adlarından.

Bhagavata-Purana: Puranalar'ın en önemlisi. Konusu, Krişna'nın menkıbeleri.

Bharata: Hintli, Hint ırkından.

Bodisatva: Budizmin "Mahayana" inancında, başkalarına yardım için, kendi kurtuluşundan vazgeçen.

Brahma: Brahman'ın kişileşmesi sonucu ortaya çıkan Tanrı, Vişnu ve Şiva'yla beraber Hind'in üç yaratıcı Tanrısı'ndan biri (Bkz. Trimurti).

Brahman: Başlangıçta büyülü formül, dua. Sonra kutsal bilgi, Vedalar. Nihayet dünyanın özü, evrensel ruh, mutlak.

Brahmanlar: Rahipler. En üst kast'ın mensupları.

Brahmanizm: Bkz. Enduizm.

Brahma-Samaç: Rammohan Roy'un 1828'de kurduğu ıslahatçı bir mektep.

Buda: Çakya ailesinden kral Şudodana ile kraliçe Maha Maya'nın çocukları. Adı Sidarta, ama budizmin çeşitli metinlerinde Gotama, Çakyamuni gibi değişik adları da var. İsa'dan önce 560 civarında doğup, seksen yıllık bir hayattan sonra 480'de öldüğü kabul edilir. Budizmin kurucusu.

Budizm: Vedalar'daki temel kavramları inkâr eden, brahmanizme karşı çıkan felsefî görüş, Tanrısı olmayan bir din.

C

Cainizm: Buda'nın çağdaşı olan Mahavira tarafından kurulan din. Mahavira'mn bir adı da Cina (muzaffer), bu inancın ismi olan "cainizm" de Cina'dan geliyor. Budizmden az önce, brahmanizmin katılığına karşı çıkan bir düşünce ve inanç sistemi. "Ahimsa" kavramını ilk defa Cainistler geliştirir.

Cataka: Buda'nın çeşitli zamanlarda dünyaya gelişini anlatan hikâyeler.

Cina: Cainizmin kurucusu.

Cnana: Tam bilgi, marifet.

D

Darma: Hukuk ve din bakımından insanların bağlı bulundukları kaideler. Şeriat, yasa, kanun.

Darma-Sutra: Vedalar çağının yarı hukukî, yarı dinî metinleri.

Darma-Şastra: Darma Sutralar'ın zaman içinde aldıkları son şekil. En eskileri "Manu Mecellesi".

Daşarata: Rama'nın babası olan Ayahodya hükümdarı.

Darşana: Hint'te ortodoks sayılan altı felsefe sistemi.

Deva: Gökyüzündeki ikinci derecede önemli Tanrılar. Büyük peygamberlerin isminin arkasına eklenen bir sıfat.

Dropadi: Pandavalı kardeşlerin karısı.

Dravit: Güney Hind'in Aryalı olmayan yerlileri.

Durga: Ana Tanrıça'nın isimlerinden biri.

E

Enduizm (veya Hinduizm): "Hint edebiyatının ilk örnekleri olan Vedalar, adına kâh brahmanizm, kâh enduizm denilen dinin de en eski belgeleri. Brahmanizmle enduizmi birbirinden ayırmak için şöyle bir tarif yapılabilir: "Brahmanizm", kısmen veya tamamen Vedalar diniyle kaynaşan, eski çağların dini. "Enduizm" ise, daha çok Hint'teki dinî gelişmelerin bütünü. Enduizmi Vedalar'la başlatanlar da var, Vedalar çağının bitiminden sonra başlatanlar da" (L. Renou).

G

Gandarvalar: Yarı at, yarı insan yaratıklar Vedalar'a eski halk inançlarından sızmış. Soma'ya bekçilik ederler, Güneşe arabacılık.

Gita-Govenda: Krişna ile Radha'nın aşkları üzerine lirik şiir, 12. yüzyılda Cayadeva tarafından yazılmış.

Gitancali: Tagor'un Bengalce lirik poem'i.

Guptalar: Moryalılar'dan sonraki ilk Hintli hükümdar sülalesi. Hakimiyetinin başlangıç tarihi 320. En tanınmış temsilcisi II. Çandragupta (375 yılları civarında).

Guru: Mürşit, üstat, pîr.

Govinda: Krişna'nın sıfatlarından.

H

Hanuman: Ramayana'da çok önemli bir rol oynayan maymunun adı, kendisini Rama'ya adar. Hanuman Tanrı'nın hizmetkârı kabul edilir.

Hari: Kişileşmiş Tanrı'nın isimlerinden biri, Vişnu'yla bir tutulur. Dinî şarkı ve dualarda en çok kullanılan Tanrı ismi.

Harivamşa: Mahabharata'nın eki sayılan destan.

Harşa: 7. yüzyılda (606-647) yaşayan Hint hükümdarı.

Birçok dramın yazarı.

Hatha-Yoga: Bir yoga okulu. Gayret yogası.

Hinayana: Budizmin ilk şekli. Küçük gemi.

İ

İndra: Savaş Tanrısı.

J

Jamuna: Krişna'nın çocukluğunun geçtiği bölgeyi de sulayan kutsal nehir, Ganj'ın bir kolu.

K

Kala: Zaman, kader.

Kali: Ana Tanrıça'nın bir başka ismi. Mükemmel olmayan her şeyi yokedici enerji, güç.

Karma-Yoga: Menfaat düşünmeden, bir karşılık beklenmeden yapılan yoga.

Karman: Brahmanizmin temel kavramlarından biri. Eylem. Kişinin geçmişteki eylemleri sonucu hayvan veya insan şeklinde yeniden doğuşu. İnsanın eylemlerini yönlendirerek kaderini tayin edebileceğini savunan görüş. Samsara doktrininin ayrılmaz parçası.

Korava: Mahabharata'da Pandavalar'ın düşmanları.

Kotilya: Çandragupta'nın veziri, Hind'in Makyavel'i.

Krişna: Bakti'nin Tanrısı, manevî aşk. Vişnu'nun bir avatar'ı. Bütün Hint'te Hint mitolojisinin en tanınmış kahramanı. İki şekilde tecelli eder. Ya Jamuna nehri kıyılarında oynarken birçok mucizeler yaratan bir çocuk. Ya da Mahabharata'da, Pandava kardeşlere yardım eden, özellikle de Arcuna'ya öğütler veren ve Bhagavad-Gita'yı açıklayan bir prens (Bkz. Trimurti).

Kşatriya: Savaşçı, asil. Brahmanlar'dan sonra gelen kast.

Kundalini: Tantrik yoga'nın kadın gücü. Vücudun alt

kısmında otağ kuran yılan biçiminde bir Tanrıça. Kafaya çıkması için uyandırılması gerek. Cinsî güç.

L

Lakşmi: Bolluk ve güzellik Tanrıçası.

Lakşmana: Ramayana kahramanı Rama'nın küçük kardeşi.

Lanka: Seylan.

Linga: Ayırıcı işaret. Falüs.

M

Mahabharata: Hind'in ve dünyanın en uzun destanı. Pandava kardeşlerle Korava'lar'ın cengini anlatır.

Mahadeva: Büyük Tanrı. Şiva'nın sıfatı.

Mahavira: Büyük kahraman anlamına, cainizmin kurucusunun bir ismi.

Mahayana: Büyük gemi. Kuzeyde gelişen Budist okulların genel adı.

Mantra: Büyü adabı. Kutsal formül.

Manu: İnsan soyunun yaratıcısı. Brahmanizmin ideal ahlâk kurallarını ele alan "Manusmriti"nin yazarı.

Maya: Büyülü güç. Gerçeği örten bir nevi tül. Gerçeği anlama vehmi, bu vehmi sağlayan tanrısal güç.

Mitra: Vedalar'daki önemli Tanrılar'dan biri, daha çok Tanrı Varuna'yla birlikte anılır.

Mohenco-Daro: Hint'te en eski medeniyetin geliştiği şehir.

Moksa: Tenasuh'tan (metampsikoz'dan, yani Samsara'dan) kurtuluş. Bkz. Samsara ve Yoga.

Morya: İsa'dan önce 4 ila 2. asırlar arasında hüküm süren bir Hint hanedanı. En büyük temsilcisi Aşoka.

N

Narayana: Suların üstünde hareket eden evrensel ruh. Vişnu'nun sıfatlarından biri.

Natya Şastra: Bharata'nın yazdığı söylenen tiyatro sanatına dair kitap.

Nirvana: Karman ve Samsara'dan kurtuluş. Nihaî gayeyi elde etme. Bazen de her şeyin sona ermesi.

O

Om: A.U.M. harfleriyle belirtilen kutsal isim, Tanrı'nın ismi.

P

Pada: Mısra.

Pandava: Mahabharata'da yüz yeğenin karşısında dövüşen beş kardeş, hepsi de Pandu'nun oğlu: Yudistra, Bima, Arcuna, Nakula ve Sahadeva.

Pandit: Hoca, allame.

Paramatman: Büyük ruh, Tanrı.

Parvati: Tanrı Şiva'nın karısı. Evrenin annesi Ana Tanrıça.

Pracapati: Brahmanalar çağının en büyük Tanrısı.

Prakriti: Dişi Tanrı'nın kişiliği. Samkhya-Yoga'da dünyayı yaratan aktif madde, enerji.

Puranalar: Hint'te çok yaygın kutsal metinlere verilen ad, mitolojik halk hikâyeleri.

Puruşa: Erkek Tanrı'nın kişiliği. Yoga'da hareketsiz manevî cevher. Prakriti'nin zıddı.

R

Radha: Krişna'nın tercih ettiği Tanrıça.

Rama: Vişnu'nun yedinci tecellisi. Hint mitolojisinin Krişna'dan sonra en tanınmış kahramanı. Ramayana'nın

konusu kendi hikâyesi.

Ramayana: Valmiki'nin yazdığı kabul edilen ve Rama'mn maceralarını anlatan, Hind'in en büyük iki destanından biri.

Ravana: Şeytanların kralı, Ramayana'da Rama'nın baş düşmanı.

Raza: Tat, bir sanat eserinin dinleyici üzerindeki tesiri. Şiir sanatının temellerinden biri.

Rig-Veda: Çeşitli ilahilerden oluşan Vedalar'ın en eski bölümü.

Rişi: Mutlak hakikati gören. Büyük bilge. Vedalar'daki ilahileri yazanlar.

Rita: Kozmosla kişi arasındaki uyarlık. Ölçü, kanun, düzen.

Ritu: Mevsim.

S

Sabha: Toplantı, toplantı yeri. Özellikle şiir okumak için yapılan toplantılar.

Sadhana: Manevî bakımdan yükselmek, Samsara'nın dışına çıkabilmek, "kurtulmak" için izlenmesi gereken her türlü disiplin.

Sama-Veda: Vedalar'ın üçüncüsü.

Samadhi: Vecit, cezbe, istiğrak, ölüm.

Samkiya: "Darşana"lardan (en eski felsefî sistemler) biri. Bilge Kapila'ya atfedilen, prakriti ile puruşa ayırımına dayanan ve daha sonraki felsefî sistemler tarafından da benimsenen düalist (ikici) doktrin. Varlığın iki cevheri var, biri prakriti, hareket; diğeri puruşa, sükûn; ruh, değişmeyen varlık.

Samsara: Ruhların göçü. Hintli'nin şuuraltına yerleşmiş ve "Karman" inancıyla bütünleşen bir inanç. Upanişadlarla başlayan bu inanç Asya'dan Yunanistan'a sızmış. Samsara, sonsuza uzanan bir zincir, her halkadan yalnız bir defa geçilir,

her halka ötekilerden farklı. Yaşadığımız hayat, hayatın sonsuz şekillerinden bir tanesi. Ne ölüm var, ne ölümsüzlük, ruh ezelî. Ölüm ve doğumların bu sonsuz çarkından "Kurtuluş", sadhana ile mümkün olabilir.

Sarasvati: Hitabet, bilim ve bilgelik Ana Tanrıçası.

Sati: Vefakâr zevce. Kendisini ölen kocasıyla beraber yaktıran kadın. Satî, esasında bir Tanrıça, Dakşa'nın kızı, Şiva'nın karısı. Babasıyla kocası arasında kavga çıkınca üzüntüsünden intihar eder. Kocalarıyla beraber ateşe atılan kadınlara "sati" denilişi bundan.

Sita: Canaka'nın kızı, Rama'nın karısı. Ramayana'nın kadın başkahramanı. Sadık ve afif eş timsali.

Soma: Vedalar'da adı geçen kutsal içki.

Sutralar: Vedalar geleneğine bağlı eserleri açıklayan metinler.

Ş

Şakti: Tanrı'nın adeta maddeleşen ve kendi dışında bir varlık kazanan yaratıcı gücü. Kalıptan kalıba geçen bir Tanrıça, herkesin taptığı ayrı bir Ana Tanrıça var. Tanrılar'ın karıları: Durga Şiva'nın şakti'si, Lakşmi Vişnu'nun, Radha Krişna'nın...

Şakuntala: Kalidasa'nın şaheseri.

Şastra: İlim veya tekniğin herhangi bir koluna ait didaktik kutsal eser.

Şataka: Lirik veya gnomik eserler, umumiyetle bir şataka (yani yüz beyit) teşkil ederler.

Şiva: Brahma, Vişnu, Şiva üçlüsündeki Tanrılar'dan biri. Tahrip edici yanı ön planda, ama "Şakti"siyle birleştiğinde yapıcı ve yaratıcı yanı ön plana çıkar ve o zaman da simgesi linga'dır (Bkz. Trimurti).

Şruti: Vahiy. Vahiy mahsulü eser.

Şudra: Kastların en aşağısı.

T

Tantra: Şiva ile Şakti arasındaki konuşmalar şeklinde aktarılmış kutsal yazılar. Tanrısal olan gerçek, tek gerçektir. Tantralar'da Şakti'ye ibadet edilir.

Tantrizm: Bir yoga okulu.

Tat Tvam Asi: "Sen Busun". Ferdî ruhla evrensel varlık arasındaki ayniyeti haykıran düstur.

Trimurti: Hind'in üç büyük Tanrısı: Brahma, Vişnu ve Şiva.

U

Upanişadlar: Adak, Tanrı, ruh gibi konularla ilgili hakikatleri kuşaktan kuşağa aktaran ve Hint felsefesinin temelini oluşturan mistik eserler. Upanişad, "şad" fiilinden geliyor: oturmak. "Upa" ise yanında demek. Mürşit bu gizli dersleri yalnız en yakın müritlerine lâyık görüyordu. Upanişadlar'a "Vedanta" da denir.

V

Vaişya: Üçüncü kast. Brahmanlar ve Kşatriyalar'dan sonra gelen ve zanaatkârlar, çiftçiler, çobanların teşkil ettiği sınıf.

Varna: Renk, kast.

Varuna: Akşamın pırıltısı, ayı ve yıldızları ile gece. Vedalar'da Tanrı Varuna ile Tanrı Mitra hep beraber anılır. Varuna ile Mitra âdeta tek Tanrı.

Vasanta: Bahar.

Vayu: Vedalar'da rüzgâr Tanrısı.

Vedalar: Hint Aryalılar'ın en eski eserleri olan ilahiler bütünü. Bilgi, bilgelik.

Vedanga: Sutralar, dilbilgisi ve astronomi ile ilgili çeşitli metinleriyle, Vedanga'yı teşkil eder. Vedanga, yani Vedalar'a bağlı ilim.

Vedanta: Vedalar'ın sonu. Upanişadlar'm sonunda yeralan dinî ve felsefî metinler. Upanişadlar'a bağlı metafizik düşünceler.

Vedizm: Vedalar dini. Hint'teki dinlerin en eski şekli. Vedalar'da beliren bu din anlayışına brahmanizm ve zamanla enduizm de denir.

Vişnu: Brahma, Vişnu, Şiva üçlüsünden Tanrı. Evrenin koruyucusu. Dünyayı tehdit eden her tehlikede onun bir avatarı çıkar ortaya ve dünyayı kurtarır. Vişnu'ya, Rama ve Krişna'ya yönelik bakti-yoga ile erişilebilir.

Vibişana: Ravana'nın kardeşi. Ramayana'da Rama'nın zaferi sonucu Ravana'nın yerine Lanka tahta çıkar.

Y

Yacnavalkiya: Upanişadlar'da adı sık geçen bir filozof.

Yacur-Veda: Vedaların törenlerden bahseden bölümü.

Yama: İlk fani. Öldükten sonra, Ölüm Tanrısı olmuş.

Yoga: Kontrol, birleşme. İnsanın maddî ve manevî egzersizlerle Samsara'dan kurtulma yolları. Mistik hayata geçebilmek için başvurulan her türlü vasıta. Yoga, altı "Darşana"dan biri, ana metin Patancali'nin "Yoga-Sutra"sı. Yazılış tarihi bilinmiyor. Yoga'nın temel unsurları: "yaratılışımızdaki büyük giriftliğin şuuruna varmak, varlığımızı yönetici bilginin kontrolünde vazetmek". Yoga'nın son aşaması "samadhi", vücutla ruhun, özne ile nesnenin kaynaşması.

Batı ile Doğu arasındaki fark şu: Hintli için ruh zihinden ibaret değil, düşünce ile amel bir. Bilmek, aynı zamanda istemek ve yapabilmektir. Bu itibarla yoga hem marifetler marifeti, hem bir kendi kendini yaratış. Psikolojinin, doğumundan beri bir çözüm yolu bekleyen nice problemleri, yoga'nm ışığında halledilebilecektir.

Tarih

Durant (Will), *Histoire de la Civilisation*, 32. cilt, Editions Rencontres, Lozan, 1962.
Mohl (Juhl), *Vingt septs ans d'Histoire des Etudes Orientales*, 2 cilt, Reinwald, Paris, 1879 ve 1880.
Grousset (René), *Histoire de l'Extrême-Orient*, 2 cilt, Geutner, Paris, 1929 ve 1930.
Grousset (René), *Bilan de l'Histoire*, Le Monde en 10/18, Paris, 1962.
Guénon (René), *La Crise du Monde Moderne*, Gallimard, Paris, 1964.
Ruben (Walter), *Eski Hint Tarihi*, Almanca'dan çeviren C. Z. Şahbey, DTCF yayınlarından, Ankara, 1944.
Vincent (Smith), *History of India*, Oxford Press, 1955.

Din, Felsefe, Kültür

Arvon (Henri), *Le Boudhisme*, PUF, Paris, 1951.
Boulier-Fraissinet (Jean), *La Philosophie Indienne*, PUF, Paris, 1961.
Challaye (Félicien), *Les Philosophes de l'Inde*, PUF, Paris, 1956.
Coomaraswamy (Anandak), *Hindouisme et Boudhisme*, Gallimard, Paris, 1972.
Courtillier (Gaston), *Les Anciennes Civilisations de l'Inde*, A. Colin, Paris, 1945.
Gauthier (Emile), *La Pensée Hindoue*, Seuil, Paris, 1960.
Glasenapp (Helmuth von), *Brahma et Boudha*, Payot, Paris, 1937.
Glasenapp (Helmuth von), *La Philosophie Indienne*, Payot, Paris, 1951.
Glasenapp (Helmuth von), *Les Cinq Grandes Religions du Monde*, Payot, Paris.
Jacolliot (Louis), *La Bible dans l'Inde, Flammarion*, Paris, 1868.
Jacolliot (Louis), *Les Traditions Indo-asiatiques*, Lacroix, Paris, 1876.
Jacolliot (Louis), *Fétichisme*, Lacroix, Paris, 1876.
Jacolliot (Louis), *Rois, Pretres et Castes*, Lacroix, Paris, 1877.
Jacolliot (Louis), *La Mythologie de Manou*, Lacroix, Paris, 1881.
La Vallée-Poussin (Louis de), *Indo-européens et Indo-iraniens. L'Inde Jusque vers 300 avant Jésus-Christ*, Boccard, Paris, 1936.
Masson-Oursel (Paul), *La Philosophie Comparée*, Félix Alcan, Paris, 1923.

Masson-Oursel (Paul) / Wilman-Grobowska / Stern, *L'Inde Antique et la Civilisation Indienne*, A. Michel, Paris, 1933.
Masson-Oursel (Paul), *La Philosophie en Orient*, PUF, Paris, 1957.
Masson-Oursel (Paul), *Le Yoga*, PUF, Paris, 1961.
Michelet (Jules), *La Bible de l'Humanité*, Chamerot, Paris, 1864.
Milloué (L. de), *Le Brahmanisme*, Dujarric, Paris, 1905.
Müller (Max), *L'origine et le Développement de la Religion*, Reinwald, Paris, 1879.
Müller (Max), *Nouvelles Etudes de Mythologie*, F. Alcan, Paris, 1898.
Müller (Max), *Introduction à la Philosophie Védanta*, Leroux, Paris, 1899.
Quinet (Edgar), *Le Génie des Religions*, Pagnerre, Paris, 1857.
Renou (Louis), *Sanskrit et Culture, Apport de l'Inde à la Civilisation humaine*, Payot, Paris, 1950.
Renou (Louis), *L'Indouisme*, PUF, Paris, 1961.
Rolland (Romain), *Mahatma Gandhi*, Stock, Paris, 1924.
Rolland (Romain), *La Vie de Ramakrishna*, Stock, Paris, 1930.
Rolland (Romain), *La Vie de Vivékananda*, 2 cilt, Stock, Paris, 1930.
Schuré (Edouard), *L'évolution Divine*, Perrin, Paris, 1912.
Schuré (Edouard), *Les Grand Initiés*, Perrin, Paris, 1913.
Schwab (Raymond), *La Renaissance Orientale*, Payot, Paris, 1950.
Schweitzer (Albert), *Les Grands Penseurs de l'Inde*, Payot, Paris, 1936.
Sen (Kshiti Mohan), *L'indouisme*, Payot, Paris, 1961.
Vath (Rév. Père), *Histoire de l'Inde et de sa Culture*, Payot, Paris, 1937.
Zimmer (H.), *Les Philosophes de l'Inde*, Payot, Paris.

Edebiyat

Bloch (Jules), "Littératures néo-indiennes du Nord" in *Encyclopédie de la Pléiade*, Histoire des Littératures I, Gallimard, Paris, 1955.
Dasgouta (S. N.) and De (S. K.), *A History of Sanskrit Litterature*, Calcutta, 1947.
Glasenapp (Helmuth von), *Les Litteratures de l'Inde*, Payot, Paris, 1963.
Henry (Victor), *Les Littératures de l'Inde*, Paris, 1904.
Keith (A. B.), *A History of Sanskrit Litterature*, Oxford, 1928.
Lahor (Jean), *Histoire de la Litterature Hindoue*, Charpentier, Paris, 1888.
Lamartine (Alphonse de), *Cours Familiers de Littérature*, cilt I, Paris, 1856.
Lévi (Sylvain), *Le Théatre Indien*, Paris, 1890.
Lévi (Sylvain), *L'Inde et le Monde*, in Mémorial Sylvain Lévi, Paris, 1937.
Martino, *L'Orient dans la Litterature Française au 17 ème et au 18 ème Siècles*, Paris.
Meile (Pierre), "Littératures Dravidiennes", in *Encyclopédie de la Pléiade*, Histoire des Civilisations I, Gallimard, Paris, 1955.
Renou (Louis), *La poésie Religieuse de l'Inde Antique*, PUF, Paris, 1942.
Renou (Louis), *Les Littératures de l'Inde*, PUF, Paris, 1951.
Renou (Louis), "Littérature Sanskrite" ve "Littératures en Langues moyen-indiennes, pali, pracrit, apabhramça" in *Encyclopedie de la Pléiade*, Histoire des Littératures I, Gallimard, Paris, 1955.
Sacy (Silvestre de), *Mélanges de Littérature Orientale*, E. Ducrocq, Paris, 1833.
Summer (Mary), *Les Héroines de Kalidasa et les Héroines de Shakespeare*, E. Leroux,

Paris, 1879.
Winternitz, *Geschihte der Indischen Literatur*, 3 cilt (1. ve 2. ciltler İngilizce'ye çevrilmiştir), Leipzig, 1905-1920.

Antolojiler

Caillois (Roger) / Lambert (Jean-Clarence), *Trésor de la Poesie Universelle*, Gallimard, Paris, 1958.
Guyon (René), *Anthologie Boudhique*, 2 cilt, Crès, Paris, 1924.
Renou (Louis), *Anthologie Sanskrit*, Payot, Paris, 1947.

İlk telif eseri olan Bir Dünyanın Eşiğinde, *o zamana kadar "coğrafyasında tek kıta, kafasında tek yarım küre" olan Meriç'in Asya'yı, özellikle "Hint"i keşfidir. Olemp'i ararken Himalaya çıkmıştır karşısına. 48 yılını gömdüğünü söylediği bu kitapta, düşüncesi ve şiiriyle, dini, felsefesi, masalıyla Hint edebiyatını ve uygarlığını inceleyen Meriç'e göre, "Çağdaş Avrupa, en aydınlık taraflarıyla Hint'in bir devamıdır". Düşünsel serüveninin tamamında olduğu gibi bu mihnetli çalışması sırasında da zaman zaman okuyucusunu bulamamaktan, anlaşılmamaktan şikâyetçidir. Ama herkesi davet ettiği bu dünya düşünce hürriyetinin vatanıdır. "Hint," der Meriç, "her inanca söz hakkı tanıyan bir ülke olduğu için ikinci vatanım oldu. Bu kitapta rüyaları ve realitesiyle bütün Hint var... yani bütün insan."*

İLETİŞİM 237 • C. MERİÇ BÜTÜN ESERLERİ 4 • ISBN 975-470-367-1